

T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
MALİYE ANABİLİM DALI  
MALİ HUKUK BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI  
VE MALİ TEŞVİKLER**

Doktora Tezi

ZEYNEL KOÇ

İstanbul, 2007

T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
MALİYE ANABİLİM DALI  
MALİ HUKUK BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI  
VE MALİ TEŞVİKLER**

Doktora Tezi

ZEYNEL KOÇ

Danışman: PROF. DR. ÖMER FARUK BATIREL

İstanbul, 2007

## İÇİNDEKİLER

|                  | Sayfa No. |
|------------------|-----------|
| TABLolar LİSTESİ | vi        |
| KISALTMALAR      | vii       |
| GİRİŞ            | 1         |

### BİRİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE’DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELERİN GELİŞİMİ

|                                                                                                 |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| I. MÜZECİLİK VE KORUMACILIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ                                               | 8  |
| A. AVRUPA’DA MÜZECİLİK VE KORUMACILIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ                                     | 8  |
| B. OSMANLI İMPARATORLUĞU’NDA MÜZECİLİK VE KORUMACILIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ                     | 12 |
| 1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Müzecilik                                                          | 18 |
| 2. Osmanlı İmparatorluğu’nda Vakıf Kurumunun Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasındaki Önemi | 20 |
| 3. Osmanlı İmparatorluğu’nda İmar Faaliyetleri ve Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması       | 17 |
| II. TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER                                   | 25 |
| A. OSMANLI DÖNEMİ                                                                               | 26 |
| B. 1923-1950 DÖNEMİ                                                                             | 32 |
| C. 1950 – 1983 DÖNEMİ (GEEAYK DÖNEMİ)                                                           | 39 |
| D. 1983 SONRASI DÖNEM                                                                           | 44 |
| E. KONUyla İLGİLİ YÜRÜRLÜKTE BULUNAN DİĞER KANUNLAR                                             | 45 |
| F. ULUSLAR ARASI ANLAŞMALAR                                                                     | 45 |

### İKİNCİ BÖLÜM TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE YÖNETSEL YAPI

|                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| I. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR | 49 |
| A. TAŞINMAZ MAL VE TAŞINMAZ MAL MÜLKİYETİ                          | 49 |
| 1. Genel Olarak Taşınmaz Mal ve Taşınmaz Mal Mülkiyeti             | 49 |
| 2. Genel Olarak Devlet Malları                                     | 53 |
| 3. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği    | 55 |
| B. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI                            | 60 |
| 1. Taşınmaz Kültür Varlıkları                                      | 61 |
| 2. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları                    | 62 |
| 3. Tabiat Varlıkları                                               | 66 |

|                                                                                       |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 4. Tespit ve Tescil Edilecek Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları   | 66        |
| C. SİT KAVRAMI VE SİT TÜRLERİ                                                         | 68        |
| 1. Kültürel Sitler                                                                    | 71        |
| a. Kentsel Sit                                                                        | 71        |
| b. Tarihi Sit                                                                         | 72        |
| c. Arkeolojik Sit                                                                     | 73        |
| d. Kentsel Arkeolojik Sit                                                             | 68        |
| 2. Doğal Sitler                                                                       | 75        |
| D. TESPİT                                                                             | 78        |
| 1. Değerlendirme Kıstasları                                                           | 79        |
| 2. Diğer Kurumlarca Yapılacak Tespit İşlemleri                                        | 81        |
| E. TESCİL                                                                             | 82        |
| 1. Tescil İşlemleri                                                                   | 82        |
| 2. Tescil Kararı Aleyhine İzlenebilecek Yollar                                        | 84        |
| a. Dava                                                                               | 84        |
| b. İtiraz Yolu                                                                        | 85        |
| 3. Tescil Kaydının Kaldırılması                                                       | 87        |
| F. KORUMA VE KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI                                                 | 88        |
| 1. Koruma                                                                             | 88        |
| 2. Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP)                                                    | 89        |
| 3. Çevre Düzenleme Projeleri                                                          | 93        |
| G. ALAN YÖNETİMİ VE ANIT ESER KURULU                                                  | 94        |
| <b>II. TÜRKİYE'DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASIYLA İLGİLİ YÖNETSEL YAPI</b> | <b>97</b> |
| A. GENEL YÖNETİM İÇİNDE YER ALAN KURULUŞLAR                                           | 97        |
| 1. Kültür ve Turizm Bakanlığı                                                         | 97        |
| a. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü                                       | 98        |
| b. Döner Sermeye İşletmesi Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM)                                  | 106       |
| c. Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü                                                 | 107       |
| 2. Vakıflar Genel Müdürlüğü                                                           | 108       |
| 3. Karayolları Genel Müdürlüğü                                                        | 110       |
| 4. Milli Savunma Bakanlığı                                                            | 110       |
| 5. Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü)                                     | 111       |
| 6. Türkiye Büyük Millet Meclisi (Milli Saraylar Daire Başkanlığı)                     | 111       |
| 7. Çevre ve Orman Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü)            | 112       |
| 8. Türk Tarih Kurumu                                                                  | 113       |
| 9. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanlığı                                              | 113       |
| 10. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)                                                 | 113       |
| 11. Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları                                                   | 114       |
| B. YEREL YÖNETİMLER                                                                   | 115       |
| 1. İl Özel İdareleri                                                                  | 116       |
| 2. Belediyeler                                                                        | 117       |
| a. Büyükşehir Belediyeleri                                                            | 118       |
| b. Diğer Belediyeler                                                                  | 118       |
| c. Belediyelerin Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İle İlgili                      |           |

|                                                                                      |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Diğer Görev ve Sorumlulukları                                                        | 119 |
| 3. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), Proje Büroları İle Eğitim Birimleri | 122 |
| a. KUDEB                                                                             | 123 |
| b. Proje Büroları                                                                    | 128 |
| c. Eğitim Birimleri                                                                  | 129 |
| C. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI                                                          | 129 |

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ MALİ TEŞVİKLER

|                                                                                                                    |            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>I. AVRUPA ÜLKELERİNDE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA YÖNELİK MALİ TEŞVİKLER</b>                                   | <b>131</b> |
| A. GENEL YAKLAŞIM                                                                                                  | 131        |
| B. FRANSA                                                                                                          | 135        |
| C. İNGİLTERE                                                                                                       | 137        |
| D. İSPANYA                                                                                                         | 140        |
| E. İTALYA                                                                                                          | 142        |
| <b>II. TÜRKİYE'DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ MALİ TEŞVİKLER</b>                                         | <b>145</b> |
| A. VERGİ İSTİSNA VE MUAFİYETLERİ                                                                                   | 145        |
| 1. Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası                                                                             | 145        |
| a. İstisnanın Kapsamı                                                                                              | 146        |
| b. İstisna Uygulaması                                                                                              | 147        |
| c. İstisna Konusu KDV'nin İndirimi                                                                                 | 148        |
| d. Diğer Hususlar                                                                                                  | 149        |
| 2. Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Veraset ve İntikal Vergisi İstisnası                                     | 150        |
| 3. Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Devir ve İktisabında Tapu ve Kadastro Harcı İstisnası                    | 152        |
| 4. 2863 Sayılı Kanunda Yer Alan İstisna ve Muafiyetler                                                             | 153        |
| a. Emlak Vergisi Muafiyeti                                                                                         | 157        |
| b. Veraset ve İntikal Vergisi Muafiyeti                                                                            | 159        |
| c. Harç Muafiyeti                                                                                                  | 160        |
| d. Damga Vergisi Muafiyeti                                                                                         | 162        |
| e. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) Muafiyeti                                                           | 164        |
| f. Gümrük Vergisi Muafiyeti                                                                                        | 164        |
| g. Belediye Gelirleri Kanununda Yer Alan Vergi, Resim, Harç ve Harcamalara Katılma Paylarından Muafiyet ve İstisna | 165        |
| 5. 5366 Sayılı Kanunda Yer Alan Muafiyetler                                                                        | 169        |
| a. Kanunun Uygulama Alanı                                                                                          | 170        |
| b. Yenileme Alanı Belirlemeye Yetkili İdareler                                                                     | 171        |
| c. Yenileme Alanı Belirlenmesinin Sonuçları                                                                        | 172        |
| d. Diğer Hususlar                                                                                                  | 177        |
| B. KÜLTÜREL SPONSORLUK HARCAMALARININ VERGİDEN İNDİRİLMESİ                                                         | 178        |

|                                                                             |     |
|-----------------------------------------------------------------------------|-----|
| 1. Gelir Vergisi İndirimi                                                   | 179 |
| a. Kabul Edilebilecek Harcama, Bağış ve Yardımlar                           | 180 |
| b. İndirimden Yararlanabilecek Olanlar                                      | 180 |
| c. Harcama, Bağış ve Yardım Yapılabilecek Kişi, Kurum ve Kuruluşlar         | 181 |
| d. Harcama, Bağış ve Yardımın Belgelendirilmesi                             | 182 |
| e. İndirim Miktarı                                                          | 182 |
| f. Bağış veya Yardımın Niteliği ve KDV Karşısındaki Durumu                  | 183 |
| 2. Kurumlar Vergisi İndirimi                                                | 183 |
| C. KÜLTÜR YATIRIMLARI VE GİRİŞİMLERİNİ TEŞVİK KANUNU KAPSAMINDAKİ TEŞVİKLER | 185 |
| 1. Teşvike Konu Faaliyetler                                                 | 185 |
| 2. Teşvikten Yararlanabilecekler                                            | 186 |
| 3. Teşvik Unsurları                                                         | 187 |
| a. Taşınmaz Mal Tahsisi                                                     | 187 |
| b. Gelir Vergisi Stopajı İndirimi                                           | 190 |
| c. Sigorta Primi İşveren Paylarında İndirim                                 | 190 |
| d. Enerji Desteği                                                           | 191 |
| e. Su Bedeli İndirimi                                                       | 192 |
| f. Yabancı Uzman Personel ve Sanatçı Çalıştırabilme                         | 193 |
| g. Hafta Sonu ve Resmi Tatillerde Faaliyette Bulunabilme                    | 193 |
| 4. Teşviklerden Yararlanmada Usul                                           | 193 |
| D. DİĞER MALİ TEŞVİKLER                                                     | 195 |
| 1. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanması                | 195 |
| a. Yardım Miktarı ve Ön Ödeme                                               | 195 |
| b. Değerlendirme Kriterleri                                                 | 196 |
| c. Yardımdan Yararlanmada Usul                                              | 197 |
| d. Sözleşme Yapılması ve Sözleşmenin Feshi                                  | 199 |
| 2. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı                          | 200 |
| a. Katkı Payının Kaynakları                                                 | 200 |
| b. Katkı Payının Kullanımı                                                  | 201 |
| c. Katkı Payından Yararlanmada Usul                                         | 204 |
| 3. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Kredileri                                     | 207 |
| a. Krediden Yararlanabilecek Olanlar                                        | 208 |
| b. Kredi Miktarı ve Faiz Oranı                                              | 208 |
| c. Kredi Verilebilecek Projeler                                             | 209 |
| d. Kredi Kullanmada Usul                                                    | 209 |
| e. Kredinin Kullanımı ve Geri Ödeme                                         | 211 |
| 4. Hak Aktarımı                                                             | 212 |
| a. Yapılanma Hakları Kısıtlanmış Taşınmazlar                                | 212 |
| b. Yapılanmaya Açık Aktarım Alanları                                        | 213 |
| c. Hakların Menkul Kıymetleştirilmesi ve Bedel Denkleştirilmesi             | 213 |
| d. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması                                  | 214 |
| 5. Trampa ve Sertifikalandırma                                              | 214 |
| a. Trampaya Konu Olabilecek Taşınmazlar                                     | 215 |

|                                                                                                                   |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| b. Trampa Usulü                                                                                                   | 215        |
| c. Belge Uygulaması ve Uygulamadan Yararlanabilecek Olanlar                                                       | 217        |
| d. Belge Uygulamasından Yararlanamayacak Taşınmazlar                                                              | 218        |
| e. Belge Uygulamasından Yararlanmada Usul ve Diğer Hususlar                                                       | 219        |
| 6. Kamulaştırma                                                                                                   | 221        |
| a. Yasal Dayanak                                                                                                  | 221        |
| b. 2863 Sayılı Kanunun Kamulaştırma İle İlgili Hükümleri                                                          | 222        |
| c. 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu                                                                                | 224        |
| <b>III. TÜRKİYE'DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ UYGULANAN TEŞVİKLERİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ</b> | <b>226</b> |
| A. VERGİ İLE İLGİLİ TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ                                                                 | 226        |
| 1. KDV İstisnası                                                                                                  | 226        |
| 2. Diğer İstisna ve Muafiyetler                                                                                   | 228        |
| 3. İndirim ve Destekler                                                                                           | 231        |
| a. Gelir ve Kurumlar Vergileri Hesabında İndirim                                                                  | 231        |
| b. 5225 Sayılı Kanunda Yer Alan İndirim ve Destekler                                                              | 235        |
| B. DİĞER MALİ TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ                                                                       | 238        |
| 1. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım                                                                 | 238        |
| 2. Katkı Payı                                                                                                     | 240        |
| 3. TOKİ Kredileri                                                                                                 | 243        |
| 4. Hak Aktarımı                                                                                                   | 244        |
| 5. Trampa ve Sertifikalandırma                                                                                    | 245        |
| 6. Kamulaştırma                                                                                                   | 247        |
| <b>SONUÇ</b>                                                                                                      | <b>249</b> |
| <b>KAYNAKÇA</b>                                                                                                   | <b>256</b> |

## **TABLÖLAR LİSTESİ**

|                |                                                                                                                                               | <b>Sayfa No.</b> |
|----------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
| <b>Tablo 1</b> | <b>Sit Türleri ve Dereceleri</b>                                                                                                              | <b>71</b>        |
| <b>Tablo 2</b> | <b>Türkiye Geneline Sit Alanlarının Sayısı</b>                                                                                                | <b>77</b>        |
| <b>Tablo 3</b> | <b>Türkiye Geneline Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları</b>                                                                         | <b>83</b>        |
| <b>Tablo 4</b> | <b>5.000 YTL'lik Yardımın Farklı Vergi Oranlarında Mükelleflere Sağladığı Avantaj</b>                                                         | <b>234</b>       |
| <b>Tablo 5</b> | <b>Gelir ve Kurumlar Vergisi Hesabında İndirimi Kabul Edilen Kültürel Harcama, Bağış ve Yardımların 2005 ve 2006 Yıllarında Toplam Tutarı</b> | <b>235</b>       |
| <b>Tablo 6</b> | <b>2005 ve 2006 Yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Yapılan Karşılıksız Yardım Miktarı</b>                                               | <b>240</b>       |
| <b>Tablo 7</b> | <b>2005 ve 2006 Yıllarında Türkiye Geneline Toplanan Katkı Payı Tutarları</b>                                                                 | <b>242</b>       |

## KISALTMALAR LİSTESİ

|         |                                                                         |
|---------|-------------------------------------------------------------------------|
| AB      | : Avrupa Birliği                                                        |
| A.P.K.  | : Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu                                |
| AYM     | : Anayasa Mahkemesi.                                                    |
| BKK     | : Bakanlar Kurulu Kararı.                                               |
| Bkz.    | : Bakınız.                                                              |
| BSMV    | : Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi                                  |
| CHP     | : Cumhuriyet Halk Partisi.                                              |
| CDTA    | : Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.                              |
| Çev.    | : Çeviren.                                                              |
| DÖSİMM  | : Kültür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü. |
| Drl.    | : Derleyen.                                                             |
| E.      | : Esas.                                                                 |
| EEK     | : Eski Eserler Kanunu.                                                  |
| GEEAYK  | : Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu.                    |
| Hızl.   | : Hazırlayan.                                                           |
| K.      | : Karar.                                                                |
| KAİP    | : Koruma Amaçlı İmar Planı.                                             |
| KBK     | : Koruma Bölge Kurulu.                                                  |
| KDV     | : Katma Değer Vergisi.                                                  |
| KHK     | : Kanun Hükmünde Kararname.                                             |
| KTB     | : Kültür ve Turizm Bakanlığı.                                           |
| KTVKK   | : Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.                          |
| KUDEB   | : Koruma Uygulama ve Denetim Büroları.                                  |
| md.     | : Madde.                                                                |
| METU    | : Middle East Technical University.                                     |
| Mük.    | : Mükellef.                                                             |
| OECD    | : Organisation for Economic Co-operation and Development.               |
| RG      | : Resmi Gazete.                                                         |
| s.      | : Sayfa.                                                                |
| T.C.    | : Türkiye Cumhuriyeti.                                                  |
| TCTA    | : Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi.                      |
| TMK     | : Türk Medeni Kanunu.                                                   |
| TOKİ    | : Toplu Konut İdaresi.                                                  |
| TTK     | : Türk Tarih Kurumu.                                                    |
| TÜBA    | : Türkiye Bilimler Akademisi                                            |
| TÜKSEK  | : Türkiye Kültür Sektörü                                                |
| TÜBİTAK | : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik araştırma Kurumu.                      |
| UNESCO  | : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.     |
| ÜFE     | : Üretici Fiyatları Endeksi.                                            |
| vb.     | : Ve benzeri.                                                           |
| vd.     | : Ve devamı.                                                            |
| YTL     | : Yeni Türk Lirası.                                                     |

## GİRİŞ

Batı'da Korumacılık düşüncesi müzecilikle birlikte Rönesans sonrası dönemde gelişir. 19. yüzyılda halk müzelerinin kuruluşu ile birlikte eski eserlere artan ilgi, pozitivist tarih tezinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Helenizm ve Kitab-ı Mukaddes araştırmaları ile Osmanlı topraklarına yönelir. Osmanlı topraklarında, Devletin siyasi ve ekonomik olarak en zayıf olduğu dönemde başlayan arkeolojik kazılar, zaman içinde eski eser yağmasına dönüşür. Batı'nın eski eserlerle ilgili Osmanlı topraklarına gösterdiği bu ilgi, hazırlanan ilk hukuki düzenlemelerin de esas nedenini oluşturur.

Amaç eski eserlerin yurtdışına çıkışını engellemek olunca, bunun doğal bir sonucu olarak, Osmanlı döneminde hazırlanan 1869, 1874, 1884 ve 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamelerinin temel düzenleme konusunu, arkeolojik eserler oluşturur. Bu Nizamnamelerde, “*eski eserler*”, “*eski milletlerden*” kalan eserler olarak tanımlanır ve bunların yurtdışına çıkışını engellemeye yönelik düzenlemeler yapılır. Taşınmazlar ancak Batılıların ilgisi ile sınırlı olarak düzenleme kapsamına alınır.

Diğer yandan Osmanlı Devleti'nde, 19. yüzyıl öncesi dönemde bugünkü anlamda kamusal yapılar, genellikle vakıflar tarafından inşa edilir ve bu yapıların vakfedildikleri amaçları gerçekleştirebilecek yeterli gelir kaynakları da oluşturulurdu. Yapılar, fonksiyonlarını devam ettirebildikleri ölçüde, bağlanan bu gelirlerle bakımlı tutulurdu. Bu anlamda yapılar, bilinçli bir “*korumaya*” alınarak “*restore*” edilmez, işlevlerini devam ettirebilmeleri için “*tamir*” edilirlerdi.

19. yüzyılda, bir yandan Devletin uğradığı yenilgiler ve arkasından gelen toprak kayıpları, diğer yandan idarede yapılan reformlar sonucu ortaya çıkan merkezileşme, vakıfların gelir kaynaklarından yoksun kalmalarına neden olur. Yeterli geliri kalmayan ve işlev göremez hale gelen vakıf yapıları bakımsız kalır. Kaybedilen topraklardan gelen göçle artan nüfus baskısının ve yangın vb. doğal afetlerin bu yapılar üzerinde oluşturduğu tahribin fark edilmesi üzerine, ilk defa camiler, hamamlar, hanlar, türbeler vb. eserlerin korunmaları gündeme gelir. 1912 yılında Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi çıkarılarak “*hangi devre ait olursa olsun*” bütün bu yerler, eski eser tanımı içine alınır. 1917 yılında bugünkü koruma kurullarının işlevini üstlenen Eski

Eserleri Koruma Encümeni kurulur ve Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi'nin uygulanması ile görevlendirilir. Fakat Encümen, uygulamada yeteri kadar etkin olamaz ve bir abidenin yıkılması, tamiri veya yerinin değiştirilmesi İstanbul'da bile, çoğu zaman Encümen kararı alınmadan veya Encümen'e sorulmadan gerçekleştirilir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeniden örgütlenen Devlet yapısı içinde, taşınmaz kültür varlıkları belediyeler, il özel idareleri ve diğer kamu kuruluşları arasında taksim edilir. Bu varlıkların bir kısmı bakımsızlıktan harabeye döner, ama birçoğu o dönemde başlayan imar faaliyetleri sonucu yerel yönetimlerce yıkılır. Yerel yönetimler, bu tür yapıları korumak ve ihya etmek yerine, çoğunlukla bunları kaldırmak suretiyle “*kötü görüntüyü*” temizlemek, bunlardan kurtulmak veya bunlar üzerinden gelir elde etmek yollarını arar. 1930'lu yıllarda durumun farkına varılmasıyla birlikte yeniden ve yoğun bir şekilde “*abide*”lerin korunması konusu gündeme gelir, raporlar hazırlanır, çalışmalar yapılır. Raporlarda, bu yapıların farklı idarelerin kullanım ve kontrolünde olması, ödenek yetersizliği, yerel yönetimlerin bakım ve onarım konusundaki olanaksızlığı ve bilinç eksikliği, tahribin başlıca nedenleri olarak belirlenir. Bunun üzerine, bu varlıkların tescili çalışmalarını hızlı bir şekilde tamamlamak, bakım ve onarım esaslarını belirlemek ve çalışmalarını koordine etmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Abideleri Koruma Heyeti kurulur. Onarım için bütçeden ve diğer kaynaklardan fon oluşturulur, kanunların “*ceza*” hükümlerini hatırlatan Başbakanlık Genelgeleri çıkarılır, konunun önemini vurgulamak için andıçlar yayınlanır, tarihi eserleri araştırma ve koruma kılavuzu hazırlanır. Devlet, bir anlamda, kamu kurum ve kuruluşları mülkiyetindeki taşınmaz kültür varlıklarına, kamu görevlilerinden gelen tahribi önlemeye çalışır.

Cumhuriyetle birlikte yerel idarelere tanınan korumada öncelik, bu idarelerin ilgisizliği nedeniyle terk edilerek yavaş yavaş daha merkeziyetçi bir korumacılık anlayışına dönülür ve 1951 yılında, geniş yetkilere sahip Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulur. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun oluşturulması, “*anıtların*” korunmasına yönelik atılmış önemli bir adım olur, ancak hızlanan kentleşme ve imar faaliyetleri sonucu bu yapıların birçoğunun yok edilmesi engellenemez. Bu dönemde, genellikle mülkiyeti kamuya ait anıtların

korunması en önemli mesele olur, özel mülkiyetteki taşınmazlar ancak arkeolojik kazılar dolayısıyla gündeme gelir, sivil mimarlık örneği yapılar ise çoğunlukla kendi haline bırakılır. Anıtların korunmasından ise, onarımlarının yapılıp, etrafındaki “*tufeyli*” yapıların (bugün sivil mimarlık örneği olarak kabul edilen doku) temizlenmesi ve yeşillendirilmesi, bu suretle yapıların tüm görkemiyle ortaya çıkarılması anlaşılır, tamamen bir sokak veya mahalle dokusunun korunması gündeme gelmez.

1973 yılında Cumhuriyet Dönemi’nin ilk Kanuni düzenlemesi yapılır ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çıkarılır. Eski Eserler Kanunu ile birlikte taşınmazlar alanında tek yapı ölçeğinden, alan ölçeğinde korumaya geçilir ve yılların gecikmişliğinin telafisi için birdenbire çok sayıda alan *sit* ilan edilir. Alandaki kültürel dokunun olduğu gibi korunmasını öngören bu uygulama ile özel hukuka tabi kişilere ait yapılar da korumaya alınır ve bu kişiler ilk defa mülkiyetleri üzerine “*kamu yararı*” gerekçesi ile konan, kısıtlama ile karşı karşıya kalırlar. Diğer yandan bu dönem aynı zamanda şehirleşmenin arttığı, belediyelerin yeni imar alanları oluşturmamaları nedeniyle eski yerleşim alanlarındaki yapı yoğunluğunu ve kat sayısını artıran düzenlemeler yaptıkları, bunun sonucu olarak da zemin değeri artan eski yapıların yıkılarak yerlerine çok katlı “*apartmanlar*”ın inşa edildiği bir dönemdir. Bir yandan dönemin oluşturduğu değerden pay alamamanın getirdiği refah kaybı, diğer yandan maliyetli ve uzun bir izin süreci nedeniyle eski yapıların onarımlarının yapılamaması, bu tür yapıların boşalmasına yol açar. Kendi haline terk edilen bu ahşap yapıların birçoğu, kısa süre içinde hiçbir şeye gerek kalmadan kendiliğinden yıkılır. Anıtların korunmasında ve bakımında bile kaynak yetersizliği nedeniyle zorluk çeken Devlet, özel hukuka tabi kişilerin mülkiyetindeki bu taşınmazlar için, 1710 sayılı Kanun’da öngörülmüş olmasına rağmen yeterli desteği sağlayamaz. Üstelik taşınmaz kültür varlıklarının düşük faizli konut kredisi vb. diğer teşviklerden yararlandırılmaması, bu varlıkları sahiplerine “*yük*” haline getirir. Sonuçta 1710 sayılı Kanunun öngördüğü, kültürel dokuyu bütün olarak koruma hedefi gerçekleşemez, kentlerin taşınmaz kültür varlığı barındıran bölgeleri zamanla boşalır ve yanlış uygulamalar nedeniyle maliklerinin büyük bir kısmı kanun karşısında suçlu duruma düşer.

Eski Eserler Kanunu'nun uygulama sonuçlarının getirdiği baskının da etkisiyle 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çıkarılır. 2863 sayılı Kanun'da, Eski Eserler Kanunu'nda yer alan yapı büyük ölçüde korunur. Ancak “*yeteri kadar eser*”in korumaya alınacağı gibi bazı hükümlerin 2863 sayılı Kanun'da yer almasında, 1710 sayılı Kanun uygulama sonuçlarının büyük etkisi olur. 2863 sayılı Kanunla “*eski eser*”den “*kültür varlığı*”na geçilir, böylece eskimeden de bazı değerlerin korumaya alınabileceği kabul edilir. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu yerine “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” ve “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu” olarak iki ayrı kurul oluşturulur. Yüksek Kurul, korumayla ilgili genel ilkeleri belirlemekle ve Bölge Kurulları arasında koordinasyonu sağlamakla görevlendirilir. Uygulamaya ilişkin karar alma yetkisi Koruma Bölge Kurul'larına bırakılır. Koruma Bölge Kurulu kurma yetkisi ise kültür ve tabiat varlığı yoğunluğuna göre Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bırakılarak esneklik sağlanır. Nitekim iş yoğunluğuna göre Koruma Bölge Kurul'larının sayısı sürekli artmış ve 2007 yılı itibariyle 7 si İstanbul'da olmak üzere 31'e ulaşmıştır. Bunlardan ikisi (biri Ankara, biri de İstanbul'da olmak üzere) 5366 sayılı Kanun uyarınca sadece yenileme alanları ile görevlendirilmiştir. Onarım sürecini hızlandırmak için Koruma Bölge Kurul'larına, koruma amaçlı imar planlarında 6 ay, diğer uygulama projelerinde ise 3 ay içinde karar alma zorunluluğu getirilmiştir. Alınan bu tedbirler sonucu, koruma sürecinin hızlandırılmasında önemli aşamalar sağlanmıştır.

Türkiye'de korumacılık mevzuatı, tarihi süreç içinde, korumacılık düşüncesindeki gelişime paralel olarak, arkeolojik değere sahip tek parça *eser* korumasından, giderek tek yapı ölçeğinde *anıt* niteliğindeki taşınmazların korunmasına, oradan da *sit* kavramı ile birlikte taşınmaz kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu alanların tamamının korunmasına doğru (bu arada içine tabiat varlıklarını da alarak) gelişmiştir. Nihayet 1982 Anayasası ile Devlet, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamakla görevlendirilmiş ve özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan varlıklar için getirilecek sınırlamalar karşılığında, sahiplerine yardım yapılması ve muafiyet tanınması ilkesini kabul etmiştir. Bu tarihten sonra yapılan düzenlemelerde, bazı yardım ve muafiyet önlemleri, ilgili mevzuat içinde yer almıştır. Ancak özellikle 2004 yılında yapılan bazı düzenlemeler ile taşınmaz kültür

varlığı maliklerine getirilen yükümlülükleri “denkleştirici” nitelikte önemli teşvik tedbirleri oluşturulmuştur. Bu anlamda, getirilen teşviklerden en önemlileri arasında, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik projelere karşılıksız yardım sağlanması, emlak vergisinin %10’u oranında alınan katkı payının belediyelerce taşınmaz kültür varlıklarının onarımında kullanılması, düşük faizli Toplu Konut İdaresi kredileri, hak aktarımı, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili harcama, bağış ve yardımlara gelir vergisi ve kurumlar vergisi hesabında indirim olanağı sağlanması, 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu’nda yer alan indirim ve destekler, Katma Değer Vergisi istisnası, tapu ve kadastro harcı istisnası ve veraset ve intikal vergisi istisnası olarak sayılabilir.

Taşınmaz kültür varlığı maliklerine kamu yararı gerekçesiyle getirilen kısıtların ve bakım ve onarım yükümlülüklerinin hafifletilmesi ile özel sektörün bu alana ilgisini çekebilmek için yapılan bu düzenlemelerin, kapsamı ve etkinliği bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Kanun ve Yönetmelikler ile getirilen teşvikler neleri kapsamaktadır ve gerçekten öngörülen amaca uygun nitelikte midir, yoksa uygulama kabiliyeti olmayan hükümlerden mi ibarettir? Mevzuatta yer alan bu teşvikler taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı sağlayabilecek, taşınmaz kültür varlığı sahipliğini özendirebilecek nitelikte midir? Çalışmanın cevaplarını aradığı sorular olacaktır.

Çalışmanın Birinci Bölümünde, korumacılık düşüncesinin Batı’da ve Türkiye’de gelişimi ile 1869 tarihli ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi’nden bugüne kadar, konuyla ilgili çıkarılan Nizamname ve Kanunlar, dönemin düzenlemeyi gerekli kılan özellikleri ile birlikte incelenecektir. Bu Bölümde genellikle müzecilik ve kentleşme tarihi ile ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır. İkinci Bölümde, yürürlükte bulunan 2863 sayılı Kanun ve ilgili diğer ikincil nitelikteki düzenlemeler esas alınarak, Kanunda geçen temel kavramlar açıklanacaktır. Ayrıca 2863 sayılı Kanun uygulamasında görevli ve yetkili idareler, görev ve yetki veren düzenlemeler esas alınarak incelenecektir. Üçüncü Bölümde ise, halen yürürlükte bulunan mevzuatımızda, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili yer alan mali teşvikler ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu Bölümün başında Avrupa Ülkelerinde taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili mali teşvik araçları ayrıntıya girilmeden verilecektir. Burada kullanılan kaynaklar, çoğunlukla internet

üzerinden alınan makalelerden veya ilgili kurumların internette yayınlanan sayfalarından oluşmaktadır. Bölümün sonunda, yürürlükte bulunan mali teşviklerin etkinliğinin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Değerlendirmede kullanılan verilerin çoğu ilgili kurumlardan görüşmeler suretiyle sağlanmıştır.

Diğer birçok Kanun'da hüküm bulunmasına rağmen taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin esas düzenleme 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile yapılmıştır. Ancak Kanun, taşınmaz kültür varlıkları yanında, taşınmaz tabiat varlıkları, taşınır kültür ve tabiat varlıkları, araştırma, sondaj, kazı, define arama, ikramiye ve cezalara ilişkin düzenlemeleri de içermektedir. Korumacılık düşüncesinin gelişimi aktarılırken zorunlu olarak yapılan değinme ve değerlendirmeler dışında, başlı başına ayrı çalışma gerektiren, 2863 sayılı Kanun'un Üçüncü Bölümü'nde yer alan "Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları", Dördüncü Bölümü'nde yer alan "Araştırma, Sondaj, Kazı ve Define Arama" ile Altıncı Bölümü'nde düzenlenen "İkramiye ve Cezalar" konularına girilmeyecektir. Taşınmaz tabiat varlıklarına ilişkin düzenlemeler ise çoğunlukla taşınmaz kültür varlıkları ile aynı madde, fıkra içinde yer aldığından büyük ölçüde incelememiz içinde yer alacaktır.

Kanun, Yönetmelik ve diğer hukuki düzenlemeler incelenirken, ilgili metnin yayımlandığı Resmi Gazete tarih ve sayısı dipnot olarak verilmiş, zorunlu görülmedikçe kanun veya yönetmelik düzenlemesi olduğu gibi metin içine alınmamaya çalışılmıştır. Üzerinde tartışılması gereken bir Kanuni düzenlemenin sadece ilgili kısmı *italik* karakterlerle olduğu gibi metin içine alınmıştır. Aynı şekilde Kanun, Yönetmelik vb. hukuki düzenlemeler sadece konuyla ilgili oldukları ölçüde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ancak içerdikleri hükümler nedeniyle, taşınmaz kültür varlıkları açısından çok önemli görülen, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu gibi bazı yeni düzenlemelerin mali teşviklerle ilgili hükümleri yanında, öngörülen sistemi tam olarak ifade edebilmek için, diğer hükümlerine de genel olarak değinilecektir. Bu durumda dahi konu dışına çıkmalar olabildiğince sınırlı tutulmaya çalışılacaktır.

Taşınmaz kültür varlıkları konusunun genellikle, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu'nu esas alan genel nitelikli çalışmalar ile müzecilik,  evre, mimari, kentleşme, güzel sanatlar, tarih ve arkeoloji konusundaki çalışmalar içinde değerlendirildiği görülmektedir. Bu çalışmalarda ise mali teşvikler konusu en az irdelenen bölüm olmaktadır. Çalışma konusunun belirlenmesinde de etkili olan bu husus, kaynak eksikliği, aynı zamanda incelemenin en önemli güçlüğünü oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak çalışmamızın     nc  Bölümünde büyük ölçüde Kanun, Yönetmelik, Tebliğ gibi hukuki düzenlemeler ile yargı kararlarından yararlanılmıştır. Uygulama birimlerindeki ve tabi oldukları hukuk normlarındaki farklılıklar nedeniyle, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili mali teşvikler, bağımsız bir konu olarak ele alınmayı gerektirir niteliktedir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### TÜRKİYE’DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELERİN GELİŞİMİ

#### I. MÜZECİLİK VE KORUMACILIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ

##### A. AVRUPA’DA MÜZECİLİK VE KORUMACILIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ

Korumacılık düşüncesinin müzecilik ile birlikte geliştiği kabul edilir. İnsanlık tarihine bakıldığında, müze oluşturma düşüncesinin temelini koleksiyonculuğun oluşturduğu, amaç farklı olmakla birlikte sanat eserlerini toplama fikrinin çok eski tarihlere dayandığı görülür<sup>1</sup>. Müzecilik düşüncesinin gelişimini çok eski dönemlere kadar götürenler olmakla birlikte<sup>2</sup>, M.Ö. 4. yüzyılda Büyük İskender’in kumandanı I. Ptolemaios tarafından kurulan ve en az yedi yüzyıl etkin olan İskenderiye Müze’si ilk müze olarak kabul edilir<sup>3</sup>. Milattan önce Bergama, Antakya, Atina ve Roma gibi yerlerde daha çok kitap veya resim gibi güzel sanat eserlerinin bulunduğu mahaller olduğu ve bu mahallerin müze olarak adlandırıldığına rastlanmaktadır<sup>4</sup>.

Ortaçağ Avrupa’sında, hakikatin tek kaynağı olarak Kutsal Kitap görülür, kadim dönem eserleri (heykeller vb.) pagan kültürünün idolleri olarak kabul edilir ve tahrip edilirdi. Bu dönemde sanat eserlerinin sahip olacağı estetik değerin ölçütü, taşıdıkları dini anlamlardı. Tabiat ve sanat harikaları Tanrı’nın aynası olarak görülür, bu harikaların en başında da şüphesiz kutsal emanetler gelirdi. Daha çok savaş veya misyonerlik faaliyetleri sonucu elde edilen Kilisenin uygun gördüğü nesnelerden oluşturulan koleksiyonlar saray ve kiliselerde muhafaza edilirdi. Bu koleksiyonlar,

---

<sup>1</sup> Tülin Çoruhlu, “Osmanlı Döneminde Müzecilik”, **Türk Dünyası Kültür Atlası, Osmanlı Dönemi**, Cilt 5, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2007, s. 282.

<sup>2</sup> Erdem Yücel, “Türkiye’de Müzecilik”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (CDTA)**, Cilt 14, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 918; Ali Artun, **Tarih Sahneleri Sanat Müzeleri, Müze ve Modernlik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 18. Artun ilk koleksiyonların Eski Yunan tapınaklarında tanrılara sunulan adaklardan oluştuğunu belirtir.

<sup>3</sup> Artun, s. 13.

<sup>4</sup> Halil Edhem, “Müzeler”, **1.Türk Tarih Kongresi’nde Sunulan Bildiri**, 1928/33, AD 2013, s. 533.

egemenliği pekiştirir, bulundukları yerleri hac merkezine dönüştürerek refah ve egemenlik sağlarlardı<sup>5</sup>.

Nesnelerin taşıdığı estetik değerlerin dini anlamlarından soyutlanması, hakikatin keşfine götürecek bir araç olarak kullanılmaya başlanması Rönesans’la birlikte gelişir<sup>6</sup>. Batıda Rönesans hareketinin başlaması ile birlikte, klasik kültürün yeniden doğması, o zamana kadar kilisenin mülkiyetinde ve korumasında olan dini estetik eserlerin yanında bu kültürün orijinal eserlerine duyulan hayranlığı ve bu eserlere olan ilgiyi de artırır<sup>7</sup>. Önceleri servet ve kudretlerini sergilemek, maddi servetlerine manevi bir boyut katmak isteyen zenginler, ender rastlanan, ilginç bulunan çeşit çeşit nesnelerden meydana gelen özel koleksiyonlar oluşturmaya başlarlar. Bir seçkinlik göstergesi olarak kabul edilen ve “nadire kabineleri” denilen bu koleksiyonlarda, bitki fosillerinden, safir taşlarına, doldurulmuş kuşlardan, sanat eserlerine, antikalara, resim ve heykellere kadar sıra dışı, nadide, acayip ya da garip olan her şey bulunabilirdi<sup>8</sup>. Sınıflandırılmayan ve belli bir teşhir yöntemi de olmayan bu tür koleksiyonları sadece sahibinin izin verdikleri görebilirdi<sup>9</sup>. Önceleri taşınabilir, küçük ölçüdeki eserlerle yapılan koleksiyonlar giderek her ölçüdeki esere yönelir ve bir tutku halini alır<sup>10</sup>. Eskiden Tanrı’yı yüceltmek için himaye edilen sanat, bu dönemde ailelerin kendi hanedanlıklarını yüceltmek için kullanılır. Aristokratlar tarafından

---

<sup>5</sup> Artun, s. 21, 22, 23.

<sup>6</sup> Wendy M.K. Shaw, **Osmanlı Müzeciliği**, Esin Soğancılar (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 8.

<sup>7</sup> Ahmet Mumcu, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XXVI, Sayı 3-4, 1969, s. 54.

<sup>8</sup> Mustafa Sâmî Efendi, **Avrupa Risalesi**, Remzi Demir (hızl.), Ankara: Gündoğan Yayınları, 1996, s. 29, 30. “*Bu teşrihhanede (Floransa), gerek insan bedeninde ve gerekse bütün hayvanların bedenlerinde ne kadar görünen ve görünmeyen uzuv varsa, hepsinin – ve hatta ana rahminde beslenmekte olan çocukların bile bütün uzuvlarının – ne renkte iseler aynen o renkte olacak biçimde balmumundan yapılmış numuneleri bulunmaktadır ve hatta her bir saç kalın ve damarın delikleri ve yerleri dahi eksiksiz olarak aynen imal edildiği için, bunların tabii uzuvlardan kesinlikle farkı yoktur; ve yine başka bir odada ispirto ile dolu şişelerin içinde kadîd olmuş filden karıncaya varıncaya kadar birçok hayvan mevcut olduğu gibi, Hindistan ve Amerika yörelerine özgü çeşitli kara ve deniz hayvanları da mevcut olup, diğer bir odada ise balmumundan yapılmış ve oturulan çeyrek küre üzerinde bulunan bütün ağaçların, meyvelerin ve çiçeklerin resimleri vardır; bir başka oda da nadir taşlarla ve madenlerle doludur.*”

<sup>9</sup> Shaw, s. 10.

<sup>10</sup> Sabahattin Batur, “Dünyada Müzeciliğin Gelişmesi”, **CDTA**, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, tarihsiz, s. 1472.

oluşturulan bu koleksiyonlar giderek bir sanat piyasasının doğmasına yol açar ve 19. yüzyılda yaygınlaşmaya başlayan halk müzelerinin temelini oluşturur<sup>11</sup>.

Diğer taraftan Ortaçağ sonrası Avrupa, aynı zamanda siyasi bölünmüşlüğün yaşandığı, İmparatorluk tarzı tek merkezli siyasi yapıların dağılmaya, modern ulus-devletin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemde yeni ilişkilere cevap veremeyen geleneksel yapı ve kurumlar çökerken, yeni güçler ve müesseseler ortaya çıkar, insan ve toplum anlayışları, dünya görüşleri değişim geçirir. Ortaya çıkan modern devlet, toplumsal temelini oluşturan insanların ortak özelliklerini (dil birliği, kültür birliği gibi) devlete atfederek açıklamaya çalışır<sup>12</sup>. Aileler için “seçkinlik” ve “soyluluk” göstergesi olan koleksiyonlar, modern ulus-devletlerin “köken oluşturma” ve “meşruiyet” aracına dönüşür. Ulus-devletin ihtiyaç duyduğu kimlik bilinci, müzeler ve müzelerde uygulanan çeşitli teşhir yöntemleri ile desteklenir. Müzeler, toplama ve teşhir etme işlevlerinden çok ortak kimlik oluşumuna katkı sağlayan, kimlik inşasında eğitsel işlevleri ön plana çıkaran “toplumsal mühendislik” aracı olarak kullanılır<sup>13</sup>. Müzeler, tarih kitaplarından farklı olarak, ziyaretçilere ulusal kimliği metinler aracılığıyla değil, nesneler aracılığıyla öğreten, doğallaştıran ve onları bu kimliğin parçası haline getiren mekanlar olur. Sanat, ulusal-kültürel bir ürün olarak kavranmaya başlar ve sanatın ulusal müzelerde teşhir edilmesi ulusal başarının ya da ilerlemenin göstergesi sayılır<sup>14</sup>. “Sanat, tarihi; tarih, sanatı meşrulaştırır.”<sup>15</sup>

Halk müzelerinin ortaya çıkışı tam da ulus-devletin oluşumuna denk düşer ve bugünkü anlamda müzelerin oluşumu ve halkın müzeyle buluşması, Fransız Devriminden sonra, 1793 yılında Louvre Sarayı’nın kamuya açık müzeye dönüştürülmesiyle birlikte gerçekleşir<sup>16</sup>. Güç ve iktidarın sembolü krala ve kiliseye ait nesneler, “iktidarın sahibi” olarak halkı temsil eden Cumhuriyetçi devletin elinde olduğunu göstermek üzere burada teşhir edilir. 19. yüzyılla birlikte halk müzeleri

---

<sup>11</sup> Artun, s. 61, 62.

<sup>12</sup> İsmail Coşkun, **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul: Der Yayınları, 1997, s. 151, 160, 165.

<sup>13</sup> Shaw, s. 14.

<sup>14</sup> Shaw, s. 11, 68.

<sup>15</sup> Artun, s. 60.

<sup>16</sup> Salâhaddin Kandemir, **Tarihi Eserleri Araştırma ve Koruma Kılavuzu**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936, s. 118.

yaygınlaşmaya başlar ve koleksiyonerlerin elindeki önemli nesneler çeşitli yöntemlerle bu müzelere kazandırılır<sup>17</sup>.

Rönesans aynı zamanda Eski Çağ Yunanlılığının yeniden doğuşudur<sup>18</sup>. Ortaya atılan tarih ve düşünce tezlerine paralel olarak koleksiyon merakı ve tutkusu 17. ve 18. yüzyılda Eski Yunan kültür ve eserlerine yönelir. Pozitivist bakış açısına göre uygarlıklar tarihi, “bereketli hilal” olarak anılan Mezopotamya’da başlar, kadim Mısır’da devam eder, Yunan yarımadasından ve onun uzantısı olarak ele alınan Batı Anadolu’dan Helenistik dönemde Roma İmparatorluğu’na geçer, Kuzey Avrupa’da devam eder ve her batı ülkesinde ayrı birer modern döneme ulaşır. Ele geçirilen eserler bu anlayışa paralel teşhir yöntemi kullanılarak oluşturulur ve müzeler, her modern ülke için kendi üstünlüğünü kanıtlayabileceği tarih yazılan mekanlara dönüşür<sup>19</sup>.

Ulus devlet ile birlikte ortaya çıkan ortak bir geçmiş oluşturma arzusu milliyetçi arkeolojiye olan ilgiyi de artırır. Modern uluslar yaşadıkları topraklarda kadim atalar keşfetmeye başlarlar. Devletlerce desteklenmeye başlanan bu çalışmalar, kendi sınırlarını aşarak Osmanlı topraklarında çekişmeli bir yarışa dönüşür<sup>20</sup>. Bu dönem aynı zamanda Helenizm’in ve Oryantalizmin doğuş dönemidir. Kadim Yunan ve Kutsal Topraklara erişebilmek için Avrupalılar Osmanlı topraklarına gelirler. Hem Helenizm hem de Kitab-ı Mukaddes araştırmaları, Avrupalıların Osmanlı topraklarındaki arkeolojik etkinlikleri yoğunlaştırmalarına sebep olur. Charles Darwin’in evrim teorisi üzerine meşhur iki eserinin, *Türlerin Kökeni* ile *İnsanın Türeyişi*’nin yayınlanması, Kitab-ı Mukaddes uzmanlarını kutsal metinlerde anlatılan tarihi savunmak amacıyla bilimsel yollar geliştirmeye yöneltir. Böylece, Osmanlı topraklarında yapılacak çalışmalardan elde edilecek verilerle, hem Kitab-ı Mukaddes’te anlatılan öykülerin

---

<sup>17</sup> Shaw, s. 13.

<sup>18</sup> Coşkun, s. 144, 145.

<sup>19</sup> Shaw, s. 12, 13.

<sup>20</sup> Stanley Lane Pool, **Lord Stratford Canning’in Anıları**, Can Yücel (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 105-108. İngiltere Elçisi Sir Stratford Canning’in eşine yazdığı 30 Ocak 1846 tarihli mektubunda, “...Bodrum mermerleri yüzünden çıkan güçlükleri, sonunda alt ettim. Yunan Sanatı’nın en üstün çağında en iyi heykeltıraşların elinden çıkma, Herodotos’un sözünü ettiği, paha biçilmez değerde on üç mermer blok. ... Düşün bir kere, bütün masraflar bendendi. Sonradan Sultan bütün masrafları son meteliğe kadar ödeyeceğini söylemez mi! Hiç şaşma, benim Artemisia Londra’ya ulaşınca, yeni hububat kanunları filan hep unutulacak, herkes onlardan bahse başlayacak. Üç yıldır hep bu günleri görmek için didindim. ...Layard Mezopotamya’da gayet önemli şeyler buluyor. ...Fransızlar kıskançlıktan çıldıracaklar....”

gerçekliği kanıtlanmış, hem de Avrupa mirasının büyük bölümünün temelini oluşturmuş topraklarda yönetim hakkı iddiası gündeme getirilmiş olacaktır. Osmanlı'nın görkemli eski Batı geleneğini taciz ettiği ve aşağıladığı düşünülür. Bu yüzden Avrupa'nın sınır çizgilerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun değdiği ya da yönettiği bölgeler, yüzyıllar süren Osmanlı egemenliği ile “kirletilmiş” sayılır<sup>21</sup>. Kitab-ı Mukaddes arkeolojisi, Avrupa'daki Hristiyan muhafazakarlar için bir tür bilimsel meşruluk anlatısı sağlarken, kadim Yunan eserleri Avrupa'nın doğuşunu kurmaya araç olur<sup>22</sup>. Her ulus, her görüş geçmişini karıştırıp içinden istediği verileri ayıklayıp kullanır<sup>23</sup>.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sonsuz siyasi pazarlıklara konu olduğu ve ancak boyun eğerek, mecburi hediyelerle ayakta durabildiği bu devir, aynı zamanda “çıkırıklarımızın toptan durduğu” ve büyük yabancı sermayenin ülkeye aktığı bir dönemdir. Bu ekonomik istilanın ardından, tatmin edilmemiş tecessüsü ve merakı ile haris bir insanlık, kendi coğrafyasının çerçevesini aşarak, tarihin asıllarına inmek üzere, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına gelir<sup>24</sup>.

## **B. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA MÜZECİLİK VE KORUMACILIK DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ**

### **1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Müzecilik**

Helenizm ve Kitab-ı Mukaddes araştırmaları ile Osmanlı topraklarına artan ilgi, Osmanlı Devleti sınırları içinde arkeolojik kazıları başlatır. Eski eser toplamak üzere konsoloslar ve gezginler görevlendirilir, bu çalışmalardan elde edilen eserler çeşitli yöntemlerle Avrupa'ya götürülür ve bunlar üzerinden geliştirilen teorilerle Osmanlı'nın bulunduğu topraklar üzerinde hak iddiası ileri sürülür. Osmanlı'da arkeoloji çalışmaları ve müzeciliği hızlandıran etkenlerin başında Avrupa'nın bu ilgisi gelir<sup>25</sup>.

---

<sup>21</sup> Uzi Baram ve Lynda Carroil (Ed.), **Osmanlı Arkeolojisi**, Bilgi Altınok (çev.), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004, s. 18.

<sup>22</sup> Shaw, s. 60, 61, 62.

<sup>23</sup> Mehmet Özdoğan, **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, s. 17.

<sup>24</sup> Remzi Oğuz Arık, **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1953, s. 2.

<sup>25</sup> Edhem, s. 534; Shaw, s. 35, 134.

Bir yandan Rönesans sonrası Batı’da yaşanan hızlı gelişmeler, diğer taraftan Klasik Osmanlı idare sisteminde (özellikle ordu’da) meydana gelen bozulma, dünya güç dengesini Batı lehine değiştirir. Osmanlı yöneticilerinin bunu fark etmeleri ile birlikte reform çabaları başlar ve ilham kaynağı olarak Batı’ya yönelir<sup>26</sup>. 18. yüzyılda Osmanlı yöneticilerinde, Batı’yı tanıma, onu ileri götüren nedenleri öğrenme ve imkan bulunduğu takdirde bu bilgi ve teknolojiden yararlanma düşüncesinin geliştiği görülür<sup>27</sup>. 19. yüzyıl, artık üstünlüğü kabul edilen Batı’dan, ona bu üstünlüğü sağladığına inanılan kurumları alma zamanıdır. Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu kimliğini, Avrupa kurumlarıyla uyumlu olacak şekilde yeniden biçimlendirmeye çabalar. Bir önceki yüzyılda askeri alanda başlayan adı konulmamış Batılılaşma çabaları, Tanzimat’la birlikte kurumlara, oradan eğitime ve düşünceye yansır<sup>28</sup>. Eski eserlerin toplanması ve bunlar için bir müze kurulması, Osmanlı İmparatorluğu’nun 19. yüzyıldaki bu Batılılaşma hedefine denk düşer<sup>29</sup>. Osmanlılar, Batı ülkelerinden sonra koruma ile ilgili yasal düzenlemeler ve kazılar yapan, müze kuran ilk devletlerden biri olur<sup>30</sup>.

Ancak Osmanlı İmparatorluğunda, modern anlamda bir müzenin kurulmasından önce de eski eserlerin korunmasına yönelik bazı geleneksel uygulamalar vardır<sup>31</sup>. Bu uygulamalardan biri olan “mimari devşirme”, yıkılan yapılara ait bazı değerli görülen parçaların başka yapılarda yeniden kullanılmasını ifade eder ve Osmanlı öncesi de genellikle Akdeniz uygarlıklarında kullanılan bir yöntemdir<sup>32</sup>. Selçuklular buldukları bütün kabartma ve heykelleri Konya kentinin surlarına ve kapılarına yerleştirerek, her an herkese açık bir heykel koleksiyonu ve sergisi, bir anlamda “açık

<sup>26</sup> Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Ekonomik Kültürel Temeller**, İstanbul: Afa Yayınları, 1996, s. 31.

<sup>27</sup> Mustafa Cezar, **Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi**, İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, 1995, s. 26.

<sup>28</sup> İlber Ortaylı, “Batılılaşma Sorunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi (TCTA)**, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, tarihsiz, s. 134 vd.

<sup>29</sup> Shaw, s. 75.

<sup>30</sup> Mehmet Özdoğan, **Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları I**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001, s. 31.

<sup>31</sup> Shaw, s. 20; Çoruhlu, s. 283. Çoruhlu, Anadolu’da eser toplayıcılığının dünyanın en erken yerleşimi olan Çatalhöyük’ten başlayarak günümüze kadar devam ettiğini, XIV. Yüzyılda Dulkadiroğulları beyinin sarayının iki odasını müze haline getirdiğini yazar.

<sup>32</sup> Gül Pulhan (Ed.), **Dünya Mirasında Türkiye**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), 1996, s. 47. İstanbul Sultanahmet’teki Roma Döneminde kentin su sıkıntısı çekmesini önlemek için yapılan ve Yerebatan Sarayı olarak anılan Bazilika Sarnıcı içinde çok sayıda devşirme sütun ve başlık kullanılmıştır.

hava müzesi” oluşturmuşlardı<sup>33</sup>. Koruma tarihinin en özgün tasarımlarından biri olarak görülen bu uygulamanın, mimari devşirme geleneğinin de en güzel örneğini oluşturduğu ifade edilir<sup>34</sup>. Öyle ki bu tür devşirme malzeme dini yapılarda dahi kullanılmıştır. Devşirme malzemenin yeni yapılarda değerlendirilmesi, yabancı da olsa güzel bir parçanın hem korunmasını (dolaylı koruma) hem de onun yeni bir mimari düzen içinde sergilenmesini sağlar<sup>35</sup>. Devşirme usulü, ana yapıların varlığını korumada etken olmasa da, bazı mimari parçaların (sütun, kabartma vb.) günümüze kadar ulaşabilmesini sağlar. Bu tür mimari devşirme yanında Ayasofya gibi anıtsal nitelikteki bazı yapıların (özellikle dini yapıların) fonksiyon değişikliği yapılarak bilinçli bir korumaya alındığı görülür<sup>36</sup>.

Osmanlı İmparatorluğu’nda, bir yandan mimari devşirme geleneği devam ettirilirken, diğer yandan bazı savaş ganimetleri ve çeşitli eski eserlerin bilinçli olarak koruma gayesiyle toplandığı görülür<sup>37</sup>. İstanbul’un Fethiyle beraber Aya İrini Kilisesi cephaneliğe dönüştürülür ve Cebhane-i Amire olarak adlandırılır. Burası sadece bir cephanelik değil, kentin kuşatılması sırasında ele geçirilen silahların saklandığı, daha sonra da savaş ganimetlerinin toplandığı, aynı zamanda Bizans İmparatorluğu’ndan devralınan, Hristiyanlara ait kutsal emanetlerin muhafaza edildiği bir mekan olur<sup>38</sup>.

<sup>33</sup> Artun, s. 20, 21.

<sup>34</sup> Artun, s. 20.

<sup>35</sup> Semavi Eyice, “Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu”, **TCTA**, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1596.

<sup>36</sup> Ahmet Refik Altınay, **Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı**, 2. Baskı, Abdullah Uysal (hızl.), Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000, s. 41-44. “... câmi’-i mezbur etrâfında vakıf üzerinde olan evleri ve yapıları bi’l-küllîye ref’edip dahi mütevellisine zabt ve kabzetdiripdahi tahmin olunduğu üzere sağ ve sol cânîplerinde otuzbeşer arşun yerlerin hâlî koyup dahî müşerri’n-ileyh mimarlarım başı vech ve münasib gördüğü üzere hâlî kalacak yerden bî-tevakkuf pâyeler ve kârizler binâ edip ve medresesi etrafında yol için üç zirâ yeri hâlî koyup ve Mîrî Anbarı dahi ref’ edip ve nîm kubbesi üzerinde olan minâresini ref’ edip önünde olan pâyenin üzerinde bir minâre binâ etdirip ve bi’l-cümle câmi’-i mezbûrun içerisinde ve taşrasında ta’mire muhtaç olan yerlerin gereğîn gibi istihkâm üzere ta’mir etdirip...” (bahsedilen cami etrafında vakıf üzerinde bulunan evlerin ve yapıların tamamen kaldırılıp mütevellisine teslim edilmesine, -caminin- sağ ve sol yanlarında otuzbeşer arşın yerlerin boş bırakılmasına, daha önce bahsedilen mimarbaşının uygun gördüğü boş kalacak yerden itibaren sütun ve atıksu kanalları inşa edilmesine ve medresesi etrafında yol için üç zira yerin boş bırakılmasına, Mîrî Anbar’ın kaldırılmasına, yarım kubbe üzerinde bulunan minarenin kaldırılıp önündeki sütun üzerine bir minare yapılmasına ve caminin içerisinde ve etrafında ihtiyaç duyulan yerlerin gereği gibi tamir edilmesine ve güçlendirilmesine...)

<sup>37</sup> Eyice, s. 1596.

<sup>38</sup> Shaw, s. 21; Eremya Çelebi Kömürciyan, **İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul**, İstanbul: Eren Yayınları, 1988, s. 142. Kömürciyan (203a) numaralı dipnotta; “Kumkapı Patrikhane Kilisesi papazı Der Mesrop tarafından kaleme alınan 17 Şubat 1808 tarihli bir yazıda, o zamanlar cebhane olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi’nin avlusunda bulunan Aziz İoannis Khrisostomos’un mezarının, 11 Mayıs

Sonraki dönemlerde de, çeşitli eski eserlerin, nadir ve değerli eşyaların, kıymetli sanat eserlerinin, hediye ve ganimetlerin burada toplanmasına devam edilir<sup>39</sup>.

İmparatorlukta reform sürecinin başlamasıyla birlikte Cebahane-i Amire’de saklanan silahların çoğu kullanımdan kalkar, mekan yenilenir ve adı Daru’l Esliha olarak değiştirilir<sup>40</sup>. 1846 yılına gelindiğinde Aya İrini Kilisesi’nde yer alan, asar-ı atika (eski eser) ile silah koleksiyonu birbirinden ayrılır ve bu tarih Osmanlı’da çağdaş anlamda müzeciliğin başlangıcı olarak kabul edilir. Kilise alanı ikiye bölünerek bir bölümü “Mecmua-i Esliha-i Atika” (eski silah koleksiyonu), diğer bir bölümü de “Mecmua-i Asar-ı Atika” (eski eser koleksiyonu) olarak adlandırılır<sup>41</sup>. “Mecmua-i Esliha-i Atika” bugünkü Askeri Müze’nin temelini oluşturur, “Mecmua-i Asar-ı Atika”ya ise Devletin çeşitli köşelerinden Helen ve Bizans dönemlerine ait arkeolojik eserler toplanmaya devam edilir<sup>42</sup>. Tophane Müşiri Fethi Ahmet Paşa’nın düzenlediği, o dönemde ziyarete kapalı, ancak özel izinle gezilebilen, depo niteliğindeki bu mekan, ilk kez 1869’da “Müze” (Müze-i Hümayun) olarak adlandırılır<sup>43</sup>. Aynı tarihte Galatasaray Sultanisi öğretmenlerinden İngiliz Mr. Goold müzeye müdür olarak atanır ancak 1871’de Mahmud Nedim Paşa’nın Sadrazam olması ile birlikte Müze Müdürlüğü lağvolunur ve Teranzio isimli Avusturyalı bir ressam buranın muhafazası ile görevlendirilir. 1872 yılında Müdürlük yeniden ihdas olunur ve Müdürlüğe Mr. Dethier tayin olunur<sup>44</sup>. 1872 yılında müze Çinili Köşk’e taşınır, daha sonra Çinili Köşkün karşısına inşa edilen ve birinci bölümü 1891, ikinci kısmı 1902 ve üçüncü kısmı da 1908 tarihinde açılan<sup>45</sup> bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzesi oluşturulur<sup>46</sup>. Dr. Dethier’in

---

*1766 tarihinde vuku bulan büyük depremde açıldığı ve Ermeni asıllı Hassa mimarı Kayserili Avak tarafından yapılan, büyük hasar gören binanın onarımı esnasında, Azizin kolunun oradan gizlice alınarak, Kumkapı Ermeni Kilisesi’nin papazı, Erzurumlu der Harutyan’a teslim edildiği iş’ar olunmuştur.”*

<sup>39</sup> Eyice, s. 1597.

<sup>40</sup> Tahir Nejat Eralp, “Askeri Müze”, **TCTA**, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1604.

<sup>41</sup> Shaw, s. 45.

<sup>42</sup> Eyice, s. 1597.

<sup>43</sup> Ferruh Gerçek, **Türk Müzeciliği**, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1999, s. 85, 86. “Müze kavramı, resmi olarak ilk kez, sadrazamlık makamından Maarif Nezaretine gönderilen 29 Ocak 1869 tarihli bir talimat yazısında yer almıştır. Bu isim ileriki tarihlerde “Müzehane-i Şahane, Müze-i Amire, Müze-i Humayun, Müze-i Osmani, Asar-ı Atika Müzesi şekillerinde de kullanılmıştır.”

<sup>44</sup> Aziz Ogan, **Türk Müzeciliğinin 100 üncü Yıldönümü**, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1947, s. 4.

<sup>45</sup> Ogan, s.13.

<sup>46</sup> Ufuk Esin, "19. Yüzyılda Heinrich Schliemann'ın Troya Kazıları ve Osmanlılarla İlişkileri", **Osman Hamdi Bey ve Dönemi**, 17-18 Aralık 1992, İstanbul, 1993, ss.179-191; Ogan, s. 11, 12, 13. Ufuk Esin,

vefatı üzerine yeni bir “ecnebi” müdür arayışına gidilmişse de, Sadrazam Edhem Paşa’nın oğlu Osman Hamdi Bey 11 Eylül 1881 de Müze-i Hümayun’a müdür olarak atanır. Müze müdürlüğüne Osman Hamdi Bey’in atanması Türk müzecilik ve eski eser korumacılığı bakımından yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir<sup>47</sup>.

Topkapı Sarayı içindeki özel koleksiyonlar ile Çinili Köşk’te bulunan Türk ve İslam dönemine ait eserler Müze-i Hümayun’a taşınmaz<sup>48</sup>. Buna mukabil Padişah II. Abdulhamid tarafından Yıldız Sarayı’nda toplanan bazı mumyalanmış kuş türleri II. Abdulhamid’in talebi üzerine yeni yapılan Müze Binasına nakledilir. Bu mumya kuşların daha sonra Sarayburnu’ndan denize döküldüğü ifade edilir<sup>49</sup>.

Müze-i Hümayun’da toplanan malzeme çoğunlukla Roma, Yunan ve Bizans dönemine ait arkeolojik eserlerden oluşmaktaydı. Bunun sebebi, bu eserlerin imparatorluk dışına çıkarılmasının engellenmesi, Avrupalılar tarafından ele geçirilmeden toplama gayretinden kaynaklanır. Bu anlamda Osmanlı’da müzecilik ve arkeolojinin, ulus-devlet anlayışını güçlendirmek için daha geniş bir kitleye açılma gereksiniminden çok, batının eser yağmacılığına direnişin ve kültürel değişimin öncülüğünü yapan bir düşünce olarak geliştiği kabul edilir<sup>50</sup>. Böyle bir anlayışa yönelmede en önemli etken ise, Batı’da “ulus-devletlerin ekonomik ve siyasi güçlerinin temsil aracı” haline gelen müze koleksiyonlarının, Doğu’da özellikle Osmanlı topraklarında yapılan kazılarda ortaya çıkan eserlerle geliştirilmesidir. Osmanlı, hakimiyeti altındaki topraklardan çıkarılan eski eser koleksiyonlarını bünyesinde korumak yoluyla Batılılaşma çabalarını güçlendirmek ve İmparatorluğu Avrupa kültürel

---

Arkeoloji Müzesi İnşaatının, amatör bir arkeolog olan Heinrich Schliemann adlı bir Alman’ın Truva’da yaptığı kazılar sonucu bulduğu ve Yunanistan’a götürdüğü eserlere karşılık Osmanlı hükümetince alınan yüklü bir tazminat ile yapıldığını belirtmektedir. Aziz Ogan, Osman Hamdi Bey’in yeni müze binası inşaatı esnasında bütçeden ödenek alabilmek için yazdığı yazıları ve hatta kendi maaşını müze binası inşaatına bağışladığını ayrıntılı olarak belgelerle anlatır.

<sup>47</sup> Arık, s. 2; Mumcu, 1969, s. 12.

<sup>48</sup> Tahsin Öz, **Ahmet Fethi Paşa ve Müzeler**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948, s. 10. Çinili Köşk’teki Türk ve İslam eserleri, Cumhuriyet döneminde Ankara Etnoğrafya, Türk ve İslam Eserleri ve Topkapı Sarayı Müzeleri koleksiyonlarını tamamlamak üzere tasfiye edilmiştir.

<sup>49</sup> Enver Behnan Şapolyo, **Müzeler Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1936, s. 39. Şapolyo, II. Abdulhamid’in bu emrini fırsat bilerek Osman Hamdi’nin yeni yapılan müze binasının ikinci katını mumyalanmış kuşları koymak üzere yaptırdığını, binanın üst katı tamamlanınca da kuşları sarayburnundan Denize dökerek, yeryüzünün değeri büyük eserlerini, kuşların salonuna doldurduğunu belirtir.

<sup>50</sup> İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 3. Baskı, İstanbul: Hil Yayın, 1995, s. 232.

belleğine dahil etmek ister. Bu anlamda Osmanlı'da müzenin temel işlevi, bilgi kaynağı olması değil, “ilerleme” işareti olarak Batı benzeri modern kurumlar oluşturulduğunun göstergesidir<sup>51</sup>. Osmanlı, arkeoloji sayesinde Avrupa'nın kültür sermayesiyle, bu sermayenin dilini kullanarak kendi konumunu yeniden kurgulama imkânına kavuşur<sup>52</sup>.

Osmanlı Devleti, eski eserlerle ilgili yaptığı düzenlemeler ve getirdiği kısıtlamalarla, birçok Avrupalı ulusun, üzerinde hak iddia ettiği mirasa erişimi denetlemekte, sırası geldiğinde bunu siyasi amaçlarla kullanmaktadır. Avrupa müzelerinde sergilenen Osmanlı topraklarına ait eserlerin önemli bir bölümü, devletlerarası ilişkilerin çıkar hesabına dayandığı bir dönemde, devleti ayakta tutma çabasında olan Osmanlı yöneticilerinin izni ile götürülmüştür<sup>53</sup>. 19. yüzyılda, pek çok eski eserin yurt dışına çıkarılmasına, çoğu kez seyirci kalınması, üst yönetimin siyasi ve idari reform çabalarında Batı'nın desteğine muhtaç olmasıyla açıklanmaktadır<sup>54</sup>. İmparatorluğun tarihinde ilk kez, kültürel ve tarihi miras, ayrılmaz bir şekilde devletle ya da dinle değil, toprakla ilişkilendirilir. Osmanlıların kadim dönem eserlerini toplamaktan amacı uygarlık tarihi anlatısı ya da ulusal bilinç oluşturmak değil, bu nesnelere sahipliği göstermektir. Müze-i Hümayun Osmanlı egemenliği altındaki toprakları gösteren, bu topraklar üzerindeki egemenlik hakkını pekiştiren bir mekandır<sup>55</sup>.

Tanzimat döneminde İstanbul'da kurulan ilk müze (Müze-i Hümayun) dışında; 1895 yılında denizcilik tarihine ilişkin belge ve eşyalardan oluşan Müzehane (Müze Amirliği/Bahriye Müzesi Müdürlüğü), 1914 yılında İslami döneme ait eserlerden oluşan

<sup>51</sup> Maarif Nazırı Münif Paşa 16 Ağustos 1880 tarihinde Çinili Köşk'ün Müze-i Hümayun'un olarak açılışında yaptığı konuşmada bu durumu şu şekilde ifade etmektedir. “*El-yevm Avrupa ve Amerika müzelerinde mevcut âsâr-ı ‘atîka ekseri Memâlik-i Şâhâne mahsûlât-ı kadîmesidir. Şimdiye kadar Avrupalılar memleketimizin âsâr-ı ‘atîkasını her sûretle ahz ve selbe devam edüb bunu da bizde buna meyl ve râğbet görülmemesine binâen ederler idi. Hayli vakitden beri Osmanlılar beyrinde dahî bu râğbet hâsıl olup mukaddemâ âsâr-ı ‘atîkaya dâir bir kanûn dahî vaz’ edilmişidi. Müze-i Hümayûn’un te’sîsi dahî buna şâhid-i ‘âdil oduğundan artık Avrupalıların bu bâbda hakkımızda ta’dil-i efkar ve meslek eylemeleri ümîd olunur.*” Mahmud Cevat İbnü’ş Şeyh Nâfi, **Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı –XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-**, Taceddin Kayaoğlu (hzl.), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001, s. 180.

<sup>52</sup> Shaw, s. 74 ve 91.

<sup>53</sup> İsmet Ebcioglu, “Türkiye’den Batı Ülkelerine Götürlülen Arkeolojik Eserler”, **CDTA**, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, tarihsiz, s. 76.

<sup>54</sup> Recep Yıldırım, Abdullah Martal, “Osmanlı Yönetiminin Arkeolojik Eserlere Bakış Açısı”, **XIII. Türk Tarih Kongresi**, Cilt III, Kısım II, Ankara: TTK, 2002, s. 1.

<sup>55</sup> Shaw, s. 77, 95, 108.

Evkaf-ı İslamiye Müzesi (bugünkü adıyla Türk ve İslam Eserleri Müzesi) kurulur<sup>56</sup>. Ayrıca çeşitli vilayetlerde de bazı müze ve depoların düzenlendiği yazışmalardan anlaşılır. Cumhuriyet döneminde de Anadolu'nun birçok ilinde kilise, cami, han ve benzeri anıtsal yapılar onarılarak yeni müzeler oluşturulmuştur<sup>57</sup>.

19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirilen bazı idari ve hukuki düzenlemelerle eski eserlerin yurt dışına çıkarılması engellenmiş, Türk kazıları başlatılmış, kazılardan elde edilen eserler İstanbul'daki müzede toplanmaya başlanmış ve oluşan bu koleksiyonla birlikte müzecilikle ilgili bilimsel faaliyetler de giderek hız kazanmıştır.

## **2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Vakıf Kurumunun Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasındaki Önemi**

Kuruluşundan Tanzimat'a kadar Osmanlı Devleti'nde düzenin yaşatılabilmesi için yapılanlar (askerin geçmesi için yapılan yollar, köprüler gibi) dışında, devlet bayındırlık, eğitim ve ibadet için yapı inşa etmemiştir. Vatandaşın yararlanmasına yönelik bayındırlık ve eğitim eserleri Tanzimat ile modern dönemde başlar<sup>58</sup>. Klasik dönem Osmanlı kent yaşamının odak noktasını vakıflar oluşturur. Yollar, köprüler, sulama işleri gibi imar faaliyetleri, hastaneler ve fakirlere yardım gibi sosyal yardım faaliyetleri, eğitim ve kültür işleri gibi bugünkü anlamda kamu hizmeti niteliğinde olan birçok sosyal görevler, klasik dönemde vakıflar tarafından yerine getirilmiştir<sup>59</sup>. Vakıf sistemi ile başta İstanbul olmak üzere tüm şehirlerde, külliye kültürü ve ticari merkezler oluşturulur. Vakıfların desteklediği çok işlevli merkezler olan imaretlerin yapılması, kentlere kamu hizmetleri ve pazarlar sağlayarak gelişmelerinde önemli rol oynamıştır<sup>60</sup>. Cami, mescit, dergâh ve tekke gibi dini hizmetlerin görüldüğü yapıların yanında yol, su, köprü, kervansaray, han, dükkân, imarethane gibi imar faaliyetlerinin ve özellikle eğitim ve sağlık alanında hizmet veren çok sayıda kamusal nitelikli mimari

---

<sup>56</sup> Öz, s. 11.

<sup>57</sup> İlber Ortaylı, "Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması", **TCTA**, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1599.

<sup>58</sup> Yılmaz Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, Cilt II, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998, s. 161.

<sup>59</sup> Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", **Vakıflar Dergisi**, Sayı 1, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1938, s. 2.

<sup>60</sup> Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, 7. Baskı, Ruşen Sezer (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 147, 148.

eserin hemen hemen tamamının vakıflar tarafından inşa edildiği ve bakımlarının yapıldığı görülmektedir<sup>61</sup>. Bu anlamda vakıf müessesesinin Osmanlı'da dini olmaktan ziyade beledi ve seküler bir kurum olduğu dahi iddia edilmiştir<sup>62</sup>. Üstelik bu tür vakıf yapılar sadece İstanbul gibi büyük şehirlerde değil, İmparatorluğun dört biryanında, özellikle anayollar üzerindeki küçük Anadolu kentlerinde oldukça önemli yer tutar<sup>63</sup>. Sultanlar, ana yollarda yolculuğun rahat ve güvenli olmasını sağlamak için vakıf olarak zaviye ve menziller kurmuş, han ve kervansaraylar yaptırmışlar, masraflarını karşılamak üzere de bazı dükkân, değirmen, fırın ve hamam gelirlerini bu yapıların yaşatılmasına hasretmişlerdir<sup>64</sup>.

Osmanlı vakıf sisteminde, sadece bina yaptırılmakla yetinilmez, sosyal bir ihtiyacı karşılayan bu binaları devamlı yaşatacak gelir kaynakları da sağlanırdı. Esasen her yapının bir vakfiyesi vardı ve bu vakfiyeler, meydana getirilen fonksiyonel yapı ve yapı topluluklarının, geçerli hukuki anlayışa göre hazırlanmış işletme yönetmelikleri niteliğindeydi<sup>65</sup>. Vakfiyeler, eski zamanın noter defteri demek olan kadılık, yani mahkeme siciline geçmekle kesinlik kazanırdı<sup>66</sup>. Bir eser vakfeden kişi, bu eserin sağlam bir şekilde kalabilmesi ve işlevini devam ettirebilmesi için yeterli gelir kaynağını da vakfederdi. Vakıf ana yapılar, onlara vakfedilen ikincil yapılardan elde edilen bu gelirlerle onarılır ve muhafazaları sağlanırdı. Vakfa hizmet edenler de maaşlarını bu gelirlerden alırlardı. İkincil yapıların bu gelirleri sürekli sağlayabilmeleri kullanılabilir olmalarına bağlı olduğu için onlar da onarılır, bu şekilde bir “döner sermaye” sistemi oluşturulurdu. Vakıf dışında devlet kaynakları ya da kişilerin katkıları da vakıf eserlerinin onarım kaynakları arasında sayılabilir<sup>67</sup>.

<sup>61</sup> Mehmet Ali Kılıçbay, “Klasik Osmanlı Sisteminde Vakıf Kurumu”, **VII. Vakıf Haftası Vakıf Mevzuatının Aksayan Yönleri Semineri**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1990, s. 118.

<sup>62</sup> Adnan Ertem, “İstanbul Vakıfları”, **İstanbul: Şehir ve Medeniyet**, İstanbul: Klasik Yayınları, 2004, s. 333.

<sup>63</sup> Halil İnalçık, Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, 2. Cilt, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, s. 705.

<sup>64</sup> İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, s. 153.

<sup>65</sup> Gönül Cantay, “Tarihi Belge Olarak Yapı Kitabeleri ve Vakfiyeler”, **XIII Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt III, Kısım II, Ankara: TTK, 2002, s. 1.

<sup>66</sup> Osman Nuri Ergin, **Türkiyede Şehirciliğin Tarihi İnkişafı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İktisaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1936, s. 48.

<sup>67</sup> Emre Madran, “Osmanlı İmparatorluğunda Onarım Esnafı (16.-18. Yüzyıllar)”, **Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyıl: “Uluslarüstü Bir Miras”**, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 1999, s. 327.

Ayrıca padişah ve şehzadeler tarafından yaptırılan camiler için köyler vakfedilir, her caminin Darüssaade ağası tarafından belirlenen bir mütevellisi olur ve mütevellî dilediği kimseye vakfın köylerini satardı. Defterdarlıkta bunların kaydı tutulur ve her yıl başında muhasebesi görülürdü<sup>68</sup>.

İmparatorluğun zayıflaması ve toprak kaybından vakıflar da etkilenir. Büyük vakıf yapıları hasredilen toprakların savaşlarda kaybedilmesi, bu yapıların gelirden yoksun kalmalarına, işlevlerini yürütemez hale gelmelerine ve birçoğunun harap olmasına neden olur<sup>69</sup>.

Zaman içinde vakıf sisteminde ortaya çıkan bozulma sistemde değişikliği zorunlu hale getirir. 1829 yılında II. Mahmud döneminde vakıfların bir elden ve kabine üyesi bir Nazır tarafından yönetilmesi için Evkaaf-ı Humâyûn Nezareti kurulur. Gelirleri Evkaf Nezareti tarafından tahsil edilen vakıfların gayrimenkullerinin bakım ve onarımı için bu Nezaret Bütçesi'ne ödenek konulmaya başlanır<sup>70</sup>. Zaman içinde bu vakıfların gelirleri diğer hizmetler için kullanılmaya başlar ve vakıf yapıları bakım ve onarım için ödenek bulamaz hale gelir<sup>71</sup>.

### **3. Osmanlı İmparatorluğu'nda İmar Faaliyetleri ve Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması**

Klasik Osmanlı döneminde önemli yapıların korunmasına özen gösterilir, caddeleri daraltan inşaat yapılmasına izin verilmezdi. Örneğin İstanbul surlarına içerden ve dışardan 5 arşından fazla yaklaşan yapı yaptırılmaz, yapılanlar yıktılırdı. Evlerin yüksekliğine, saçak boyuna, kullanılacak yapı malzemelerine dair bazı düzenlemeler yapıldığı görülür. Bu düzenlemelerin yapılmasında en önemli nedenin yangınlar olduğu anlaşılmaktadır<sup>72</sup>. Bu işleri takiple görevli olan Hâssa Başmîmârı idi. 1453 yılında ihdas

<sup>68</sup> Ziya Karamursal, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara: TTK, 1989, s. 206.

<sup>69</sup> Öztuna, s. 165. “*Mesela Süleymaniye vakıflarının bir kısmı Macaristan'da idi. Slovakya topraklarında Haremeyn için vakfedilmiş topraklar vardı.*”

<sup>70</sup> Nezh Varcan (dr1.), **Osmanlı Maliyesi Hakkında İngiliz Raporları (1861-1892)**, Ankara: Maliye Bakanlığı APK Yayını, 2000, s. 38, 43. 1275 (Miladi 1859-60) yılı bütçesinde Evkaf nezareti bütçesi 19.042.666 Kuruş (152.000 £), özel gelirler toplamı 13.750.000 Kuruş (110.000 £) olmak üzere toplam 32.792.666 Kuruş (262.000 £'e) ulaşmaktadır.

<sup>71</sup> Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, 4. Baskı, Metin Kırıatlı (çev.), Ankara: TTK Yayınları, 1991, s. 95.

<sup>72</sup> Üstün Alsaç, **Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s. 91.

edilen mimarbaşılık bir nevi günümüz Bayındırlık Bakanı işlevini görürdü. Başmimar Padişaha bağlı idi, fakat Divan-ı Hümayun üyesi değildi<sup>73</sup>.

Klasik Osmanlı kent yönetiminde, beledi, mülki ve adli işlevler aynı elde toplanmış, ilmiye sınıfından kadılara bırakılmıştı. Kadıların belediye veya mahkeme binası gibi kurumsallaşmayı temsil eden hizmet binaları yoktu. Güvenlik amiri ve vakıfların denetleyicisi Kadı'ya görevlerini yerine getirmesinde yardımcı bazı görevliler (subaşı, böcekbaşı, çöplük subaşı, mimarbaşı gibi yeniçeri ocağı mensubu subaylar ve görevliler), kurumlar ve toplumsal gruplar vardı<sup>74</sup>. Hassa mimarları dışında eyalet ve şehirlerde de görevli mimarlar vardı. Bu mimarlar sadece saraya ait ve miri binaların yapım ve onarımı ile değil, ülke çapında bayındırlık tesisleri ve imar denetimi alanlarında görevliydi. Onarım öncesi keşif ve raporların hazırlanması, keşif sonuçlarının Defterdarlığa sunulması, onarım sonu muhasebe defterlerinin hazırlanması ve incelenmek üzere Başmuhasebe Kalemine sunulması hassa mimarlarının onarımla ilgili görevleri arasındaydı<sup>75</sup>. Mimarlar, inşaat ve onarımların yalnız teknik işleriyle ilgilenirlerdi, mali konular şehreminin sorululuğundaydı. Mimarbaşı yasaklara uyulup uyulmadığını, maiyetiyle birlikte şehri dolaşarak kontrol ederdi, bu denetim sonucu tespit edilen noksanlıklara yaptırım uygulamak Kadı'nın göreviydi. Yılda iki kere, yanında mimarbaşı ve lonca temsilcilerinden oluşan bilirkişi heyetiyle yapı ve usta ücretlerini ve malzeme fiyatlarını saptamak da Kadı'nın görevlerindendi<sup>76</sup>. Ancak bütün bu uygulamalar genel bir düzenleme konusu değil bireysel durumlara ilişkin padişah fermanları veya emir ve yasaklamaları şeklinde ve çoğunlukla belli şehirlerle (İstanbul, Bursa gibi) sınırlıydı.

Başlangıçta iyi işleyen bu düzende İmparatorluğun zayıflamasıyla beraber bozulmalar başlar, imar hizmetlerinde ve şehirlerin bakımında da aksamalar meydana gelir. Bu dönem aynı zamanda Avrupa'da güç dengesinin Osmanlı İmparatorluğu aleyhine bozulduğu ve İmparatorluğun dengeyi düzeltme çare ve yollarını aradığı bir

---

<sup>73</sup> Öztuna, s. 195.

<sup>74</sup> İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK), 2000, s. 12.

<sup>75</sup> Madran, s. 128.

<sup>76</sup> İlber Ortaylı, **Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği**, İstanbul: Hil Yayınları, 1985, s. 178.

dönemdir<sup>77</sup>. Bu çabaların sonucu olarak ilan edilen Tanzimat ile birlikte Devlet yönetiminde başlatılan kapsamlı reformlar, ordunun yeniden örgütlenmesi, şehirlerin yönetiminde, klasik sosyal, ekonomik ve fiziki yapısında da değişiklikler meydana getirir<sup>78</sup>. Amaç, daha önce yarı bağımsız kuruluşlar tarafından yürütülen bazı görevleri merkezileştirerek, daha iyi bir kontrol sağlamaktır<sup>79</sup>. Osmanlı kentleri 19. yüzyılla birlikte daha önce tanımadığı bir şehir yönetimi ve planlama olgusu ile karşılaşır. Ancak bu hedefler bir yandan parasal kaynaklara, diğer yandan da yeni hukuki düzenlemelere ve kurumlara ihtiyaç duyar<sup>80</sup>. 1831 yılında Başmimarlık ve şehreminliği birleştirilerek Ebniye-i Hassa Müdüriyeti, 1839 yılında da Umur-ı Ticaret ve Nafia Nezareti kurulur. 1848 yılında İstanbul'un Üsküdar, Galata ve Eyüp (Bilad-ı Selase) semtlerindeki binaların yapı şekillerini ve bazı şehircilik prensiplerini koyan Ebniye Nizamnamesi çıkarılır ve Nizamname hükümlerini uygulamak üzere Nafia Vekaletine bağlı bir müdürlük kurulur. 1848 ile 1882 yılları arasında başlıca altı Nizamname çıkarılır<sup>81</sup>. 1864 yılında 2910 binayı yakan Hocaşar yangınından sonra bu sahanın düzenlenmesi için bir çeşit imar komisyonu niteliği taşıyan "İslahat-ı Turuk Komisyonu" kurulur ve hemen akabinde 1848 Nizamnamesi yürürlükten kaldırılarak yerine daha gelişmiş ve tüm ülkeye şamil 1864 tarihli Turuk ve Ebniye Nizamnamesi çıkarılır. 18 yıl yürürlükte kalan bu Nizamname yerini 1882 yılında ilk imar kanunu olan Ebniye Kanununa bırakır. Ebniye Kanunu (1901 yılında 10 ay askıya alınması hariç) 1925 yılında 642, 1933 yılında 2290 sayılı Kanunlarla değişikliğe uğrayarak 1957 yılında 6785 sayılı Kanun çıkarılıncaya kadar 75 yıl süreyle yürürlükte kalmıştır<sup>82</sup>. Tüm Nizamnameler, çıkmaz sokakların ortadan kaldırılması ve yolların genişletilmesi gereğini vurgular<sup>83</sup>.

Ebniye Kanunu daha çok binalarla ilgili hükümler içermekteydi. Buna rağmen Kanunda, yeniden sokak açılması ve genişletilmesi, bunların haritalarda gösterilip ilan

---

<sup>77</sup> Karpat, s. 31.

<sup>78</sup> Sevgi Aktüre, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler", **TCTA**, Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 893.

<sup>79</sup> Lewis, s. 390.

<sup>80</sup> Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, s. 31; Alsaç, s. 28.

<sup>81</sup> Zeynep Çelik, **19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul**, Selim Deringil (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1986, s. 42. 1848 Ebniye Nizamnamesi, 1858 Sokaklara Dair Nizamname, 1863 Turuk ve Ebniye Nizamnamesi, 1875 İstanbul ve Belde-i Selasede Yapılacak Ebniyenin Sureti-i İnşaiyesine Dair Nizamname, 1877 Dersaadet Belediye Kanunu ve 1882 Ebniye Kanunu.

<sup>82</sup> İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm", **TCTA**, Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 885.

<sup>83</sup> Çelik, s. 43.

edilmesi, itiraz müessesesi, yola terk, yeni imara açılacak alanlarda yollar ve parklardan başka bir karakol ve bir okul arsasının bedava verilmesi gibi imara ilişkin oldukça önemli hükümler yer alırken, eski taşınmazların korunmasına ve muhafazasına yönelik hüküm bulunmamaktaydı. Esasen dar ve çıkmaz sokaklardan oluşan geleneksel kent dokusunu korumak, bu dönem yaklaşımına ters düşer. İki yanında kâgir yapıların dizildiği geniş düz caddeler ise Batı uygarlığı ile eş anlamlıdır<sup>84</sup>.

Özetle geleneğe dayalı özerk bir şehir yönetimin evrimi sonucunda değil, doğrudan modernleşmeci bir bürokrasinin şehirleri fizik ve hizmetler yönünden ıslahı amacıyla gerçekleştirilen ve mali kaynak, personel, hukuki, kurumsal eksikliklerle oluşturulan belediye yönetiminden, Osmanlı döneminde beklenen başarı sağlanamamış ve yıkılan geleneksel yönetimin yarattığı boşluklar da doldurulamamıştır<sup>85</sup>. Ancak geleneksel kent dokusunun tahribinde, bu yerel yönetimlerin bazı imar faaliyetlerinin önemli katkısı olmuştur.

Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında şehirlerin mimari dokusunun değişmesinde birbirinden farklı birçok başka etkenler de rol oynamıştır. Modernleşmenin toplumsal alana yansımalarının sonucu olarak batı tarzı yaşam hevesi, geleneksel konut mimarisini değersizleştirmiş ve edebi metinlere bile yansıyan “köhne” yapılar sınıflamasına dahil etmiştir<sup>86</sup>. Osmanlı'nın simgesi Topkapı Sarayı'nın bir bölümünün demiryolu için feda edilmesinde, demiryolunun “modernleşme göstergesi” olarak görülmesinin payını ihmal etmemek gerekir<sup>87</sup>.

İkinci bir etken, İmparatorluğun yönetim reformları ile birlikte şehircilik ve planlama alanlarında da giriştiği faaliyetleri destekleyebilecek yeterli maddi kaynaktan

---

<sup>84</sup> Doğan Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, Zeynep Rona (çev.), 3. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 357.

<sup>85</sup> Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, s. 31, 32, 119.

<sup>86</sup> Çelik Gülersoy, “İstanbul Estetiği”, **TCTA**, 4. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 907. “Doğu gitti, Batı da tam gelemedi. İkisinin ortası bir şey İstanbul’u deniz gibi örttü. Doğrularla yanlışları, iyilerle kötülerini ayırıp, çıkış yolunu bulamadan, şehir, büyük bölümü ile yitip gitti.”

<sup>87</sup> Kuban, s. 358, 359. “Avrupa demiryolu sistemi ve Doğu Ekspresi (Orient Express) 1871’de İstanbul’a ulaştı. Demiryolu saray arazisinden geçiyor ve sarayı denizden ayırıyordu. Bazı köşklele Ahırkapı-Sirkeci arasındaki surların bir bölümü yolun geçirilebilmesi için kısmen yıkılmıştı.”; Çelik, s. 82. Sultan Abdülmecid’in “sırtından dahi geçse” demiryolunun İstanbul’a ulaşması gerektiğini savunduğunu yazar.

yoksunludur. Oysa aynı dönemde Batı'nın sahip olduğu sermaye birikimi yeni imar faaliyetlerini destekleyebilecek seviyededir<sup>88</sup>.

Kentlerin mimari yapısındaki değişikliğin bir diğer nedeni ise göçler sonucu kısa sürede kentlerde meydana gelen nüfus artışıdır. İmparatorluğun savaş yenilgisi sadece toprak kaybı ile sonuçlanmamış, kaybedilen bölgelerden gelen yoğun göç, kentlerin etrafında çarpık yerleşim alanlarını da ortaya çıkarmıştır. İlk dalgada gelen göçmenleri halk misafir etmiş, 1860'lı yıllardan itibaren göç dalgasının artması üzerine Devlet Muhacirin Komisyonları kurarak göçmenleri daha sistemli olarak yerleştirmeye çalışmıştır. Başlangıçta gelenlerden sadece memurlar ve ilmiye sınıfından olanlar kentlere, diğerleri ise belli bir miktar toprak ve para verilerek kırsal alanlara yerleştirilmişken, 1878'den itibaren kentlerde de yerleşime izin verilmiş, bunun sonucu olarak da kentlerde geometrik düzende göçmen mahalleleri kurulmaya başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde İttihat ve Terakki yönetimi “celp” politikası izleyerek, İmparatorluk dışındaki Türk ve Müslüman nüfusu sistemli olarak göç ettirmeye çalışmıştır<sup>89</sup>. (Türkiye kentleri ikinci bir göç dalgasını mahiyeti itibariyle farklı olmakla birlikte 1950'li yıllardan sonra kırdan kente şeklinde yaşamıştır.)

Mimari yapıların yok olmasında son olarak tabi afetleri ve özellikle İstanbul için yangınları belirtmek gerekir<sup>90</sup>. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında çıkan yangınlarla şehrin yaklaşık üçte biri yanmış, bu yangınlar sonucu şehir yeniden inşa edilmiştir<sup>91</sup>. Hükümet ve Şehremaneti yanan evlerin yerine yenisini yapmaya çalışmış, şehrin tarihi değerine uygun olarak yeniden imar ve tanzimi için projeler hazırlanmıştır. Doğal olarak hazırlanan yeni projelerde ahşap yapıların yerini kâgir ve apartman şeklindeki yapılar almıştır<sup>92</sup>. Bunun en iyi örneklerinden birini İstanbul

---

<sup>88</sup> Çelik, s. 2, 3.

<sup>89</sup> İlhan Tekeli, “Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler”, **Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Sürçleri**, Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (drl.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 452, 453; Kuban, s. 378.

<sup>90</sup> 1862-1869 yılları arası çıkan yangınlar ve zararları hakkında Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde çıkan haberler için bkz., Necdet Hayta, **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002, s. 58 vd.

<sup>91</sup> Yangınlar sonucu İstanbul'da “altmış yıllık eve nadiren rastlandığı” kaydedilir. Bkz., Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, s. 211.

<sup>92</sup> Mehmet Temel, **İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2035, 1998, s. 73 vd.; Çelik, s. 44 vd. 1867 Yılında Sultan Abdulaziz'in Avrupa gezisi sırasında, Londra Belediyesinin merasim için nasıl dört günde bir salon inşa ettirdiğini merak etmiş,

Laleli’de yapılan Harikzedegân (yangından zarar görenler) evleri oluşturur. 1918 yılında çıkan büyük yangında evleri yananlar için Evkaf Nezareti tarafından yaptırılan ve Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarlanan, 124 konut ve 25 dükkandan oluşan bu çok katlı kagir yapılar daha sonra Türk Hava Kurumu (Tayyare) Apartmanları adıyla anılmış, 1980 yıllarda restore edilerek otel haline getirilmiştir<sup>93</sup>.

Avrupa’da kadim dönem eserlerine duyulan ilginin, araştırmacıları Anadolu’da İyon ve Bizans uygarlıklarını öne çıkarmalarının Osmanlı dönemi kent mimari ve kültürüne yönelik çalışmaların ihmal edilmesinin bir diğer neden olduğunu da belirtmek gerekir<sup>94</sup>.

## II. TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

Osmanlı İmparatorluğu’nda müzecilikle ilgili gelişmeler, bütün dünyada olduğu gibi bir yandan taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik fikri gelişimi, diğer yandan da fikri gelişimin hukuki metinlere yansımaları gösterir. Eski eserlerle ilgili olarak daha sonraki yıllarda yapılan hukuki düzenlemelerin temelleri 19. yüzyıl içindeki uygulamalarla biçimlenir. Başlangıçta birtakım genelge veya özel talimatlarla düzenlenmeye çalışılan konu, zaman içinde eski eserlere yüklenen mana ve talep yoğunluğuna bağlı olarak daha genel düzenlemelere dönüşür<sup>95</sup>. Bu hukuki düzenlemeler, kurallar ile ihlaller arasındaki çekişmenin sonucu olarak ortaya çıkar ve her yeni düzenleme bir öncekinin eksikliklerini gidermeye yönelik çareler ile iki

---

kendisine belirli ebatta tahta duvarların ve bölmelerin evvelinden hazırlanmış olduğu anlatılınca, geziye katılan İstanbul Şehremini Ömer Faiz Efendi’yi yanına çağırarak; “*İstanbul’da sık sık yangınlar olur. Yüzlerce ev yanar. Yerlerine yenilerinin yapılması için seneler geçiyor. Herifler elli evlik yere bir o kadarlık inşaatı dört günde yapmışlar. Sebep ve hikmeti nedir? Tahkik ediniz de istifade edelim.*” demiş, döndükten sonra Sultan Abdulaziz aynı soruyu sorunca, “*Bu memleketlerde sadece insanlar Cenab-ı Hak tarafından anne karnında yetiştiriliyor. Geri kalanları fabrikalarda imal ediliyor, anne karnından çıkanlara da onları icab eden yerlere koymak düşüyor. Memalik-i Şahanenizde İnşallah bu fabrikalar zaman-ı saltanatlarında tesis edilir ise Ömer Faiz kulun İstanbul’u baştan aşağı yakar, o harap evler yerine hazır mamurelerin mimarlığını bizzat ifa eder!*” diye cevap verir. Önder Küçükerman, **Türk Giyim Sanayi Tarihindeki Ünlü Fabrika “Feshane” Defterdar Fabrikası**, Sümerbank, Ankara, 1988, s. 156.

<sup>93</sup> Alsaç, s. 93.

<sup>94</sup> Edhem Eldem, Daniel Goffman, Bruce Masters; **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 11.

<sup>95</sup> Ortaylı, “Tanzimat’ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması”, s. 1599, 1600.

düzenleme arasında geçen dönemde tarihi eserlere ilişkin olarak önem kazanan yeni değerleri yansıtır<sup>96</sup>.

Eski eserlerle ilgili daha önce olaya özgü Emirnamelerle yapılan düzenlemeler, 13 Şubat 1869 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi ile genel düzenlemeye dönüşür<sup>97</sup>. Yedi maddelik bu kısa Nizamname de daha çok kazılar yoluyla bulunan eserlere dair hükümler yer alır. Kazıları Maarif Vekâleti'nin iznine bağlayan ve bulunan antikaların yurt dışına çıkarılmasını yasaklayan hükümleriyle de önem arz eden bu nizamname, 1874 tarihli yeni nizamname ile değiştirilir ve ilk nizamnamede yer alan “*bulunan eski eserlerin yurt dışına çıkarılamayacağı*” hakkındaki hüküm geçersiz kılınır. 1874 tarihli nizamnamenin, eski eserlerin yağmalanmasına yasal bir statü kazandırdığının kısa sürede anlaşılması üzerine, Osman Hamdi Bey'in müdürlüğü döneminde, 1884 tarihli yeni bir Asar-ı Atika Nizamnamesi hazırlanır. 1906 yılında bazı küçük düzeltmeler yapılmışsa da, ana yapısı değişmeyen bu nizamname Cumhuriyet Dönemi'nde de, 1973 yılına dek eski eserler konusundaki tek yasa olarak 89 yıl boyunca yürürlükte kalmıştır. 1973 yılında, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu (EEK), 1983 yılında ise, halen yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK) yürürlüğe girmiştir.

Esasen tarihi eserlerin korunması ile ilgili hukuki düzenlemelerin ve görevli idari yapının oluşturulması Batı ülkelerinde de çok eski değildir. Abidelerin korunması meselesi açık bir şekilde on dokuzuncu yüzyıl başlangıcında kendisini göstermiş ve bu sahada gittikçe gelişen bilimsel düşünce ve hareket ancak 1850'den sonra başlamıştır<sup>98</sup>.

## A. OSMANLI DÖNEMİ

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik eskiden beri bazı hukuki düzenlemeler bulunmaktaysa da bunlar daha çok dini binalar ve *hayrat-ı şerife*'nin muhafazasına yöneliktir. İlk defa 28 Temmuz 1858 tarihli Ceza Kanununun 133 üncü

---

<sup>96</sup> Shaw, s. 141.

<sup>97</sup> Hüseyin Karaduman, “Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi”, **Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi**, Cilt XXV, Sayı 29, 2004. Bazı yazarlar bu düzenlemeyi tezkere ( Shaw, s. 104) olarak değerlendirir. Bazı yazarlar ise 1869 tarihli Nizamnameden bahsetmez ve ilk Nizamname olarak 1874 tarihli Nizamnameyi alırlar (Ogan, s. 5, Arık, s. 2).

<sup>98</sup> Albert Gabriel, “Tarihi Türk Abidelerinin Tamiri ve İhyası”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 1, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1938, s. 10.

maddesinde eski eserlerin korunmasına yönelik düzenleme yer alır. Buna göre, eski eserlere zarar verenlerin verdikleri zararları tazmin ettirilecek ve ayrıca hapis ve para cezasına çarptırılacaklardır<sup>99</sup>. Bu hükmün varlığına rağmen, eski eserlerin korunmasıyla yükümlü bir heyet veya idarenin mevcut olmaması nedeniyle bu gibi tahribatın önüne geçecek ve yapanları cezalandırmakla sorumlu bir merciin bulunmaması, kanundaki bu maddeden beklenen sonucu verememiştir.

1869 tarihinde hazırlanan ilk Asar-ı Atika Nizamnamesinin, hukukumuzda kültür varlığı korumacılığının temelini teşkil ettiği kabul edilir. Ancak bu Nizamname de kazılar dolayısıyla bulunacak eski eserlerle ilgili düzenlemeler yer almakta, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili beşinci maddesinde dolaylı bir hüküm bulunmaktaydı<sup>100</sup>. Nizamname ile kazı izinleri daha sıkı kurallara bağlanmakta ve eski eserlerin yurtdışına çıkarılması yasaklanmakta, meskukat\* bu yasağın dışında tutulmaktaydı<sup>101</sup>.

Eski eserlere karşı artan ilgi ve yabancı ülkelere gelen yakınmalar sonucu 7 Nisan 1874 tarihinde ikinci bir Nizamname hazırlanır. Bu Nizamname ile ilk defa eski eser tanımı\*\* yapılarak eski eserlerin devlete ait olduğu kabul edilir. Fakat Nizamname, izinli yapılan kazılarda bulunan eski eserlerin 1/3'ünün bulana ait olduğunu kabul ederek yurtdışına eski eser çıkarılmasını yasallaştırır<sup>102</sup>. Nizamnameye göre, kazılarda çıkan eserlerin 1/3'ünün kazıyı yapana, 1/3'ünün arazi sahibine, 1/3'ünün de devlete verilmesi gerekir. Paylaşımın değer bakımında mı, yoksa aynen mi yapılacağına hükümet karar verecektir. Yabancı arkeologlar ve araştırmacılar, paylarını arttırabilmek ve daha rahat çalışabilmek için 1867 tarihinde çıkartılan yabancılara mülk edinme hakkı

<sup>99</sup> Celâl Esad Arseven, **Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul: Maarif Basımevi, 1958, s. 532, 533. “Hayrat-ı şerife ve tezyinat-ı beldeden olan ebniye ve âsar-ı mevzuayı hadim ve tahrip veyahut bazı mahallerini kırıp rahnedar eden ve cami avlularında ve seyir yerlerinde ve esvak ve meydanlardaki ağaçları katı’ ve telef eyliyen olursa zararları tazmin ettirildikten sonra bir aydan bir seneye kadar hapsolunur ve bir mecidiye altınından on mecidiye altınına kadar ceza-yı nakdî alınır.”

<sup>100</sup> Karaduman, “Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi”, s. 2. “Antika ihrâcî için verilecek me’zûniyyet yalnız zîr-i zemînde bulunacak âsâra hasr olunup merkûz olan her dürlü âsâr-ı atîkanın ve anların müştemelât ve teferru’âtından olan şeylerin vakten mine’l-evkât kal’ ve kam’ına ruhsat verilmeyecek ve buna cesâret eden olur ise kânûnen te’dîb olunacaktır.” (Eski eser çıkarılması için verilecek izin yalnız toprak altında bulunacak eserlere ait olup, yüzeyde olan her türlü eski eserin ve onların müştemilat ve teferruatından olan şeylerin hiçbir zaman sökülmesine ve kırılmasına izin verilmeyecek, buna cesaret eden olur ise kanunen cezalandırılacaktır.)

\* Sikke haline getirilmiş akçalar, madenden paralar.

<sup>101</sup> Mumcu, 1969, s. 68, 69.

\*\* “Eski zamanlardan kalan her çeşit eşya (sanat eşyası) eski eserdir.”

<sup>102</sup> Shaw, s. 110.

verilen yasanın sağladığı kolaylıkla, kazı yaptıkları araziye satın alarak yasal olarak yurtdışına götürebilecekleri 1/3'lük miktarı artırmışlardır<sup>103</sup>. Birçok eksikliğine karşın bu Nizamname, eski eserlerin korunması gereğinin Devletçe kabul edildiğini ilk defa göstermesi açısından önemli olarak kabul edilir.

Otuzaltı maddeden oluşan ve birincisine göre daha kapsamlı olan bu Nizamnamenin altıncı maddesinde taşınmaz eski eserlerle ilgili “*Asar-ı sâbiteden sahipli yerlerde bulunan ve mükemmel olan bazı maabid ve ebniye-i sairenin muhafazası için hükümetden mahalline icabına göre memur dahi tayin olunacaktır*”<sup>\*</sup> hükmüne yer verilmiştir. Madde ile bakım gerektiren taşınmazların bakım veya onarımı değil, “*iyi durumda*” olan taşınmazlara “*insan eliyle*” yapılabilecek tahribatın önlenmesi amaçlanmaktadır. Nizamnamenin otuzbeşinci maddesinde de, “*binalar ve diğer şeyler gibi özel yerlerde bulunan veya dikili olan*” eski eserleri bozan veya zarar verenlerin Ceza Kanununa göre para ve hapis cezası ile cezalandırılacağına ilişkin hüküm yer alır<sup>104</sup>.

Kuruluşundan 1881 yılına kadar Müze-i Humayun’un müdürlüğü veya sorumluluğu yabancılar (Goold, Terenzio ve Dethier) tarafından yürütülmüştür. İlk defa 1881 yılında Osman Hamdi Bey’in müze müdürlüğü görevine getirilmesiyle yeni bir Nizamname hazırlanarak 21.02.1884 tarihinde yayınlanır<sup>105</sup>. Bu Nizamname ile eski eserlerin mülkiyetinin Devlete ait olması prensibi kabul edilir ve yurt dışına çıkarılması kesin olarak yasaklanır.

Nizamnamenin birinci maddesinde eski eser, “*Osmanlı İmparatorluğu ülkesini kapsayan sınırlar içerisinde eski milletlerin bırakmış oldukları eserlerin hepsi*” olarak tanımlanmış ve taşınmaz niteliğindeki varlıklar; “*mabedler ve saraylar, sirk denilen eski oyun yerleri, tiyatrolar, bentler ve köprüler, su kemerleri, ölülerin ve eşyaların gömülü olduğu anlaşılan tepeler, dikili taşlar, halkın faydalanması için yapılmış olan yapılar...*” olarak sayılmıştır. Üçüncü madde ile eski eserler üzerindeki devlet mülkiyeti

<sup>103</sup> Yıldırım-Martal, s. 5.

<sup>\*</sup> “*Taşınmaz eserlerden, sahipli yerde bulunan ve mükemmel olan bazı mabedler ve çeşitli yapıların korunması için hükümet tarafından o yere, icabına göre memur dahi tayin olunacaktır.*”

<sup>104</sup> Mumcu, 1969, s. 70, 71, 72.

<sup>105</sup> Asar-ı Atika Nizamnamelerinin hazırlanmasında ve eski eserlerin yurt dışına çıkarılmasında müze müdürlerinin önemli etkileri olmuştur. Bkz., Mumcu, 1969, s. 69 vd.

açıkça belirtilmiştir. Nizamnamenin dördüncü maddesinde, arazi ve yapılardaki eski eserlerin malikleri veya kullanıcıları tarafından yıkılmaya veya kaldırılmaya haklarının olmadığı, bu gibi eserler hakkındaki karar vermeye veya lazım gelen tedbirleri almaya hükümetin yetkili olduğu belirtilmiştir. Beşinci madde de, binaların, kale duvarlarının, burç ve setlerinin, hamam ve mezarların vb. taşınmaz niteliğindeki eski eserlerin bozulmaları, tahrip edilmeleri, zarar vermeleri, bu tür yapıların 250 metreden daha yakınına kireç ocağı açılması yasaklanmıştır. 1884 tarihli Nizamname daha önceki Nizamnameden farklı olarak taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili kısıtlayıcı önemli düzenlemeler getirmiştir.

Bu aşamadan sonra 1889 tarihinde Müze-i Hümayun Nizamnamesi çıkarılarak Müze-i Hümayun Maarif Nezaretine bağlanmış ve Âsar-ı Atika Nizamnamesini uygulamakla görevlendirilmiştir. Eski eserlerin bakımı ve korunması konusunda önemli hükümler içeren Müze-i Hümayun Nizamnamesi koruma örgütünün kuruluşu olarak kabul edilir<sup>106</sup>.

23.04.1906 tarihinde ise son Âsar-ı Atika Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bugünkü taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili mevzuatımızı da birçok yönüyle etkilemiş olan 1906 tarihli bu Nizamname, 1973 yılına kadar kanun hükmünde yürürlükte kalmıştır<sup>107</sup>. Yedi bölümde 35 maddeden oluşan Nizamnamenin birinci bölümü eski eserler idaresi, ikinci bölümü eski eser bulunan arazi ile içerisindeki eski eserlerin tasarrufu, üçüncü bölümü taşınmaz eski eserler, dördüncü bölümü taşınır eski eserler, beşinci bölümü kazılar, altıncı bölümü eski eser ticareti, ihracı, ithali, ve nakliyatı, yedinci bölümü de çeşitli hükümler hakkındadır<sup>108</sup>.

---

<sup>106</sup> Mumcu, 1969, s. 74.

<sup>107</sup> **Âsar-ı Atika (Eski Eserler) Nizamnamesi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966. AYM'nin 6 Temmuz 1965 tarihli ve E: 1965/16 K: 1965/41 sayılı kararı. "Âsar-ı Atika Nizamnamesi bir kanun uygulama maksadiyle düzenlenmiş olmayıp konuyu doğrudan doğruya düzenler nitelikte kurallar koymakta ve bu niteliği bakımından Anayasa'nın 107 inci maddesinde sözü edilen ve kanunun uygulama şeklini belirten veya kanunun emrettiği işleri açıklayan tüzüklerden ayrı bir durum göstermekte ve yürürlüğünden önceki mevzuatı ortadan kaldırmaktadır. Gerçekten Nizamnamenin yürürlüğe girdiği günde Mebusan Meclisi süresiz kapatılmış, böylece yasama ve yürütme erki Devleti temsil eden Padişahın elinde toplanmış ve onun iradesi kanun kuvvetinde bulunmuştur. Yüksek iradenin onayı ile yürürlüğe konulan ve o gündenberi uygulanagelen bu Nizamnamenin kanun niteliğinde olduğunun kabulü ..."

<sup>108</sup> Gerçek, s. 276 vd.

Taşınmaz eski eserlerle ilgili olarak Nizamnamede gösterilmeyen koruma esasları ile ilgili olarak 28.07.1912 tarihli ayrı bir Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi çıkarılmıştır. Buna göre “*bilimum kadim kaleler, burçlar ve kasaba surları*” ile hangi devre ait olursa olsun “*kâffe-i emâkin ve âsârın*”<sup>\*</sup> eski eserlerden sayılmaktadır. Bu sayılan şeyler hiç bir surette ve hiç kimse tarafından tahrip edilemez aksi takdirde Asar-ı Atika Nizamnamesinin 8 inci maddesine göre ceza tertip olunur. Nizamnamede belirtilen yerlerin kısmen veya (tehlike yaratması halinde) tamamen yıkılmasına ancak idare karar verebilmektedir.

Muhafaza-i Âbidat Nizamnamesinin asıl amacı, 1906 tarihli Âsar-ı Atika Nizamnamesindeki eksik hükümler dolayısıyla özellikle taşrada sık sık yıktırılan “*mail-i inhidam*” durumdaki yapıların, usulüne uygun olarak ve hiç olmazsa uzun süren bir izin alınma işleminden sonra ortadan kaldırılmalarını sağlamaktır. Böylece anıt yıkılmadan önce uzmanlarca hazırlanan raporlardan ve anıtların üzerinden çıkarılan veya kopyalanan süs, kitabe kurtarılmış olacaktır. 1915 yılında çıkarılan “*Esvar ve Kıla-i Atikadan Belediyelerle Vilayete Terk Olunacak Yerler Hakkında Kanun*”la yıkımına karar verilen anıtların arsaları ile birlikte belediyelere, belediye bulunmayan yerlerde ise vilayetlere bırakılması kabul edilmiştir. Sürekli mali imkansızlıktan yakınan belediyelerin çok işine yarayan bu Kanun 1973 yılında kaldırılmıştır<sup>109</sup>.

17.05.1917 tarihinde BKK’yla Milletın kültür bakımından geçirdiği devirlerden bakiye kalan devlete veya özel hukuk kişilerine ait eski eser niteliğindeki taşınmazların ve tarihi abidelerin tetkiki ve korunması ile aynı zamanda şehrin güzelliklerini korumak amacıyla “*Muhafaza-i Âsar-ı Atika Encümeni*”<sup>\*\*</sup> kurulmuştur<sup>110</sup>. Muhafaza-i Âbidat Nizamnamesinin uygulanmasında da söz sahibi olan Encümen, taşınmaz kültür varlıkları konusunda oluşturulan ilk teşkilat olması açısından çok önemlidir. Cumhuriyetin ilanından sonra da çalışmalarına devam eden Encümenin  alışma usul ve esasları ile teşkilatı hakkında 1924 yılında 17 maddelik bir talimatname

---

\* “*Bütün eski mahal ve kalıntılar*”

<sup>109</sup> 25.04.1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nun 53 üncü maddesi ile kaldırılmıştır. Mumcu bu Kanun’un 1936 yılına kadar uygulandığını belirtmektedir. Mumcu, 1969, s. 76.

<sup>\*\*</sup> Eski Eserleri Koruma Encümeni

<sup>110</sup> Ogan, s. 25.

çıkarılmıştır<sup>111</sup>. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü'nün başkanlığı altında tarih, arkeoloji, coğrafya, güzel sanatlar, mimari ve tarihi binalar konusunda bilgi sahibi seçilmiş dört üye ve bir katib-i umumi'den oluşan Encümenin, sonraları dışardan uzmanlar ve İstanbul'daki diğer müze müdürlerinin de ilave edilmesiyle üye sayısı 13'e çıkarılmıştır<sup>112</sup>. Haftada iki toplantı yapan Encümen, Muhafaza-i Âbidat Nizamnamesi kapsamında yer alan eski eserler dışında İstanbul'un *tabû, bedû ve umumi güzelliklerinin* denetim ve koruma işiyle de görevlendirilmiştir. Encümen, İstanbul'un belli başlı abidelerinin şehir haritası üzerinde yerlerini tespit etmiş, birçoğlarının fotoğraf ve planlarını ve bunlara ait tarihi ve mimari bilgilerle vakfiye örneklerini ihtiva eden fişler oluşturmuştur<sup>113</sup>.

Bugünkü koruma kurullarının öncülü niteliğinde kabul edilen<sup>114</sup> Encümen, kendisine havale olunan işlerle ilgili karar vermeden önce her eserin tarihi ve mimari değerini araştırmakta, gerek gördüğü durumlarda yerinde incelemeler yapmaktadır. Encümen, eski eserlerin yersiz müdahalelerle tahrip edilmesini önleyerek bunların korunmalarını sağlamayı amaçlamış, fakat İstanbul'da bir eserin tamiri veya yerinin değiştirilmesi hususunda Encümen'den görüş alma usulü bir türlü yerleştirilememiştir<sup>115</sup>.

Şehrin tarihi ve mimari eserler hakkında yayınlar yaparak tanıtmak ve korunmaları için hükümet nezdinde girişimlerde bulunmak amacıyla 15 Temmuz 1911 tarihinde kurulan "İstanbul Şehri Muhipleri Cemiyeti"nin kurucuları arasında dönemin bakanları, yargı mensupları, bankacıları, üniversite hocaları, gazetecileri ve müzecilerinden oluşan 180 kadar üyesi bulunmaktadır. Şuursuzca yapılan veya yapılması planlanan bazı yıkım tasarılarına karşı çıkan, Anadolu Hisarındaki Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı, Ayasofya Hamamı gibi eserlerin günümüze kadar gelmesinde

---

<sup>111</sup> Can, s. 65, 66.

<sup>112</sup> Sanat Ansiklopedisi, s. 533, 534.

<sup>113</sup> Arık, s. 25, 26, 27, 28.

<sup>114</sup> İhtifalci Mehmed Ziya Bey, **İstanbul ve Boğaziçi: Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası**, İstanbul: Bika Kültür Kitaplığı 1, 2003, Semavi Eyice Girişi.

<sup>115</sup> Ogan, s. 27. Encümen, Topkapı Sarayı tamiratında yapılan tahribatı bile durduramamış ve Hükümet'e şikayet etmek zorunda kalmıştır.

katkısı olan Cemiyet, daha sonraları “İstanbul’u Sevenler Grubu” adını alarak Türkiye Turing ve Otomobil Kurumunun bir şubesi olarak faaliyetini sürdürmüştür<sup>116</sup>.

## **B. 1923-1950 DÖNEMİ**

19 uncu yüzyılın ilk yarısında başlayan müzecilik faaliyetleri sonucu, sınırlı sayıdaki kişilerin çabaları ile de olsa, Osmanlı Döneminde eski eserlerin korunması konusunda önemli çalışmalar yapılmış, korumacılık düşüncesi yerleşmiş, temel hukuki metinler oluşturulmuş ve kısmen uygulamalara da geçilmiştir. Bu dönem daha çok Roma ve Bizans dönemi eserlerine yönelinmesi, Avrupalıların bu eserlere duyduğu yakın ilginin bir sonucudur. 19 uncu yüzyıl korumacılık açısından “toplama” ve “biriktirme” devri olarak adlandırılır. Özellikle 20 nci yüzyılın başında hızlanan İmparatorluğun toprak kaybı ve dağılma sürecine girmesinin sonucu olarak ortaya çıkan göç baskısı, Birinci Dünya Savaşı ve arkasından gelen istiklal harbi, kendi kültürümüzün ürünleri olan taşınmaz kültür varlıkları üzerindeki tehlikeyi artırmış fakat diğer yönden bu varlıklar üzerindeki korumacılık ilgisinin yoğunlaşmasına da neden olmuştur. “Geçiş devresi” olarak adlandırılabilen bu dönemde İstanbul Müzeleri Umum Müdürlüğü (Müze-i Hümayun), bütün İmparatorluk için bir tür “asarıatika dairesi” görevi üstlenmiştir<sup>117</sup>.

Henüz Milli Mücadele devam ederken Milli Eğitim Bakanlığına bağlı, asar-ı atıkayı korumak ve teftiş etmek, kütüphaneleri korumak, tarihi anıtları tespit etmek ve Türk Etnoğrafyasına ilişkin vesikaları toplamakla görevli “Hars Müdürlüğü” oluşturulmuştur. 1922 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (Hars Dairesi) tarafından yayınlanan 11 maddelik “Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat”ında; menkul ve gayrimenkul asar-ı atikanın ticaretinin, ithalinin, ihracının, nakil ve kazıların cari Asar-ı Atika ve Muhafaza-i Abidat Nizamnameleri hükümlerine göre yürütüleceği, bu işlerle ilgili vilayetlerde Maarif Müdürlerinin merkezde Hars Dairesinin yetkili olduğu belirtilmiştir. Aynı yıl Hars Dairesinin vilayetlere gönderdiği bir sirkülerde; Osmanlı veya geçmiş kavimlerden kalan eserlerin, Türk Kültürüne delalet edecek tarihi eserlerin, kıymetli eserlerden harap durumda olanlarından onarılabileceklerin,

---

<sup>116</sup> Ogan, s. 20, 21, 22.

<sup>117</sup> Arık, s. 5.

mevcut cami, mescit, medrese, tekke, çeşme, köprü, imaret, kervansaray, şifahane veya benzerleri hakkında veya yaptırımlar hakkında bilgilerin toplanması istenmektedir<sup>118</sup>.

Temmuz 1923'te Ankara'da toplanan Heyet-i İlmiye'nin görüştüğü konular arasında, Etnoğrafya Müzesi, Milli Müze ve Asar-ı Atika Nizamnamesi yer almıştır<sup>119</sup>. Topkapı Sarayı, 1 Nisan 1924 tarihinde BKK ile müzeye dönüştürülmüş ve Asar-ı Atika Müdürlüğü'ne bağlanmış, 1927 yılında da bir kısmı ziyarete açılmıştır<sup>120</sup>. Cumhuriyet devrinin özgün ilk müze binası olan Ankara Etnoğrafya Müzesi'nin yapımına 1925 yılında başlanmış ve 1928 yılında da açılmıştır<sup>121</sup>. 1925 yılında Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanun yürürlüğe girdikten sonra buralarda bulunan müzelik değerdeki eserler oluşturulan komisyonlar marifetiyle tespit ettirilmiş, bunlardan bir kısmı Ankara'da bir kısmı da mahalli müzelerde toplanmıştır. Konya Mevlana Dergâhı ve Türbesi, 1927 yılında müze olarak düzenlenmiş ve Adana, Manisa, İzmir, Kayseri, Afyon, Antalya, Bergama, Edirne gibi şehirlerde yeni müzeler kurulmuştur<sup>122</sup>.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Devlet teşkilatı ve kamu hizmetleri yeniden düzenlendiğinden, kamu mülkiyetindeki taşınmazlar ile bazı vakıf, tekke ve kişilere ait yapılar, kamu hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu birimler arasında taksim edilmiştir. Bu kapsamda;

1. Hilafetin İlgasına dair 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 341 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi gereğince “*saraylar*” Milli Emlak'e,

2. 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanununun 2 nci maddesiyle Şer'îye ve Evkaf veya hususi vakıflar tarafından idare olunan “*bilcümle medrese ve mektepler*” Milli Eğitim Bakanlığı'na,

---

<sup>118</sup> Arık, s. 46, 47.

<sup>119</sup> Hasan-Ali Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s.22.

<sup>120</sup> Erdem Yücel, **Türkiye’de Müzecilik**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999, s. 13.

<sup>121</sup> Hüseyin Karaduman, “Halil Ethem ve Eski Eserlerimizin Korunmasına Yönelik Bir Yaklaşım”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı XXVIII, Ankara 2004, s. 296.

<sup>122</sup> Mehmet Önder, **Türkiye Müzeleri**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995, s.11.

3. Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün 7 Nisan 1341 tarihli 605 sayılı Bütçe Kanunu'yla, mahalli “*tedris, talim ve terbiye*” için kullanılan vakıf bina ve arsaları duruma göre il özel idareleri ve Milli Eğitim Bakanlığı'na,

4. 3 Eylül 1341 tarihli Tekke ve Zaviyeler Hakkındaki Kararnamenin 5 inci maddesi gereğince “*alelumum türbelerden*” kıymete haiz olanların muhafaza ve idaresi Milli Eğitim Bakanlığı'na,

5. 28 Nisan 1926 tarih ve 831 sayılı Kanunun 2 nci maddesi ve buna istinaden çıkarılan 12 Ağustos 1928 tarihli Nizamnamenin 7 nci maddesi hükmüne göre “*âbidattan madut olan sebilçeşme ve şadırvan suları*” belediyelere veya ihtiyar meclislerine,

6. 2 Haziran 1929 tarihli ve 1552 sayılı Şose ve Köprüler Kanunu'nun 1 inci maddesi gereğince “*köprüler*” Bayındırlık Bakanlığı'na,

7. 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanununun 159 uncu maddesiyle “*kale ve kulelerin metruk arsaları ve enkazının*” tasarruf, idare ve nezareti belediyelere,

8. 1 Temmuz 1931 tarihli Mezarlıklar Nizamnamesinin 1 inci maddesine göre “*mezarlıklar*” belediyelere,

devredilmişlerdir. Namaz kılınan cami ve mescitler, şahısların veya belediyelerin eline geçmemiş olan hanlar ve hamamlar Vakıfların elinde kalmıştır. Han, hamam ve kervansaraylar arasında tamamen sahihsiz ve metruk olanlardan bir kısmı askeriye ve Toprak Ofisi'nin kullanımındadır. Böyle bir bölüşüm bu abidelerin bakımsız kalmalarına ve hatta bazılarının tahrip edilmelerine sebep olmuştur<sup>123</sup>.

Konya ziyareti sırasında tarihi eserlerin halini gören Atatürk'ün Ankara'ya çektiği, asırlarca ihmal edilmiş olmaları sebebiyle harabe halinde bulunan Türk medeniyetinin hakiki mimari şaheserleri sayılacak değerli bazı binaların acil tamire

---

<sup>123</sup> Arık, s. 7.

muhtaç durumda olduğu, tamirin gecikmesinin bu eserlerin tamamen yok olmasına neden olacağından “*kâffesinin mütehasıs zevat nezaretiyle tamirinin temin buyrulmasını*” isteyen 23.03.1931 tarih ve 4/139 sayılı telgrafı, özellikle taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda yeni bir dönemi başlatır<sup>124</sup>. 1 Nisan 1931 tarihinde BKK’yla, Başbakanlık Müsteşarı’nın başkanlığında, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı, Vakıflar Genel Müdürü, Antikite ve Müzeler Müdürü ve Etnoğrafya Müzesi Müdürü’nden oluşan “*fevkalâde*” bir Komisyonu kurulur. Komisyon, abidelerin bakımının farklı idareleri ilgilendirdiği, bu idarelerin yeterli ödenekleri olmadığı, ödenekleri olsa bile tamir için yeterli teknik donanımına sahip olmadıkları, bu nedenle bakımlarının ihmal edildiği; il özel idareleri ve belediyelerin, abidelerin önemini yeterince kavrayamadıkları, bazen yol açmak, bazen de yerini satıp gelir elde etmek amacıyla bu eserleri yıkmak istedikleri tespiti yapar ve bunun önüne geçebilmek için,

1. Abideleri tescil etmek Asar-ı Atika Nizamnamesi gereği Mili Eğitim Bakanlığının sorumluluğunda olduğundan, abidelerin bakımlarının merkezden yapılması, bunun için Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir Abideleri Koruma Heyeti kurulması, bu heyetin tamir için yıllara yayılmış bir program hazırlaması ve bu programın müzeler müdürlüğü vasıtasıyla uygulanması,

2. Sadece bakımsızlıktan değil, kasten yapılan tahribat yüzünden de çok kötü durumda olan bu eserlerin muhafazası için her sene Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine 200.000 Lira, genel bütçeye de 100.000 Lira ödenek konması, belediyelerin de bu eserler etrafındaki döküntü yapıları kamulaştırıp temizlemesinin teşvik edilmesi,

3. Vakıflar Genel Müdürlüğünün bütçesinden bu yapıların bakımı için yeterli ödenek ayrılmadan başka işler için ödenek ayrılmaması,

4. Milli Savunma Bakanlığı’nca kullanılan eserlerin tahliyesinin sağlanması,

---

<sup>124</sup> Kültür Bakanlığı, Antikite ve Müzeler Dayresi, **Anıtları Koruma Komisyonunun 1933-1935 Yıllarındaki Çalışmaları**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, s. 8.

5. Mülki idarelerin eski eserleri tahripten koruyabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'na hazırlanan EEK taslağının bir an evvel Meclisten çıkarılması,

6. Eski eserlerin tescili için başlanılan çalışmanın Mili Eğitim Bakanlığı'na bir an evvel tamamlanması,

7. Milli Eğitim Bakanlığı'na abidelerin önemini, kıymetini ve muhafazasının yararlarını belirten her sınıfı aydınlatacak yayınlar yapılması,

8. Bir yerde çıkan menkul eserin merkezdeki müzelere taşınması için Devlet elinde bulunan taşıma araçlarının bedelsiz veya indirimli tarife uygulamasının temin edilmesi,

önerilerinde bulunur<sup>125</sup>.

Komisyon önerileri doğrultusunda ve Kültür Bakanlığı'nın teklifi üzerine abidelerin onarımı için 1933 yılı bütçesine 50.000 lira ödenek konur. Kültür Bakanlığı'na anıtları korumak için hazırlanan çalışma programı Bakanlar Kurulu'nun 28.06.1933 tarih ve 14640 sayılı kararı ile onaylanır. Bakanlar Kurulunca onaylanan bu çalışma programına göre; Türkiye eski eserler teşkilatı bakımından merkezleri Ankara, İstanbul, İzmir, Elaziz olmak üzere 4 bölgeye ayrılır, her bölgede bir arkeolog, en fazla iki mimar, bir ressam, bir fotoğrafçı ve gereğine göre bir mülajcından oluşan "ilmî ve teknik" bir komisyon bulunması, komisyonun yerel müzelerle işbirliği içinde olması planlanır. İlk yıl yabancı bir arkeolog, biri rölöve yapacak yerli iki mimar, yerli veya yabancı bir fotoğrafçı, bir de tasnif ve yazı işleri şefi kadrosu verilir. Anıtları Koruma Komisyonu sadece Ankara'da kurulabilir. Komisyon üyeleri Türkiye'nin her yerini dolaşarak acil onarım ihtiyacı bulunan anıtları tespit ederler, bir kısmının rölövelerini çıkarırlar. 1935 yılında hazırlanan raporda, komisyonun 1933–1935 yılları arasında yaptığı rölöve, onarım işleri, fotoğraf atölyesi, yayın işleri ve tescil işleri ayrıntılı olarak yer

---

<sup>125</sup> Nurettin Can, **Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1948, s. 79, 80, 81.

alır<sup>126</sup>. Heyetin yaptığı çalışmalar sonucu, vilayetlere gönderilen ve orada doldurulan fişlerle 3500 anıtın resimli fişlerinin hazırlandığı, İstanbul'daki anıtlardan 700 kadarının tescilinin yapıldığı anlaşılmaktadır<sup>127</sup>.

Ayrıca, Bakanlıklara ve vilayetlere “*eski eserlerin hiçbir sebep ve bahane ile işgaline veya hedmine meydan verilmemesini*” aksi takdirde “*yıkılanlar ve müsamaha edenler hakkında şiddetle takibat yapılacağını*” belirten Başbakanlık Genelgeleri yayımlanır<sup>128</sup>. 1933 yılında çıkarılan Belediye Yapı ve Yollar Kanununa, imar planlarında muhafazası istenen eski eserlerin yerlerinin ayrıca gösterileceği ve muhafazası istenilen abide ve mabetlerin her tarafının en az 10 metre açık bulundurulacağına dair hüküm konur<sup>129</sup>. 1939 yılında Abidelerin Esaslı Tamiri İçin Vakıf Paralar İdaresinden İstikraz Akdi Hakkında Kanun çıkarılarak “*Abidelerin esaslı tamirine ve bunların harimlerinde eşhasın temellük ve tasarrufunda bulunan gayrimenkullerin istimlakine...*” sarfedilmek üzere Vakıf paralar idaresinden 600.000 liraya kadar istikraz akdine Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilendirilir<sup>130</sup>.

1931 yılında Türk Tarih Cemiyeti kurulur. Cemiyet, 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adını alır ve milli tarih tezini oluşturmaya yarayacak tüm tarihi delilleri, yazıtları, vesikaları, elyazmaları vb. bulmak toplamak, muhafaza ve restore etmekle görevlendirilir<sup>131</sup>. Türk Tarih Kurumu'nca antikiteler ve tarihi eserlerden derslerde nasıl istifade edileceği hakkında “*andıç*” yayınlanır. Bu andıçta, memleketimizdeki tarihi eserleri korumak için en verimli yolun, ulusun bütün fertlerini küçük yaştan itibaren tarihi eserlere karşı ilgilendirmek ve bunun ulusal bir borç ve ödev olduğunu kendilerine her fırsatta anlatmaktan geçtiği vurgulanır, öğretmenlere tarih derslerini nasıl işlemeleri gerektiği konusunda yol gösterilir<sup>132</sup>. Ayakta duran veya yerde sürünen tarih belgelerinin korunması, toplanması;

<sup>126</sup> Kültür Bakanlığı, Antikiteler ve Müzeler Dayresi, **Anıtları Koruma Komisyonunun 1933-1935 Yıllarındaki Çalışmaları**, s. 16.

<sup>127</sup> Karaduman, “Halil Ethem ve Eski Eserlerimizin Korunmasına Yönelik Bir Yaklaşım”, s. 296, 297.

<sup>128</sup> Can, s. 97 vd.

<sup>129</sup> Mülga 10.06.1933 tarih ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu, md. 4, (RG, 21.06.1933/2433).

<sup>130</sup> Mülga 3609 sayılı Kanun, md. 1, (RG, 24.05.1939/4214).

<sup>131</sup> Türk Tarih Kurumu, Bakanlar Kurulu'nun 21.10.1940 gün ve 2/14556 sayılı kararnamesiyle kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmış, 11.08.1983 gün ve 2876 sayılı Kanun ile T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı bir kamu kuruluşuna dönüşmüştür.

<sup>132</sup> Can, s. 85 vd.

yenilerinin aranıp meydana çıkarılması; anıtlarımızın onarılması, tasnif ve tescili... gibi ulusal ödevlerimizden sayılan değerli ödev ve çalışmalar hakkında Türk münevverine yardımda bulunmak, ona yol göstermek amacıyla “*Tarihi Eserleri Araştırma ve Koruma Kılavuzu*” yazılır<sup>133</sup>. Türk Tarih Kurumu ve Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nin açılışı bu alandaki çalışmalara daha bilimsel bir yön verir ve uzman personel yetiştirilmesine öncülük eder. Ankara Roma Hamamı, Ahlatlıbel, Alacahöyük, Alishar ve Boğazköy kazıları bu dönemin ilk milli kazıları olur<sup>134</sup>. 1939 yılındaki CHP 5. Büyük Kurultayı’nda okunan programın 47. maddesinde müzecilik ve eski eserlerin muhafazasına özen gösterileceği belirtilir<sup>135</sup>.

Eski Eserleri Koruma Encümeni’nin 1940–1941 yılı mesai raporunda, bu yıllar zarfında Encümenin tarafından 201 toplantı yapıldığı, 781 karar verildiği, 187 binanın tescil edildiği, 200 fiş hazırlandığı, 133 fişin de tamamlanarak Bakanlığa gönderildiği, İstanbul’daki abidelerden 445 adedinin haritada yerlerinin tespit edildiği, taşınmazların mahallinde tetkikler yapıldığı belirtilmektedir<sup>136</sup>.

1945 yılında yayımlanan Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Genel Durum Raporu’nda, 1933-1943 yılları arası toplam 561.000 lira tutarında (yılıda yaklaşık 50.000 lira) onarım ödeneği ayrıldığı, 1943 mali yılında milli emlakten alınan ilave ödenek tutarının (büyük bölümü Topkapı Sarayı onarımı için) 347.239 lira olduğu; 1935-1942 yılları arasında 39.486,70 liralık kamulaştırma yapıldığı yer almaktadır<sup>137</sup>. Kamulaştırma ödeneklerinin büyük bölümünün abidelerin etrafındaki yapılar için kullanıldığı, kamulaştırma sonrası bu yapıların yıkılarak abidelerin etrafının temizlenip açığa çıkarıldığı görülmektedir<sup>138</sup>.

1945 yılında Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu toplanır. Komisyonun açılış konuşmasında zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, son yıllarda onarım işi için sarf edilen meblağın 1,5 milyon lirayı geçtiğini ifade

---

<sup>133</sup> Kandemir, s. 4.

<sup>134</sup> Önder, s. 11.

<sup>135</sup> Erdem Yücel, *Türkiye’de Müzecilik*, 1999, s. 14.

<sup>136</sup> İstanbul Arkeoloji Müzeleri, *Eski Eserleri Koruma Encümeni 1940-41 Yılı Mesai Raporu*, İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1943, s. 4, 5.

<sup>137</sup> T.C. Maarif Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü, *1943-1944 Yılları Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünün Genel Durumu*, Ankara: Maarif Matbaası, 1945, s. 23 vd.

<sup>138</sup> Kuban, s. 386.

ettikten sonra, komisyondan bütün tarihi eserlerin (İstanbul'dan başlanmak üzere) tespitinin yapılması ve onarılan tarihi eserlere işlev verilmesi konusunda çalışma yapmasını ister. Bakanlık tarafından hazırlanan 80 maddelik EEK tasarısı komisyonda tartışmaya açılır. Eski eser ve tarihi anıtların tanımını yapar; kanun tasarısına şehir imar projelerinin tasdik edilmeden önce Milli Eğitim Bakanlığı'nın tasvibinden geçmesi, şehir ve kasabaların detay planları hazırlanırken anıtların durumunun göz önünde bulundurulması yönünde madde konulmasını önerir. Danışma Komisyonu toplantılarında diğer anıt işleri, Topkapı Sarayının denize kadar bir sit olarak ele alınması, İstanbul'un fethinin yüzüncü yıl kutlaması gibi konuları da görüşür ve kararlar alır<sup>139</sup>.

Savaşın sona erip Cumhuriyetin ilanı ve istikrarın sağlanmasının ardından, 1930'lu yıllarda gündeme gelen milli tarih tezinin de etkisiyle, müzeleri ve arkeolojiyi (bu arada abideleri de) ilgilendiren bütün konular tam da Batı'lı anlamda yeniden ele alınmıştır. İmparatorluk tarzı çok uluslu bir örgütlenmeden ulus-devlete geçiş bu anlayışı kolaylaştırmıştır. Bu dönem müzeler ve arkeolojinin “tesadüfe bırakılmadığı bir devre” olmuştur<sup>140</sup>.

### C. 1950 – 1983 DÖNEMİ (GEEAYK DÖNEMİ)

1950'li yıllarda demokratik hayata geçilmesiyle birlikte yeni bir durum ortaya çıkar. Özellikle İstanbul'da büyük bir imar faaliyeti başlar. Modern İstanbul'u oluşturmak için yeni caddeler ve bulvarlar yapılır, kentin göçlere açık hale getirilmesi sonucunda ortaya çıkan nüfus patlamasıyla yüksek yapılar ve gecekondular inşa edilmeye başlar, yeni mahalleler oluşur, denizin bir bölümü doldurulur, tramvay yerini elektrikli trolleybüse bırakır, araba sayısının hızlı artışıyla trafik sorunu baş göstermeye başlar, yer altı alışveriş merkezleri kurulur, kısacası eski doku yeni yapılaşma ile önemli ölçüde tahribe uğrar<sup>141</sup>.

---

<sup>139</sup> Milli Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü, **Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu Çalışmaları (15.11.1945-23.11.1945)**, Ankara: Maarif Matbaası, 1945, s. 10 vd.

<sup>140</sup> Arık, s. 6.

<sup>141</sup> Kuban, s. 389 vd.

1950'lerdeki bu hızlı kentleşme ve imar faaliyetleri sonucu taşınmaz kültür varlıklarına yönelik artan tehdit, bağımsız ve uzman bir kuruma olan ihtiyacı had safhaya çıkarır. O güne kadar çıkarılan çeşitli kanunlar ile bazı anıtsal yapıların koruma altına alınması, Belediyelere bu alanda tanınan yetkilerden ve diğer koruma tedbirlerinden istenen sonucun alınamaması üzerine 1951 yılında, 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun<sup>142</sup> ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulur. GEEAYK'nun oluşturulması, “*anıtların*” korunmasına yönelik atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, 1951-83 yılları arasında pek çok eser yok olmaktan kurtulur.

Günümüzdeki Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu anımsatan bu Kurulun yetkileri geniş tutulmuştur. 1952'de, GEEAYK'ın görevlerini ve çalışma şeklini açıklayan "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Talimatnamesi" çıkarılmıştır. Vakıflar Genel Müdürü ile Eski Eserler Genel Müdürü'nün doğal üyesi olduğu Kurulun üyeleri tarih, arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, estetik ve şehircilik alanlarında uzman kişiler arasından ilgili kamu kurumlarınca seçilmekteydi.

Kurulun görevleri arasında yurt içinde korunması gerekli mimari ve tarihsel özelliklere sahip anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak; saptadığı ilke ve programların uygulanmasını izlemek ve denetlemek; anıtlar ve taşınmaz eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak veya kendi incelemeleri ile bilgi edineceği her türlü konu ve uyuşmazlık üzerinde bilimsel görüş vermek sayılabilir.

Kurulun aldığı önemli kararlar arasında; eski eserleri yaşatmak için bir işlev verilmesi, eski eserlerin çökme tehlikesi olsa da yıkılmayıp onarılması, kurul tarafından korunmaları gerekli görülmeyen yapıların yıkılmadan önce rölövelerinin çıkarılması sayılabilir.

---

<sup>142</sup> RG, 09.07.1951/7853.

1955 yılında da eski eserlerle ilgili yeni bir yasa için çalışmaları yapılır, taslaklar hazırlanır ancak çalışmalar sonuçsuz kalır<sup>143</sup>.

1956 yılında çıkarılan 6785 sayılı İmar Kanunu'nda, yapılacak bina, tesis ve bunlara ait müstemilatın, tarihi ve bedii kıymeti olan eski eserlere ve arkeolojik sahalara olan mesafelerinin tespiti, hazırlanacak nizamname ve talimatnamelere bırakılır<sup>144</sup>. 1957 yılında Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair 7044 sayılı Kanun<sup>145</sup> çıkarılır ve *“Aslında vakıf yoluyla vücade gelip de muhtelif kanunlar veya sair suretlerle Hazine, belediyeler veya hususi idarelerin mülkiyetine geçmiş bulunan muhafazası gerekli tarihi veya mimari kıymeti haiz eski eserlerin mülkiyeti tekrar Vakıflar Umum Müdürlüğüne”* devrolunur.

27 Mayıs 1960 ihtilalini müteakip, milli eğitim hayatımızı istikrara kavuşturacak ve eğitimin bütün yurttaki belli bir sistem içinde yayılmasını ve gelişmesini sağlayacak uzun süreli bir eğitim plânı hazırlığına girişilir. Milli Eğitim Planlama Kurulu oluşturularak komiteler ve komisyonlar halinde çalışmalar yapılır<sup>146</sup>. Bu komitelerden biri de 29 Ocak 1961- 10 Mart 1961 tarihleri arasında çalışmalarını yürütmüş olan “Eski Eserler ve Müzeler Komitesi”dir. Komite çalışmalarını müteakip bir rapor hazırlar ve raporunu 11.03.1961 tarihinde Planlama Kurulu Başkanlığı'na sunar. Komite raporunda, bu eserlerin ne kadar önemli olduğu, kaynak aktarılma zorunluluğu, bunların değerleri ve eski eser sevgisinin yaygınlaştırılması gerekliliği tespitinin ardından, daha önce yapılmış tescil, fonksiyon verme, kataloglama gibi bilinen önerilerin yanında sorumluluklarını yerine getirmeyenler hakkında kanuni müeyyide uygulanması, korunması gerekli sivil mimarlık örneği “köşk” ve “evler” ile “tabi anıtlar”ın ve “tarihi yerler”in korunmaya alınmasını önerir. Komite, **pedegoji** müzesi ve folklor enstitüsü gibi birçok ayrıntılı öneriler yanında 52 maddelik bir EEK

<sup>143</sup> Gerçek, s. 285 vd.

<sup>144</sup> 6785 sayılı İmar Kanunu, md. 25, (RG, 16.07.1956/9359).

<sup>145</sup> RG, 13.09.1957/9705.

<sup>146</sup> Milli Eğitim Bakanlığı, VII. Milli Eğitim Şurası Dokümanları, **Eski Eserler ve Müzeler Komitesi Raporu**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961, s. 3, 4. Komite Üyeleri, Rüstem Duyuran (Başkan), R. Saffet Atabinen, Prof. Dr. Kemal Balkan, Doç. Dr. Semavi Eyice, Kemal Güngör, Dr. H. Zübeyr Koşay, Ord. Prof. A. Müfit Mansel, Mehmet Önder, Tahsin Öz, Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Kamil Su, Raci Temizer'dir.

tasarısı ve ilk defa korumak amacıyla sivil mimarlık örneği bazı yapıların kamulaştırılmasını önerir ve bunların listesini verir<sup>147</sup>.

Cumhuriyet döneminde, GEEAYK Kanunundan sonra, kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili ilk hüküm 1961 Anayasasının “Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümünün “Öğrenimin Sağlanması” başlıklı 50 inci maddesinde; “*Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.*”<sup>148</sup> şeklinde yer almıştır. Anayasa’nın komisyonlarda görüşülmesi sırasında bulunmayan ve Kurucu Meclis Genel Kurulu’nda görüşülürken “son anda” ve “tesadüfen” eklenen bu hüküm, konunun Anayasa seviyesinde ilk düzenlenişi olur<sup>149</sup>.

Anayasa da yer alan bu düzenlemenin ardından 1973 yılında 1710 sayılı EEK<sup>150</sup> çıkarılır. 55 maddeden oluşan Kanun’un ilk maddesinde eski eser tanımı yapılmıştır. Bu tanım, günümüzde halen yürürlükte bulunan 2863 sayılı KTVKK’nun “kültür varlığı” tanımına çok benzemektedir. 2863 sayılı Kanunda yer alan “kültür varlığı” tanımında “eski eser” tanımından farklı olarak sadece ilgili eserlerin niteliklerini sayarken “sosyal yaşama konu olma”, bilimsel ve kültürel açıdan “özgün olma” özelliklerinin belirtilmiş olmasıdır.

EEK’nda taşınır ve taşınmaz eski eser örnekleri genel hükümler kapsamında başlangıçta verilmiş ve daha sonra da ayrı ayrı tasnife gidilmiştir. Ayrıca Kanun “Anıt”, “Külliyeh”, “Arkeolojik Sit”, “Tarihi Sit”, “Tabii (Doğal) Sit” gibi tanımlara ayrı ayrı yer vermiş, bunun dışında da genel “sit” tanımını ayrıca yapmıştır. “Tabiat Varlığı” kavramı ise söz konusu Kanunda bulunmamaktadır.

Türkiye’de koruma olgusuna çağdaş yaklaşımın başlangıcı olarak da kabul edilmesine rağmen<sup>151</sup>, EEK, son Asar-ı Atika Nizamnamesinde yer alan temel sistemi değiştirmemiştir. Tersine, Asar-ı Atika Nizamnamesi felsefesi doğrultusunda bireysel

---

<sup>147</sup> Milli Eğitim Bakanlığı, VII. Milli Eğitim Şurası Dokümanları, **Eski Eserler ve Müzeler Komitesi Raporu**, s. 21 vd.

<sup>148</sup> Resmi Gazete, 09.07.1961 -10859.

<sup>149</sup> Ahmet Mumcu, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XXVIII, 1971, Sayı: 1-4, s. 41, 42.

<sup>150</sup> RG, 06.05.1973-14527.

<sup>151</sup> Gönül Tankut, “Korumanın Eğitim, Sosyal ve Ekonomik Yönü”, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990, ss. 75-78.

özgürlükleri kamu yararına sınırlayan kurallar getirmiştir<sup>152</sup>. 1710 sayılı Kanun ile koruma ölçeği değişmiş, sit kavramı getirilmiş ve eserlerin çevreleri ile birlikte korunması gündeme gelmiştir. Kanun’la birlikte, o zamana kadar ihmal edilmişliğin telafisi için çok sayıda sit kararı alınması, özel mülkiyete konu binlerce yapının korunmaya alınması sonucunu doğurmuştur. Kamu yararı gereği mülk sahiplerine getirilen muhafaza yükümlülüğünü dengeleyici birtakım tedbirler Kanun’un 8 inci ve 15 inci maddelerinde öngörülmüş olmasına rağmen, bu tedbirlere işlerlik kazandırılmamıştır. Bu durumda kişiler yapıdan kurtulmanın yollarını aramaya başlamışlar, bu da çoğunlukla yapının tümden yok edilmesi ile sonuçlanmıştır<sup>153</sup>. Nitekim, 2863 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun’un<sup>154</sup> 6 ncı maddesi ile, Kanunun çıktığı zamana kadar verilmiş eski eserler, koruma alanları ve sit kararlarının yeniden tespit ve tescil edilmesi zorunluluğunu getirmiştir. Bu düzenleme büyük ölçüde 1710 sayılı EEK’nun “aşırı hevesle” geniş bir şekilde uygulanması sonucu, yargı mercilerine intikal eden çok sayıda uyuşmazlık nedeniyle yapılmıştır<sup>155</sup>. 1710 sayılı Kanun bu yönüyle, daha sonra çıkarılan 2863 sayılı Kanunu da etkilemiş ve 2863 sayılı Kanunun 7 nci maddesine “yeteri kadar eser” in korunmaya alınacağına dair hüküm konmuştur.

Tabii sit tanımlaması, anıtların çevreleriyle beraber korunması, taşınmaz eski eserlerin tespitinin uzman tespit kurulları tarafından yapılması ve GEEAYK tarafından tescil edilmesi, tescili yapılan taşınmaz eski eserlerin koruma sahalarının tayini ve buralardaki inşaat kararlarının GEEAYK tarafından alınması 1710 sayılı Kanun’un getirdiği en önemli yenilikler olarak sayılabilir.

Bu kanunun sağladığı olanaklarla GEEAYK 1973-1982 yılları arasında 417

---

<sup>152</sup> Bilge Umar ve Altan Çilingiroğlu, **Eski Eserler Hukuku**, Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1990, s. 8.

<sup>153</sup> Halit Çal, “Eski Eserlerin Tescilinde Devlet Birey İlişkisi”, Selçuk Mülâyim, Zeki Sönmez ve Ara Altun (Yayın Kurulu), **Aslanapa Armağanı** içinde ( 63-70), İstanbul: Bağlam, 1996, s. 64.

<sup>154</sup> RG, 08.03.1984/18335.

<sup>155</sup> H. Fevzi Karagözoğlu, İbrahim Sönmez ve Turgay Karagözoğlu, **Taşınır-Taşınmaz Eski Eserler Hukuku**, Ankara: Hukuk Merkezi Yayınları, 1985, s. 34.

sit alanı içinde 3442 anıtsal sit ve 6815 sivil mimarlık örneği tescil etmiştir<sup>156</sup>.

#### D. 1983 SONRASI DÖNEM

İmparatorluk döneminde çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnamelerinin uzun uygulama dönemlerinin birikim ve tecrübeleri ile çıkarılan EEK'nun yeterli ve tatmin edici bulunmaması üzerine, Kanunun yürürlüğe girmesinin hemen ardından değişiklik çalışmalarının başladığı görülmektedir<sup>157</sup>. Bu çaba ve çalışmalar 1983 tarihinde yapılan yeni bir kanun ile sonuçlanmıştır. Bunda 1982 Anayasasının Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına yönelik hükmünün de etkili olduğu söylenebilir. 1982 Anayasasının 63 üncü maddesi “Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması” başlığını taşımaktadır. Söz konusu maddeye göre ;

*“Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.*

*Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muaflıklar kanunla düzenlenir”.*<sup>158</sup>

1982 Anayasasının çevre, ormanların korunması, kıyıların korunması, mülkiyet hakkı, yerleşme hürriyeti, kamulaştırma gibi diğer birçok maddesinde 63 üncü madde hükmüne paralel düzenlemeler yer almaktadır.

EEK'nun çağdaş bakım ve korumada yetersiz kaldığı, çelişkili ve sakıncalı hükümler taşıdığı ve 1982 Anayasasının amir hükmü ileri sürülerek yeni bir taslak hazırlanmış ve 1983 yılında 2863 sayılı "**Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**"<sup>159</sup> çıkarılmıştır. Halen uygulanmakta olan 2863 sayılı Kanun'da 1987 yılında 3386<sup>160</sup> sayılı ve 2004 yılında 5226<sup>161</sup> sayılı Kanunlarla önemli restorasyonlar

<sup>156</sup> Zeynep Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, İstanbul: YEM Yayınları, 1999, s. 136.

<sup>157</sup> Umar-Çilingiroğlu, s. 8, 9, 10. EEK kamuoyu önünde tartışılmadan ve üstelik hukukçular için içine karıştırılmadan Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde hazırlanmış ve Kanun'da çelişkiler, aksaklıklar, sakıncalı kurallar da yer almıştır.

<sup>158</sup> RG, 09.11.1982/17863 Mükerrer.

<sup>159</sup> RG, 23.07.1983/18113.

<sup>160</sup> RG, 24.06.1987/19497.

<sup>161</sup> RG, 27.07.2004/25535.

yapılmıştır. Takip eden bölümlerde 2863 sayılı Kanun ayrıntılı olarak ele alındığından burada değerlendirilmemiştir.

#### **E. KONUYLA İLGİLİ YÜRÜRLÜKTE BULUNAN DİĞER KANUNLAR**

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili esas itibariyle yukarıdaki bölümlerde zikredilen mevzuat doğrudan ilgili olmakla beraber dolaylı olarak veya dağınık-serpiştirilmiş durumda diğer birçok kanun, yönetmelik vb. hukuki düzenlemeler içinde konuyla ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Bunlar arasında belirtilmesi gerekenler İmar Kanunu, Maden Kanunu, İskan Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu, Orman Kanunu, Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun, Kamulaştırma Kanunu, Boğaziçi Kanunu, Kadastro Kanunu, Çevre Kanunu, Kıyı Kanunu, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Askeri Yasak Bölgeler Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu, Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, Belediyeler Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu, Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair KHK olarak sayılabilir.

Takip eden bölümlerde sırası geldiğinde bu mevzuata da konuyla ilgili olduğu ölçüde değinilecektir.

#### **F. ULUSLAR ARASI ANLAŞMALAR**

Korumacılık mevzuatımızın oluşmasında şüphesiz uluslar arası anlaşmaların da büyük önemi bulunmaktadır. Anayasanın 90 ıncı maddesi uyarınca, usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile AYM'ne başvurulamaz. TBMM tarafından bir uygun bulma kanunu ile onaylanan uluslar arası anlaşmalar, Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesi ile birlikte artık iç hukukun bir parçası haline gelmektedir. Uluslararası anlaşmaları kanunlardan farklı kılan unsur, uluslar arası anlaşmaların

Anayasa Yargısı denetimi dışında tutulmuş olmasıdır. Bu anlaşmalardan taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili görülenler aşağıda özetlenmiştir.

14 Mayıs 1954 tarihinde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) tarafından hazırlanan *Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme* ve eklerine katılmamız 02.04.1965 tarih ve 563 Sayılı Kanunla<sup>162</sup> uygun bulunmuştur.

Bu sözleşme ile “kültür malları”nın neler olduğu belirtilmiş ve akit tarafların bunları silahlı bir çatışma öncesi emniyet altına almayı, silahlı bir çatışma halinde ise, bu eserleri tahribe veya bozulmaya maruz bırakılabilecek maksatlar için kullanmaktan sakınmayı ve bu mallara karşı her türlü düşmanca tavırdan kaçınmayı yahut kültür mallarının, her ne yoldan olursa olsun, çalınmasını, yağma edilmesini veya kaçırılmasını ve bunlara karşı girişilecek her türlü tahrip fiilini men etmeyi, önlemeyi, icabında bu türlü hareketleri durdurmayı taahhüt etmeleri öngörülmüştür. “Kültür varlığı” kavramı ilk defa bu sözleşme ile hukuki statüye kavuşmuştur<sup>163</sup>.

Bu sözleşme; ana sözleşme, sözleşmenin tatbikatına ait tüzük, protokol ve kararlardan oluşmaktadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) genel konferansında 23.11.1972 tarihinde imzalanan *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*’ye ülkemizin katılması 14.04.1982 tarih ve 2685 sayılı Kanunla<sup>164</sup> mümkün olmuştur.

Koruma altına alınacak kültürel ve doğal mirası ayrıntılı olarak tanımlayan sözleşme ayrıca istisnai evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın korunması için bir “Dünya Miras Komitesi” kurmuştur. 2000 yılı sonu itibariyle Dünya genelinde Dünya Miras Listesine kayıtlı 690 kültürel ya da doğal varlık bulunmaktadır. Bunların 530 tanesi kültürel/arkeolojik sit, 137 tanesi doğal sittir. 23 tanesi ise karma

---

<sup>162</sup> RG, 08.11.1965/12145.

<sup>163</sup> Nihal Uluocak, “Çalıntı Kültür Varlıklarının İadesine İlişkin Bazı Mahkeme Kararları”, **Milletlerarası Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni**, Yıl 14, 1994, Sayı 1-2, s. 137.

<sup>164</sup> RG, 20.04.1982/17670.

(kültürel/doğal) sittir. Her yıl gerçekleşen Dünya Miras Komitesi toplantıları ile bu sayı artmaktadır.

Dünya Miras Listesini belirleyen Komite ülkemizden de 9 adet varlığı listeye almıştır. Bunlar; İstanbul'un tarihi alanları, Göreme ve Kapadokya Milli Parkı, Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, Hattuşaş (Boğazköy), Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Pamukkale – Hierapolis, Safranbolu Şehri, Truva Arkeolojik Kenti'dir.

*Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin 1982 Cenevre Protokolü*<sup>165</sup>, 16 Şubat 1976 tarihinde Barcelona'da kabul edilen Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi uyarınca hazırlanmıştır ve bir nevi bu Sözleşmenin eki mahiyetindedir.

Söz konusu Sözleşme ile taraflar, Akdeniz bölgesindeki kültürel mirasın ve doğal kaynaklar ile doğal sitlerin korunması amacıyla deniz alanlarında uygun bütün önlemleri almayı taahhüt etmişlerdir. Bu kapsamda taraflar, kurulması mümkün olduğu ölçüde özel koruma alanları korumak ve uygun durumlarda en kısa sürede restore etmek konusunda gerekli çabayı göstereceklerini imza altına almışlar ayrıca koruma faaliyetlerini güçlendirmeyi bu, Protokol hükümleri doğrultusunda gerekli iç düzenlemeleri yapmayı, aralarında teknik destek sağlayacaklarını ve bir işbirliği programı yapacaklarını da taahhüt etmişlerdir. Protokolün uygulanmasının denetimi Protokolde öngörülen, taraf ülkelerin yapacağı toplantılara bırakılmıştır.

*Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi* 3 Ekim 1985 tarihinde Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından imzalanmıştır. 13.04.1984 tarih ve 3534 sayılı Kanunla<sup>166</sup> onaylanan sözleşmede Avrupa Kültür mirasının zenginliği, çeşitlerinin eşsiz bir ifadesi ve bütün Avrupalıların ortak mirası olduğu kabul edilmiştir.

16 Ocak 1992 tarihinde Valetta'da (Malta) imzalanan *Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*'nin gözden geçirilmiş metni 4434 Sayılı

---

<sup>165</sup> RG, 23.10.1988/19968. Söz konusu Protokole ülkemizin “Bu Protokolün mevcut veya ileride değiştirilebilecek hiçbir hükmü Türkiye'nin yarı kapalı denizlerde varolan hak ve çıkarlarını zedeleyecek ve uluslar arası teamüli hukuktan kaynaklanan Zararsız geçiş hakkını kısıtlayacak manada kabul edilemez ve yorumlanamaz ihtirazi kaydı” mevcuttur.

<sup>166</sup>RG, 22.7.1989/20229.

Kanunla 05.08.1999 tarihinde uygun bulunmuştur<sup>167</sup>. Yapıları, inşaatları, mimari eser gruplarını, açılmış sit alanlarını, taşınır varlıkları, diğer tür anıtların ve bu varlıkların çevrelerini, toprak altı ve sualtı ayrımı yapmadan, “arkeolojik miras” kapsamında değerlendiren Sözleşme, ayrıca arkeolojik mirasın korunması hususunda imzacı devletlerin yasal bir rejimi uygulamaya koymalarını öngörmektedir. Arkeolojik mirasın bir envanterinin yapılması, koruma bölgelerinin sınıflandırılması, arkeolojik rezerv alanlarının oluşturulması konularına büyük önem atfeden Sözleşme Arkeolojik Araştırmalara ve Koruma faaliyetlerine finans sağlanması kapsamında da imzacı devletleri taahhüt altına sokmaktadır. Teknik konular, eğitim faaliyetleri, bilimsel yayın gibi birçok konuda hüküm içeren Sözleşme, uygulamanın denetimi kapsamında; Avrupa Konseyi Tüzüğü’nün 17 inci maddesi gereğince, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kurulan bir Uzmanlar Komitesinin Sözleşmenin uygulanmasını denetlemekle görevlendirmiştir.

---

<sup>167</sup> RG, 08.10.1999/23780.

## İKİNCİ BÖLÜM

### TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE YÖNETSEL YAPI

#### I. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

##### A. TAŞINMAZ MAL VE TAŞINMAZ MAL MÜLKİYETİ

###### 1. Genel Olarak Taşınmaz Mal ve Taşınmaz Mal Mülkiyeti

Taşınmaz mal (gayrimenkul) bir yerden bir yere taşınması olanaksız (durağan) olan mallar olarak tanımlanmaktadır<sup>168</sup>. Başlıbaşına ayrı bir çalışma konusu olan “taşınmaz mal” konusu, bu bölümde 2863 sayılı Kanun ile sınırlı olarak ele alınacaktır.

Taşınmaz (gayrimenkul) mülkiyeti, konusunu bir taşınmazın oluşturduğu mülkiyettir. Medeni Kanuna<sup>169</sup> göre taşınmazların konusu olabilen şeyler ise; arazi, tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar ile kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümlerdir<sup>170</sup>.

Arazi, üzerinde bulunan toprak parçasını, zemini ifade etmektedir. Türk Medeni Kanunu(TMK)’nun taşınmaz niteliğinde saydığı ve tapu sicilinde ayrı bir sayfaya kaydını öngördüğü “bağımsız ve sürekli haklar”ın arazi gibi maddi varlıkları yoktur. Bunlar aslında irtifak haklarının belli çeşitlerinden olup bir takım sosyal ve özellikle ekonomik zorunlulukların sonucu olarak bağımsız ve sürekli bir nitelik kazanan haklardır. Bağımsız ve sürekli hakların taşınmaz olarak kaydedilmesi için hakkın süresiz veya en az otuz yıl süreli olması gerekir.

Bağımsız ve sürekli haklar, bütünleyici parça prensibine istisna teşkil etmekte, ilişkin bulunduğu toprak parçasının üstünde veya altında ve arazinin mülkiyetinden ayrı olarak hak sahibinin mülkü sayılmaktadır.

---

<sup>168</sup> Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996, s. 789.

<sup>169</sup> Türk Medeni Kanunu (TMK), Kanun No: 4721, (RG, 08.12.2001/24607).

<sup>170</sup> TMK, md. 704, 998.

Kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümler ise, tamamlanmış bir yapının kat, daire, iş bürosu, dükkân, mağaza, mahzen, depo gibi bölümlerinden ayrı ayrı ve başlı başına kullanılmaya elverişli olanlarıdır ki, bunlar üzerinde, o gayrimenkulün maliki veya ortak malikleri tarafından, bağımsız mülkiyet hakları kurulabilir<sup>171</sup>.

Yapılmakta veya ileride yapılacak olan bir yapının, ayrı ayrı ve başlı başına kullanılmaya elverişli bölümleri üzerinde, yapı tamamlandıktan sonra geçilecek kat mülkiyetine esas olmak üzere, arsa maliki veya arsanın ortak malikleri tarafından, irtifak hakları kurulabilir.

Mülkiyet, maddi varlığı olan şeyler üzerinde tam egemenlik sağlayan bir hak olarak tanımlanabilir<sup>172</sup>. Bir şeye malik olan kimse, hukuk düzeninin sınırları içinde, o şey üzerinde dilediği gibi *kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma* yetkisine sahiptir<sup>173</sup>. Mülkiyet hakkının verdiği yetkileri, malikin rızası olmadan başkaları kullanamaz. Malik, malını haksız olarak elinde bulunduran kimseye karşı istihkak davası\* açabileceği gibi, her türlü haksız elatmanın önlenmesini de dava edebilir.

Mülkiyet hakkının kullanımına anayasa ve yasalar ile sınırlama getirilebilir. Modern anlayışa göre, mülkiyet, klasik anlayış tarzının aksine, mutlak ve sınırsız yetkiler tanıyan dokunulmaz bir hak değildir. Mülkiyetin içeriğinde sadece yetkiler değil bu yetkiler yanında birtakım ödevler de vardır. Nitekim 1982 Anayasası'nın 35 inci maddesinde mülkiyet hakkının, kamu yararının gerektirdiği durumlarda sınırlanabileceği, mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı biçimde kullanılamayacağı belirtilmiştir<sup>174</sup>.

Mülkiyet hakkının konusu taşınır veya taşınmaz eşyadır. Mülkiyet hakkı sadece konusu olan asıl eşyayı değil, bu eşyanın bütünleyici parça ile eklentisini de kapsar.

---

<sup>171</sup> Kat Mülkiyeti Kanunu, Kanun No: 634, (RG, 02.07.1965/12038).

<sup>172</sup> Hüseyin Hatemi, Rona Serozan ve Abdulkadir Arpacı, **Eşya Hukuku**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1991, s. 66.

<sup>173</sup> TMK, md. 683

\* İstihkak davası, malikin mülkiyet hakkına dayanarak malın dolaysız zilyetliğine kavuşmasını sağlayan, mülkiyet hakkının tespiti ve malın iadesinin talep edildiği eda davasıdır.

<sup>174</sup> Hatemi, Serozan ve Arpacı, s. 66.

Bütünleyici parça, yerel âdetlere göre asıl şeyin temel unsuru olan ve o şey yok edilmedikçe, zarara uğratılmadıkça veya yapısı değiştirilmedikçe ondan ayrılmasına olanak bulunmayan parçadır<sup>175</sup>. Nitekim Danıştay Birinci Dairesi'nin 1994 yılında verdiği bir kararda “*bir taşınmaz mal üzerinde bulunan bina, ağaç gibi yapılan veya dikilen şeyler*”in o taşınmazın ayrılmaz parçası olduğu, bunların “*zeminden ayrı tutulmak suretiyle mülkiyet konusu*” olamayacakları belirtilmiştir<sup>176</sup>. Doğal ürünler, gerekli şartların gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaksızın bütünleyici parça niteliğindedir. Buna göre bir şeyin maliki, onun ürünlerinin de maliki olur. Ürünler, dönemsel olarak elde edilen doğal veya hukukî ürünler ile bir şeyin özgülendiği amaca göre âdetler gereği ondan elde edilmesi uygun görülen diğer verimlerdir. Doğal ürünler asıl şeyden ayrılınca kadar onun bütünleyici parçasıdır<sup>177</sup>.

Eklenti, asıl şey malikinin anlaşılabilen arzusuna veya yerel âdetlere göre, işletilmesi, korunması veya yarar sağlaması için asıl şeye sürekli olarak özgülünen ve kullanılmasında birleştirme, takma veya başka bir biçimde asıl şeye bağlı kılınan taşınır maldır<sup>178</sup>.

Görüldüğü gibi, bütünleyici parça bağımsız bir mal olarak varlık arz etmediği halde, bir şeyin eklentisi bağımsız mal vasfını korumaktadır. Buna karşılık asıl şeyin taşınır veya taşınmaz mal olması mümkündür. Eklenti ilişkisi ancak iki mal arasında söz konusu olur. Ancak taşınır eşya eklenti niteliğini taşıyabilir. Dolayısıyla taşınmaz malların eklenti niteliği taşımaları söz konusu değildir. Taşınır bir şeyin eklenti sayılması için aranan şart *dış bağlantı* \* ve *özgülenme* \*\* dir.

---

<sup>175</sup> TMK, md. 684.

<sup>176</sup> Danıştay 1. Daire'sinin 06.10.1994 tarih ve Esas 1994/93, Karar 1994/158 numaralı kararı. “...*Diğer yandan Medeni Kanunun 619 uncu ve 644 üncü maddeleri hükümlerine göre bir taşınmaz mal üzerinde bulunan bina, ağaç gibi yapılan veya dikilen şeyler o taşınmazın ayrılmaz parçasıdır ( mütemmim cüzüdüdür ). Bunlar, zeminden ayrı tutulmak suretiyle mülkiyet konusu olamazlar. Bu nedenle 2942 sayılı Kanun uyarınca zeminden ayrı olarak kamulaştırılamayacakları gibi, aynı kanunun 30 uncu maddesine göre devir konusu da yapılamazlar...*”

<sup>177</sup> TMK, md. 685.

<sup>178</sup> TMK, md. 686.

\* *Dış Bağlantı*; Asıl şeyin ekonomik amacına özgülünen taşınır malın eklenti niteliğini kazanabilmesi ve sözü geçen özgülünenin iki şey arasındaki maddi bir bağlantı ile dışa karşı belirli hale gelmesi için, asıl şey ile dış bağlantı bulunması, eklentinin asıl şeye bağlı kılınması gerekir. Eklenti durumunu üçüncü kişilere bu unsur açıklar.

Eklenti sayılmanın hukuki neticelerini ise aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür.

a) Bütünleyici parça hem taşınır hem de taşınmaz mal olabilir, eklenti sadece menkul eşyadır.

b) Bütünleyici parça bağımsız bir eşya vasfı taşımaz, ayrı bir mülkiyet konusu olamaz. Buna karşın eklenti, asıl şeyden bağımsız bir hukuki varlık olarak mülkiyet konusudur.

c) Asıl şey üzerinde yapılacak tasarruflardan bütünleyici parçayı ayrı tutmak mümkün olmadığı halde, bir şeye ait yapılacak tasarruflarda o şeyin eklentisi ayrı tutulabilir.

d) Taşınmaz malın eklentisi olan taşınır eşya, tapu siciline gösterilmiş olmasa bile rehnin kapsamındadır. Eklentinin tapu siciline yazılmasının bildirici bir anlamı vardır. Malikin açık bir şekildeki bu tahsis iradesi, alacaklı lehinde bir karine teşkil eder. Bunun neticesinde alacaklı, bunların eklenti olduğunu ispatla yükümlü olmaz.

e) Bir şeye ilişkin tasarruflar, aksi belirtilmedikçe onun eklentisini de kapsar<sup>179</sup>. Asıl şeye zilyet olan kimsenin sadece geçici olarak kullanması veya tüketmesi için özgülenen ya da asıl şeyin özel niteliği ile herhangi bir ilişkisi bulunmadan sadece korunmak, satılmak veya kiraya verilmek üzere onunla birleştirilen şeyler eklenti sayılmaz<sup>180</sup>.

Taşınmaz mal ve taşınmaz mülkiyeti, taşınır ve taşınmaz malların farklı hükümlere tabi olması, uygulanacak hukuk ve yetkili mahkemelerin tayini açısından büyük önem taşımaktadır<sup>181</sup>.

---

<sup>\*\*</sup> *Özgülenme*; Bir taşınır malın asıl şeyin işletilmesi, korunması veya ondan yararlanılması için sürekli nitelikte ona özgülenmiş olması gerekir. Diğer bir anlatımla söz konusu taşınır malın asıl şeyin ekonomik amacına bağlı kılınmış olması gerekir.

<sup>179</sup> TMK, md. 686/1

<sup>180</sup> TMK, md.687.

<sup>181</sup> Sibel Özel, *Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması*, İstanbul: Alkım Yayınları, 1998, s. 47.

## 2. Genel Olarak Devlet Malları

Devletin, kamu hizmetlerini görebilmesi için örgütlenme ve personel yanında, taşınır ve taşınmaz mallara, araç ve gereçlere de gereksinimi vardır. Bu malların elde edilmeleri, yararlanma koşulları ve elden çıkarılmalarının özel mülkiyetteki mallardan farklı kurallara bağlanması nitelikleri gereğidir<sup>182</sup>.

Türkiye’de, Devlet mallarını ayrıntılı bir biçimde düzenleyen sistematik ve genel bir kanun bulunmamaktadır. TMK’nun 715 inci maddesi, sahihsiz yerler ile yararı kamuya ait malların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğunu, bunların kazanılmasının, bakımının, işletilmesinin ve kullanılmasının özel kanun hükümlerine tabi olduğunu belirtmektedir. TMK bu tür malların kamu hukuku kuralları içinde ayrı bir kanun ile düzenleneceğini öngörmüş ise de, bugüne kadar böyle bir kanun çıkarılmamıştır.

Devlet malları, kamu malları ve devletin özel malları olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Devletin özel malları, kamu hizmetlerinin görülmesine, kamu malları gibi doğrudan doğruya değil de sağladıkları gelirle dolaylı yoldan katkı sağlayan mallardır. Devletin özel malları kamu kurum ve kuruluşlarının tamamının sahip oldukları malları ifade eder. Burada Devlet kavramı geniş anlamıyla kullanılmaktadır. Devletin özel mallarıyla kamu mallarını ayırt edebilmek konusundaki en önemli ölçüt, özel malların bir kamu hizmetine tahsis edilmemiş olmasıdır. Yani Devletin özel mülkiyetinde bulunan bir taşınmaz mal, kamu hizmetine tahsis edilirse Devletin özel malı olmaktan çıkar ve kamu malları arasında bulunan hizmet malına dönüşür. Bir hizmet malı da kamu hizmetine tahsisinin kaldırılmasıyla Devletin özel malı haline gelir. Devletin özel mallarına, kural olarak özel hukuk kuralları uygulanır<sup>183</sup>.

Kamu malları, kamu tüzel kişisine ait olan ve doğaları gereği ya da kadimden beri kamunun ortak kullanımına açık veya bir kamu hizmetinin görülmesine tahsis edilmiş olan veya bir kamu hizmetinin unsuru olan taşınmaz mallardır. Mülkiyeti özel hukuk kişilerine ait mallar, kamu hizmetinde kullanılsalar dahi kamu malı sayılmazlar.

---

<sup>182</sup> AYM’nin 21.10.1992 tarih ve Esas:1992/13, Karar: 1992/50 sayılı Kararı.

<sup>183</sup> A. Şeref Gözübüyük, **Yönetim Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: S Yayınları, 1989, s. 172.

Kamu hizmetlerinde kullanılan özel hukuka tabi kişilerin malları için “*virtüel kamu malları*” tabiri kullanılmaktadır<sup>184</sup>.

Kamu malları genellikle *sahipsiz mallar*, *orta mallar* ve *hizmet malları* olarak sınıflandırılmaktadır. Sahipsiz mallar herkesin doğrudan doğruya ortak yararlanmasına doğal nitelikleri gereği açık olan mallardır. İnsanların bu malları ortak kullanmaları için ayrıca idari bir işleme (tahsis işlemine vb.) gerek yoktur. Anayasadaki ifadesiyle Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerdir. Nitelikleri açısından farklılık olmakla birlikte sahipsiz mallara örnek olarak; tarıma elverişli olmayan araziler, kıyılar, ormanlar, genel sular, tabi servet ve kaynaklar olarak sayılabilir<sup>185</sup>.

Orta malları, devletçe herkesin veya bir kısım halkın yararlanmasına tahsis edilen ya da kadimden beri kamunun müşterek olarak yararlanmasına açık olan mallardır. Orta mallarında durum diğer kamu mallarına göre daha da düzensizdir. Orta malları Medeni Kanunun 715 inci maddesinde “yararı kamuya ait mallar” şeklinde ifadelendirilmiştir. Orta malları herkesin yararlanmasına açık olabilecekleri gibi sadece belli bir topluluğun yararlanmasına da açık olabilirler. Yolların ve meydanların kullanma hakkı herkese ait iken mera ve yaylakta kullanma hakkı belli bir topluluğa aittir.

Hizmet malları, bir kamu hizmetine, o hizmetin ögesini (unsurunu) oluşturacak biçimde bağlanmış taşınmazlardır. Sahipsiz mallar ve orta mallarında olduğu gibi hizmet mallarında da ayrıntılı bir kanun yoktur<sup>186</sup>. Hizmet mallarının en belirgin özelliği, görülen kamu hizmetinin doğrudan bir unsuru olmalarıdır. Hizmet mallarının tapuya tescil edilmeleri onların özel mülkiyet konusu olabilecekleri anlamına gelmez. Hizmet malları bir kamu hizmetinin görülmesinde doğrudan kullanılan mallardır.

---

<sup>184</sup> Zehra Odyakmaz, Ümit Kaymak, İsmail Ercan, **Anayasa Hukuku: İdare Hukuku**, İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları, 2006, s. 434.

<sup>185</sup> 1982 Anayasasının 43, 168 ve 169. maddeleri, TMK 715. maddesi, 3402 sayılı Kadastro Kanununun 16. maddesi konuyla ilgili hükümler içermektedir.

<sup>186</sup> 3402 sayılı Kadastro Kanunu’nun 16. maddesinin (A) bendinde; “*Kamu hizmetinde kullanılan, bütçelerinden ayrılan ödenek veya yardımlarla yapılan resmi bina ve tesisler, (Hükümet, belediye, karakol, okul binaları, köy odası, hastane veya diğer sağlık tesisleri, kütüphane, kitaplık, namazgah, cami, genel mezarlık, çeşme, kuyular, yunak ile kapanmış olan yollar, meydanlar, pazar yerleri, parklar ve bahçeler ve boşluklar ve benzeri hizmet malları) kayıt, belge veya özel kanunlarına göre Hazine, kamu kurum ve kuruluşları, il, belediye, köy veya mahalli idare birlikleri tüzel kişiliği adlarına tespit olunur*” denilmektedir.

Hizmet malları bu niteliklerini bir tahsis işlemi ile kazanırlar; tahsisin kaldırılması ise, malı tekrar özel mülkiyete konu olabilecek hale getirir.

Kamu mallarının ortak özellikleri; özel mülkiyete konu olmamaları, tapuya tescil edilmemeleri, kamulaştırılamamaları, kazandırıcı zamanaşımı yoluyla iktisap edilememeleri, haczedilememeleri, devir ve ferağ edilememeleri, özel mallara nazaran daha ayrıcalıklı bir korumaya tabi tutulmaları olarak sayılabilir. Kamu malları üzerinde kanunen öngörülmedikçe medeni hukuk tasarrufunda bulunulamaz<sup>187</sup>.

Yönetimin kamu malları üzerindeki yetkileri özel hukuktaki mülkiyet hakkından daha kısıtlıdır. İdarenin kamu malları üzerinde, malın niteliğine göre değişiklik göstermekle beraber, koruma, kullanma, gelir ve ürünlerinden yararlanma, genel ya da özel olarak başkalarını yararlandırma, kamu malı olmaktan çıkartma gibi yetkileri vardır ve bu yetkilerini düzenleyici işlemler yoluyla kullanır<sup>188</sup>.

### **3. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Devlet Malı Niteliği**

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile bunların mülkiyeti arasında yakın bir bağlantı kurulmaktadır. Kamu mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının daha iyi korunacağı varsayımının ötesinde, mülkiyet, yurtdışına kaçak yollarla çıkarılan tarihi eserlerin iadesi yönünden de büyük önem taşımaktadır. Taşınmaz kültür varlıklarının mülkiyeti ülkelerin sahip olduğu kültür varlıklarının yoğunluğu ile de yakından ilgilidir<sup>189</sup>.

Taşınmaz kültür varlıklarının mülkiyeti konusunda dünyada uygulanan başlıca üç farklı sistem bulunmaktadır<sup>190</sup>.

1. Prensip olarak eski eserlerin mülkiyetini kişilere bırakan sistem.
2. Eski eserlerin mülkiyetini kişilere bırakmakla beraber, mülkiyet hakkının kullanılmasını sınırlayan sistem.

---

<sup>187</sup> Gözübüyük, 171, 172, 173.

<sup>188</sup> Gözübüyük, s. 172.

<sup>189</sup> Özel, s. 62 vd.

<sup>190</sup> Özel, s. 58 vd.

3. Eski eser olma niteliğini kazanan, taşınır ya da taşınmaz bütün malların mülkiyetinin devlette olduğu sistem.

Ülkemizde tarihi süreç içinde eski eserlerin (kültür varlıklarının) devlet malı sayılması (devlet malı niteliği taşıdığı) 1884 tarihli Nizamname'den itibaren genel kabul gören bir husus olmuştur. Ancak kültür varlıklarının “*devlet malı niteliği*” ile devlet malı ise hangi devlet malı gurubuna dahil olduğu oldukça tartışmalıdır<sup>191</sup>. Esasen “devlet malı” tabirinin kendisi ile ilgili de bir görüş birliği bulunmamaktadır<sup>192</sup>.

Bazı yazarlar 2863 Sayılı Kanunun beşinci maddesinde yer alan düzenlemeden hareketle, bütün taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının mülkiyetinin Devlete ait olduğunu savunmaktadırlar. Bunlara göre “*Devlet malı*” olmak ile “*Devlet malı niteliğinde*” olmak arasında terim farkı dışında anlam ve kavram farkı bulunmamaktadır<sup>193</sup>. Bu görüşü savunanlar “taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunan arazi” ile üzerindeki “taşınmaz kültür ve tabiat varlığı”nı ayırmakta ve malikin mülkiyet hakkının “taşınmaz kültür ve tabiat varlığının üzerinde bulunduğu arazi” ile sınırlı olduğunu belirtmektedirler. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kamu malları statüsünde kabul edenler arasında, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının klasik kamu malları sınıflandırması içinde hangisine girdiği konusunda da görüş birliği bulunmamaktadır<sup>194</sup>.

Devlet mülkiyetine ilişkin düzenlemenin 1884 tarihli Nizamname'den itibaren bütün Nizamname ve Kanunlarda yer aldığı görülmektedir. Halen yürürlükte olan 2863 sayılı Kanunun “Devlet malı niteliği” başlığını taşıyan 5 inci maddesindeki düzenleme aşağıdaki gibidir.

*“ Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.*

---

<sup>191</sup> Özel, s. 65 vd.; Sabih Kanadoğlu, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 90, 91.

<sup>192</sup> Salâhaddin Kardeş, **Hazine Malları**, Ankara: Maliye Bakanlığı APK Yayınları, 1999, s. 1.

<sup>193</sup> Umar-Çilingiroğlu, s. 64; Kanadoğlu, s. 90.

<sup>194</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarının “Devlet malı niteliği” ve kamu malları sınıflamasındaki yeri konusundaki tartışmalar ve daha ayrıntılı bilgi için bkz. Umar-Çilingiroğlu, s. 63-93.

*Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır”*

Madde hükmü incelendiğinde belirtilmesi gereken ilk husus “Devlet malı niteliği”nin hem taşınır hem de taşınmazlar için öngörülmüş olduğudur. 2863 sayılı Kanunun taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili üçüncü bölümünün 24 üncü maddesinde taşınır kültür ve tabiat varlıklarının “Devlet malı niteliği” tekrarlanmaktadır. Ancak aynı maddede, gerçek ve tüzelkişilerin elinde bulunan taşınır kültür ve tabiat varlıklarının, değeri ödenerek Bakanlık tarafından *satın alınabileceği* belirtilmektedir. Satın alınacak korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bedeli ise müze müdürü veya müdür yardımcısının başkanlığında en az üç kişilik uzman kişilerden oluşacak bir komisyon tarafından belirlenecektir<sup>195</sup>. Taşınır kültür ve tabiat varlığı bulanlar, Kanun’un 4 üncü maddesine göre bunu en geç üç gün içinde yetkili mercilere bildirmek zorundadırlar. Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlığı kişinin kendi mülkü içinde bulunmuşsa tespit edilecek değeri usulüne göre ödenerek müzelerce *satın alınır*, ayrıca ikramiye verilmez. Başkalarının mülkü içinde kültür varlığı bulanlara ise ikramiye ödenir<sup>196</sup>. Görüldüğü gibi, kültür ve tabiat varlıklarının Devlet malı olarak kabulü, Devletin kendi mülkünü satın alması gibi kabul edilemez bir sonuç doğurmaktadır.

Devlet malı niteliği ile ilgili göz önünde bulundurulması gereken ikinci husus, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin 2863 sayılı Kanun’un 11, 12, 15 ve 19 uncu maddelerinde yer alan düzenlemelerdir. 11 inci maddede taşınmaz kültür ve tabiat varlığı maliklerinin hak ve sorumlulukları, 12 nci maddede taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması ve katkı payı, 15 inci maddede kamulaştırma, 19 uncu maddede ise taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları maliklerinin izin verme yükümlülükleri düzenlenmiştir. Bu maddeler, açıkça “*özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan*” taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin hükümler içermektedir. Devlet ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat

<sup>195</sup> Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik, md. 7, (R.G. 13.08.1984/18488).

<sup>196</sup> 2863 sayılı KTVKK, md. 64, Taşınır Kültür Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye ile İlgili Yönetmelik, md. 3, (R.G. 11.08.1984/18486).

varlıklarına ilişkin düzenlemelere ise Kanun'un diğer maddelerinde (13, 14) yer verilmiştir.

Devlet malı niteliği ile ilgili belirtilmesi gereken diğer bir husus, ***taşınmaz kültür varlıkları*** ile ***taşınmaz tabiat varlıklarının*** aynı maddede düzenlenmiş olmasıdır. Bu düzenleme, “taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunan arazi” ile üzerindeki “taşınmaz kültür ve tabiat varlığı”nı ayırarak malikin mülkiyet hakkının sadece “taşınmaz kültür ve tabiat varlığının üzerinde bulunduğu arazi” ile sınırlı olduğunu belirtenlerin ihmal ettikleri bir husus olarak görünmektedir. Daha önceki Kanun ve Nizamnameler sadece eski eserlere ilişkin hükümler içermekte iken, ilk defa 1710 sayılı Kanun eski eserler yanında “tabiî sit”leri, 2863 sayılı Kanun ise hem kültür varlıklarını hem de tabiat varlıklarını düzenlemiştir. Kültür varlığı ya da daha önceki mevzuatın ifadesiyle eski eser tabiri ile belli bir arz parçası üzerine veya içine, insan marifetiyle sonradan oluşturulmuş varlıklar kastedilirken, tabiat varlığı tabiri ile insan eli değmeden tabiatla kendiliğinden oluşmuş değerler ifade edilmektedir. Bugünkü teknolojik imkânlar ile taşınmaz niteliğindeki kültür varlıklarının, hatta belli bir alandaki arz parçası yüzeyinin tümünden taşınması mümkün olabilir. Ancak tabiat varlıkları veya doğal sit alanları, bulundukları topografya ile birlikte bir güzellik oluşturduklarından bu topografyanın tümünden taşınmasının imkânsız olduğunu kabul etmek gerekir.

Konuyla ilgili belirtilmesi gereken diğer bir husus ise, mülkiyet hakkının sadece konusu olan asıl eşyayı değil, bu eşyanın bütünleyici parça ile eklentisini de kapsaması prensibidir. Aynı şekilde, TMK'un kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümleri de taşınmaz mal olarak kabul ettiğini belirtmek gerekmektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını, sadece yerleşim alanları dışındaki kalıntıların bulunduğu araziler olarak değil, kat mülkiyetine tabi taşınmazlar yönünden de düşünmek gerekmektedir.

Sonuç olarak, 2863 Sayılı Kanunda yer alan taşınmaz kültür varlıklarının “Devlet malı niteliği”nde olduğuna dair düzenlemenin, Devlete, özel hukuk anlamındaki mülkiyet hakkını ve dolayısıyla bu haktan ortaya çıkan tasarruflarda bulunma imkânını vermediği düşünülmektedir. Buradaki Devlet malı niteliği, sadece kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili devlete verilen denetim, gözetim, koruma ve

değerlendirmeden ibaret hukuki himaye yetkisidir. Nitekim Danıştay 3. Dairesinin bir kararında; “*Bir malın Devlet malı niteliğini taşıması, bu malın doğrudan Devlet malı kabul edilmesi suretiyle bu mala tanınan hukuki himaye ve korumadan kanunla getirilen istisnalar dışında faydalanma hakkını*” vermeyeceği belirtilmiştir<sup>197</sup>.

Devlet malı sayılma ile taşınmaz kültür varlığı maliklerinin mülkiyet hakları devam etmekte, ancak mülkiyet hakkının malike sağladığı yetkiler sınırlanmaktadır. Bu sınırlamanın ölçütü ise “kamu yararı”dır. Anayasanın mülkiyet hakkına ilişkin 35 inci maddesinde mülkiyet hakkının ancak kamu yararı amacıyla sınırlanabileceği belirtilmektedir<sup>198</sup>. Yine Anayasa’nın tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile ilgili 63 üncü maddesinin ikinci fıkrasında, taşınmaz kültür veya tabiat varlıklarından özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlama karşılığında, hak sahiplerine yardım veya muafiyet sağlamaya yönelik düzenleme yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Kanunun kültür varlıklarını devlet malı niteliğinde saymasının sonuçları önemlidir. Devlet mali niteliği, yurtdışına kaçırılan eserler üzerinde devletin hak iddia edebilmesine imkan tanımaktadır. Devlet mülkiyetinin sağladığı bir diğer sonuç kültür varlıklarının temlik edilemez ve zamanaşımı ile iktisap edilemez olmalarıdır. Söz konusu mülkiyet anlayışı, iyi niyetli üçüncü kişilerin zamanaşımının geçmesi ile esere malik olmalarını engellemektedir<sup>199</sup>. Böylece kültür varlıklarını koruma ihtiyacı özel menfaatlerin üzerine çıkmaktadır<sup>200</sup>.

Bunlar dışında devlet malı niteliğinde olmanın sonuçlarını başta 2863 Sayılı Kanun olmak üzere bir çok kanun ve düzenlemeye sirayet ettiği görülmektedir. Haber

<sup>197</sup> Danıştay 3. Daire’sinin 09.02.1993 tarih ve Esas 1992/799, Karar 1993/637 numaralı kararı.

<sup>198</sup> AYM’nin 21.10.1992 tarih ve E.92/13, K.92/50 sayılı kararı. “*Günümüzde kamu yararı kavramı yanında toplum yararı, ortak çıkar, genel yarar gibi birbirinin yerine kullanılan kavramlarla anlatılmak istenen; tümünün bireysel çıkardan farklı onun üstünde ya da dışında ortak bir yararın amaçlanmasıdır*”. <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1992/K1992-50.htm>.

<sup>199</sup> 2863 sayılı Kanunun 11 inci maddesinde yer alan, “*Ancak, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanları, sit alanları, zilyedlik yoluyla iktisap edilemez.*” Hükmü, 22.05.2007 tarih ve 5663 sayılı Kanunun 1 inci maddesi ile, “*Ancak kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarınca birinci grup olarak tescil ve ilan edilen kültür varlıklarının bulunduğu taşınmazlar ile birinci ve ikinci derece arkeolojik sit alanlarındaki taşınmazlar zilyetlik yoluyla iktisap edilemez.*” şeklinde değiştirilmiştir. Bu durumda korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı tanımına girenlerden maddede sayılanlar dışındakiler zilyetlikle iktisap edilebilir demektir.

<sup>200</sup> Özel, s. 152.

verme zorunluluğu (md. 4), tespit ve tescil zorunluluğu (md. 7), devir yasağı (md. 13), izinsiz müdahale ve kullanma yasağı (md. 9), ruhsatsız yapı yasağı (md.16), yapı esaslarının belirlenmesi (md. 18), taşınmaz kültür varlıkları maliklerinin KTB yetkililerine izin verme yükümlülüğü (md. 19), taşınmaz kültür varlıklarının nakillerinin ilgili mercii kararları ile yapılması (md. 20), Devletin yönetim ve gözetim yetkisi (md. 24), müzelere alınma (md. 25), kültür varlığı ticareti yapanların ticarethane ve depolarının kontrolü (md.29), müzayedelere konu olan eserlerin önce devlet müzelerine haber verme zorunluluğu (md. 30), yurtdışına çıkarma yasağı (md. 32), kopya çıkarmak için izin alınması zorunluluğu (md. 34), araştırma, sondaj ve kazı izni (md.35-49), define arama (md. 50), koruma kurulları (md. 51-64), Kanun hükümlerine uymayanlar için öngörölmüş çeşitli cezalar (md. 64-75) 2863 sayılı Kanunda yer alan düzenlemelerden bazıları olarak sıralanabilir.

## **B. TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI**

Koruma için ayrılacak kaynakların sınırlı olması, zaman içinde sosyal ve ekonomik gelişimin engellenmemesi için geçmişten kalan eserlerin tamamının korunmasına imkan bulunmamaktadır. Bu durumda korunacak eserlerin seçilmesi ve tanımlanması gerekmektedir. Geçmişten kalan eserlerin henüz tamamının bilinmiyor olması (envanterinin yapılamamış olması) veya bilinenlerin sahip oldukları özelliklerin farklılığı dolayısıyla, korunacak eserler için açık ve net ölçütler belirlemek her zaman kolay olamamaktadır<sup>201</sup>.

2863 sayılı Kanun, taşınmaz kültür varlığı ile ilgili kademeli bir tanım öngörmektedir. Önce Kanunun 3 üncü maddesinde kültür varlığı, tabiat varlığı ve sit en geniş anlamıyla tanımlanmakta; 6 ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının neler olduğu önce dört bent halinde tasniflenmekte, sonra örnekseme yoluyla teker teker sayılmaktadır. Kanun bu tanım, tasnif ve sayma yoluyla belirlenen taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve tesciline ilişkin esasları ise 7 nci madde de düzenlemektedir.

---

<sup>201</sup> Ahunbay, koruma kararının yapı veya yapı kümelerinin; tarihi belge niteliği, eskilik özelliği ve estetik değer yönlerinden sahip olduğu öneme bağlı olarak alınacağını ifade etmektedir. Bkz., Ahunbay, s. 28.

## 1. Taşınmaz Kültür Varlıkları

Kanunun tanımlar başlıklı 3 üncü maddesinde taşınmaz kültür varlığı tanımlanmamış, bunun yerine genel olarak **kültür varlıkları**; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmıştır.

Kanunda yapılan kültür varlığı tanımında yer alan unsurlardan birincisi “*zaman*” unsurudur. İnsanlık tarihi yazılı yazısız belgelere göre incelenmektedir. İlk canlılık var oluşundan yazının bulunuşuna kadar geçen döneme **tarih öncesi (prehistorik) devirler**, yazının bulunuşundan sonraki döneme de **tarihi devirler** adı verilmektedir. Kanun, zaman sınırlaması yapmayarak bütün dönem ve devirlerde yapılmış eserlerin kültür varlığı tanımı kapsamına girebileceğini kabul etmiştir. Dolayısıyla zaman unsuru yönünden sınırlayıcı bir durum bulunmamaktadır. Tanım içeriği çok benzese de, daha önceki hukuki düzenlemelerde “eski” eser, anıt, abide gibi kavramlara yer verilmişken, ilk defa 1982 Anayasası ve takiben de 2863 sayılı Kanunda eski eser yerine “kültür varlığı” kavramına yer verilmiştir<sup>202</sup>. Bu durumda eski olmayan yakın tarihte inşa edilmiş bir yapı, taşıdığı özellikler nedeniyle *eskilik* vasfı aranmaksızın kültür varlığı olarak kabul edilebilir.

Tanımda geçen ikinci unsur “*nitelik*” unsurudur. Bir taşınmazın kültür varlığı sayılabilmesi için, onun sosyal yaşama konu olmuş “bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili” maddi ya da manevi bir “değer” taşınması gerekir. Bu değerleri ortaya çıkaracak olan ise tarih, ilahiyat, sosyoloji, arkeoloji, sanat tarihi gibi bilim dallarıdır. Buna göre, 20 nci yüzyılda inşa edilmiş mimari açıdan çok sayıda örneği bulunan veya herhangi bir özellik taşımayan yapı, tarihi bir olaya evsahipliği yapması veya dini açıdan değer verilmesi nedeniyle taşınmaz kültür varlığı niteliği taşıyabilir. Tanımda yer

---

<sup>202</sup> İlk defa UNESCO tarafından 1954 yılında Lahey’de yapılan toplantıda kabul edilen “Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Sözleşme”de eski eser, antika, anıt gibi kavramlar yerine “kültür varlığı” kavramı kullanılmıştır. Türkiye bu Sözleşmeye 1965 yılında katılmış olmakla birlikte, 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı Kanunda “eski eser” kavramını kullanmaya devam etmiştir.

alan “nitelik” unsuru sınırlayıcı nitelikte olmakla birlikte, niteliği belirleyen “değer”e ilişkin ölçüt belirlemenin oldukça güç olduğunu kabul etmek gerekir<sup>203</sup>.

Tanımda yer alan üçüncü unsur ise “özgünlük” unsurudur. Tarih öncesi veya tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bir değeri bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş taşınmaz varlıkların aynı zamanda bilimsel ve kültürel açıdan bir özgünlüğünün bulunması gerekir. Eğer bir taşınmaz her yerde bulunabilir nitelikte ise orada özgünlükten bahsetmek mümkün değildir. Yapısı, mimarisi, süslemesi vb. bir özelliğiyle taşınmazı diğerlerinden ayıran, onu farklı kılan bir vasfının bulunması gerekir. Özgünlüğü, tüm tarihi devirler içinde değil, taşınmazın inşa edildiği zaman dilimi içinde değerlendirmek gerekmektedir. M.Ö. 2000 yılına ait bir yapı kalıntısı için ayrıca bir özgünlük aramaya gerek yoktur. Yapının tarihi ona yeteri kadar özgünlük katmaktadır. Görüldüğü gibi “özgünlük” unsuru sınırlayıcı niteliktedir.

Tanımda yer alan bir diğer unsur ise “yer” unsurudur. Yer unsuru açısından taşınmazlar için sınırlayıcı bir durum sözkonusu değildir. Tanım “yer üstünde, yer altında veya su altındaki” bütün taşınmaz varlıkları kapsadığından daraltıcı bir kıstas getirmemektedir.

Tanımda yer almamakla beraber, zımnen varlığı kabul edilen bir diğer unsur ise “kamu yararı”dır<sup>204</sup>. Bir yapının, taşınmazın kültür varlığı olarak kabul edilebilmesi, korumaya alınmada kamu yararı görülmesine bağlıdır<sup>205</sup>. Kamu yararı kavramı da

---

<sup>203</sup> Tarihsel değer, belgesel değer, simgesel değer, sanat değeri, mitolojik değer, özgünlük değeri, nadirlik değeri, denge değeri, hatıra değeri, işlevsel değer gibi belgeleme sisteminde göz önünde bulundurulacak birtakım değerlerden bahsedilmekle birlikte, bunların neler olduğuna dair nesnel ölçütler bulunmamaktadır. Bkz., Güzin Arslan, “Koruma Planlamasında İlk Aşama; Tesbit ve Tescil”, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, Ankara: Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 1990, s. 27-31.; **Yasal Düzenlemelerde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler**, 2. Baskı, Drl., Emre Madran, Nimet Özgönül, Ankara: KTB Yayınları, 2006, s. 21-24.

<sup>204</sup> Mumcu, 1969, s. 50, 51; Umar-Çilingiroğlu, s. 42, 43.

<sup>205</sup> Danıştay 6. Dairesinin 29.03.1988 tarih ve E:1987/1627, K: 1988/421 sayılı kararında, bir “...taşınmazın korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı olarak tescili için 19. yüzyıldan önce yapılmış olması tek başına yeterli olmayıp, tarihsel, sanatsal ve belgesel bakımdan özellikler taşıması ve korunmasında kamu yararı bulunması gerekli” olduğu belirtilmiştir.

yeterince belirgin, açık seçik bir ölçü değildir ama bu “kaypaklık” kamu yararı kavramının kendisinden kaynaklanmaktadır<sup>206</sup>.

## 2. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları

2863 sayılı Kanunun 3’üncü maddesinde yer alan kültür varlığı tanımından yola çıkarak bir taşınmazı kültür varlığı olarak nitelemek mümkün değildir. Nitelik ve özgünlük unsurlarının taşınmazda bulunup bulunmadığının kamu yararı da göz önünde bulundurularak yetkin bir heyet tarafından belirlenmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan bir taşınmazın yukarıda belirtilen kültür varlığının “geniş” tanımı içinde yer alması 2863 sayılı Kanunda belirtilen korunma hükümlerinden kendiliğinden yararlanacağı anlamına gelmemektedir. 3 üncü maddede tanımı yapılan kültür varlığı kapsamına giren taşınmazlardan hangilerinin korunması gerektiği 6 ncı maddede düzenlenmiştir. Belirtmek gerekir ki, aşağıda incelenen 6 ncı ve 7 nci maddelerde yer alan düzenlemeler, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını belirlemiş ve dondurmuş *sınırlayıcı* nitelikte değildir. Bu düzenlemelerde *en azından* korumaya alınması gerekenler belirlenmiştir. İdare ilave bazı taşınmazları her zaman korumaya değer bulabilir ve tesciline karar verebilir<sup>207</sup>.

2863 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları;

*“a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,*

*b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,*

*c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,*

*d) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi*

---

<sup>206</sup> Umar-Çilingiroğlu, s. 43.

<sup>207</sup> Umar-Çilingiroğlu, s. 129.

*olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler,”*

olarak belirlenmiştir.

(a) bendinde belirlenen 19 uncu yüzyıl sınırlaması 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesinde ve 1710 sayılı EEK’nda yer almamakta idi. 2863 sayılı Kanun tasarısının gerekçesinde bu ayrımın nedeni üzerinde durulmuş ve 16 ncı asra kadar olan taşınmazlarda, varlığın korumaya değer olduğu konusunda bir şüphenin bulunmadığı, 17-19 uncu asır taşınmazlarının kültürle ilgisinin birincilere göre daha az olduğu, 20 inci asır taşınmazlarında ise kültürel özelliğin belirlenmesinin son derece zor olduğu belirtilmiştir<sup>208</sup>.

Bu durumda kural olarak 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazların ve sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının tamamının korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları olduğu sonucuna varılabilir<sup>209</sup>. Ancak maddenin ikinci fıkrası ile 7 nci maddenin ikinci fıkrasının böyle bir kabule imkan vermediği görülmektedir. 2863 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinin ikinci fıkrasında, “*Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar*” hükmü, 7 nci maddesinin ikinci fıkrasında da, “*Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir*” hükmüne yer verilmiştir. Konu aşağıda ayrıca değerlendirilmiş olmakla beraber, uygulamada, koruma bölge kurulları tarafından 19 uncu yüzyıl sonundan önce (1901 öncesi) yapılmış olmakla beraber çeşitli nedenlerle taşınmazın tescil edilmesine gerek olmadığına veya daha önce tescil edilmiş taşınmaz üzerindeki tescil kaydının kaldırılmasına yönelik kararlar alınabildiğini belirtmek gerekir. Yargı organlarınca da, taşınmazın, halihazır

<sup>208</sup> Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 1983, C. I, S. 3, s. 348.

<sup>209</sup> Umar-Çilingiroğlu, s. 98 vd.; Kanadoğlu, s. 94. Umar-Çilingiroğlu, 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazların ve sit alanında içinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının tamamının korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olduğu, bu konuda hiç kimsenin takdir yetkisi bulunmadığını iddia etmektedirler. Kanadoğlu da aynı görüştedir.

durumundan hareketle, korunmaya alınmasına gerek olmadığı veya korunması gerekli olduğu yönündeki kurul kararlarının iptali yönünde kararlar verilebilmektedir<sup>210</sup>.

Birinci fıkranın (d) bendinde belirtilen taşınmazlardan “*Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar*” ile “*Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler*” konusunda koruma kurullarına yetki verilmemiştir<sup>211</sup>. Burada sözü edilen binaların Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu aşamasında büyük tarihi olaylara sahne olduğunun, evlerin ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış olduğunun belirlenmesi yeterlidir. Esasen bunlar yakın geçmişe ait, bilinen, envanteri yapılmış “*binalar*” ve “*evler*” olduğu için ayrıca bir belirleme yapılmasına da gerek bulunmamaktadır. Ancak, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş “*alanlar*”ın tespit edilmesi ve sınırlarının belirlenmesi gerekir. (d) bendinde yer alan taşınmazlar için zaman, nitelik, özgünlük ve kamu yararı unsurlarının varlığını araştırmaya ayrıca bir mimari, tarihi, estetik değer aramaya gerek bulunmamakta, bu taşınmazların kanun gereği “*tescil edilmeksizin*” korunması gerekli görülmektedir.

6 ncı maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde ise, 20 nci yüzyıl ve sonrasında yapılan taşınmazların korunmaya alınması konusunda KTB’na (koruma bölge kurullarına) yetki verilmektedir. Uygulamada 20 nci yüzyıl yapısı birçok taşınmaz bu bende itsinden korumaya alınmıştır.

Kanunun 6 ncı maddesinin 3 üncü fıkrasında ise nelerin korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olduğu örneksene yöntemle sayılmaktadır<sup>212</sup>.

<sup>210</sup> Danıştay 6. Dairesi’nin 09.12.1991 tarih ve E:1989/814, K:1991/2955 sayılı kararında, yıkılan bir tarihi yapı üzerindeki tescilin kaldırılması talebine cevap vermeyen idare aleyhine açılan davada; “*davacıya yapının korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edildiğine dair herhangi bir tebligat yapılmadığı, yapının belediyece verilen imar durumu üzerine yıktırılmış olduğu, yıkmadan önce tapuda eski esere ilişkin herhangi bir kaydın bulunmadığının anlaşıldığı,...* aynı binanın yeniden yaptırılmasının da mümkün bulunmaması nedeniyle eski eser tescil kaydının kaldırılması ...” gerektiğine karar veren İdare Mahkemesi kararını uygun görmüştür.

<sup>211</sup> Kanadoğlu, s. 94.

<sup>212</sup> “*Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller,*

### 3. Tabiat Varlıkları

2863 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde **tabiat varlıkları**; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yerüstünde, yer altında veya su altında bulunan değer olarak tanımlanmıştır.

Kanunun 6 ncı maddesinde ise, korunması gerekli tabiat varlıkları, taşınmaz kültür varlıklarında olduğu gibi daha somut bir şekilde tanımlanmamış uzunca örneklendirilen taşınmaz kültür varlıkları ardından “*tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri*”nin tabiat varlıkları örneklerinden olduğunu belirtilmek suretiyle kapsam geniş tutulmuştur.

Kültür varlıkları insan eliyle oluşturulmuş eserlerken, tabiat varlıkları tabiatta zamanla kendiliğinden oluşmuş değerlerdir ve bu değerlerle ilgili nesnel kıstaslar belirlemek de zor görünmektedir. Korunacak değerde olması gereken güzellik hakkında bilinçli bir ortak beğeni olmadığında, kararın ilgili uzmanların görüşleri ile yönlendirilmesi gerekmektedir<sup>213</sup>.

Alanlar bazında tabiat varlığı kavramını daha da genişleten doğal sit tanımı Koruma Yüksek Kurulu tarafından yapılmış böylece uygulama açısından biraz daha belirginlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

### 4. Tespit ve Tescil Edilecek Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

KTVKK’nun 6 ncı maddesinde belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının hangi esaslara göre tescil edileceği, Kanunun 7 nci maddesinde düzenlenmiştir.

---

*imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar, külliyele, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir.” (Kanunda yer alan bu kavramların anlamları için bkz., Umar-Çilingiroğlu s. 105-124)*

<sup>213</sup> Ahunbay, s. 31.

Buna göre, Devletin imkanları göz önünde tutularak, *örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser*, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenecek ve Koruma Bölge Kurullarınca da tescil edilecektir. Bu durumda örneğin bir yapının sadece 19 uncu yüzyıl veya öncesinde yapılmış olması onun taşınmaz kültür varlığı olarak tescili için yeterli değildir. Taşınmazın yirminci yüzyıldan önce yapılmış olmakla beraber;

a) Örnek durumda olması,

b) Ait olduğu devrin özelliklerini yansıtmayı

gerekmektedir.

Ayrıca örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan tüm eserlerin de tescili zorunlu değildir. Eğer Koruma Bölge Kurulları bu tür eserlerden yeteri kadar korumaya alındığına kanaat getirirse, eser yirminci yüzyıl öncesi yapılmış olsa ve hatta örnek durumda ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtıyorsa dahi korumaya alınmasına gerek görmeyebilecektir.

2863 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinin birinci fıkrası (a) bendinde yer alan 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar da idareye takdir yetkisi tanınmadığını, dolayısıyla tamamının korunmasının gerekli olduğunu savunanlar, 7 nci maddenin ikinci fıkrasını açıklamakta zorlanmaktadırlar. Kanunda yer alan “yeteri kadar” tabirinin “*değersiz ve geçersiz*” olduğunu<sup>214</sup> ya da 6 ncı maddenin (b) bendi yönünden uygulanabilecek “*öncelik tercihi*”<sup>215</sup> olduğunu belirtmektedirler. Ancak Anayasa Mahkemesi (AYM) aynı görüşte değildir. Nitekim 7 nci maddenin ikinci fıkra metninde geçen “*...Devletin imkânları göz önünde tutularak ... yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir*” ibarelerinin Anayasa’nın 63 üncü maddesinin birinci fıkrası ve 64 üncü maddesine aykırılığı ileri sürülerek iptali istemiyle açılan davada Anayasaya aykırılık iddiasını uygun bulmamıştır. AYM, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlerinin Devlete küçümsenemeyecek malî külfetler yükleyeceğini; Devlete böyle bir

---

<sup>214</sup> Umar-Çilingiroğlu, s. 130.

<sup>215</sup> Kanadoğlu, s. 106, 107.

malî külfet yüklenirken, onun sahip olduğu imkânların gözden uzak tutulamayacağını; bu imkânlar düşünülmeden, çok fazla eserin korunmak için belirlenmesinin, bunların gerektiği gibi korunamaması sonucunu da doğurabileceğini belirtmiş ve “*Anayasa’nın 65. maddesinde, Devletin, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği öngörülmüştür. Kültür varlıklarının korunmasında da buna benzer bir kısıtlama getirilmesi Devlete verilen koruma görevinin amacına ve Anayasa Koyucunun iradesine ters düşmez.*” diyerek, dava konusu hükmün Anayasa’ya aykırı olmadığına karar vermiştir<sup>216</sup>.

2863 sayılı Kanunun 3, 6 ve 7 nci maddelerinde yer alan “kültür ve tabiat varlığı”, “korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı” ve “tespit ve tescil” kavramları birlikte değerlendirildiğinde; Kanunun geniş bir tanımlamadan yola çıkarak giderek tarih, nitelik ve özellik belirlemek veya örnekler vermek suretiyle daraltıcı ve sınırlayıcı yönde hükümler getirdiğini söylemek mümkündür. Tarihi devirlere ait sosyal yaşama konu olmuş özgün değer taşıyan her taşınmaz “taşınmaz kültür varlığı”dır, ancak her taşınmaz kültür varlığının korunması gerekmemektedir. Asıl olan, bunlardan korunmasında kamu yararı bulunan yeteri kadar kısmının korumaya alınması ve yaşatılmasıdır.

Kanunda yer alan bütün daraltıcı ve sınırlayıcı çabalara rağmen, bir taşınmazın korumaya alınmasında (tespit ve tescilinde), yeteri kadar açık ve net kıstaslar oluşturulabildiğini söylemek güçtür. Sonuç olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tescili konusunda, karar verme yetkisinin tamamen Koruma Bölge Kurullarının takdirine kaldığını söylemek mümkündür.

### **C. SİT KAVRAMI VE SİT TÜRLERİ**

2863 sayılı KTVKK’nda yer alan en önemli kavramlardan birisi de “sit” kavramıdır. Ülkemiz, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar farklı insan topluluklarına ev sahipliği yapan, bu farklı insan topluluklarına ait kalıntıları, eserleri de

---

<sup>216</sup> AYM’nin, 28.06.1988 tarih ve E:1987/21, K:1988/25 sayılı kararı, (RG, 08.01.1989/20043).

bünyesinde barındıran en zengin ülkelerden biridir. Türkiye eski eserlerin yoğunluğu yanında çeşitliliği bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizin sahip olduğu bu renkli ve zengin kültürel mirasın bir kısmı yapılan kazılarla gün yüzüne çıkarılmıştır. Kazılarda ortaya çıkarılan bu eserlerden bazıları bilim adamlarının insanlık tarihi ile ilgili yargılarını yeniden gözden geçirmelerine neden olabilecek derecede önemlidir<sup>217</sup>. Fakat büyük çoğunluğu henüz toprak altından çıkarılmayı bekleyen bu eserlere hiç değilse insan eliyle gelebilecek tahribe engel olmak için bulundukları yerde korumaya alınmaları gerekmektedir.

Diğer taraftan bu zengin kültürel mirasa ilave olarak, ülkemiz aynı zamanda jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait ender bulunan değerlere sahiptir. Bu değerlerin de hızlı nüfus artışı, sanayileşme gibi nedenlerle tahribinin önlenmesi için korunmaya alınması gerekmektedir.

Gerek barındırdıkları kültürel miras, gerekse ender bulunan güzellikleri dolayısıyla taşınmazların korumaya alınması “sit” kavramını ortaya çıkarmaktadır. Sit kavramı tek yapı ölçeğindeki küçük bir parsel için değil, daha geniş bir arazi parçası, alanı ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ayrıca bu alanın bozulmaması ve ayrıştırılmaması, “bir bütün halinde” korunması gereken, kendine özgü birtakım nitelikleri vardır. Bu niteliklerin oluşumu, kendiliğinden olabileceği gibi (doğal), doğal niteliklerine ilaveten insan emeğinin katkısıyla da oluşmuş olabilir<sup>218</sup>.

Bir bölgenin sit olarak ilanı ile birlikte, o alandaki yapılaşma ve kullanım belli kurallara bağlanmakta ve alandaki özel hukuka tabi kişilerin mülkiyet hakkına kısıtlamalar getirilmektedir. Kullanım ve yapılaşmaya getirilen sınırlama ve mülkiyet hakkına yönelik kısıtlamalar bir alanın sit olarak ilanı konusundaki güçlüğü de beraberinde getirmekte, gerekli dikkat ve titizliğin gösterilmesini gündeme getirmektedir.

Sit kararı, KTB’nca yapılacak tespitlere istinaden Koruma Bölge Kurullarınca alınır ve sit alanının sınırları belirlenir. Bu konudaki çalışmalarda yeterli titizliğin

---

<sup>217</sup> Seton Lloyd; **Türkiye’nin Tarihi**, 20. Baskı, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2003, s. 20.

<sup>218</sup> Umar-Çilingiroğlu, s. 46-48.

gösterilmemesi ve koruma-kullanım dengesinin kurulamamış olması; kamu yararı kavramını sorgulamaya kadar gidecek bir tartışmayı başlatabilecek, diğer taraftan bu alanların sit olarak ilan edilmemesi veya sınırlarının doğru belirlenmemesi bu kültürel mirasın veya değerlerin tahribine, telafisi imkansız zararların ortaya çıkmasına yol açabilecektir.

Şüphesiz Kanunun 3 üncü maddesinde yapılan genel sit tanımından hareketle bu hassas dengenin sağlanması oldukça güçtür. Bunun için, ikincil nitelikteki düzenlemelerde sit türüne göre (Yönetmelik, Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları vb.) açıklayıcı tanımlar yapılmıştır.

2863 sayılı Kanun 3 üncü maddesinde, “**sit**”; *“tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar”* olarak tanımlanmıştır<sup>219</sup>.

Görüldüğü üzere Kanun, sit türlerinin ayrı ayrı tanımını yapmak yoluna gitmemiş arkeolojik kentsel sit, tarihsel sit ve doğal sit kavramlarını isim belirtmeden ayırıcı özellikleri ile ifade etmiştir. Bu şekilde özelden genel bir sit tanımına ulaşılmaya çalışılmıştır.

2863 sayılı Kanunda ayrı ayrı düzenlenmemiş olan sit türleri ve tanımlamaları Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik’te<sup>220</sup> ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun ilke kararlarında belirtilmektedir.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelikte ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararlarında, unsurlarından hareketle yapılmış bir sit türü tanımı bulunmamaktadır. Sit türleri ve derecelendirme çoğunlukla alanda yapılabilecek müdahalelerden hareketle

---

<sup>219</sup> Kanunda yer alan sit tanımının eleştirisi için bakınız, Umar-Çilingiroğlu, s. 49 vd.

<sup>220</sup> RG, 10.12.1987/19660.

belirlenmiştir. Aynı şekilde sit türleri arasındaki farklılık ve çakışma hali de belirginleşmemiştir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, kültür ve tabiat varlıklarını koruma mevzuatı içinde (Kanun, Yönetmelik, İlke Kararı vb.) geçen sit türlerini ve derecelerini aşağıdaki tablo’da gösterildiği şekilde tasniflemek mümkündür.

**Tablo 1**  
**Sit Türleri ve Dereceleri**

| <b>Sit Türleri</b>        | <b>Dereceleri</b> |
|---------------------------|-------------------|
| <b>1. Kültürel Sitler</b> |                   |
| a. Kentsel Sit            |                   |
| b. Tarihi Sit             |                   |
| c. Kentsel Arkeolojik Sit |                   |
| d. Arkeolojik Sit         |                   |
|                           | I. Derece         |
|                           | II. Derece        |
|                           | III. Derece       |
| <b>2. Doğal Sitler</b>    |                   |
|                           | I. Derece         |
|                           | II. Derece        |
|                           | III. Derece       |

Yukarıdaki tabloda gösterilen sit türleri ile ilgili tanımlar ise, Yönetmelik ve İlke Kararlarında yapılmıştır.

### **1. Kültürel Sitler**

#### **a. Kentsel Sit**

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararlarında<sup>221</sup> kentsel sit; ‘kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyo ekonomik, sosyo kültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlar’ olarak tanımlanmıştır.

<sup>221</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 19.04.1996 tarih ve 419 sayılı Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları başlıklı ilke kararı.

Bir alanın kentsel sit alanı olarak ilan edilebilmesi için, alanda bulunan kültürel ve tabii çevre elamanlarının;

- Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunması,
- Bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olması,
- Dönemin sosyo ekonomik, sosyo kültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulundurması ve bu açılardan doku bütünlüğü göstermesi,

gerekir.

Kentsel sit alanlarında; sınır düzenlemeleri ve yol terkleri hariç yeni imar parseli oluşturmak üzere ifraz yapılamaz, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parseline ilave yeni yapı yapılamaz, yeni yapılar imar adasındaki tescilli yapılardan daha yüksek olamaz, imar adasına kentsel silüeti olumsuz etkileyebilecek yeni yapı yapılamaz. Kentsel sit alanlarında KAİP yapıncaya kadar korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselindeki ve diğer parsellerdeki inşai ve fiziki uygulamalar koruma kurulunun izni doğrultusunda yapılabilir.

## **b. Tarihi Sit**

Tarihi sit, milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır<sup>222</sup>. (Çanakkale Savaşı'nın geçtiği alanlar, I. ve II. İnönü Savaşlarının geçtiği alanlar gibi.)

Tarih sitlerde; bitki örtüsünü, topoğrafik yapıyı, siluet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamaz. Alanın tescil tarihi öncesi doğal dengeyi bozucu yapılmış her türlü uygulamanın zaman içinde ıslahı için kamu kuruluşlarınca, orman alanlarında Orman Bakanlığınca gerekli çalışmalar yapılabilir. Bu alanlar içinde yer alan anıt ve şehitliklerin düzenleme ve gerekli onarımları için projeleriyle birlikte

---

<sup>222</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 19.04.1996 tarih ve 421 sayılı Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları başlıklı ilke kararı.

koruma kurulundan izin alınır; önceden süregelen tarımsal faaliyet ile bağ ve bahçeciliğin devam ettirilebilir, bu amaç dışında kesinlikle kullanılamaz.

### **c. Arkeolojik Sit**

Arkeolojik sit, insanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır<sup>223</sup>.

Arkeolojik sitlerin dereceleri ve koruma-kullanım koşulları ilke kararıyla belirlenmiştir. Derecelendirme arkeolojik sitlerin taşıdıkları önem ve özelliklerinin yanı sıra, alanda uygulanacak koruma ve kullanma koşullarını kapsar. Ayrıca tespit edilen alanlarda yapılabilecek işlemler yönünden arkeolojik sitler üç dereceye ayrılmıştır.

**I. Derece arkeolojik sit’ler**, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Bu alanlarda, kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmez, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenir, bilimsel amaçlı kazılar dışında hiçbir kazı yapılamaz. Ancak ilgili KBK izniyle, zorunlu altyapı uygulamaları ile gezi yolu, meydan tanzimi, otopark, tuvalet, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi temel kazısı gerektirmeyen düzenlemeler yapılabilir. Tarımsal üretim ve ağaçlandırma yapılamaz, mevcut ağaçların ürünleri alınabilir.

**II. Derece arkeolojik sit’ler**, korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Bu alanlarda birinci derece arkeolojik sit alanları için belirlenen kısıtlama ve izinler aynen geçerlidir. Ancak yeni yapılaşmaya izin verilmeksizin kullanılmakta olan mevcut tescilsiz yapıların basit onarımları yürürlükteki ilke kararları doğrultusunda yapılabilir.

KBK izni ile, I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki örenyerlerinde, açığa çıkarılan taşınır kültür varlıklarının alana yönelik işlevsel ve mekansal bağlarının

---

<sup>223</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları başlıklı ilke kararı.

kurulabilmesine olanak sağlamak üzere ve belli şartlarla mahallinde, antik yerleşmenin surdışı alanlarında, muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, teşhir - tanzim ve tanıtımlarına yönelik kapalı ve açık sergi mekanları ile ziyaretçilere yönelik açık otopark, tuvalet gibi düzenlemeler yapılabilir<sup>224</sup>.

Uygulama öncesinde örenyerinin yakın çevresinin işlevsel bütünlüğü içinde etkin bir şekilde korunması ve yaşatılmasına yönelik alan kullanım ve düzenleme kararlarını içeren 1/500 ölçekli Çevre Düzenleme Projesi ile açık alan düzenlemelerinin onaylı 1/200, mimari mekanların 1/50 ve daha alt ölçekli uygulama projeleri ile uygulanabilir, kapalı sergi ve depolama mekanı ihtiyaçları restorasyonu tamamlanabilecek mevcut mekanlardan karşılanabilir. Örenyeri bünyesinde kapalı sergi mekanları bütününden bağımsız olarak ticari mekanlara izin verilmez.

**III. Derece arkeolojik sit’ler**, koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır. Bu alanlar, geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesi veya koruma amaçlı imar planlarının yapılmış olması şartıyla, arkeolojik değerler gözetilerek, sınırlı kullanıma açılabilir. Taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin alınmak koşuluyla parsel düzenlemesi (tevhit ve ifraz) yapılabilir, ülke enerji üretimine getireceği katkı ve kamu yararı doğrultusunda rüzgâr enerji santralleri yapılabilir. III. Derece arkeolojik sit alanlarında su ürünleri üretim ve yetiştirme tesislerine belli koşullarla izin verilebilir<sup>225</sup>.

#### **d. Kentsel Arkeolojik Sit**

Kentsel arkeolojik sit’ler, arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlardır<sup>226</sup>.

Bu alanlarda, arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması, onarılması ve sergilenmesi işlemlerinin esas alınarak sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik

<sup>224</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 03.03.1998 tarih ve 572 sayılı ilke kararı.

<sup>225</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 20.09.1999 tarih ve 655 sayılı ilke kararı.

<sup>226</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 12.06.2005 tarih 25843 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 15.04.2005 tarih ve 702 sayılı ilke kararı.

envanter temeline dayalı gerekli bütün ölçeklerdeki planlama çalışmaları yapılmadan ve bu planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilemez.

Kentsel arkeolojik sitlerde, mevcut yıkıntı temeller üzerine, o temellerin ait olduğu eski yapı, korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyorsa, ilgili KBK'nca uygun görülmesi şartıyla ihya edilebilir. Tek yapı ölçeğindeki korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyan yapı ve yapı kalıntıları rölöve ve restorasyon projeleri KBK'nca onanması koşulu ile onarılıp kullanılabilir, kentsel doku ile bütünlük sağlayan tescili bulunmayan mevcut yapılar da aynı koşullarla hazırlanacak projelere dayalı olarak onarılabilir.

## 2. Doğal Sitler

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'te **tabii sit**, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olan ve ender bulunan korunması gerekli alanlar ve taşınmaz tabiat varlıkları olarak tanımlanmıştır<sup>227</sup>.

Doğal sitlerin dereceleri ve kullanım koşulları ise Koruma Yüksek Kurulu ilke kararıyla belirlenmiştir<sup>228</sup>. Bu alanlarda yapılacak tespit çalışmalarında, alanın özelliğine göre ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerinin alınması esastır.

**I. Derece Doğal (Tabii) Sit:** Bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır.

Bu alanlarda, bitki örtüsü, topografya, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamaz, taş, toprak, kum alınamaz, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocakları açılmaz, toprak, cüruf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzeme dökülemez. Ancak ilgili KBK'nca izin verilmek şartıyla, zorunlu olan alanlarda, teknik altyapı hizmetleri (kanalizasyon, açık otopark, tesliyej, teleferik, içme

<sup>227</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarih ve 659 sayılı ilke kararında doğal sit, jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar olarak tanımlanmıştır.

<sup>228</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 05.11.1999 tarih ve 659 sayılı ilke kararı.

suyu, enerji nakil hattı, telefon hattı ve benzeri) uygulamalar; 1/ 25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı veya 1/ 5000 ölçekli Nazım İmar Planı doğrultusunda hazırlanacak projesine göre, halka açık rekreasyon amaçlı günübirlik tesisler (lokanta, büfe, kafeterya, soyunma kabinleri, tuvalet, gezi yolu, açık otopark ve benzeri) ile alanın ve çevrenin özelliklerinden kaynaklanan faaliyetlerin korunması ve geliştirilmesi amacına yönelik yapılar (iskele, balıkçı barınağı, bekçi kulübesi ve benzeri); alan içindeki mevcut tescilli ve tescilsiz yapıların bakım ve onarımları yapılabilir, alanın özelliğinden kaynaklanan faaliyetler koruma kurulu izni doğrultusunda sürdürülebilir.

Alanın doğal bitki dokusunu değiştirmeden Orman Genel Müdürlüğünün ilgili biriminden alınacak uygun görüş doğrultusunda koruma kurulunca ağaçlandırmaya veya belli şartlarla ağaç kesimine izin verilebilir.

**II. Derece doğal (tabii) sit,** doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak belli şartlarla kullanıma açılacak alanlardır.

Birinci derece doğal sitlerden farklı olarak bu alanlarda, turizm yatırım ve turizm işletme belgeli turistik tesisler ile hizmete yönelik yapılar yapılabilir.

**III. Derece doğal (tabii) sit,** doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlardır.

Mevcut tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilmesinin yanısıra koruma kurulundan izin alınmak koşuluyla yeni tarım ve hayvancılık yapılabilir. Doğal peyzaj ve silüet dikkate alınarak koruma kurulunca belirlenecek koşullar doğrultusunda kum, çakıl, taş, maden ve benzeri malzeme alınabilir, bu amaçla ocak açılabilir, toprak, cüruf, çöp, sanayi artığı ve benzeri malzeme dökülemez.

I. ve II. derece doğal sit alanı içinde kalan köy yerleşik alanlarının da III. Derece doğal sit kapsamında değerlendirilir.

Ülke çıkarları açısından yapılmasında zorunluluk olduğu ilgili Bakanlıkça belirlenmek koşuluyla I., II. ve III. Derece doğal sit alanlarında; ilgili koruma kurulunca uygun görüleceği şekliyle çevreye zarar vermeyecek enerji santralleri yapılabilir;

mevcut tarım ve hayvancılık faaliyetleri sürdürülebilir, koruma kurulundan izin alınmak koşuluyla yeni tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılabilir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun arkeolojik sitler ve doğal sitlerle ilgili yaptığı derecelendirme (I., II. ve III. derece Arkeolojik/Doğal), söz konusu alanları nitelikleri, varoluş biçimleri ile birbirlerinden ayırmamakta fakat bu alanların kullanımı, alanlar hakkında uygulanacak koruma yöntemleri ve bu yöntemlerin kapsamını belirlemektedir. Yani burada sonuçtan sebebe giden bir ayırım mevcuttur. Koruma Yüksek Kurulunca belirlenen koruma kapsamı ve derecelendirme özelliklerinin Koruma Bölge Kurullarınca göz önüne alınarak ilgili alana özgülenmesi öngörülmüştür.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelikte ve Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarında belirtilen ve yukarıda yer alan sit tür ve tanımları yeteri kadar açık ve net değildir. Getirdiği hukuki rejim itibarıyla çok önemli sonuçları olan sit kavramının bu şekilde bırakılması çeşitli sakıncaları da beraberinde getirmektedir.

Ayrıca geçmişten beri çeşitli mevzuat uyarınca sit ilan edilen yerlerden bazılarının halen sit türleri ve dereceleri de belirlenememiştir. Aşağıdaki tablo'da Türkiye genelinde sit ilan edilen yerlerin sayısı gösterilmiştir<sup>229</sup>.

**Tablo 2**  
**Türkiye Genelinde Sit Alanlarının Sayısı**

| <b>Sit Türü</b>      | <b>Sit Sayısı</b> |
|----------------------|-------------------|
| Arkeolojik Sit Alanı | 6.192             |
| Doğal Sit Alanı      | 947               |
| Kentsel Sit Alanı    | 194               |
| Tarihi Sit Alanı     | 132               |
| Diğer Sit Alanları   | 385               |
| <b>TOPLAM</b>        | <b>7.850</b>      |

**Kaynak:** KTB, <http://kvmgm.turizm.gov.tr/> (31 Mayıs 2007)

<sup>229</sup> KTB'nca sit alanlarının m<sup>2</sup> cinsinden miktarı bilinmediğinden, tablodaki verilerden hareketle ne kadarlık bir "alan"ın sit olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ülkemizin tarihi, estetik yönden kıymetli ve biyolojik çeşitlilik açısından çok zengin arazilere sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bir yandan kamu yararını diğer yandan da mülkiyet hakkını ilgilendiren sit alanlarının sınıflandırılmasına ilişkin esasların önem derecelerine göre yeniden belirlenmesi ve koruma-kullanım dengesinin çok iyi kurulması gerekmektedir. Diğer taraftan tanımı ve özellikleri mevzuatta yeterli ölçüde açık olmayan, belirlenmesi uzmanlık isteyen sit alanlarının, personel ve teknik edevat yetersizliği nedeniyle yeterli bilimsel ölçütlere dayanılmadan yaklaşık hesaplamalara dayanılarak tespit ve ilan edilmesi önemli uyumsuzluk konusunu oluşturmaktadır.

#### **D. TESPİT**

Bir taşınmazın 2863 sayılı Kanunda belirlenen niteliklere uygun kültür veya tabiat varlığı olup olmadığına Koruma Bölge Kurullarınca karar verilir. Karar verme sürecinin iki önemli aşaması bulunmaktadır; tespit ve tescil.

2863 sayılı Kanunun 7 nci maddesinde ve bu maddeye istinaden yayınlanan “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik”te<sup>230</sup> tescil edilecek taşınmazlara ilişkin kıstaslar belirlenmiştir. Eğer bir eser 2863 sayılı Kanunda ve bu Yönetmelikte belirtilen kıstaslara uyuyorsa Koruma Kurulunca “korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı” olarak tescil edilmesi gerekir. İşte Koruma Bölge Kurullarınca bir taşınmazın Kanun ve yönetmelikte sayılan kıstaslara uygun olup olmadığına karar verilebilmesi için o taşınmazla ilgili yapılan **araştırma ve belgeleme işlemine** tespit denmektedir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti KTB’nın (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün) koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen diğer kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Bu durumda yapılacak tespit çalışmasının konunun uzmanları

---

<sup>230</sup> RG, 10.12.1987/19660.

kişilerce bilimsel yöntemlere uygun olarak yürütülmesi gerekmektedir. Nitekim “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik”e göre tespit çalışmalarını yürütmekle görevlendirilecek ekibin, yapılacak çalışmanın konusu, çalışmaya esas teşkil eden varlıkların nitelikleri ve yerine göre uzmanlardan oluşacağı belirtilmiştir.

Yönetmelik’te tespit ekibinin uzmanlardan oluşacağı belirtilmiş olmasına rağmen uzmanların nitelikleri belirlenmemiştir. Tespiti yapılacak taşınmazlar yeknesak olmadığından duruma göre uzmanlığın belirlenmesi gerekmektedir. Sanatsal özelliğinden dolayı tescil edilecek bir tek yapının tespitinde mutlaka bir sanat tarihi uzmanının, ya da tabiat varlığı olarak tescili yapılacak bir alanın tespiti sırasında bir orman veya çevre mühendisi veya diğer bir uzmanın bulunması gerekmektedir. Bu gereklilik aynı şekilde idari davalarda yapılan bilirkişi incelemeleri hakkında da geçerlidir<sup>231</sup>.

### 1. Değerlendirme Kıstasları

Yapılacak tespit işlemlerinde esas alınacak kriterler 2863 sayılı Kanunun 6 ncı ve Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmelik’in dördüncü maddesinde sayılmıştır.

Buna göre tespit edilecek taşınmazların;

---

<sup>231</sup> Danıştay 6. Dairesinin 24.9.2001 tarih ve E:2001/849, K:2001/4128 sayılı kararı. “...Doğal sit alanlarına ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde teknik yönden keşif ve bilirkişi incelemesinin gerektiği durumlarda yukarıda yer alan tanım ve doğal sit alanlarının özelliği gereği bölgenin evrensel değerler taşıması, flora ve faunasının özelliği, ilginç özellik ve güzellikler içermesi ve mutlaka korunması gerektiğinin anlaşılabilmesi için ziraat mühendisliği, peyzaj mimarlığı gibi doğal sit konusunda uzman olan kişilerden bilirkişi kurulu oluşturularak inceleme yaptırılması gerekmektedir.

Dosyanın incelenmesinden, idare mahkemesince oluşturulan bilirkişi kurulunda yer alan bilirkişilerin Üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden oluştuğu, uzmanlık alanlarının genel biyoloji, sanat tarihi, arkeoloji ve sanat tarihi; çalıştıkları bölümlerin ise, Biyoloji Bölümü Genel Biyoloji Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bölümü Türk İslam Tarihi Anabilim Dalı ve Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı olduğu; bilirkişi kurulunda yer alanların doğal sit alanlarına yönelik uyuşmazlıklarda bilirkişilik yapabilecek uzmanlığa sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Bu nedenle, idare mahkemesince konusunda uzman kişilerden oluşacak bir bilirkişi kuruluna yeniden keşif ve bilirkişi incelemesi yaptırılarak karar verilmesi gerekmektedir. Açıklanan nedenlerle ... İdare Mahkemesinin 10.11.2000 günlü, E:1999/2285, K:2000/1473 sayılı kararının BOZULMASINA karar verildi.”

**a)** Korunması gerekli tabiat varlıkları ile, 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlardan olması, (Korunması gerekli tabiat varlıkları Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'te, jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan taşınmazlar olarak tanımlanmıştır.)

**b)** 19 uncu yüzyıl sonundan sonra yapılmış olmasına rağmen önem ve özellikleri bakımından korunmasına gerek görülmesi, (Bir eser 19 uncu yüzyıldan sonra yapılmış olmakla beraber sanat, estetik ve tarihi özellikleri bakımından korunmaya alınabilir. Örneğin anıt heykellerle ilgili bir ilke kararında, anıtın-heykelin yapıldığı tarih dikkate alınmadan kentsel bir simge özelliği taşımaları halinde kültür varlığı olarak tescil edilebileceğine, karar verilmiştir<sup>232</sup>.)

**c)** Taşınmazların sit alanı içinde bulunması, (sit tür ve derecesi belirtilmediğinden tüm sit alanlarındaki taşınmazlar)

**d)** Taşınmazın milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman unsuru ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evlerden olması,

**e)** Taşınmaz tabiat varlıklarının ender bulunan değişik özelliklere sahip olması,

**f)** Tek yapılar için; taşınmazın sanat değeri, mimari, tarihi, estetik, mahalli, arkeolojik değerler kapsamı içinde; strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellik arzemesi,

**g)** Kentsel sit'ler için; korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren tek yapıların yoğunluk, mimari, tarihi bütünlük göstermesi,

---

<sup>232</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 19.04.1996 tarih ve 441 sayılı kararı.

**h)** Arkeolojik sit'ler için; yazılı bilgi, sathi kalıntılar, bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler, bilimsel tahmin ve topografik yapı yönlerinden niteliklere sahip olması,

**i)** Tabii sit'ler için; bilimsel araştırma, jeolojik yapı, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler ve topografik yapı hususlarında özellikleri bulunması,

**j)** Tarihi sit'ler için; yazılı bilgi ve tarihi araştırmalar sonucunda önemli tarihi olayların cereyan ettiği hususunun sabit olması,

gerekmektedir.

Tespit ekibince taşınmazın mahallinde yapılan çalışmalardan sonra taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tescili için gerekli bilgileri içeren tespit fişi ve bir rapor düzenlenir. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını tarif eden ve tespit ekibinin görüşünü içeren rapora, korunması önerilen taşınmaz kültür varlıklarının listesi, taşınmazı tanıtmaya yeterli fotoğraflar, diapozitifler, taşınmazın yerini ve sınırlarını gösterir çizim vb. bilgi ve belgeler eklenir.

## **2. Diğer Kurumlarca Yapılacak Tespit İşlemleri**

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti ve envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılır.

Tespit işleminin yapılmasında yukarıda yer alan bilgilerin derlenmesi, toplanan bu bilgilerin tescil işlemi için ilgili KBK'na verilmesi gerekmektedir. KBK toplanan bu bilgilere ilave birtakım bilgi ve belge isteyebileceği gibi taşınmazın mahallinde inceleme de yapabilir.

Tespiti yapılan her taşınmaz kültür ve tabiat varlığının tescili gerekmemektedir. KBK usulüne uygun bir şekilde nitelikleri tespit edilmiş bir taşınmazı tescil etmeyebilir. Çünkü tespit işlemi her ne kadar tescil kararı için altlık

oluştursa da nihayetinde araştırma ve belgeleme işlemidir ve idarenin imkânı varsa tescil edilmeyecek taşınmazlar için de belge ve bilgi toplayabilir.

## **E. TESCİL**

Tescil; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gerekli olanlarının koruma kurulu kararıyla belirlenmesini, ifade etmektedir<sup>233</sup>. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitlere dayanılarak ve Devletin imkânları göz önünde tutularak, *örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser*, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilir. Tespit kim tarafından yapılmış olursa olsun, tescil kararının koruma bölge kurullarınca alınması gerekir.

Tescil işlemi hukuki anlamda yenilik doğurucu (inşai) bir işlemdir. Bu işleme konu olan taşınmazın statüsü değişmekte söz konusu taşınmaz, Kanun ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı yeni bir statüye kavuşmaktadır<sup>234</sup>.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce tespiti yapılan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları koruma kurullarınca değerlendirilerek tescil olunur.

### **1. Tescil İşlemleri**

Tescil kararının ilgili kuruluşlara dağıtımı, kararı alan koruma kurullarınca yapılır.

Tescil kararlarının usulüne göre ilanı ve ilgililerine tebliği gerekir. Tescil kararının usulüne göre ilanını müteakip, tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür veya tabiat varlığı” olduğuna dair kayıt konur. Tapuya kayıt, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı il merkez ilçesinde bulunuyorsa vali, ilçe sınırları içinde kalıyorsa kaymakam tarafından yazılan yazıya istinaden yapılır.

---

<sup>233</sup> Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik, md. 3, (RG, 10.12.1987/19660).

<sup>234</sup> Umar-Çilingiroğlu ve Kanadoğlu tescili, inşai (nitelik kazandırıcı) değil, ihzari (açıklayıcı) kararlar olarak kabul etmektedirler. Umar-Çilingiroğlu, s. 131; Kanadoğlu, s. 107, 108.

Tescil kararlarının ilanı, tebliği ve tapu kütüğüne işlenmesi tescil kararının geçerliliği için şart değildir. Nitekim birçok taşınmaza ait tescil kararının henüz tapuya kaydedilmediği görülmektedir. Ancak, malikler lehine bazı ayrıcalıklardan ve imkânlardan yararlanabilmek için tapuya “korunması gerekli taşınmaz kültür veya tabiat varlığıdır” kaydının konulması gerekir.

Diğer taraftan Kanun ve Yönetmelikte malik veya taşınmaz üzerinde hak sahibi kişilere tebliğ konusunda herhangi bir hüküm yer almamakla beraber bu kişilere de tescil kararının tebliğ edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu durumda kişilere yapılacak tebliğ, KBK Müdürlüklerince yerine getirilecektir.

31 Mayıs 2007 tarihi itibarıyla Türkiye’de tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir<sup>235</sup>.

**Tablo 3**  
**Türkiye Geneline Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları**

| <b>TAŞINMAZ TÜRÜ</b>          | <b>TAŞINMAZ ADEDİ</b> |
|-------------------------------|-----------------------|
| SİVİL MİMARLIK ÖRNEĞİ         | 36.693                |
| DİNSEL YAPILAR                | 6.433                 |
| KÜLTÜREL YAPILAR              | 6.802                 |
| İDARİ YAPILAR                 | 1.786                 |
| ASKERİ YAPILAR                | 805                   |
| ENDÜSTRİYEL VE TİCARİ YAPILAR | 2.341                 |
| MEZARLIKLAR                   | 2.164                 |
| ŞEHİTLİKLER                   | 199                   |
| ANIT VE ABİDELER              | 283                   |
| DOĞAL VARLIKLAR               | 3.078                 |
| KALINTILAR                    | 1.219                 |
| KORUNMAYA ALINAN SOKAKLAR     | 45                    |
| <b>TOPLAM</b>                 | <b>61.848</b>         |

**Kaynak:** KTB, <http://kvmmg.turizm.gov.tr/> (31 Mayıs 2007)

<sup>235</sup> KTB, <http://kvmmg.turizm.gov.tr/> (31 Mayıs 2007).

Yukarıdaki tabloda yer alan taşınmazlardan 12.761 adedi İstanbul’da olup, İstanbul’a ilişkin tespit ve tescil çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca yeni tesciller nedeniyle Tablodaki verilerin sürekli değiştiğini belirtmek gerekir.

## **2. Tescil Kararı Aleyhine İzlenebilecek Yollar**

### **a. Dava**

Birer idari kurul olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının alacakları kararlara karşı idari yargıda dava açmak mümkündür. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu kararlarına karşı doğrudan Danıştay’da, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının alacakları kararlara karşı taşınmazın bulunduğu yerdeki yetkili İdare Mahkemesinde dava açılabilir. Açılacak davalarda husumetin KTB’na yöneltilmesi gerekir.

Tescil kararı iptal davasının konusunu oluşturabilir. 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 2 nci maddesinde iptal davaları, idari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan davalar olarak tanımlanmıştır.

Tescil kararına karşı açılacak iptal davası bir idari işlem olması sebebiyle bu hususlardan her hangi birisine dayanabilir. Gerçekten de tescil kararı alan kurul üyeleri karar alırken kurulun karar almasına ilişkin esaslara uymamış olabilir (şekil ihlali), söz konusu kararı sadece KBK alabileceken, KBK Müdürlüğüne alınmış olabilir (yetki ihlali) ya da mevzuatın yanlış uygulandığından bahisle (konu yönünden aykırılık) iptal davası açılabilir<sup>236</sup>.

Kanunda başka bir süre belirtilmediği için dava açma süresi genel dava açma süresidir yani, kararın ilgiliye tebliğinden itibaren 60 gündür. Adresi ve malikleri belli

---

<sup>236</sup> Danıştay 6. Dairesinin 22.010.2002 gün ve E: 200173486, K: 2002/4658 sayılı kararında, “Dava konusu ... Eskişehir İdare Mahkemesinin 30.3.2001 günlü, E: 1099/654, K:2001/413 sayılı kararında, 2577 idari Yargılama Usulü Kanununun 49’uncu maddesinin l’inci fıkrasında sayılan bozma nedenlerinden hiçbirisi bulunmadığından, bozma istemi yerinde görülünce anılan mahkeme kararının ONANMASINA...” karar verilmiştir.

olmayanlara ilan yoluyla yapılan tebliğlerde sürenin başlangıcı, özel kanunlarda ayrıca süre gösterilmemiş olması halinde son ilan tarihini izleyen günden itibaren 15 gün sonra işlemeye başlar ve 60 ncı günün iş saati bitiminde sona erer<sup>237</sup>.

## **b. İtiraz Yolu**

KBK kararlarına karşı sadece belli nedenlerle belli idarelere Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na itiraz hakkı tanınmıştır.

Söz konusu itirazların hangi kararlara karşı, kimler tarafından yapılacağı, Kanunun 61 inci maddesine göre yayınlanan “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik”te<sup>238</sup> belirlenmiştir.

### *(1) İtiraz Edebilecek İdareler ve İtiraz Konuları*

Anılan Yönetmeliğin 18 inci maddesine göre itiraz hakkı, plânlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşlar ile valilik ve belediyelere tanınmıştır. Bu idareler, koruma bölge kurullarınca alınan belli bazı kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilirler.

İtirazda bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyelerin planlama yetkisine sahip olduklarını ve yasal dayanaklarını belirten başvurularını, KTB Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne yapmaları gerekir. Valilik tabirinden il özel idarelerini anlamak gerekir. Diğer taraftan belediyelerin belirlenen sınırları içinde, il özel idarelerinin ise vilayetin belediye sınırları dışında kalan alanları içinde itiraz yetkilerinin olduğunu kabul etmek gerekir. Diğer kamu kurum veya kuruluşlarının itiraz edebilmeleri için ise, itiraza konu KBK kararlarının ilgilendirdiği alanlarda planlama yetkilerinin olması şarttır.

İtiraz yetkisi bulunan idareler, bölge kurulunca alınan her karara karşı itirazda bulunamazlar. İdareler koruma bölge kurullarının;

---

<sup>237</sup> 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu, md., 7/3.

<sup>238</sup> RG, 12.01.2005/25698.

- koruma alanlarına,
- sit alanı ilanına,
- sit derecelendirilmesine (birinci derece, ikinci derece vb.),
- geçiş dönemi koruma esasları ve kullanım şartlarına,
- koruma amaçlı imar planları ve revizyonlarına,

dair kararlarına karşı itiraz edebilirler. Bunlar dışındaki konularda itiraz mümkün değildir.

İtirazlar Genel Müdürlükçe altı ay içinde karara bağlanır ve alınan kararlar ilgili KBK ve itiraz edene bildirilir.

*(2) İtiraz Üzerine Koruma Yüksek Kurulunca Verilebilecek Kararlar:*

İtiraz üzerine Koruma Yüksek Kurulunca alınacak kararların niteliği konusunda Kanun ve Yönetmelikte herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Kanaatimizce Koruma Yüksek Kurulu itiraz üzerine iki şekilde karar verebilir. Birincisi KBK kararını “**uygun**” görebilir. Bu durumda ilgili Kamu Kurum veya Kuruluşu tarafından yapılan itiraz reddedilmiş sayılır ve KBK kararının uygulanmasına devam edilir.

Koruma Yüksek Kurulunun verebileceği ikinci karar ise “**kaldırma**” olabilir. Yüksek Kurul, KBK tarafından alınan karara ilgili kamu kurum veya kuruluşu tarafından yapılan itirazı yerinde görebilir. Bu durumda Koruma Yüksek Kurulu yeni bir karar almaksızın KBK’nca alınan kararı kaldırır. Kaldırma kararı, tümünden veya kısmen olabilir. Koruma Yüksek Kurulunun kaldırma kararı üzerine ilgili KBK’nun kararının uygulanması kaldırılan hususlar yönünden derhal durdurulur. Koruma Yüksek Kurulunun kaldırma kararı, KBK’nun yeni bir karar almasına gerek kalmaksızın hüküm ifade eder ve ilgili KBK Müdürlüğünce ilk kararın dağıtıldığı yerlere yeniden dağıtılır.

Koruma Yüksek Kurulu uygun görme veya kaldırma kararı dışında KBK yerine geçerek karar alamaz. Ancak konuyu genel olarak düzenleyici ve bütün Koruma Bölge Kurullarını bağlayıcı mahiyette ilke kararı alabilir.

Koruma Yüksek Kuruluna yapılan itirazlar sonuçlanıncaya kadar itiraza konu KBK kararının uygulanmasına devam edilir. Yani Koruma Yüksek Kuruluna yapılan itiraz yürütmeyi durdurmaz. Uygulamanın durdurulması için KBK Kararının Koruma Yüksek Kurulunca kaldırılması gerekir.

İtirazın, belli kurumlara belli konularla sınırlı olarak tanındığı görülmektedir. Kanun ve yönetmelikte belirtilen ve yukarıda sayılan kurumlar dışındaki gerçek ve tüzel kişiler Koruma Yüksek Kuruluna itiraz yoluna gidemez. KBK kararlarına karşı idari yargıda gerçek ve tüzel kişiler tarafından dava açılabilir.

### **3. Tescil Kaydının Kaldırılması**

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğe göre tescil kaydının kaldırılmasında tescil işleminde izlenen usulün izlenmesi gerekmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ilgili taşınmazı inceleyerek tescil kaydının kaldırılmasına karar verebilir.

İdare Hukuku'nda iptal kararları, iptal edilen idari işlemin yapıldığı ilk tarihe kadar geriye yürür<sup>239</sup>. Bu anlamda iptal, bir konu hakkında gerçekleştirilen bütün işlemleri geri alma, söz konusu işlemlerin aslında dayanağı olmadığı anlamında kullanılan bir hukuki terimdir. Halbuki KBK kararıyla tescilin kaldırılması, başlangıçta koşulları sağlayan bir taşınmazın artık Kanunun öngördüğü gerekli özellikleri yansıtmadığı veya başlangıçtaki tespitlerin eksik veya yanlış belge veya bilgilere dayandığı anlamına gelir. Özellikle doğal sit niteliğindeki bir taşınmaz, zaman içinde tescile değer niteliklerinin tamamını veya bir kısmını kaybedebilir veya ilk belirlemelere göre birinci derece arkeolojik sit olarak belirlenen alanda daha sonra yapılan araştırma ve sondaj kazılarında öngörülen bulgulara rastlanmamış olabilir. Bu

---

<sup>239</sup> A. Şeref Gözübüyük, **Yönsel Yargı**, 6. Baskı, Ankara: S Yayınları, 1983, s. 198.

durumda da tescil tümden kaldırılabilceği gibi, sit derecesinde de değişiklik yapılabilir. Tersi bir durum da her zaman mümkündür.

Tescil kararı, yapılan başvuru üzerine bizzat kurul tarafından kaldırılabilceği gibi, kurul kararlarına karşı açılan dava sonucu verilen iptal kararı üzerine de kaldırılabilir.

Mahkemelerce verilecek iptal kararı üzerine, iptale konu karar, alındığı tarihten itibaren bütün sonuçlarıyla birlikte kalkmış sayılır. Yargı kararları üzerine kurulun yeni bir karar almasına gerek kalmadan tescil işleminin kalktığını kabul etmek gerekir. Ancak uygulamada yargı organlarınca verilen iptal kararı üzerine koruma bölge kurullarınca genellikle yeniden karar alındığı görülmektedir.

## **F. KORUMA VE KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI**

### **1. Koruma**

Korunması gereken taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının belirlenmesi ve kayıt altına alınması (tescili) ile birlikte bunların korunması gündeme gelmektedir. Koruma (veya korunma), taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafaza, bakım, onarım, restorasyon ve fonksiyon değiştirme işlemleridir<sup>240</sup>.

Koruma ve onarımın amacı konusundaki anlayış zaman içinde değişmektedir. Geçmişte onarımla yapıyı ayakta tutmak, yıkılan kısımları yeniden yaparak biçimsel bütünlüğünü korumak, değişen isteklere göre yeni eklerle işlerliğini sağlamak amaçlanırken, bugün, koruma konusu yapı bir dönemin mimari düzenini, yapım tekniklerini, sosyal yaşamını açıklayan bir belge olarak değerlendirilmektedir<sup>241</sup>. Koruma ile bir yandan taşınmazın olabildiğince özgün hali ile muhafaza edilerek geleceğe aktarılması, diğer taraftan da bu taşınmazlara güncel ihtiyaçlara cevap verebilen uygun bir işlev verilmesi hedeflenmektedir<sup>242</sup>. Ancak koruma yöntemi, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının türüne göre değişmektedir. Tek yapı ölçeğindeki bir taşınmazın kendisi veya en çok yakın alanı korumaya alınırken, yukarıda belirtildiği

<sup>240</sup> 2863 sayılı Kanun, md. 3.

<sup>241</sup> Ahunbay, s. 8.

<sup>242</sup> Cengiz Bektaş, **Koruma Onarım**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2001, s. 23.

üzere, yoğun taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunduran ve “sit” olarak adlandırılan alanların tamamının belli bir plan dahilinde korunması gerekmektedir.

İnsanların bir arada yaşamalarının doğal bir sonucu olarak, her çağda ve uygarlıkta yerleşim alanlarına yönelik belli düzenlemeler yapılmıştır. Kentlerin yapısında özellikle sanayi devrimi sonrası meydana gelen hızlı değişim, şehircilik alanında yeni örgütlenme ve planlamayı da gündeme getirmiştir. İnsanları daha sağlıklı, daha rahat ve daha güzel yerleşmelerde yaşatmak amacını güden planlama çalışmaları, değişik ölçek (ülke, bölge, kent ölçeği gibi) ve düzeyde olabilmektedir<sup>243</sup>. Ülkemizde 3194 sayılı İmar Kanunu<sup>244</sup>, kentsel alanda kendinden önceki üst düzeydeki bölge planı veya çevre düzeni planına uygun olmak şartıyla imar planlarının (nazım imar planı ve uygulama imar planı) hazırlanabileceğini öngörmektedir. İmar Kanunu dışında diğer bazı kanunlarda da plan yapma yetkisi yer almaktadır<sup>245</sup>. Bu yetkilerden biri de 2863 sayılı Kanunun 17 inci maddesinde yer alan KAİP yapma yetkisidir. Sit alanlarında imar planları dışında, KAİP yapılması gerekmektedir.

## 2. Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP)

Bir alanın KBK’nca sit olarak ilanı ile birlikte yapılması gereken ilk ve en önemli şey alana ilişkin KAİP’nin hazırlanmasıdır. Çünkü sit ilanı ile birlikte alana ilişkin daha önce yapılmış olan her türlü ve her ölçekteki plan uygulaması Kanun gereği<sup>246</sup> durdurulmaktadır.

KAİP yapıncaya kadar geçecek süre için, KBK tarafından geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir.

---

<sup>243</sup> Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1996, s. 149 vd.

<sup>244</sup> RG, 09.05.1985/18749

<sup>245</sup> İlgili idarelerin, 2805 sayılı Kanunla “İslah İmar Planı”, 2634 sayılı Kanunla “Turizm Amaçlı Plan”, 2873 sayılı Kanunla “Milli Park Gelişme Planı”, 442 sayılı Kanun ile “Köy Yerleşme Alanlarında Plan”, 2872 sayılı Kanun ile “Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Plan”, 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Güneydoğu Anadolu Projesi Kapsamında Kalan Yerlerde Plan”, 7269 sayılı Kanun ile “Afet Bölgelerinde Plan”, 2960 sayılı Kanun ile “Boğaziçi’nde Plan”, 4046 sayılı Kanun ile “Özelleştirme Kapsamına Alınan Kuruluşlara Ait Arsa ve Arazilerin Bulunduğu Alanlarda Plan”, 3621 sayılı Kanun ile “Kıyılarda Plan”, 2985 sayılı Kanun ile “Toplu Konut Alanı Olarak Belirlenen Alanlarda Plan” yapma yetkileri bulunmaktadır.

<sup>246</sup> 2863 sayılı Kanun, md. 17.

İlgili kurumlar (belediyeler, valilikler ve diğer ilgili kurumlar) iki yıl içinde KAİP'nı hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere KBK'na vermek zorundadır. İki yıl içinde KAİP yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, KAİP yapılıncaya kadar durdurulur. Durdurmadan sonra ne olacağına ilişkin Kanun'da herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durumda KAİP yapılıncaya kadar alanda herhangi bir işlem yapılamayacağı sonucuna varılabilir. Fakat bu hükmün, bir yönüyle planlama otoritelerini KAİP hazırlamaya zorlayacağı düşünülse de<sup>247</sup>, hareketsiz kalan planlama otoritesinden ziyade, alanda mülkiyet hakkına sahip kişileri mağdur duruma düşürebileceğini belirtmek gerekir.

KAİP, ilgili koruma kurulunun belirleyeceği ölçekte, tek olarak (alt ve üst ölçeği olmayan) yapılan bir "uygulama planı"dır. KBK'nun belirlediği ölçekte asıl planın yapılması sırasında araştırma, değerlendirme ve plan koşullarını belirlemek için, daha üst ölçekte birtakım çalışmalar yapılabilir. Ancak, bütün bu çalışmalar yasal açıdan uygulamaya sokulamaz ve sadece asıl planın hazırlanmasında kullanılabilirler. Aksi halde, yasada olmayan bir "Koruma Amaçlı Nazım Plan" yapmak ve bu planı koruma kuruluna onaylatmak, yürürlükte olan geçiş dönemi yapılanma şartlarını otomatik olarak yürürlükten kaldırır. Onaylanan bu nazım plan ile uygulama da yapılamayacağına göre, asıl plan yapılıncaya kadar ortaya plan boşluğu çıkar<sup>248</sup>.

Diğer taraftan takip eden bölümde incelenecek olan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun<sup>249</sup>, yenileme alanı ilan edilen sit alanlarında KAİP zorunluluğunu ortadan kaldırmakta, bunun yerine hazırlanan yenileme projeleri hükümlerinin geçerli olacağını belirlemektedir.

2863 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde KAİP, hazırlanma esaslarını içerecek şekilde tanımlanmıştır. Buna göre, KAİP'lerinin;

---

<sup>247</sup> 5226 sayılı Kanun Gerektirisi, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss641m.htm> (13 Kasım 2006).

<sup>248</sup> Hüseyin Besim Çeçener, "SİT Geçiş Dönemi - Koruma Amaçlı Plan- Kısmi Plan Değişikliği Konusunda Yanlış Yorumlar", **Mimarlık**, No: 316 (Mart-Nisan 2004), <http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=28&RecID=358> (4 Kasım 2006).

<sup>249</sup> RG, 05.07.2005/25866.

- Sit alanının etkileşim-geçiş sahasını göz önünde bulunduracak şekilde hazırlanması,
- Kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunmasının amaçlanması,
- Arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olması,
- Koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejiler içermesi,
- Koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını içermesi,
- Yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modelleri uygulanarak hazırlanması,

gerekmektedir.

KAİP'lerinin hazırlanmasına ilişkin usul ve esaslar "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik"<sup>250</sup> ile belirlenmiştir.

KAİP'ları, belediye sınırları içinde ilgili belediyelerce, belediye sınırları dışında ise il özel idarelerince hazırlanır. Büyükşehir belediyesi bulunan yerlerde Büyükşehir belediyesince, özel kanunlarla belirlenmiş olan alanlarda ise, imar planı yapma, yaptırma ve onama yetkisi bulunan ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca KAİP'ları hazırlanır. İlgili idarelerden yetki alınmak suretiyle KTB'nca da KAİP'ları yaptırılabilir.

---

<sup>250</sup> RG, 26.07.2005/25887.

KAİP'larının nitelikleri Yönetmelikte belirtilen özel bir ekip tarafından hazırlanması gerekir. KAİP'larının müellifi, şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı veya kent plancısıdır. Planlama ekibinde alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restorasyon konusunda yüksek lisans yapmış mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından yeterli sayıda uzman görev alır.

KBK, belgeleri tam olarak KBK'na ibraz edildiği tarihten itibaren KAİP'larını en geç altı ay içinde karara bağlar. KBK'nda görüşülen ve uygun görülen KAİP'ları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir.

KAİP'ları, onay tarihinden itibaren idarece herkesin kolayca erişebileceği yerlerde ve görebileceği şekilde ilan yerlerine asılarak otuz gün süre ile ilan edilir. Planların askıya çıkacağı yer ve tarihle ilgili bilgiler plan toplantılarına katılmış kamu kurum ve kuruluşlarına, ilgili meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarına idarece yazılı olarak bildirilir.

Askı süresi içinde KAİP'larına itiraz edilebilir. İtirazlar planı hazırlayan idarelere yapılır. İdarece itirazlar en geç otuz gün içinde değerlendirilir ve karara bağlanır. Alınan karar, KAİP'nda değişiklik yapılmasını gerektirmesi halinde KBK'nun değerlendirmesine sunulur.

KAİP yapılan alanda idareler, koruma bölge kurullarınca alınmış ve alınacak KAİP'ları, değişiklikleri ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilirler. Bu itirazlar, Koruma Yüksek Kurulunca incelenir ve en geç altı ay içinde karara bağlanır.

KAİP'na yapılan itirazlar uygulamayı ve yürütmeyi durdurmaz. KAİP'larında yukarıda belirtilen usullere uygun olarak değişiklik, revizyon ve ilaveler yapılabilir. KAİP'larında sit alanının bütünü olumsuz etkileyecek, mevcut korunması gerekli değerleri bozacak ya da yok edecek, geleneksel kentsel doku özelliklerini olumsuz yönde değiştirecek yeni işlev dönüşümlerine ilişkin plan değişikliği yapılamaz.

Koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için ödenek ayırırlar.

### **3. Çevre Düzenleme Projeleri**

Çevre düzenleme projeleri; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.

Çevre düzenleme projeleri, KBK'nca sit alanı olarak ilan edilen ören yerlerinin düzenlenmesine gerek görülen alanlarında, KTB tarafından doğrudan yapılabilir veya yaptırılabilir.

Sit alanlarında yer alan ören yerlerinin çevre düzenleme projesinin yapılması için sit alanına ilişkin KAİP'nın bulunması esastır. Ancak ören yerinde bulunan arkeolojik değerlerin korunması ve değerlendirilmesine ilişkin olarak ivedi önlemlerin alınmasının zorunlu olduğu hallerde KAİP olmadan da çevre düzenleme projesi hazırlanabilir. Bu proje KAİP ve yönetim planının hazırlanmasında değerlendirilir ve gerekiyorsa KAİP ve yönetim planının ana yaklaşımları doğrultusunda yeniden düzenlenir.

Çevre düzenleme projelerinin hazırlanmasından sonra bu projeler görüş alınmak üzere KBK'na gönderilir. KBK projede değiştirilmesi gerekli hususlar belirlediği takdirde bu hususları kararında belirtir ve gerekli düzenlemelerin yapılmasını KTB'ndan ister. Karar doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra KBK'nca uygun bulunan projeler KTB tarafından onaylanır.

Çevre düzenleme projelerinde hazırlanmasındaki esaslara uygun olarak değişiklik yapılabilir. Çevre düzenleme projelerinin de nitelikleri Yönetmelikte belirlenen bir ekip tarafından hazırlanması gerekir.

## G. ALAN YÖNETİMİ VE ANIT ESER KURULU

Kültür varlıklarının etkin bir şekilde korunması, koruma, planlama, işletme ve tanıtım hizmetlerinin etkin şekilde yürütülebilmesini sağlamak için, 2004 yılında, 2863 sayılı Kanuna 5226 sayılı Kanun ile Ek 2 nci madde eklenmiştir. Bu kapsamda UNESCO dünya miras listesine alınmış yerler ve diğer ören yerleri için *alan yönetimi*, müzeler için *müze kurulu* ile anıt eserler için *anıt eser kurulu* oluşturulması öngörülmüştür. Oluşturulmak istenen yeni yapı ile sit alanlarının ve etkileşim sahalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesinde yerel yönetimler ile sivil toplum örgütlerinin katılımı sağlanarak kültür varlıklarının yönetiminin eşgüdüm içinde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır<sup>251</sup>.

Ek 2 nci maddenin uygulanmasına ilişkin ayrıntılar, “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik<sup>252</sup>” ile düzenlenmiştir.

Kanun ve Yönetmelikte yer alan düzenlemeye göre, önce alan yönetiminin oluşturulacağı bir *yönetim alanı*’nın belirlenmesi gerekir. Yönetim alanının hangi idare tarafından belirleneceği konusunda Kanunda ve Yönetmelikte birbiriyle çelişen iki ayrı düzenleme yer almaktadır. 2863 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde ve Yönetmeliğin 4 üncü maddesinde yönetim alanı, “... sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler” olarak tanımlanırken, Yönetmeliğin 6 ncı maddesinde yönetim alanlarının “yetkili idarece” belirleneceği düzenlemesi yapılmıştır. Yetkili idareler, KTB ve belediyelerdir. Bu durumda, yönetim alanı belirleme konusunda ilk girişimin belediye sınırları içinde ilgili belediye tarafından başlatılacağı, ancak ilgili belediye tarafından yönetim alanı olarak önerilen alanın uygun olup olmadığının ve sınırlarının KTB’ca uygun görülmesi gerektiğini kabul etmek gerekmektedir. Belediye sınırları dışında ise, öneri yönetim alanının KTB’ca hazırlanması gerekmektedir.

Yönetim alanı oluşturulacak yerler Kanunda sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahaları olarak belirtilmiştir. Sit alanları, ören yerleri ve bunların etkileşim

---

<sup>251</sup> 5226 sayılı Kanun gerekçesi, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss641m.htm> (13 Kasım 2006).

<sup>252</sup> RG, 27.11.2005/26006.

sahalarından başka bir yerde yönetim alanı belirlenemez. Yönetim alanı belirlenmesinde sit türü ve derecesinin bir önemi bulunmamaktadır. Etkileşim sahası Yönetmelikte, sit bölgeleri ile bütünlük gösteren, yoğunluk ve yerleşme düzeninin sit bölgeleri ile uyum içinde oluşması ve gelişmesi öngörülen, sit alanını bütünleyen, etkileyen ya da ondan etkilenen ve sit alanı ile koruma amaçlı imar planına konu olmayan alanlar arasında geçiş sağlayan alanlar olarak tanımlanmıştır.

Öneri yönetim alanının belirlenmesi sürecinde alanla ilgili veriler oluşturulur, etütler yapılır, ilgili kurum ve kuruluşlar, meslek odaları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve alanda mülkiyet hakkı bulunanlarla birlikte çalışmalar yapılır, koordinasyon toplantıları düzenlenir. Bu çalışmalar sonucunda belirlenen nihai yönetim alanı sınırları yetkili idarece ilgili kurum ve kuruluşlara iletilir.

Yönetim alanı olarak belirlenen alanlarda, “*alan yönetimi*” kurulur. Alan yönetimi, alan başkanı, danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulu ve denetim biriminden oluşur. Alan yönetim birimlerinin kimlerden oluşacağı ve görevleri ilgili Yönetmelikte belirlenmiştir.

Yönetim alanı olarak sınırları belirlenen alanlar için yönetim planı taslağı hazırlanması gerekir. Yönetim planı taslağı;

- Kentsel sitlerde ilgili Belediyelerce,
- Arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarında KTB’nca,
- İlgili belediyesi bulunmayan kentsel sit alanlarında KTB’nca,
- Kentsel sit alanı ile diğer sit alanlarının birlikte bulunması halinde ilgili belediyesince,
- Kentsel sit yönetim alanının birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde bu belediyelerin koordinasyonu ile Büyükşehir Belediye sınırları içinde olması halinde Büyükşehir Belediyesince, dışında olması halinde ilgili belediyelerin koordinasyonu ile KTB’nca,

hazırlanır.

Yönetim planı taslağı, yetkili idare tarafından atanan alan başkanının eşgüdümünde, alanın niteliğine bağılı olarak farklı meslek gruplarına mensup uzman ve danışmanlardan oluşturulacak bir ekip tarafından hazırlanabileceğı gibi ihale mevzuatında belirtilen usul ve esaslara göre ihale suretiyle de hazırlattırılabilir.

Yetkili idarece plan taslağının hazırlanması öncesinde ve hazırlanma sürecinde ilgili kurum ve kuruluşların, yerel halkın, ilgili sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının, üniversitelerin, gerekli görülecek özel sektör temsilcilerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların katılımı ile toplantılar düzenlenir. Toplantı ile tarafların bilgilendirilmesi ve yönetim planına veri oluşturacak konuların belirlenmesi amaçlanır. Bu toplantılar halka, mahalli idarelerce panolara asılacak ilanlarla, diğerlerine yetkili idarece yazı ile duyurulur.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak zorundadırlar. Yetkili idareler, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmakla yükümlüdürler.

2863 sayılı Kanunun Ek 2 nci maddesi ile taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için, o esere münhasır “*anıt eser kurulu*” oluşturulması öngörülmüştür.

Anıt eser, taşınmaz kültür varlıkları arasından kullanım durumu, konumu, fonksiyonu, ziyaretçi yoğunluğu ile tarihi ve sanatsal özellikleri dikkate alınarak üzerinde tasarruf yetkisine sahip idarenin uygun görüşü üzerine KTB’ca belirlenir.

Anıt eser kurulu; eserin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile eserin korunması ve geliştirilmesi için bağıшта bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kişilerden oluşur. Anıt eser olarak belirlenen taşınmaz kültür varlığını tasarruf eden idarenin temsilcisi bu kurulun üyesi ve başkanıdır. Anıt eser kurulu en az 7 kişiden oluşur ve üyelerinin görev süresi, göreve atandıkları tarihten itibaren beş yıldır.

Anıt eser kurulunun en önemli görevi, anıt eser için mekansal, fiziksel ve tematik gelişim ve vizyon, eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlamak ve uygulamaktır.

2863 sayılı Kanunun Ek 2 nci maddesi yapılan düzenlemenin üzerinden 3 yıla yakın bir süre geçmesine rağmen, henüz alan yönetimi ve anıt eser kurulu oluşturulamamıştır.

## **II. TÜRKİYE'DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASIYLA İLGİLİ YÖNETSEL YAPI**

### **A. GENEL YÖNETİM İÇİNDE YER ALAN KURULUŞLAR**

#### **1. Kültür ve Turizm Bakanlığı**

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 16.04.2003 tarih ve 4848 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Söz konusu Kanuna göre Bakanlığın amacı; kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirmek, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak olarak belirlenmiştir.

KTB'nın teşkilat ve görevlerini düzenleyen Kanunun ana hizmet birimlerini düzenleyen 7 nci maddesinde yer alan 10 birimden üçünün (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü) taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili doğrudan ilgisi bulunmaktadır.

#### **a. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü**

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 4848 sayılı Kanun uyarınca Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür Varlıklarını Koruma Genel Mdrlğnin birleşmesi ile oluşturulmuştur.

Genel Müdürlük lkemizdeki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının araştırılması, tespiti, açığa çıkarılması, korunması, restorasyonu, değerlendirilmesi ve tanıtılması, tahribi ve kaçırılmasının önlenmesi ile ilgili çalışmalarını gerçekleştirmektedir.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara dayalı olarak yürütülmesi için Bakanlığa bağlı, ilke kararları alan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile bu ilke kararları doğrultusunda uygulamaya yönelik kararlar alan 31 adet Kültür ve Tabiat Varlıklarını KBK Müdürlüğü<sup>253</sup> de söz konusu Genel Mdrlğye bağlı olarak faaliyet yürütmektedir.

Ayrıca Genel Mdrlğye bağlı; 19 Müze Başkanlığı, 76 Müze Müdürlüğü ile bağlı 92 birim, 11 Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ile İstanbul’da bir Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü bulunmaktadır.

#### *(1) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu*

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek, koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak ve uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak amacıyla kurulmuş olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, KTB Müsteşarı’nın başkanlığında aşığıda belirtilen üyelerden oluşur.

- Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,
- Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,

<sup>253</sup> Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü sayısı 2005 yılında 20 iken, 2007 yılında 31’e çıkarılmış olup, bunlardan ikisi (Ankara ve İstanbul’da birer adet) 5366 sayılı Kanuna göre oluşturulmuş sadece yenileme alanları ile yetkilidir.

- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü,
- Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürü,
- Bayındırlık ve İşk n Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- Koruma bölge kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı  ye,
- Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı.

Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır. Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir. Kurulun ilke kararları Resmi Gazete’de yayınlanır.

2863 sayılı Kanun y r rl ğ e girinceye kadar korumacılık konusunda karar vermek üzere GEEAYK adında tek bir kurul var iken 2863 sayılı Kanunla birlikte esas itibariyle GEEAYK’ın görev alanları Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulları arasında paylaştırılmıştır. Kurul  yelikleri de benzer bir şekilde değişikliğ e  ğramış ve GEEAYK’ın üyelerinden bir kısmı Koruma Yüksek Kuruluna (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü, Vakıflar genel Müdürü gibi), bir kısım  yeleri de Bölge Kuruluna ( niversite temsilcileri gibi) aktarılmıştır.

5226 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle Bölge Kurullarının bazı kararlarına karşı, belli kurum ve kuruluşlara Yüksek Kurula itiraz hakkı tanınmıştır. Buna göre; Plânlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler, kurullarca alınmış ve alınacak sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma

esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar plânları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilirler.

Bu itirazlar, Koruma Yüksek Kurulunca incelenir ve en geç altı ay içinde karara bağlanır. Koruma Yüksek Kuruluna yapılacak itirazlarla ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılan bir yönetmelikle belirlenmiştir<sup>254</sup>.

## *(2) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KBK)*

### *(a) KBK'nun Yapısı*

Korumacılık sistemimizin en önemli organı şüphesiz Koruma Bölge Kurullarıdır. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tesbit, tescil, kiralama, satış, fonksiyon verme, planlama vb. kararlar Koruma Bölge Kurulları tarafından alınmaktadır. Türkiye genelinde taşınmaz kültür varlığı yoğunluğuna göre 28 KBK oluşturulmuş ve tüm Türkiye bu kurullarla ilişkilendirilmiştir.

Koruma bölge kurullarının iki grup üyesi bulunmaktadır. **Daimi üyeler** veya görüşülecek konuya göre belirlenecek **kurum temsilcisi üyeler**. Kurulun 7 daimi üyesi bulunmaktadır ve bunlardan 5'i Bakanlık tarafından 2'si de Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenmektedir. Bakanlıkça seçilecek beş üye arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış olmalıdır. Yükseköğretim Kurulunca belirlenecek 2 öğretim üyesinin ise kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından birinden olması zorunludur.

Kurulun kurum temsilcisi üyeleri ise görüşülecek konunun durumuna göre belirlenmektedir. Buna göre; görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci kurul toplantılarına katılır. Ayrıca görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskân Müdürlüğünden bir teknik temsilci, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci, müze müdürlüğünü

---

<sup>254</sup> RG, 12.01.2005 /25698.

ilgilendirmesi halinde ise ilgili müze müdürü kurul toplantılarına kurum temsilcisi olarak katılır.

İlgili meslek odaları KBK toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler. **“İlgili meslek odası”** tabirini, sadece korumacılıkla ilgili meslek örgütleri olarak “dar” bir şekilde veya görüşülecek konuyu ilgilendiren herhangi bir meslek örgütü olarak daha geniş bir yorumla anlamak mümkündür. Kanaatimizce ilgili meslek odası tabirinden görüşülecek konunun ilgilendirdiği tüm meslek örgütlerini anlamak gerekmektedir. Kanun koyucu, kamu yararını gözönünde bulundurarak, kurul üyelerinin karar alırken karardan etkilenecek tüm tarafların görüşlerini dinlemesini ve buna göre bir karar oluşturmasını öngörmüştür.

“Oda” tabirinden ise görüşülecek konunun ilgilendirdiği meslek grubunun oluşturduğu odayı, eğer oda yok ise bunların yürürlükteki mevzuata uygun olarak kurulmuş örgütlerini anlamak gerekmektedir. Ancak bu temsilciler gözlemci statüsünde olduklarından kararlarda oy kullanamazlar.

Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman da çağrılabilir.

Koruma bölge kurullarının başkan ve yardımcıları, üyeler arasından kurulca seçilir. Başkanın yokluğunda kurula, başkan yardımcısı başkanlık eder.

Koruma bölge kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alırlar. Ancak karar yeter sayısı dörtten az olamaz. Alınan kararlar bu Kanun ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır.

Koruma bölge kurullarının teknik ve idari hizmetleri, KBK müdürlükleri tarafından yürütülür.

#### (b) KBK’nun Görevleri

Koruma bölge kurulları, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

1. Tescil. Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak, kurulun en önemli görevini oluşturmaktadır. Bir taşınmazın (Kanunda belirtilen şartları taşısa dahi), Korunması gerekli kültür varlığı statüsü kazanması kurulun kararına bağlıdır. Uygulamada her kurulun (yetersiz de olsa) sekreteryası ve raportörlük hizmetlerini yürütmek üzere bir KBK Müdürlüğü bulunmaktadır. Tescil veya tescilin kaldırılması talepleri KBK Müdürlüklerine yapılır. KBK Müdürlüğü bünyesinde çalışan ve konunun uzmanı olan personelin mahallinde düzenleyecekleri rapora ve sunulan belgelere göre Kurul tescil veya tescilin kaldırılması kararı verir.

2. Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak. Koruma Bölge Kurulları, korunması gerekli kültür varlıklarının hangi gruba girdiğini tesbit etmek zorundadır. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden itibaren üç ay içinde KBK'na yapılır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları” na ilişkin ilke kararına göre yapılar, kendi başlarına bir tarihi ve estetik değer taşımaları ya da kentlerin tarihi kimliğini oluşturan kentsel sitler, sokaklar ve silüetlerin öğeleri olarak iki gruba ayrılmıştır<sup>255</sup>.

**I. Grup Yapılar;** Toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılardır.

**II. Grup Yapılar;** Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır.

---

<sup>255</sup> 11.06.2005 tarih ve 25842 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğe göre,

“I. grup yapılar: Toplumun dini, sosyal, ekonomik ve kültürel ortak gereksinimlerini karşılayan, yapıldıkları dönemin mimari ve sanat anlayışını yansıtan, simgesel anı, anıtsal, izlenim gibi değerleriyle korunması gereken yapıları,

II. grup yapılar: Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan ve yöresel yaşam biçimini yansıtan korunması gerekli yapıları,” ifade etmektedir.

3. Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek. Bir alanın KBK'nca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurmaktadır. Bu durumda sit olarak ilan edilen alanla ilgili, koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar, KBK tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesi gerekmektedir.

4. Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini altı ay içerisinde inceleyip karar almak.

5. Uygulamaya yönelik projeler ile değişiklikleri hakkında en geç üç ay içinde karar almak.

6. Ören yerlerine ilişkin çevre düzenleme projeleri ile bunların her türlü değişikliklerine ilişkin görüş bildirmek.

7. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak.

8. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak.

9. KAİP onaylanmış sit alanlarında tescilli taşınmaz kültür varlığı parselinde, planın bulunmadığı sit alanlarında ise tüm parsellerde inşai ve fiziki müdahalelere; koruma uygulama ve denetim bürosu kurulmayan yerlerde 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi uyarınca ruhsat gerektirmeyen tamirat ve tadilatlarla ilişkin karar almak.

10. Sit alanı içinde kalmayan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarına ilişkin uygulamaya dönük kararlar almak<sup>256</sup>.

---

<sup>256</sup> Danıştay 6. Dairesinin 18.12.1991 tarih ve E: 1991/284, K: 1991/3176 sayılı kararı, “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3386 sayılı Kanunla değişik 57.maddesinin (9) fıkrasında, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile ilgili uygulamaya yönelik kararlar almak Koruma Kurullarının görevleri arasında sayılmış olup, olayda da Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun, korunması gerekli kültür varlığı olan Erler Hamamı ve koruma alanının Anadolu Üniversitesi Tıp Fakültesi Hidroterapi Merkezi olarak kullanılmasının uygun olacağı yolunda uygulamaya yönelik olarak almış olduğu dava konusu kararda hukuka aykırılık bulunmadığından, yukarıda özetlenen gerekçeyle İdare Mahkemesince verilen iptal kararında isabet görülmemiştir.”

11. Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında görüş bildirmek.

12. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetlerini etkilemeyecek şekilde ayrılma ve birleştirilmelerine ilişkin karar almak.

13. Kanunun "Devir yasağı" ve "Kullanma" başlıklı 13 üncü ve 14 üncü maddelerinde yer alan konularda talep edilmesi halinde Bakanlığa görüş vermek.

14. Kanunun "Kamulaştırma" başlıklı 15 inci maddesi uyarınca, taşınmaz kültür varlıkları ve bunların koruma alanları, kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birliklerince mevcut fonksiyon dışında bir amaçla kamulaştırılacak ise yeni fonksiyona ilişkin olarak Bakanlığa görüş vermek.

KBK, belgeleri tam olarak KBK'na ibraz edildiği tarihten itibaren, koruma amaçlı imar plânlarını en geç altı ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlar.

### *(3) Rölöve ve Anıtlar Müdürlüklerinin Görevleri*

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün taşra örgütü olan Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri Türkiye genelinde toplam 11 bölge olarak örgütlenmiştir. Müdürlükler bünyesinde, korumacılık konusunda uzman personel istihdam edilmektedir.

Bakanlığa tahsisli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile müzelerin bakım onarım, inşaat restorasyon, restitüsyon, çevre düzenleme, teşhir-tanzim işlerine ait her türlü etüt, proje ve uygulama hizmetlerini Kanun ve ilgili mevzuat doğrultusunda yapmak veya yaptırmak, Rölöve ve Anıtlar Müdürlüklerinin görevlerinin başında gelmektedir.

#### *(4) Müze Başkanlıkları ve Müze Müdürlükleri*

2863 sayılı KTVKK'na 2004 yılında 5226 sayılı Kanunla eklenen Ek 2 nci maddeye göre, KTB'nca belirlenecek ulusal nitelikteki müzelerde Müze Başkanlıkları kurulması öngörülmüştür.

Söz konusu maddeye istinaden hazırlanan “Ulusal Müze Başkanlıklarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik”in<sup>257</sup> 12 nci maddesine göre, Kanun kapsamına giren taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tespit çalışmalarını yapmak, tescille ilgili belgeler ile gerekli raporları hazırlamak, Başkanlığın görevleri arasındadır.

Diğer taraftan Müze Başkanlıkları dışında kalan ve “Müdürlük” olarak örgütlenen müzeler için 30.04.1990 Tarih ve 1578 sayılı Bakanlık Makamı Onayı ile yürürlüğe konulan ve halen yürürlükte bulunan “Müzeler İç Hizmet Yönetmeliği”ne göre;

- 2863 sayılı Kanun kapsamına giren taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi sağlamak,
- Görev verildiği takdirde, 2863 sayılı Kanun kapsamına giren taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tespit çalışmaları yapmak, tescil ile ilgili belgeler hazırlamak,
- Bakanlık, koruma bölge kurulları veya diğer kurum veya kuruluşların müze veya bölgede inceleme, araştırma gibi taleplerine ilişkin işlemleri yapmak,

Müze Müdürlüklerinin faaliyetleri arasında sayılmıştır.

Belirtilen bu düzenlemelerin dışında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün en yaygın taşra teşkilatı olarak Müze Müdürlükleri taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında önemli görevler üstlenmektedir.

#### *(5) İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvar Müdürlüğü*

---

<sup>257</sup> RG, 11.11.2005/25990.

İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvar Müdürlüğü, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının onarımı ve korunması ile görevlidir.

#### **b. Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM)**

2252 sayılı Kültür Bakanlığı Döner Sermaye Kanunu<sup>258</sup> ile döner sermaye ile ilgili bütün mali ve yönetsel işleri düzenlemek ve yönetmek üzere Kültür Bakanlığı merkez kuruluşunda ve saymanlık örgütüne sahip olmak üzere tüzel kişiliği haiz "Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü" ve ayrıca merkez ve taşra örgütünde, Kültür Bakanlığı kararı ile döner sermaye verilen her birimde "Döner Sermaye İşletmesi" kurulmuştur<sup>259</sup>. Halen Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğüne bağlı, Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde Döner Sermaye İşletme Müdürlükleri bulunmaktadır.

2252 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Kültür Bakanlığı döner sermayesi; eski eserler, anıtlar, müzeler, kütüphanecilik, bibliyografya, dökümantasyon, enformasyon, yayın, tanıtma, güzel sanatlar, sahne sanatları arşiv, folklor, el sanatları, sinema sanatı, festival düzenleme, kültür merkezleri ve bunlar gibi mal veya hizmet üretim ve satışını içeren işletme alanlarında kullanılır.

Özellikle, son yıllarda 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında turizm yatırımcılarına yapılan kamu arazisi tahsislerinden alınan “altyapı katılım payları” gibi kaynak yaratıcı uygulamalar ile döner sermaye bütçesinde oluşturulan ve önemli bir yekuna ulaşan fonlar, taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinde kullanılmaktadır.

3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un<sup>260</sup> 12 nci maddesinin 5 inci fıkrasına göre, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun yıllık bütçesinden harcanmayan tutarlar, yılsonunda Maliye Bakanlığı Merkez Saymanlık Müdürlüğü hesabına aktarılmakta ve bütçeye gelir kaydedilmektedir. Ancak, bir önceki yıl bütçeye gelir kaydedilen tutardan az olmamak

---

<sup>258</sup> RG, 27.06.1979/16679.

<sup>259</sup> 4848 sayılı Kanunun Geçici 1 inci maddesine göre, 2252 sayılı Kültür Bakanlığı Döner Sermaye Kanunu ile kurulan Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi, KTB Döner Sermaye İşletmesi olarak faaliyetlerine devam eder.

<sup>260</sup> RG, 20.04.1994/21911.

üzere, yurt içinde kültür ve tabiat varlıklarının, yurt dışında Türk kültür varlıklarının korunması ve ihyası amacıyla her yıl KTB bütçesine ayrıca ödenek konulmaktadır. Bu ödenek doğrudan KTB Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü hesabına aktarılmakta ve taşınmaz kültür varlıklarının muhafazası konusunda önemli kaynak oluşturmaktadır.

KTB Döner Sermaye Yönetmeliğinin<sup>261</sup> 45 inci maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklik<sup>262</sup> ile kültürel mirasımızın korunması amacıyla yapım, bakım, onarım, tadil, yenileme, güvenlik, temizlik ve koruma hizmetleri ile taşınmaz mal alımı amacıyla Döner Sermaye İşletmesi Bütçesinden; İl Özel İdarelerine, nakit aktarılabilme imkanı getirilmiş ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında yerel yönetimlere önemli bir imkan sağlanmıştır.

### **c. Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü**

KTB ana hizmet birimleri içinde yer alan Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğünün görevleri 4848 sayılı Kanunun 12 nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre sözkonusu Genel Müdürlüğün taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik en önemli görevleri aşağıda belirtilmiştir.

- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile turizm bölge, alan ve merkezlerinin tespiti, ilânı ve bu yerlerin plânları konusunda Bakanlığa verilen görev ve yetkileri yürütmek,
- Tarihî, kültürel ve turistik potansiyellerin geliştirilerek sektörel kalkınma içinde kullanılması amacıyla, sınırları BKK'yla belirlenmek üzere, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri oluşturmak, bu sınırlar dahilinde plânlı gelişimi sağlamak için her ölçekte plân yapmak, yaptırmak, kültür ve turizm gelişim bölgelerine yatırımları yönlendirmek ve yatırım yapmak,
- Kültür ve turizm alanında yerli ve yabancı yatırımcıları yönlendirmek,

---

<sup>261</sup> RG, 08.11.1980/17154.

<sup>262</sup> RG, 21.12.2004/25677.

- Kültür ve turizm sektöründe yatırım yapan kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün alt yapı ve üst yapı yatırımlarını, sektörün tespit edilen öncelik ve ihtiyaçlarına göre yönlendirmek, yıllık yatırım programlarını hazırlamak, gerekli görülenlerin uygulamalarını yapmak veya yaptırmak.

2003 yılında Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığının birleştirilmesi, ülkemize gelen turist sayısı ve turizm gelirlerinin ekonomi içindeki payının artmasıyla birlikte yeni yatırım alanlarının belirlenmesi ihtiyacı doğmuş ve turizm yatırımlarının önemi daha da artmıştır. Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi ilanı, planlaması, tahsisi konusunda verilen yetkiler çerçevesinde taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları korunmasında Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü önem kazanmıştır.

## **2. Vakıflar Genel Müdürlüğü**

Vakıflar Genel Müdürlüğü kültür varlıklarının korunmasında önemli görevler üstlenen diğer bir merkezi yönetim örgütüdür.

Osmanlı imparatorluğu sınırları içinde dağınık ve düzensiz durumdaki Vakıflar 1823'de birleştirilerek önce Evkaf-ı Hümayun, daha sonra da Evkaf Nezaret-i Celilesi adını alan örgüt tarafından yönetilmeye başlanmıştır<sup>263</sup>. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplandıktan sonra 2 Mayıs 1920 yılında "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun"  ıkarılarak 11 kişilik İcra Vekilleri Heyetine şer'iyye ve Evkaf Vekaleti de alınarak vakıf işleri bu Vek let tarafından yürütülmüştür. şer'iyye ve Evkaf Vekaleti'nin 3 Mart 1924 gün ve 429 sayılı Yasa ile kaldırılmasıyla görevleri Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Vakıflar İdaresinde asıl değişiklikler, 5 Haziran 1935 tarihinde yürürlüğe giren ve halen yürürlükte olan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu<sup>264</sup> ile yapılmıştır. Bu Kanuna göre vakıflar; yönetim biçimine göre, Mazbut, Mülhak, Cemaat ve Esnafa Mahsus Vakıflar olmak üzere üç kategoride toplanmıştır.

---

<sup>263</sup>  st n Alsaç, **Türkiye'de Restorasyon**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 57.

<sup>264</sup> RG, 13.06.1935/3027.

1956 yılında çıkarılan 6760 sayılı Vakıflar Umum Müdürlüğü Vazife ve Teşkilatı Hakkında Kanun<sup>265</sup> 1984 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1984 yılında çıkarılan 227 Sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname<sup>266</sup> ile birimlerde bazı değişiklikler yapılarak Devlet teşkilatı içindeki bugünkü yerine getirilmiştir. 227 sayılı KHK'ye göre, Vakıflar Genel Müdürlüğünün temel görevi, Vakıf mallarını ekonomik şekilde işletmek, *mimari veya tarihi değeri olup yönetimi Vakfa ait olan eski eser yapıları muhafaza ve imar etmek*, Vakfa ait müesseseleri gayelerine göre yaşatmak olarak belirtilebilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, Mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi KBK kararlarına uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülür<sup>267</sup>.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında yapılan tadilat ve tamiratlara ilişkin uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor ve belgeleri, ilgili idareler ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce ilgili KBK müdürlüklerine gönderilir.

Belediye veya İl Özel İdarelerinin Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) faaliyetleri kapsamına giren küçük onarım niteliğindeki tadilat ve tamirat işleri, idaresi ve denetiminde bulunan taşınmaz kültür varlıkları doğrudan Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu tür tadilat ve tamiratları yaparken her aşamasında ilgili KBK'nu bilgilendirecek, belgelerin birer örneklerini gönderecektir. Koruma Bölge Kurulları, Kanuna veya ilke kararlarına aykırı bir husus görmediği sürece Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak bu işlere müdahale etmeyecek, herhangi bir karar almayacaktır. Ancak bir aykırılık gördüğünde derhal uygulamayı durduracak ve işlerin mevzuata uygun hale getirilmesini isteyecektir. Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan uygulamalarda, esaslı onarım gerektiğinin tespit edilmesi halinde uygulama derhal durdurulacak ve konu belgeleri ile birlikte KBK müdürlüğüne bildirilecektir.

<sup>265</sup> RG, 30.06.1956/9346. (6760 sayılı Kanun'un 13, 14, 16 ve Ek 2 nci maddeleri halen yürürlüktedir.)

<sup>266</sup> RG, 18.04.1984/18435.

<sup>267</sup> 2863 sayılı Kanun, md.10/4.

Vakıflar Genel Müdürlüğü günümüzde çok sayıda korunması gerekli taşınmaz kültür varlığının idaresi ve onarım çalışmalarından sorumludur. Bu çalışmaların yanı sıra müzeler kurmak suretiyle kültür varlıklarının korunmasına yardımcı olmaktadır<sup>268</sup>.

### **3. Karayolları Genel Müdürlüğü**

Yol ve köprüleri inşa ve ıslah etmek, onarmak ve emniyetle kullanılmalarını sağlayacak şekilde sürekli bakım altında bulundurmak ve bu konularda gerekli eğitimi yapmak, 16.2.1950 tarih ve 5539 sayılı Karayolları Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2 nci maddesine göre Karayolları Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasındadır.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile ilgili olarak Karayolları Genel Müdürlüğü bünyesinde, Köprüler Dairesi Başkanlığına bağlı Tarihi köprüler Şube Müdürlüğü bulunmaktadır<sup>269</sup>.

Geçmişte yaşamış uygarlıklardan günümüze kadar gelmiş çok sayıda köprü bulunmaktadır. Uygarlık tarihinin en önemli kalıntıları arasında sayılabilecek bu köprülerin, değerlerine uygun bir şekilde korunması Karayolları Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasındadır.

### **4. Milli Savunma Bakanlığı**

2863 sayılı KTVKK 10 uncu maddesine göre, Milli Savunma Bakanlığı'nın idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığınca yerine getirilir. Milli Savunma Bakanlığı'nın idare ve denetiminde veya sınırboyu ve yasak bölgelerde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespitinin nasıl yapılacağı, rölöve, restorasyon ve kullanım projelerinin KBK'larında görüşülmesine dair esaslar Milli Savunma Bakanlığı ile KTB arasında imzalanan 25.03.1997 tarihli protokol ile belirlenmiştir.

---

<sup>268</sup> Vakıflar Genel Müdürlüğü Müzeler Yönetmeliği, 06.02.2007 tarih ve 26426 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

<sup>269</sup> Karayolları Genel Müdürlüğü, www.kgm.gov.tr (3 Aralık 2006).

Türk Silahlı Kuvvetleri Taşınmaz Mal Yönetmeliğine<sup>270</sup> göre kullanımında ya da muhafazasında korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bulunan birlik komutanlıkları veya kurum amirliklerince, anılan taşınmaz malların savaşta zarar görmemesi amacıyla, Lahey Sözleşmesi ile tespit edilen uluslararası koruma işaretinin, bina, tesis ve benzeri taşınmaz malların boyutlarına uygun olarak kapılarına asılması ya da havadan görülebilecek şekilde çatılarına gerilmesi sağlanır.

Aynı Yönetmeliğe göre, 2863 sayılı KTVKK kapsamında bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları her yıl düzenli olarak sayılıp kayıtları tutulmaktadır.

#### **5. Maliye Bakanlığı (Milli Emlak Genel Müdürlüğü)**

Özel kanunlarla verilen yetkiler dışında, Hazine malları konusundaki genel yetki Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nündür. Bu Genel Müdürlüğün yetki ve görevleri, 178 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 13 üncü maddesinde belirtilmiştir.

Buna göre Milli Emlak Genel Müdürlüğü; Hazinenin özel mülkiyetindeki veya tapuya kaydedilmeyen Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki taşınmaz malları, yönetmek, envanter kayıtlarını tutmak, tapu kayıtlarını yaptırmak, satmak, kiralamak, trampa etmek, ihtiyaç duyan kamu kurum ve kuruluşuna tahsis etmek gibi görevleri yürütmekle sorumlu tutulmuştur.

Milli Emlak Genel Müdürlüğü bu görevini illerde Defterdarlıklar bünyesinde örgütlenen Milli Emlak Dairesi Başkanlıkları veya Milli Emlak Müdürlükleri vasıtasıyla yürütür. Milli Emlak İdaresi 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmazlarla ilgili işlem (kira, satış, tahsis vb.) tesis etmeden önce KTB'nın görüşünü almak zorundadır.

#### **6. Türkiye Büyük Millet Meclisi (Milli Saraylar Daire Başkanlığı)**

2863 sayılı Kanun 10 uncu maddesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bırakılmıştır.

---

<sup>270</sup> RG, 03.02.2002/24660.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetiminde bulunan 2863 sayılı Kanun kapsamındaki, milli saray, köşk, kasır ve müstemilatının bakım, onarım ve muhafazası ile ilgili hizmetleri yapmak, Genel Sekreterlik Teknik Hizmetler Yardımcılığına bağlı Milli Saraylar Daire Başkanlığınca gerçekleştirilmektedir.

## **7. Çevre ve Orman Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü)**

Çevre ve Orman Bakanlığı, 4856 sayılı Kanun<sup>271</sup> ile Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlığının birleştirilmesi suretiyle 2003 yılında kurulmuştur.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, özellikle “tabiat varlıkları” dolayısıyla Çevre ve Orman Bakanlığı’nı yakından ilgilendirmektedir. Bakanlığın 2863 sayılı Kanun ile ilgili görevleri şu şekilde sıralanabilir.

- Çevre konusunda görev verilmiş olan özel kuruluşlar ile kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak; bu konuda faaliyette bulunan gönüllü kuruluşları yönlendirmek, desteklemek ve bakanlıklar arası işbirliği esaslarını yönetmelikle belirlemek.
- Çevreye olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti ülke bütününde izlemek ve denetlemek.
- Millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve orman içi mesire yerleri ile biyolojik çeşitliliğin, av ve yaban hayatı alanlarının tespiti, yönetimi, korunması, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettilmesini sağlamak.

Millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve yeterli mesire yerlerinin ayrılması, korunması, plânlanması, düzenlenmesi, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettilmesi ile ilgili işleri yürütmek Çevre ve Orman Bakanlığı’nın (Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğünün) görevleri arasındadır.

---

<sup>271</sup> RG, 08.05.2003/25102.

## **8. Türk Tarih Kurumu**

2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanununun 53 üncü maddesine göre kurulmuş olan Türk Tarih Kurumu, tüzelkişiliğe sahip, bilimsel hizmet ve faaliyette bulunacak bir kurum olarak Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluşuna dahil edilmiş ve yeniden düzenlenmiştir.

Türk Tarih Kurumu'nun amacı, Türk tarihini ve Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları, Türklerin medeniyete hizmetlerini, ilmi yoldan incelemek, araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayımlar yapmak, bunlara dayanarak da Türk tarihini ve Türkiye tarihini yazmaktır.

Türk ve Türkiye tarihini aydınlatmaya yarayacak belge ve malzemeyi toplamak, arşiv ve dokümantasyon merkezleri kurmak, niteliği belirlenen belge ve malzemeyi elde etmek için gerekli araştırmaları, incelemeleri, kazıları yapmak ve yaptırmak, Kurumun görevleri arasındadır.

## **9. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanlığı**

Konut ihtiyacının karşılanması, konut inşaatını yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, memleket şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi amacıyla çıkarılan 2985 sayılı Kanun'da<sup>272</sup> 412 sayılı Kanun Hükmünde Kararname<sup>273</sup> ile yapılan değişiklikle Başbakanlığa bağlı tüzel kişiliği haiz TOKİ Başkanlığı kurulmuştur. TOKİ Başkanlığı, 2863 sayılı Kanun'un 12 nci maddesinde 5226 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerinde kredi kullandırmakla da görevlendirilmiştir. Bu kapsamdaki öncelikli projeler KTB ile TOKİ Başkanlığınca müştereken belirlenir. Bu hüküm gereği TOKİ ile KTB arasında imzalanan Protokol takip eden Bölümde değerlendirilecektir.

## **10. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)**

---

<sup>272</sup> RG, 17.03.1984/18344.

<sup>273</sup> RG, 10.04.1990/20488.

Türkiye Bilimler Akademisi<sup>274</sup>, 2 Eylül 1993'te yürürlüğe giren 497 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname<sup>275</sup> ile kurulmuştur. 7 Ocak 1994'te çalışmalarına başlayan TÜBA, Başbakanlığa bağlı, tüzel kişiliği olan, bilimsel, idari, mali özerkliğe sahip bir kurumdur.

Kurumun amacı; Türkiye'de tüm bilim alanlarındaki araştırmaları, bilimci kişiliğini ve araştırıcılığı özendirmek ve bu alanlarda emeği geçenleri onurlandırmak; gençleri bilim ve araştırma alanına yönleltmek; Türkiye'deki bilimcilerin ve araştırmacıların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve korunmasına çalışmak; bilim ve araştırma standartlarının uluslararası düzeye çıkarılmasına yardım etmektir.

TÜBA Türkiye'nin toprak üstü ve toprak/ su altı kültürel mirasından kaynaklanan kültürel zenginliğinin araştırılıp belgelenmesi, kültür envanterinin çıkarılması amacıyla, KTB, Vakıflar Genel Müdürlüğü, üniversitelerin konuyla ilgili bölümleri, bilim insanları ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle Türkiye Kültür Sektörü projesinin başlatılabilmek için iki komisyon kurulmasına öncülük etmiştir.

Komisyon "Kültür Sektörü" projesinin oluşturulmasına yönelik 10 yıllık geleceği öngörücü, uzun erimli bir program ve bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda TÜBA "Kültür Sektörü" (TÜBA-TÜKSEK) projesi, sistematik olarak bazı belirli alanları kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bunlar "kültür envanterinin çıkarılması", "çağdaş müzecilik", "eğitim", "restorasyon", "kültür varlıklarıyla ilgili mevzuatın irdelenmesi ve çağdaşlaştırılması", "kültür turizmi", "kültür sanayii oluşturma", "konvansiyonel ve informatik programlama (veri tabanı/ bilgi bankası) / tanıtım/ yayın" gibi alanlardır.

2001 yılı Haziran ayından itibaren kültür envanteri belgeleme çalışmalarının biri Güneydoğu Anadolu'da, diğeri İç Batı Anadolu'da olmak üzere iki "pilot proje" ile başlatılmıştır.

Bunlardan biri Güneydoğu Anadolu'da Şanlıurfa'nın Birecik ve Suruç ilçeleri, ikincisi de Denizli'nin Buldan ilçesi olarak seçilmiştir.

---

<sup>274</sup> [http:// www.tuba.gov.tr](http://www.tuba.gov.tr) (28 Ocak 2006).

<sup>275</sup> RG, 02.09.1983/21686.

## **11. Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları**

Yukarıda belirtilen kurumlar dışında gerek planlama yetkisi (bölge planı dolayısıyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Çevre düzeni planı dolayısıyla Bayındırlık ve İskan Bakanlığı gibi) gerekse kendi kuruluş kanunlarında verilen görevler dolayısıyla diğer birçok kurum ve kuruluş kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında önemli görevler ifa etmektedir.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, 2863 Sayılı Kanuna göre ve bu Kanun hükümlerine uygun olarak KTB tarafından belirlenen esaslara göre kendileri tarafından sağlanır.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması için her yıl bu kuruluşların ve ayrıca KTB'nın bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

## **B. YEREL YÖNETİMLER**

Taşınmaz Kültür Varlıklarının korunması konusunda en önemli görev hiç şüphesiz yerel yönetimlere düşmektedir. Özellikle tarihi yerleşim birimlerindeki sivil mimarlık örneği yapıların korunması ve bunların yöre kültürünün birer unsuru olarak ayakta tutulmasında yerel yönetimler büyük öneme sahiptir.

Nitekim son yıllarda yapılan düzenlemelerde her geçen gün yerel idarelere bu konuda daha fazla yetki ve sorumluluk verilmektedir. Yerel yönetimlerin görevleri arasında kültür varlıklarını, tarihsel anıtları korumak, onarmak ve yenileştirmek de bulunmaktadır.

Ayrıca, son yıllarda turizmin ülke ekonomisindeki payının her geçen gün artması, televizyon programlarında veya dizilerinde taşınmaz kültür varlıklarına yönelik olumlu yayınlar, şehirleri ve yerel yönetimleri bu gelirden daha fazla pay alma konusunda teşvik etmektedir.

## 1. İl Özel İdareleri

İl özel idareleri, il halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.

İl özel idaresinin görev ve sorumluluklarını düzenleyen İl Özel İdaresi Kanununun<sup>276</sup> 6 ncı maddesine göre; İl özel idaresi mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla, kültür, sanat, turizm vb. ile diğer ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde yapmakla görevli ve yetkilidir.

Merkezi idare tarafından yürütülen görev ve hizmetlere ait yatırımlardan ilgili bakanlıkça uygun görülenler, il özel idareleri eliyle de gerçekleştirilebilir. Bu yatırımlara ait ödenekler, ilgili kuruluş tarafından o il özel idaresi bütçesine aktarılır. İl özel idaresi bu yatırımların yüzde yirmibeşine kadar olan kısmı için kendi bütçesinden harcama yapabilir. Merkezi idare, ayrıca, desteklemek ve geliştirmek istediği hizmetleri proje bazında gerekli kaynaklarını ilgili il özel idaresine aktarmak suretiyle işbirliği içinde yürütebilir.

İl özel idarelerine, İl Özel İdaresi Kanunu ile verilen ve yukarıda belirtilen görev ve sorumluluklar dışında, 2863 sayılı Kanunla verilen birtakım görev ve yetkileri de aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulur. İl özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur.

---

<sup>276</sup> 5302 sayılı Kanun, (RG, 04.03.2005/25745).

Belediyelerce emlak vergisinin %10'u nispetinde tahsil edilen Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı, il özel idarelerinde açılacak bir hesapta toplanır ve vali tarafından il içindeki belediyelere kullanılır.

İl özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler.

Koruma amaçlı imar plânlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar malikin başvurusu üzerine, belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla takas edilebilir.

KTB'nın uygun görmesi ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü, il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, taşınmaz kültür ve tabiat varlığı maliklerine lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

Ayrıca İl özel idareleri; 5366 Sayılı<sup>277</sup> Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun hükümlerine göre, koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabîî afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması amacıyla yenileme alanları ve bu alanlara ilişkin projeler oluşturulabilecektir.

## **2. Belediyeler**

Belediyeler, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu<sup>278</sup> ve 5393 sayılı Belediye Kanunu<sup>279</sup> kapsamına giren belediyelerden oluşmaktadır.

---

<sup>277</sup> RG, 05.07.2005/25866.

<sup>278</sup> 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, (RG, 23.07.2004/25531).

<sup>279</sup> 5393 sayılı Belediye Kanunu, (RG, 13.07.2005/25874).

### **a. Büyükşehir Belediyeleri**

Büyükşehir Belediyesi Kanununa göre, en az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan; kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; idari ve mali özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi Büyükşehir belediyesini ifade etmektedir.

Büyükşehir belediyesiyle büyükşehir sınırları içindeki belediyeler Büyükşehir Belediyesi Kanunu kapsamına girmektedir.

Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları arasında “*Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek*” bulunmaktadır. Büyükşehir Belediyelerinin de (İl Özel İdarelerindeki gibi) 5366 Sayılı Kanuna ilişkin yetkileri vardır.

### **b. Diğer Belediyeler**

İdari örgütlenmemiz içinde temel ve en yaygın yerel yönetim örgütü Belediyelerdir. Belediyeler, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemleri almakla yükümlüdür.

Belediyeler, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla *kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir*; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir<sup>280</sup>.

---

<sup>280</sup> 5393 sayılı Belediyeler Kanunu, md. 13, 14.

Belediyeler, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir.

### **c. Belediyelerin Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İle İlgili Diğer Görev ve Sorumlulukları**

Belediyelerin korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili kendi kanunlarında yer alan ve yukarıda ifade edilen görev ve sorumluluklarının yanında diğer kanunlarla verilen görevleri de bulunmaktadır. Bunların en başta geleni 2863 sayılı Kanunla verilen görev ve yetkililerdir. Aşağıda belediyelerin bu Kanundan kaynaklanan görev ve sorumlulukları özetlenmiş, sırası geldiğinde ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

1. Belediyelerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, 2863 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır. Belediyelerin bütçelerine her yıl bu maksatla ödenek konulur. Belediyelerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması için, KTB bütçesine bu amaçla konulan ödeneklerden de Bakanlık tarafından harcama yapılabilir.

2. Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya belediyelere yaptırmak KTB'nın yetkisindedir.

3. Büyükşehir belediyeleri ve KTB'nca izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere koruma, uygulama ve denetim büroları kurabilirler. Belediyelerce kurulan koruma, uygulama ve denetim büroları belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde yetkilidir.

4. KTB'nın uygun görmesi şartıyla, belediyeler taşınmaz kültür varlığı maliklerine lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

5. Belediyelerce, görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere emlak vergisinin %10'u nispetinde "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı" tahsil edilir.

Tahsil edilen miktar, belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeler kapsamında kamulaştırma, projelendirme, plânlama ve uygulama konularında kullanılır.

6. Belediyeler, tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce kamulaştırılması esastır.

7. Belediyeler, Koruma Bölge Kurullarınca sit ilan edilen yetki alanlarında koruma amaçlı imar planlarını yapmaları ve ilgili KBK kararından geçirmeleri esastır. Koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

8. Belediyeler, koruma amaçlı imar plânlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazları, malikin başvurusu üzerine, belediyeye ait taşınmazlarla takas edebilirler.

9. İl özel idareleri ile belediyeler, mülkiyetlerinde olan taşınmaz malları, Bakanlığın uygun görüşü üzerine 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu hükümlerine göre yatırımcı ve girişimcilere tahsis edebilirler.

10. Belediyeler, imar planlarıyla hak aktarımı yapabilirler. Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar plânlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar plânlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü

şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler yetkilidir.

11. Sit alanları, korunması gerekli kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarında onaylı plân ve proje ile ilgili uygulamalar belediyeler tarafından denetlenir. Onaylı plan ve proje dışı uygulama tespit edildiğinde Bakanlığa ve ilgili meslek odalarına bildirilir.

12. Koruma bölge kurulları kararına uygun olarak tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan ve I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parsellerde yapılan onarım ve inşaat işleri, Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.

13. Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi Kültür ve Tabiat Varlıkları KBK toplantılarına katılır.

14. Belediyeler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır. Belediyeler, kurullarca alınmış ve alınacak sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar plânları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilirler.

15. Belediyelerce, sınırları KTB’nca belirlenen yönetim alanlarında alan yönetimi kurulabilir. Belediyeler, görev alanlarında kalan yönetim alanlarında, yönetim plânı taslağı hazırlar veya hazırlattırabilir, alan başkanı atayabilir.

16. Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne göre tescil ve ilân olunan, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırları dahilindeki taşınmazlar, KTB’nın izni olmadan, gerçek ve tüzelkişilere satılamaz, hibe edilemez.

17. 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun<sup>281</sup> Mükerrer 97 inci maddesine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı milli saraylar hariç belediye ve mücavir alan sınırları içinde gerçek ve tüzelkişilerce işletilen her türlü müzelerin giriş ücretlerinin %5'i belediye payı olarak ayrılır.

Belediye payı olarak ayrılan miktarın, tahsili takip eden ayın 15'inci günü akşamına kadar müzenin bulunduğu yer (27.6.1984 gün ve 3030 sayılı Kanunun uygulandığı şehirde Büyük Şehir Belediyelerine<sup>282</sup>) belediyesine ödenmesi mecburidir.

Büyük Şehir Belediyelerince tahsil edilen payın yüzde 75'i İçişleri Bakanlığınca bildirilecek son genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusları oranında ilgili ilçe belediyelerine dağıtılır.

### **3. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), Proje Büroları İle Eğitim Birimleri**

2863 sayılı KTVKK'nun 10 uncu maddesinde 5226 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, il özel idareleri ve belediyelerin bünyesinde kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere teknik birimler oluşturulması hükmü getirilmiştir. Buna göre; "*Büyükşehir Belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere...*" koruma uygulama ve denetim büroları kurulabileceklerdir.

Ayrıca aynı maddede yapılan bir diğer düzenleme ile de il özel idarelerine, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak *proje büroları* ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek *eğitim birimleri* kurma görevi verilmiştir.

Korumacılıkla ilgili idari örgütlenmeye yeni bir boyut getiren bu düzenleme ile, merkezî ve yerel idare arasında görev bölüşümü yeniden ele alınarak, yerel yönetimlerin koruma ile ilgili teknik kadrolarını kurmaları kaydıyla, koruma

---

<sup>281</sup> RG, 29.05.1981/17354.

<sup>282</sup> 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 31 inci maddesine göre, kanunlarda ve diğer mevzuatta, 27.6.1984 tarihli ve 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ile değişikliklerine yapılan atıflar bu Kanuna yapılmış sayılır.

hizmetlerinin mahallinde daha kısa sürede çözümlenmesine olanak sağlanmakta; koruma kurullarının iş yükü azaltılarak karar alma süreçlerinin hızlanması ve koruma kültürünün etkinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

Konuyla ilgili “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik”te<sup>283</sup> uygulamanın ayrıntıları düzenlenmiştir.

#### **a. KUDEB**

##### *(1) KUDEB’lerin Kuruluşu*

KUDEB’ler; il özel idareleri, Büyükşehir belediyeleri ile Bakanlıkça izin verilen diğer belediyeler bünyesinde kurulabilir.

İl özel idareleri ve Büyükşehir belediyelerinin KUDEB kurmak için Bakanlıktan izin almalarına gerek bulunmamaktadır. Ancak, Bünyelerinde KUDEB kurmak isteyen Büyükşehir dışındaki belediyeler, KTB’na müracaat ederek KUDEB kurma talebinde bulunurlar. Bakanlıkça, belediye sınırları içindeki kültür ve tabiat varlıklarının yoğunluğu göz önüne alınarak belediyenin talebi değerlendirilir, uygun bulunursa izin verilir.

Büyükşehir sınırları içinde kalan ilçe belediyelerinin KUDEB kurabilmeleri Büyükşehir belediyesinin iznine bağlıdır. Tescilli kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının yoğun olduğu Büyükşehir belediye sınırları içinde kalan ilçe belediyelerine, Büyükşehir belediyesi tarafından yetki verilmesi halinde, Bakanlıkça KUDEB kurulmasına ilişkin gerekli izin verilebilir. Büyükşehir’e bağlı ilçe belediyeleri bünyesinde KUDEB kurulamaması halinde görevler, Büyükşehir belediyesi bünyesinde kurulan KUDEB’ler tarafından yürütülür.

İlk kademe ve belde belediyeleri bünyesinde KUDEB kurulamayacağına dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak ilgili Yönetmelikte, ilk kademe belediyeleri bünyesinde KUDEB kurulmak istendiğinde izlenecek yönteme ilişkin

---

<sup>283</sup> RG, 11.06.2005/25842.

herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Kanunda “diğer belediyeler” tabiri geçtiğinden, yoğun taşınmaz kültür varlığı bulunan belde belediyelerinin, yeterli teknik olanaklara sahip olmaları ve Bakanlığın izin vermesi kaydıyla KUDEB kurabileceğini kabul etmek gerekir.

Yönetmelik, il ve ilçe belediyelerince KUDEB kurulmadığı takdirde, bu belediyelerin sınırları ve mücavir alanları içinde yer alan tarihi yapılarla ilgili yetki ve görevlerin Bakanlık tarafından il özel idareleri bünyesinde kurulan KUDEB'lere devredilebileceği belirtilmiş, ancak burada da belde belediyelerine değinmemiştir. İl özel idareleri bünyesinde kurulan KUDEB'lerin görev alanlarının, Bakanlıkça bu belediyeleri de kapsayacak şekilde genişletilebileceğini kabul etmek gerekir.

KUDEB'ler il özel idarelerinde imar ile ilgili daire başkanlığı veya müdürlük, Büyükşehir belediyelerinde imar daire başkanlığı ve diğer belediyelerde imar müdürlüğü bünyesinde görev yapar.

#### *(2) KUDEB'lerin Görevleri*

İl Özel İdareleri ve Belediyeler bünyesinde kurulan KUDEB'lere, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının görevleri tamamen devredilmemektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili işlemler “tadilat ve tamirat” ve “esaslı onarım” olmak üzere ikiye ayrılmakta, KUDEB'ler “tadilat ve tamirat” işleri ve uygulamayı denetlemekle görevlendirilmektedir. Esaslı onarım konusunda ise KUDEB'lerin yetkileri bulunmamaktadır. Böylece, İmar Kanunu ile paralellik kurularak, tescilli taşınmaz kültür varlıklarının ayakta kalmasına yardımcı olacak birtakım küçük onarımlar KUDEB'lere devredilerek koruma süreçleri hızlandırılmakta ve Koruma Kurullarının işyükü hafifletilmektedir.

Tadilat ve tamiratın neler olduğu Yönetmelikte tanımlanmıştır. Buna göre, yapıların yaşamını sürdürmeyi amaçlayan, İmar Kanunu'nun 21 inci maddesi<sup>284</sup>

---

<sup>284</sup> 09.05.1985 tarih ve 18749 sayılı RG'de yayımlanan 3194 sayılı imar Kanunu; “MADDE 21-(Anayasa Mahkemesinin 11.12.1986 tarih ve 1986/29 sayılı kararı ile iptal edilen ibareler çıkarılarak düzenlenmiştir.) Bu Kanunun kapsamına giren bütün yapılar için 27. maddede belirtilen istisna dışında belediye veya valiliklerden yapı ruhsatıyesi alınması mecburidir.

uyarınca ruhsata tabi olmayan müdahaleler ile bu müdahaleler sırasında yapıdaki ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş gibi çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi, tadilat ve tamirat kapsamına girmektedir.

Esaslı onarım ise, tadilat ve tamirat dışında kalan ve bilimsel esaslara göre hazırlanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine dayalı uygulamaları kapsamaktadır. Esaslı onarım konusunda, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları” başlıklı ilke kararında<sup>285</sup> ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır.

KUDEB’ler, Kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek ve koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar plânı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdürler.

KUDEB’ler, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı inceleyerek yapılacak onarıma ilişkin onarım ön izin belgesi düzenlemek, uygulama sonrasında ise yapılan tadilat ve tamiratları denetleyerek uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemekle yükümlüdürler.

KUDEB’ler, mevzuatta belirlenen kurallar ve süreçlere uymak koşuluyla aşağıdaki görevleri yerine getirirler.

---

*Ruhsat alınmış yapılarda herhangi bir değişiklik yapılması da yeniden ruhsat alınmasına bağlıdır. Bu durumda; bağımsız bölümlerin brüt alanı artmıyorsa ve nitelik değişmiyorsa ruhsat hiçbir vergi, resim ve harca tabi olmaz.*

*Ancak, derz, iç ve dış sıva, boya, badana, oluk, dere, doğrama, döşeme ve tavan kaplamaları, elektrik ve sıhhi tesisat tamirleri ile çatı onarımı ve kiremit aktarılması ve yönetmeliğe uygun olarak mahallin hususiyetine göre belediyelerce hazırlanacak imar yönetmeliklerinde belirtilecek taşıyıcı unsuru etkilemeyen diğer tadilatlar ve tamiratlar ruhsata tabi değildir.*

*Belediyeler veya valilikler mahallin ve çevrenin özelliklerine göre yapılar arasında uyum sağlamak, güzel bir görünüm elde etmek amacıyla dış cephe boya ve kaplamaları ile çatının malzemesini ve rengini tayin etmeye yetkilidir. Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce yapılmış olan yapılar da bu hükme tabidir.”*

<sup>285</sup> 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı ilke kararı.

a) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek.

b) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, tadilat ve tamiratların; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek.

c) Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan onarımlarda esaslı onarım gereğinin saptanması durumunda onarımı durdurarak konuyu belgeleriyle KBK müdürlüğüne iletmek.

d) Taşınmaz kültür ve tabiat varlığı parseline bitişik parsellerde ve koruma alanlarında yer alan ve yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat uygulamalarına, varsa KAİP koşulları da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek.

e) Koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek.

f) Koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek.

g) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ve KBK kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı durdurarak konuyu belgeleriyle KBK müdürlüğüne iletmek.

h) Tescilli kültür varlıklarının mail-i inhidam olmaları halinde can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli işlemleri yaparak durumu KBK müdürlüğüne iletmek.

i) Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak mali yardımlar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek.

j) Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere, ilgili idarelerce yapılacak teknik eleman yardımında doğrudan görev almak ya da bu görevi üstlenenleri denetlemek.

k) 2863 sayılı KTVKK ile 3194 sayılı İmar Kanununa aykırı uygulamaların tespiti halinde ilgili idareye bildirimde bulunmak.

Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan uygulamalarda esaslı onarım gerektiğinin tespit edilmesi ve koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ve imar planına aykırı uygulama tespit edilmesi hallerinde durumun KBK'na bildirilmesi gerekir.

### *(3) KUDEB'lerde Görev Alacak Uzmanlar*

KUDEB'lerde mimarlık, şehir planlama, mühendislik, sanat tarihi ve arkeoloji (görev alanında arkeolojik sit alanının bulunması halinde) meslek alanlarında uzmanlaşmış en az birer kişi görev alır. Uzmanların nitelikleri ve sayıları, KUDEB'in görev alanındaki taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının niteliği ve yoğunluğu göz önüne alınarak belirlenir. Gerekli niteliklere sahip uzman personel tamamlanmadan KUDEB faaliyete geçemez. KUDEB faaliyete geçtikten sonra, uzmanlarında eksilme olursa ve bu eksiklik üç ay içerisinde tamamlanmazsa, yetki koruma bölge kurullarına geçer. Eksik üyenin tamamlanması halinde KUDEB'in yetkisi devam eder

Görevlendirilen uzmanların KUDEB'lerde çalışabilmesi için üç ay süre ile ilgili KBK müdürlüğünde staj yapması zorunludur.

KUDEB'lerde çalıştırılacak personelin statüsü ile ilgili Kanun ve Yönetmelikte bir düzenlemem bulunmamaktadır. Ancak, KUDEB'lerde çalışacak uzmanların, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 4 üncü maddesinde yer alan “*Kamu hizmetleri; memurlar, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçiler eliyle gördürülür*” hükmü gereğince, bu istihdam şekillerinden birine tabi ve tam zamanlı olarak çalışmaları

gerektiği düşünölmektedir. Bu uzmanların özlük haklarına ilişkin düzenlemenin ise bağlı bulundukları idarelerce yapılması gerekmektedir.

Proje ve uygulamaları yürütecek kişilerin nitelikleri ve sorumlulukları, “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik”te<sup>286</sup> belirlenmiştir.

#### **b. Proje Büroları**

Kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini ve raporlarını hazırlamak ve uygulamak üzere proje büroları kurulur.

Proje büroları il özel idareleri bünyesinde kurulabilir. Proje bürolarının bağlı olacağı birim ve birim amirinin niteliği ve sorumluluğu ilgili Vali tarafından belirlenir.

Proje bürolarında mimar ve inşaat mühendisi bulundurulması zorunludur. İhtiyaç halinde diğer meslek gruplarından uzmanlar da bulundurulabilir.

Proje büroları, 2863 sayılı Kanun ve bu Kanuna göre çıkarılan yönetmelikler, Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları ile KBK’nun almış olduğu kararları esas alarak aşğıdaki çalışmaları yapar.

1) İlgili idare tarafından belirlenecek programlar çerçevesinde; il özel idaresi mülkiyet ve denetiminde bulunan, maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştirecek mali yeterliliğe sahip olmayan maliklerin mülkiyetinde bulunan ve il genel meclisince belirlenen taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini hazırlamak.

2) Bu süreçte özel uzmanlık gerektiren konularda üniversite ve araştırma kurumları ile işbirliği yapmak.

3) Hazırlanan projelerin, ilgili idarelerdeki izin ve onay süreçlerine katılmak ve süreçlerin tamamlanmasını takip etmek.

---

<sup>286</sup> RG, 11.06.2005/25842.

4) İl özel idaresi mülkiyet ve denetiminde bulunan taşınmazların koruma bölge kurullarınca onaylanan projelerinin uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak.

5) Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi için oluşturulan taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına "Katkı Payı" kapsamında belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeleri değerlendirerek valiye görüş vermek.

### **c. Eğitim Birimleri**

İl özel idareleri bünyesinde, Milli Eğitim Müdürlüğü ile koordinasyon sağlanarak, sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur. Eğitim birimlerinin kuruluşunda o ilin özgün yapı sanatları göz önünde tutulur.

Eğitim birimlerinin temel görevleri; yerel yapı ustalarını yetiştirmek amacıyla eğitim programları düzenlemek, yerel yapı ustalarının eğitim programlarına katılımını sağlamak, eğitimde başarılı olanlara sertifika vermektir. I. grup tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının esaslı onarımlarında eğitim görmüş, sertifika sahibi bu ustalara öncelik verilir.

Eğitim birimlerinde tam zamanlı olarak çalışacak bir yönetici kadro bulunur. Değişik geleneksel yapı sanatları konusunda eğitim verecek olan uzmanlar gerektiğinde yarı zamanlı istihdam edilebilir.

### **C. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI**

Yukarıda sayılanlar yanında, kültür varlıklarının korunması konusunda yoğun çaba gösteren birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Gerçekten çok önemli çalışmalarda bulunan bu kuruluşların tamamını burada belirtmek bu çalışmanın amacını ve konusunu aşmaktadır.

Nüfus artışı ve hızlı kentleşme ile birlikte taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının her geçen gün tahrip olması ve sayılarının gittikçe azalması, küreselleşme ile birlikte insanların yeniden kendi kültürel köklerine olan ilgisinin artması, korumacılık konusundaki duyarlılığı artırmış ve kamu yönetimi dışında,

gönüllülük esasına dayanan birtakım örgütlenmelerin de ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Diğer taraftan, taşınmaz kültür varlıklarının korunması sadece ören yerini veya yapı kalıntısının değil, bütüncül bir yaklaşımla bunların içinde yer aldığı alanın korunmasını gündeme getirmiştir. Alanın korunması ise, çoğu zaman birden fazla yerel yönetim biriminin birlikte hareket etmesini gerektirmektedir. Bazı yerleşim birimlerindeki başarılı örneklerin tecrübelerinden istifade etmek amacıyla yerel yönetim birimleri arasında işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan gönüllü birlikler de oluşturulmaya başlanmıştır.

Ayrıca son zamanlarda mevzuatta yapılan değişikliklerle getirilen birtakım teşvikler, kamunun sıkı harcama kurallarından kurtulma gayesi veya sponsorluk müessesesinin gelişmesi, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında sivil toplum kuruluşlarını daha etkin hale getireceği beklenebilir.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ MALİ TEŞVİKLER

#### I. AVRUPA ÜLKELERİNDE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA YÖNELİK MALİ TEŞVİKLER

##### A. GENEL YAKLAŞIM

Avrupa ülkelerinde, taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda gerek yönetsel yapı, gerekse de teşvik tedbirleri anlamında ortak bir politikadan bahsetmek mümkün değildir. Taşınmaz kültür varlığı olarak kabul edilen değerler de ülkelere göre farklılık göstermektedir. AB tarafından bu konuda belirlenmiş ve üye ülkelerde uygulanan ortak bir sistem bulunmamaktadır. Ancak, bu konuda özellikle Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan bazı raporların ve çalışmaların olduğu görülmektedir<sup>287</sup>. Diğer taraftan ülkelerin koruma konusunda ölçütleri ve derecelerinin de farklılıklar gösterdiğini belirtmek gerekmektedir. Ancak, bütün ülkelerin sahip oldukları kültür varlıklarının yoğunluğuna bağlı olarak, az veya çok, merkezi ya da yerel yönetimlerin sorumluluğu altında, farklı yöntemlerle kültürel mirasın korunmasını teşvik ettikleri görülmektedir.

Bu bölümde Avrupa ülkelerinin, taşınmaz kültür varlığı olarak kabul ettikleri değerler, bunlarla ilgili hukuki düzenlemelerin tarihçesi ve yönetim modellerine girilmeden, genel olarak uyguladıkları teşvik tedbirlerine değinilecek, bu çerçevede İngiltere, Fransa, İspanya ve İtalya düzenlemeleri ele alınacaktır. Daha çok hukuki düzenlemeleri esas alan bu değerlendirme, Türkiye’de uygulanan teşvik yöntemleri ile karşılaştırma olanağı sağlayacaktır.

Avrupa Konseyi, kültürel mirasın korunması sorumluluğunun öncelikle mülk sahibinde olduğunu, sınırlı kamu kaynakları ile bu varlıkların korunmasının mümkün

---

<sup>287</sup> Baroness Hooper, “Tax incentives for cultural heritage conservation”, **Parliamentary Assembly Report**, For debate in the Standing Committee, 13 November 2003, Doc. 9913 rev., s. 1.  
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm> (5 Mayıs 2007)

olmadığını, bu nedenle de özel hukuka tabi kişi ve kurumların bu alanda teşvik edilmesi gerektiğini kabul etmektedir<sup>288</sup>.

Kültürel mirasın korunması konusunda daha fazla özel fon kullanımının sağlanabilmesi ve özel inisiyatiflerin bu alanda etkinleştirilmesi amacıyla Avrupa Konseyi tarafından 1991 yılında şu tedbirler önerilmiştir<sup>289</sup>.

- Koruma projelerini teşvik edecek mali ve idari avantajlı koşulların hazırlanması,
- Kamu kaynaklarının özel sektör yatırımlarını artırmak amacıyla dönük olarak daha etkin kullanılması,
- Özel yatırımların daha karlı ve risk azaltıcı kılınması,
- Sponsorluğun özendirilmesi.

Avrupa Parlamentosu da, özel sektörün kurumsal sponsorluk, milli piyango fonları ve bağış toplama gibi yöntemlerle koruma sürecinde etkinleştirilmesi gereğine inanmaktadır<sup>290</sup>.

Avrupa Ülkeleri arasında taşınmaz kültür varlıklarına yönelik mali destekler konusunda üç farklı yöntem göze çarpmaktadır; sübvansiyonlar (karşılıksız yardım), düşük faizli krediler ve vergi teşvikleri. Ülkelerden bir kısmı bu yöntemlerden biri üzerinde yoğunlaşırken, bazıları da bu mali destek yöntemlerinin her üçünü de değişik oranlarda, aynı anda kullanarak her kesimi kuşatmaya çalışmaktadır. Kamu kaynakları yanında hayır kurumları ve bazı özel sektör fonlarının da taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında önemli bir paya sahip olduğunu belirtmek gerekir<sup>291</sup>.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında doğrudan yardımlar (sübvansiyonlar), Avrupa Ülkelerinde teşvik uygulamasının başında gelmektedir. Ancak

---

<sup>288</sup> Hooper, s. 1.

<sup>289</sup> Robert Pickard ve Tracy Pickerill, "Conservation Finance 1: Support of Historic Buildings", **Emerald Structural Survey**, Vol. 20, No. 2, 2002, ss, 73–77.

<sup>290</sup> Hooper, s. 2.

<sup>291</sup> Pickard and Pickerill, s. 74.

doğrudan yardım miktarı ve usulü ile doğrudan yardımdan yararlanacak varlıklar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Bazı ülkelerde, doğrudan yardımlara ilaveten veya doğrudan yardım yerine vergi teşviklerinin de uygulandığı görülmektedir. Doğrudan yardım veya vergi teşvikleri taşınmazın niteliğine ya da onarım gerektirme derecesine göre değişmektedir. Kültürel harcamalarda uygulanan vergi teşviklerinin uygulanma yöntemi de ülkelere göre farklılık göstermektedir. Genellikle, indirimli oran, kazanç veya matrahtan indirim, istisna veya muafiyet yöntemlerinden biri vergi teşviki olarak uygulanmaktadır. Vergi teşviklerinden yararlanmada mükellefiyet türleri itibariyle de farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin İsveç ve Finlandiya’da kültürel harcamalar işyeri beyanlarından düşülebilirken, ferdi beyanlardan düşülememektedir.

Genel olarak Avrupa ülkelerinde uygulanan vergi teşvikleri Katma Değer Vergisi, Gelir Vergisi, Servet Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi üzerinden sağlanmaktadır.

Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili işlemlerde hemen hemen bütün AB ülkeleri standart KDV oranı (% 15 ile % 25 arasında değişen) uygulamaktadır. KDV uygulamasında taşınmazların kullanım amacına göre (konut veya işyeri) bazı ülkelerde farklılıklar göze çarpmaktadır. Az sayıda ülke, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili teslim ve hizmetler için indirimli oran uygulamaktadır<sup>292</sup>.

Bütün Avrupa Ülkelerinde gelir üzerinden vergi alınmakta ve bu ülkelerin önemli bir kısmında, taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve onarım maliyetlerinin vergi hesabında indirimi kabul edilmektedir.

Taşınmaz kültür varlıklarına servet vergisi ayrıcalığı yaygın değildir. Buna karşılık veraset vergisinde taşınmaz kültür varlıklarına tanınan ayrıcalık yaygın, intikal vergisinde ayrıcalık ise daha sınırlıdır. Ancak Avrupa ülkelerinde servet vergilerinin

---

<sup>292</sup> John Sell, “Briefing Note on Taxation and Historic Buildings”, Mayıs 2003.  
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm> (2 Haziran 2007)

toplam vergi gelirleri içindeki payının oldukça düşük olduğunu da belirtmek gerekir<sup>293</sup>. Sonuç itibariyle yeterli veri bulmakta güçlük olsa da, vergiden kaçınma imkanı sunan düzenlemelerin taşınmaz kültür varlıklarının bakımı konusunda çok ciddi etkisi olduğunu söylemek güçtür. Ancak yüksek vergi oranlarından vergilendirilen mükellefler açısından vergi teşviklerinin etkinliği kabul edilmektedir<sup>294</sup>.

Avrupa Ülkeleri arasında özel mülk sahipleri lehine vergi düzenlemeleri çeşitlilik gösterse de, vergi avantajı sunulmayan ülkelerde doğrudan kredilendirme imkânları sağlandığı gözden uzak tutulmaması gereken bir husustur. Bu nedenle, örneğin Hollanda’da doğrudan yardımdan yararlanmada vergi mükellefleri için oran % 20 iken, vergi mükellefi olmayanlar için bu oran % 70’lere çıkabilmektedir. Vergi mükellefi olmayanlar ve düşük orandan vergi ödeyenler için vergi teşvikleri çok cazip olamamaktadır<sup>295</sup>.

Kültürel mirasla ilgili sivil toplum kuruluşları, özel sektör vakıf ve şirketleri de kültürel mirasın korunması alanında vergi düzenlemelerindeki caydırıcılıklara dikkat çeken kampanyalar düzenlemektedirler. Örneğin İngiltere’de English Heritage<sup>296</sup> KDV uygulanmasındaki yanlışlıkları gösterme yönünde aktif rol oynamaktadır. Yine İngiltere’de veraset vergisi uygulamasından kaynaklanan sorunların çözülmesinde National Trust<sup>297</sup> etkili olmuştur. Aile ya da mülk sahibinin ikamet hakkı korunarak, bir taşınmazın mülkiyetinin kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan National Trust’a devredilmesinin, binanın bakımında çok önemli olduğu görülmektedir<sup>298</sup>.

Son dönemde yapılan yeni bir düzenleme ile uluslararası düzeyde tanınan vakıflara (örneğin Europa Nostra<sup>299</sup>) belli AB ülkeleri tarafından vergi bağışıklığı sağlanmıştır. Bu kapsamdaki kuruluşlar Charities Aid Foundation<sup>300</sup> (İngiltere),

---

<sup>293</sup> Servet unsurları üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD Avrupa Bölgesi’nde 2003 yılı itibariyle % 4,7’dir.

[http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo\\_23.xls.htm](http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo_23.xls.htm) (2 Temmuz 2007)

<sup>294</sup> Sell, s. 1.

<sup>295</sup> Pickard and Pickerill, s. 75.

<sup>296</sup> <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.1664> (3 Haziran 2007).

<sup>297</sup> <http://www.nationaltrust.org.uk/main/> (3 Haziran 2007).

<sup>298</sup> Hooper, s. 2.

<sup>299</sup> [http://www.europanostra.org/lang\\_en/index.html](http://www.europanostra.org/lang_en/index.html) (2 Haziran 2007).

<sup>300</sup> <http://www.cafonline.org/> (1 Haziran 2007).

Foundation de France<sup>301</sup>, King Boudouin Foundation<sup>302</sup> (Belçika), Oranje Fonds<sup>303</sup> (Hollanda) ve Maecenata Int<sup>304</sup> (Almanya)'dır.

Avrupa Konseyi, vergi uygulamalarındaki tam resmi görmek bakımından daha detaylı çalışmalar ve araştırmalar yapılması yönünde adım atılmasını ve tarihi mirasın korunması ve yaşatılması için gerekli vergi teşvikleri için örnek uygulamaların toplanarak bir rehber oluşturulması gereğine işaret etmektedir<sup>305</sup>.

## B. FRANSA

Fransa'da Kültür Bakanlığı kendi mülkiyetindeki yapılara bütçesinden kaynak ayırırken, kamunun ya da özel mülk sahiplerinin elindeki tarihi yapıların bakım-onarım ve rehabilitasyonu için kredi tahsis etmektedir. Tescilli tarihi yapılar için krediler, bu yapıların korunması için yapılan harcamaların % 10-30'u oranında iken, envantere alınmış, yani korunması zorunlu yapılar için bu oran % 50'dir. Ayrıca, yerel yönetimler eliyle tarihi binaların korunması ve onarımı amaçlı para yardımı yapılmaktadır<sup>306</sup>. Fransa'da 14.000 sınıflandırılmış, 26.250 tescilli olmak üzere toplam 40.250<sup>307</sup> koruma altında taşınmaz vardır ki İngiltere'de ki sınıflandırılmış taşınmaz sayısından % 10 daha azdır, buna karşılık Fransa'da mali yardım zorunlu iken, İngiltere'de ihtiyaridir<sup>308</sup>.

Fransa'da genel KDV oranı % 19,6 olup, tüm tarihi binalara bu genel oran uygulanmaktadır. 2 yaşından daha eski konutlarda yapılan çalışmalar için % 5,5 düşük

<sup>301</sup> <http://www.fdf.org/jsp/site/Portal.jsp> (1 Haziran 2007).

<sup>302</sup> <http://www.kbs-frb.be/code/home.cfm?lang=en> (2 Haziran 2007).

<sup>303</sup> <http://www.oranjefonds.nl/oranjefonds2/pagina.asp?pagkey=69737> (1 Haziran 2007).

<sup>304</sup> [http://www.maecenata.eu/index.php?option=com\\_content&task=view&id=32&Itemid=67&lang=de](http://www.maecenata.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=32&Itemid=67&lang=de) (4 Haziran 2007).

<sup>305</sup> Hooper, s. 2.

<sup>306</sup> Nancy Bouche, Rehabilitation in France: Operating Framework-Procedures and Means, ANAH (Agence Nationale Pour L'Amelioration De L'Habitat), Haziran, 2003. <http://www.anah.fr/pdf/Rehabilitation-V-angl.pdf> (8 Mayıs 2007).

<sup>307</sup> Fransa'da 40.250 koruma altındaki taşınmazın %50'si özel mülk sahiplerinin elindedir. Bunun dışında 100 koruma bölgesi, 300 adet Mimari, Kentsel, Miras Payzajı Koruma Bölgesi, 7. 000 adet Sit alanı olarak ilan edilmiş koruma alanı vardır. Bouche, s. 1a.

<sup>308</sup> Pickard ve Pickerelli, s. 76.

oranlı KDV uygulanmaktadır. Bu oran inşaat işleri ve profesyonel hizmetler için de geçerlidir<sup>309</sup>.

Fransa'da eski bina sahipleri, o taşınmazın vergilendirilebilir gelirinden, yaptıkları bakım masraflarını düşebilirler. Bu mülk sahiplerinin eski binalarını bakımlı tutmalarını sağlayan ana teşvik unsurudur. Ancak kültür varlığı niteliğindeki taşınmazların bakım masraflarının gelirden düşülmesinde onarımın niteliğine göre farklı tasnifler yapılmaktadır<sup>310</sup>. Sınıflandırılmış, tescilli ya da Bakanlık onaylı taşınmaz sahipleri restorasyon, bakım ve onarım çalışmalarının masraflarını ve taşınmazla ilgili herhangi bir çalışma için alınan kredilerin faizlerini gelirden düşebilirler. Bu, taşınmazın statüsüne ve sahibi tarafından taşınmazın kullanım şekline göre değişmektedir. Sahipleri tarafından kullanılan taşınmazlarda kredi faizi, emlak vergisi gibi taşınmazı ilgilendiren tüm maliyetler belli limitler çerçevesinde vergilendirilebilir gelirden düşülmektedir. Bu indirim, kamuya açık tutulmaları halinde tarihi anıt olarak sınıflandırılmış ve tescil edilmiş taşınmazlar % 100 oranında; yukarıdaki taşınmazlardan kamuya açık tutulmayanları % 50 oranında; doğası gereği kamuya açık olup, Bakanlık onayıyla kredilendirilmiş olanlara % 50 oranında uygulanmaktadır<sup>311</sup>.

Taşınmazın kiralanması halinde, taşınmaz sahibi taşınmazdan elde ettiği kira gelirinden tüm masrafları indirebilir. Kira gelirinden indirilemeyen kısım, taşınmaz sahibinin toplam vergilendirilebilir gelirinden herhangi bir sınırlandırma olmaksızın indirilebilir. İndirilemeyen giderlerin kredi faizine denk gelen kısmı dışarıda tutulur ve bu, ancak, taşınmazın gelecek 10 yılda getireceği gelirden düşülebilir<sup>312</sup>.

---

<sup>309</sup> Sell, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm> (8 Mayıs 2007).

<sup>310</sup> Tarihi anıt olarak sınıflandırılmış ve tarihi anıtlar envanterine eklenmiş taşınmazlar ya da tarihi veya sanatsal nitelikleri nedeniyle Bakanlık tarafından onaylanmış kamuya açık tutulan taşınmazlar; 4 Ağustos 1962 tarihli Malraux Yasası uyarınca koruma alanında bulunan ve tarihi-estetik ya da koruma, restorasyon ve sağlamlaştırma gerektiren taşınmazlar; sınıflandırılmamış ve tescil edilmemiş olmakla birlikte Heritage Foundation'a vakfedilmiş taşınmazlar. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm> (8 Mayıs 2007).

<sup>311</sup> Taxation Of Private Individual Owners of Old Buildings, Memorandum by the French Senate's Division of Comparative, Legislative Studies, February, 2002. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm> (8 Mayıs 2007), Appendix 2.

<sup>312</sup> Taxation Of Private Individual Owners of Old Buildings, Appendix 2.

Taşınmazın sahibi tarafından kullanılmadığı ancak giriş ücreti mukabili kamuya açık tutulduğu durumda, taşınmazdan elde edilen gelirden yapılan masraflar düşürülür. Mülk sahibi sabit bir miktar olarak (götürü gider) 1.525 Avro harcamayı gelirden düşebilir. Götürü gider, taşınmazın bahçe ya da parkının olması halinde, 2.290 Avro'ya çıkmaktadır. Ancak geride vergilendirmeye esas bir gelirin kalması mecburidir.

Sınıflandırılmış ve tarihi anıt olarak tescil edilmiş taşınmazlar intikal vergisinden muaftır. Bu muafiyetin elde edilmesinin koşulu da taşınmazın kamuya açık tutulması ve varislerin bu konuda devletle bir anlaşma yapmış olmalarıdır. Bunun için taşınmazın yılda 80 gün kamuya açık tutulması beklenmektedir<sup>313</sup>.

### C. İNGİLTERE

İngiltere'de para yardımı tarihi yapıların korunması için birincil destek kaynağıdır. Bu alanda English Heritage ana finansör kurum olarak işlev görmektedir. Yakın zamana kadar yardım oranı, taşınmazın sınıflandırma derecesine bağlı olarak, koruma amaçlı yapılan harcamaların % 25-40'ı kadardı. Ancak yardım programı risk altında bulunan taşınmazlara öncelik verecek şekilde yeniden gözden geçirilmiş ve yardım miktarı % 60-80 oranına kadar artırılmıştır. En yüksek yardım oranı, ekonomik ve sosyal çöküntü alanlarında bulunan tarihi binalara verilmektedir.

İngiltere'de tarihi binalar için ayrıca kredi verilmektedir. En önemli fon, 1972 yılında, 1 Milyon Sterlin bütçeyle kurulmuş olan Mimari Miras Fonu (Architectural Heritage Fund) olup, onarım ve rehabilitasyon harcamalarına halihazırda yıllık % 4 faizle kredi vermektedir<sup>314</sup>.

Kültürel mirasın korunması konusunda oluşturulan diğer bir fon 1994 yılında kurulan Miras Piyango Fonu'dur (The Heritage Lottery Fund). Tarihi bina ve sit alanları için 1994 yılından beri 18.000 projeye, yaklaşık 3,3 Milyar Sterlin yardım sağlamıştır. Devlet dışı ama bir kamu organı olarak kurulan bu fon, mali direktifler itibarıyla kültür, medya ve spordan sorumlu Devlet Bakanlığı'na bağlı olup, Parlamento'ya karşı

<sup>313</sup> Fransa'da, intikal vergisi yararlanan tarafından ödenir. Yaşayan eş 76,000 Avroluk miras için % 5 intikal vergisi öderken, bu oran 1,776 milyon Avroluk bir miras için % 40'a ulaşmaktadır. Akrabalık bağı bulunmayanlar ise % 60 oranına kadar vergi ödemektedirler.

<sup>314</sup> Pickard ve Pickerelli, 75.

sorumludur. Her bir piyango biletinin 28 penisi bu fona aktarılmaktadır. Bu fon onarım ve koruma çalışmaları, kültürel miras için önemli bina ve arazilerin satın alınması gibi konularda para yardımı sağlamaktadır<sup>315</sup>.

Diğer bir fon İngiliz Kent Fonu (English Cities Fund) olup, iki risk sermaye şirketinin ortaklığı ile kurulan bu fon, kent ve kasaba merkezlerindeki dönüşüm ve yenileme çalışmaları kapsamında ve daha çok ticari amaçlı projeler bazında para yardımı sağlamaktadır.

İngiltere’de vergi uygulaması eski binaların koruma altında olup olmamasına göre farklılık göstermektedir. Yasa, koruma altına alınan taşınmazlara ilişkin “tarihi anıt”lar ve “envantere alınmış” taşınmazlar olarak iki farklı sınıflandırma getirmektedir. En değerli taşınmazlar tarihi anıtlar içinde değerlendirilirken, yaşı ve korunmasındaki kamusal faydaya göre bazı taşınmazlar envantere alınabilmektedir.

Taşınmazın hem sınıflandırılmış hem de envanterlenmiş olması halinde, tarihi anıt olarak sınıflandırmaya ilişkin kurallar öncelikle uygulanır. Envanterlenmiş taşınmazlarda kullanımın sürekliliği esası getirilmişken, tarihi anıtlar olarak sınıflandırmaya tabi tutulmuş taşınmazlar, her koşulda mutlaka korunması gerekli olanlardan oluşur.

KDV düzenlemesi, sadece koruma altına alınan taşınmazlara ilişkin avantajlar sunmaktadır. İngiltere’de üç oranlı KDV uygulaması vardır. Standart oran % 17.5’tur. Bunun dışında, bazı mal ve hizmetlerden % 0 ve % 5 KDV alınabilmektedir. Sınıflandırılan binalara ilişkin KDV uygulama ilkeleri şöyledir<sup>316</sup>.

Tarihi binaların bakım ve onarım çalışmaları için % 17,5 oranında KDV ödenmektedir.

Koruma altına alınan, kilise ve vakıf mülkiyetindeki tarihi binalardaki onaylı değişiklikler ve iyileştirmeler sıfır (0) oranlı KDV’den yararlanmaktadır.

---

<sup>315</sup> <http://www.hlf.org.uk/> (5 Mayıs 2007)

<sup>316</sup> <http://www.vatbuiltheritage.org.uk/contents.html> (5 Mayıs 2007).

Benzer şekilde konutlar ve vakıfların mülkiyetindeki tarihi binalardaki esaslı onarım faaliyetleri ile konut kullanımına çevirmek amacıyla yapılan fonksiyon değişiklikleri Katma Değer Vergisinden muaftır. İnşaat çalışması onarım ve tadilat içeriyorsa 60/40 kuralı geçerlidir; yani yapılan çalışmanın % 60'ı onaylı değişikliklerle ilgili ise esaslı onarım olarak kabul edilir. İnşaat faaliyeti taşınmazın başka bir kullanımdan konut kullanımına dönüştürülmesini sağlıyorsa bu da esaslı onarımdır ve bu tür harcamalar KDV'den muaftır. Esasen tadilatların standart KDV oranına, esaslı onarımların ise KDV muafiyetine tabi olması koruma politikası ile ters bir mantık izlemektedir.

Özel kredilendirme projesi kapsamında olması halinde ise, sınıflandırmaya tabi tutulmuş mülklerin sahiplerine % 17,5 olan genel KDV oranı ile % 5 olan en düşük oran arasındaki parasal farkı geri isteme hakkı sağlanmaktadır.

Hangi KDV rejimine tabi olunacağı müteahhidin sorumluluğunda olup, yanlış uygulamalarda taşınmaz sahibi değil müteahhit yetkili otoriteler karşısında sorumlu tutulmaktadır. Bu da standart oran uygulamasını teşvik etmektedir<sup>317</sup>.

Konut olarak kullanılmakta olan ve koruma altına alınan taşınmazlarda koruma amacıyla yapılan çalışmalar için tedarik edilen malzemeler ve çeşitli hizmetlerden (mimara ödenen ücret hariç) KDV alınmamakta, bu nedenle bu türden hizmetler daha düşük maliyetle sağlanabilmektedir. Ancak koruma faaliyetleri sırasında kullanılan malzemeler ve satın alınan hizmetler üzerinde KDV muafiyetinden yararlanabilmek için koruma uygulamasının yetkili otoritelerce onaylanması gerekmektedir.

Bazı eski binaların satışında % 0 KDV uygulanmaktadır. Daha önce konut amaçlı kullanılmamış envanter ya da sınıflandırma esasında koruma altına alınan taşınmazların dönüştürülmesi sonucu oluşturulan dairelerin ilk satışlarında (ya da 20 yıldan uzun süredir kiralık olanlarında) KDV alınmamaktadır (% 0). Bu uygulama, esaslı bir yeniden yapılanma çalışması yapılması halinde geçerlidir, çünkü taşınmazın sadece dış duvarlarının korunmuş olması, faaliyetin/projenin kültür işleri bölümünce onaylanması ve toplam maliyetin en azından % 60'ına denk gelmesi iki koşulundan

<sup>317</sup> <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm> (5 Mayıs 2007)

birini karşılıyor olması gerekmektedir. Uygulamanın temel amacı koruma altına alınan binaların yeniden kullanımını teşvik etmektir.

Ulusal miras açısından önemli olduğu düşünülen taşınmazların veraset vergisi dışı tutulmasına ilişkin karar vergi idaresinin yetkisinde olup, bu muafiyetten yararlanılabilmesi için varislerin taşınmazın kamuya açık tutulacağına dair taahhütte bulunması şarttır.

#### **D. İSPANYA**

İspanya Anayasasına göre kültürel, estetik ve anıtsal mirasın korunması devletin görevidir ve her özerk bölge, kamu yararı olduğunu düşündüğü anıtsal mirasın korunmasında ihtiyari olarak sorumluluk üstlenebilir.

Ulusal tarihi mirasa ilişkin 25 Haziran 1985 tarih ve 16/1685 sayılı Kanun, niteliğine bakmaksızın ulusal mirasın en değerli unsurlarını korumayı amaçlar. Bu Yasa kapsamında ulusal envanterden sayılan ve Kültür Bakanlığı’nca belirlenen esaslar çerçevesinde kaydedilen taşınmazlar, kültürel öneme haiz taşınmazlar olarak “genel tescile” alınır. Yasaya göre, arkeolojik bölge ya da koruma alanındaki binalar, kaleler, 100 yıldan daha eski anıtlar ile Asturias ve Galicia’da bulunan ve en azından 100 yıldan daha eski taş sütunlar üzerine inşa edilmiş geleneksel hububat ambarları tescilli taşınmazlarla aynı nitelikte kabul edilir. Ayrıca, özerk bölge yönetimleri kendi miras koruma yasalarını çıkarabilirler ve ulusal yasa düzenlemesinin dışında kalan taşınmazları koruma altına alabilirler.

Genel Kayıt içerisine alınan taşınmaz sahipleri çeşitli vergi avantajlarından yararlanırlar.

Ulusal miras olarak tescil edilmeyen ancak özerk bölge kültürel mirası içinde sayılan binalar da, tescilli taşınmazlara uygulanan bazı vergi avantajlarından yararlanırlar. Bunun dışındaki eski binaların tamamı genel düzenlemelere tabidir. Ancak özerk bölge yönetimlerinin, belli şartlarla gelir vergisinde indirim yapma ve tespit edilen alt ve üst limitler dahilinde veraset-intikal ve emlak vergisi oranını belirleme yetkileri olduğunu belirtmek gerekir.

İspanya’da tarihi binalardaki tüm çalışmalar % 7 gibi düşük oranda KDV’ye tabidir. Genel KDV oranı % 16’dır.

Tescilli taşınmazların satın alınması sırasında yapılan harcamaların % 15’i kişisel gelir vergisinden indirilebilir. Bu indirim gönüllü örgütlere yapılan bağış miktarı ile bir arada değerlendirilir ve kümülatif toplamı vergilendirilebilir gelirin % 10’unu aşamaz. Bu imkândan yararlanabilmek için taşınmazın en az 3 yıl mülkiyette tutulması, taşınmaz üzerinde bilimsel araştırmalara izin verilmesi ve her ay en az dört gün kamuya açık tutulması gerekir. Bu indirim, tescilli taşınmaz maliklerine ciddi bir avantaj sunmaktadır. Genel uygulamada, satın alınan taşınmaz için yapılan harcamanın, vergi mükellefinin tek konutu olması halinde ancak 9.015 Avro’su bu indirimden yararlanabilir.

Tescilli taşınmazların veraset vergisi indirimli değer üzerinden ödenmektedir. Kültürel öneme haiz taşınmazlar olarak tescil edilen tüm taşınmazlar ile özerk bölge yönetimleri tarafından kendi yasaları uyarınca koruma altına alınan taşınmazların vergi değeri, varis mirasçının eş ya da altsoyundan biri olması halinde, % 95 oranında indirilir. Ancak varisin taşınmazı 10 yıl süre ile mülkiyetinde tutması gerekir. 10 yıldan önce taşınmaz mülkiyetten çıkarsa vergi avantajı iptal edilir. Bu indirim, muris ile kan bağına göre belirlenen şahsi indirim ilavedir ve bugün için eş ve çocuklar için şahsi indirim 15,362 Avro’dur.

İndirimli değer üzerinden veraset vergisine tabi tutulan bu taşınmazlar, aynı zamanda ivazsız olarak eş ya da altsoydan birine intikal etmesi halinde vergi değerinin % 95’ine eşit miktarda intikal vergisi indiriminden yararlandırılır. Bunun için bağışı yapan en az 65 yaşında olması ve sürekli bir sakatlığı olmaması ve yararlananın en az 10 yıl süreyle taşınmazı elinde tutması gerekir.

Genel tescile tabi taşınmazların sahiplerine, taşınmazın gelirinden düşürülmemiş olması şartıyla, koruma, tadilat ve restorasyondan kaynaklı harcamaların % 15’i oranında kişisel gelir vergisinden indirim imkanı tanınmaktadır. Bu vergi indiriminden taşınmazın kamuya açık tutulması halinde yararlanılabilir.

Kültürel öneme haiz taşınmaz olarak vasıflandırılan tüm binalar ve Özerk Bölge Yasalarına göre koruma altına alınanlar servet vergisinden muaftırlar.

Kültürel öneme haiz taşınmaz olarak vasıflandırılan taşınmazlar aynı zamanda belediyelerce yıllık olarak toplanan emlak vergisinden de muaftırlar.

Taşınmazların satışından elde edilen kazanç, sermaye kazancı vergisine tabidir. Vergilendirme uygulaması, malik olma süresine göre değişir ancak tescilli taşınmaz sahiplerine özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

## **E. İTALYA**

Eski taşınmazlara dönük vergi düzenlemeleri taşınmazın Kültürel İşler Bakanlığı'na çıkarılan genelge kapsamında “özel kültürel öneme haiz” olarak kabul edilmesine ya da “ulusal tarihi ve sanatsal miras” olarak tasnif edilmesine bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Sınıflandırmaya tabi tutulan taşınmazlar vergi avantajlarından yararlanmaktadırlar.

İtalya'da üç oranlı KDV uygulaması vardır. Standart KDV oranı % 20 olup, bunun dışında temel bazı mal ve hizmetler için % 10 ve % 4,5 olarak indirimli KDV uygulanmaktadır. Tarihi binalardaki çalışmalara özel bir imtiyaz sunulmamaktadır. Ancak konutlardaki bakım-onarım çalışmaları % 10 oranında KDV'ye tabidir<sup>318</sup>.

Taşınmaz kültür varlıklarının satın alınmasında tapu harcı (registration fees) indirimli orandan tahsil edilmektedir. Tapu harcı, genel olarak, satın alınan taşınmazın piyasa değerinin % 7'sidir. Sınıflandırılmış taşınmazlar için bu oran % 3'e düşürülmekte olup, bu indirilmiş oran aynı zamanda ilk konutunu satın alan vergi mükelleflerine de uygulanmaktadır. Oran indirimi, yeni mülk sahibinin sınıflandırmaya tabi tutulmuş taşınmazın korunması için gerekli sorumlulukları yerine getirmeyi taahhüt etmesi şartına bağlıdır. Bu yükümlülük, taşınmazın satın alındığı tarihten itibaren 2 yıl

---

<sup>318</sup> Sell. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm> (8 Mayıs 2007).

içinde yerine getirilmezse, tapu harcı normal oranları üzerinden cezalı olarak hesaplanmaktadır.

Sınıflandırmaya tabi tutulmuş olan taşınmazlar veraset vergisinden muaftırlar. Bu avantaj, taşınmaz 5 yıl içerisinde satılırsa ya da varis sınıflandırılan taşınmazlara ilişkin yasal hükümleri yerine getiremezse ortadan kalkar.

Taşınmazın bağış olarak verilmesi halinde, bağışı alan intikal vergisi öder. Kural olarak, bu vergi taşınmazın değerinin belli bir yüzdesine eşittir (bağışı yapan ile bağışı alan arasındaki ilişkinin niteliğine göre % 3 ila % 7 arasında). Sınıflandırılan taşınmazların miras ya da bağış olarak eş ve çocuklar ile 4 üncü dereceye kadar akrabalara kalması halinde, intikal vergisi alınmamaktadır. Taşınmazın kan bağı olmayan kimselere bağışlanması halinde ise intikal vergisi 150 bin Avro sınırına kadar intikal vergisinden muaftır.

Tüm taşınmaz sahiplerinin, taşınmaz kiraya verilmemiş olsa dahi, taşınmaz üzerinden gelir elde ettiği düşünülür. Bu gelir yerel yönetimce takdir edilen ortalama vergi matrahı esas alınarak hesaplanır ve prensipte her on yılda bir yeniden değerlendirilir. Sınıflandırılmış taşınmazlar için vergiye esas matrah değeri, taşınmazın bulunduğu araziye en düşük değer olarak kabul edilir.

Sınıflandırılmış taşınmazların bakım masraflarının düşülmesinde iki farklı uygulama vardır.

a) Kiralanmayan taşınmazlar: Sınıflandırılmış taşınmazların sahipleri, taşınmazın bakım ve korunmasından sorumludurlar ve bu masrafların % 19'luk payını diğer vergilenebilir gelirleri toplamından düşebilirler. İndirim için, onarımın yasa tarafından zorunlu kılınması ya da ilgili otoritenin söz konusu onarımların yapılmasına ihtiyaç duyulduğuna dair izninin olması gerekmektedir.

b) Kiralanan taşınmazlar: Sınıflandırılmış taşınmazın kiralanmış olduğu durumda, bakım masrafları toplam gelirden değil, taşınmazın kira gelirinden düşülebilir. Ancak bu durumda, harcamanın tamamının indirilmesine imkan yoktur. Genel Vergi Kanunu, kira gelirinin % 15'ine eşit miktarda olmak üzere sabit bir indirimi kabul

etmektedir. Venedik Merkez, Murano, Burano gibi yerleşimlerde sabit indirim oranı % 25 tir. Bolonya, Floransa, Cenova, Milan, Palermo, Roma, Venedik, Turin gibi kiralık konut fiyatlarını yüksek olduğu belli alanlarda, taşınmaz sahipleri % 15 ve % 25 oranlarına ilave % 30 indirim hakkından yararlandırılır.

Belediye emlak vergisi yıllık olarak, ilgili belediyeye göre binde 4 ila binde 7 arasında değişen oranlarda tahsil edilir ve vergi tabanı taşınmazın belediyesince belirlenen yıllık kiraya verilme değerine oranla tespit edilir. Sınıflandırmaya tabi taşınmazlar için bu değer, taşınmazın yer aldığı kayıtlı arazideki en düşük olandır.

Taşınmaz satışından sermaye kazancı elde edilmesi durumunda, belediye sermaye kazancı vergisini ödemekle yükümlüdür<sup>319</sup>. Sınıflandırılmış taşınmazların satışından 1 Ocak 2003 tarihine kadar elde edilen sermaye kazancı vergilendirilir. Bu tür taşınmazlar için sermaye kazancı mutaat ölçütlere göre hesaplanır, ancak ödenecek vergi % 75 düşürülür.

Genel bir değerlendirme olarak, Fransa, İspanya ve İtalya’da eski taşınmaz sahipleri lehine yapılan vergi düzenlemelerinin daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Genellikle sınıflandırılmaya alınmış taşınmazlarla sınırlı olarak, eski bina sahipleri lehine çeşitli vergi kategorilerinde muafiyetler sağlayan düzenlemeler mevcuttur. Uygulama yöntemi farklılaşsa da, her üç ülkede de bakım-onarım masrafları gelirden düşürülebilmektedir. Eski yapılar için yapılan harcamanın İspanya’da % 15’i, İtalya’da % 19’u oranında sınırlı bir vergi indirimi söz konusudur. Aynı zamanda, İspanya sınıflandırmaya tabi tutulmuş binaların satın alınması için ödenen meblağı da bakım-onarım masrafları ile aynı düzenlemeye tabi tutmaktadır<sup>320</sup>. Fransa da vergi teşvikleri yanında yardım uygulamaktadır ancak İngiltere’de kredi ve yardımların daha ön plana geçtiği görülmektedir. Ayrıca diğer ülkeler KDV istisna ve muafiyetleri konusunda daha katı bir tutum izlerken İngiltere’de en önemli vergi teşvikinin KDV’de olduğu görülmektedir.

---

<sup>319</sup> Bu vergi, belediye emlak vergisinin yürürlüğe konulmasını takiben 31 Aralık 1992 tarihinden itibaren kademeli olarak kaldırılmaktadır.

<sup>320</sup> Taxation Of Private Individual Owners of Old Buildings, Appendix 2.

Dikkati çeken diğer bir önemli nokta ise kredi, yardım veya vergi teşviklerinin genellikle bir şarta bağlı olmasıdır. Kamuya açık tutma, ikamet ediyor olma veya araştırma için izin verme vb. hususlar teşvikten yararlanmanın önemli bir koşulu olarak ileri sürülmektedir. Düzenlemelerden tarihi yapıların (historic buildings) ikamet için kullanımının daha çok teşvik edildiği sonucu çıkmaktadır.

## **II. TÜRKİYE’DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ MALİ TEŞVİKLER**

Koruma mevzuatı, taşınmaz kültür varlığı sahiplerine, bu eserleri asıllarına uygun bir şekilde muhafaza ve idame külfetini yüklemekle birlikte önemli bazı imkan ve avantajlar da sunmaktadır. Özellikle son yıllarda hem 2863 sayılı KTVKK, hem de diğer kanunlarda yapılan değişikliklerle taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları lehine ciddi ayrıcalıklar getirilmiş ve bu varlıklara sahiplik özendirilmeye çalışılmıştır.

### **A. VERGİ İSTİSNA VE MUAFİYETLERİ**

Mevzuatımızda taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili yer alan avantajlardan en önemlileri şüphesiz mali imkan sağlayanlarıdır. Bunları da esas itibariyle iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Birincisi diğer taşınmazlara oranla kültür varlığı niteliğindeki taşınmazların taşınmazın aynından kaynaklanan birtakım mali yükümlülüklerin dışında tutulması, diğeri ise bu nitelikteki taşınmazlar için yapılan harcamaların vergi indiriminden istifade etmesidir.

#### **1. Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası**

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu’nun 17 nci maddesinin 2 nci fıkrasına 5226 sayılı Kanunun 19 uncu maddesiyle eklenen (d) bendinde, 2863 sayılı KTVKK kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerine münhasır olmak üzere, bu projelendirmelerden yararlananlara verilen mimarlık hizmetleri ile projelerin uygulanması kapsamında yapılacak teslimlerin katma değer vergisinden istisna olacağı hükme bağlanmıştır.

Ayrıca, istisna kapsamına girecek mal ve hizmetlerin tespiti ile bunların asgari standartlarını belirlemeye ve istisna uygulanmasına ilişkin usul ve esasları tespit etmeye Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır<sup>321</sup>.

#### **a. İstisnanın Kapsamı**

İstisnadan tescilli taşınmaz kültür varlıklarının tamamı yararlanabilecektir. Tabiat varlıkları ve doğal sit alanında bulunan taşınmazlar istisnadan yararlanamayacaktır. İstisnadan yararlanabilmek için tescil kararının bulunması yeterli olup, tapu kütüğüne kaydedilmiş olması gerekmemektedir. Ancak taşıdıkları özellikler itibariyle, tescil edilmesi gereken fakat henüz koruma bölge kurullarınca iş yoğunluğu nedeniyle haklarında tescil kararı alınamamış taşınmazlar ancak bu tescil kararından sonra istisnadan yararlanabilirler.

Katma değer vergisi istisnası uygulaması birinci grup ve ikinci grup yapılar için farklı uygulanmaktadır. Koruma bölge kurullarınca birinci grup olarak belirlenmiş taşınmazların proje ve proje uygulamalarının tamamı istisnadan yararlanacaktır<sup>322</sup>. Ancak ikinci grup olarak belirlenen taşınmazların kullanıma yönelik proje ve donanım hizmetleri (klima, jakuzi, yangın hassas algılama, kapalı devre kamera sistemi, tefriş elemanları vb.) istisna kapsamına dahil değildir. Örneğin, sivil mimarlık örneği ikinci grup olarak tescilli sivil mimarlık örneği bir yapının yangın alarm sistemi projesi veya bu projenin uygulanmasına yönelik mal ve malzeme alımları katma değer vergisinden istisna olmayacaktır.

İstisnadan yararlanabilecek işlemleri hizmet ifaları ve mal teslimleri olarak değerlendirmek mümkündür.

<sup>321</sup> Maliye Bakanlığınca 18.11.2005 tarih ve 25997 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 96 Seri Numaralı Katma Değer Vergisi Genel Tebliği ile uygulamaya ilişkin esasları belirlenmiştir.

<sup>322</sup> 96 Seri Numaralı KDV Genel Tebliği’nde, “11/06/2005 tarih ve 25842 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik”te tanımlanan I. grup yapılar hariç olmak üzere” ifadesi kullanılmıştır. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik’te birinci grup yapılar; “Toplumsal dini, sosyal, ekonomik ve kültürel ortak gereksinimlerini karşılayan, yapıldıkları dönemin mimari ve sanat anlayışını yansıtan, simgesel anı, anıtsal, izlenim gibi değerleriyle korunması gereken yapılar” olarak tanımlanmıştır. Bu tür yapılar genellikle “abide” olarak adlandırılan kamu kurum ve kuruluşları ile vakıfların mülkiyetindeki yapılardır.

### *(1) Mimarlık Hizmetleri*

Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon proje hizmetleri katma değer vergisinden istisnadır. Proje hizmeti satın alacak olan özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişiler ile kamu tüzel kişileri, bu hizmet alımı için katma değer vergisi ödemeyeceklerdir. Ancak bu istisnadan yararlanabilmek için projelerin, yetkili mimarlar tarafından çizilmesi ve koruma bölge kurullarınca onaylanmış olması gerekir.

Ancak ikinci grup yapıların kullanıma yönelik proje hizmetleri istisna dışında tutulmuştur.

### *(2) Mal Teslimleri*

İstisna düzenlemesinden yararlanabilecek ikinci işlem ise mal teslimleridir. Ancak bu teslimlerin, taşınmaz kültür varlığı ile ilgili usulüne uygun olarak çizilmiş restorasyon ve restitüsyon projelerinin uygulanmasına ilişkin olması gerekmektedir. Bir başka anlatımla koruma bölge kurullarınca uygun görülmüş restorasyon ve restitüsyon projesi gereği yapılması gereken işlerde kullanılacak mal ve malzemelerin teslimi katma değer vergisinden istisnadır.

Ancak yukarıda ifade edildiği gibi, ikinci grup olarak tescil edilmiş taşınmazların kullanımına yönelik tefriş ve konfor malzemeleri katma değer vergisi istisnası kapsamına girmemektedir.

Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının satın alınmasında KDV istisnası uygulanmayacaktır<sup>323</sup>.

### **b. İstisna Uygulaması**

Tescilli taşınmaz kültür varlığı ile ilgili rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerini hazırlayan proje müellifleri, bu projelerin uygulanmasına yönelik işlerde kullanılacak malzemelerin de bir listesini hazırlayarak projeye ekleyeceklerdir. Hazırlanan malzeme listeleri, KBK'na sunulmadan önce belediye sınırları içinde ilgili

---

<sup>323</sup> 97 Seri Numaralı KDV Genel Tebliği, (RG, 31.12.2005/26040, 4. Mükerrer).

belediyeye, belediye sınırları dışındaki taşınmazlar için valiliğe (il özel idareleri) onaylatılacaktır. Buradaki onay işleminin, yapılacak işlerde kullanılacak malzemenin gerçek miktarının tespitine yönelik olduğundan belediye ve il özel idaresinin imar ile ilgili birimlerince yapılması yeterli olacaktır.

KBK, tescilli taşınmaza ait proje ile malzeme listesini inceleyip uygun bulduğu takdirde, onaylanacak malzeme listesi, proje ile birlikte ilgili Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne incelenmek üzere verilecektir. Malzeme listesinin projeye uygunluğu tespit edildikten sonra ilgili Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü projeden yararlanacak olana “istisna belgesi” verecektir<sup>324</sup>. İstisna belgesi ekinde yer alan listede, istisna kapsamında işlem görecektir mal ve malzemeler sıra numarası verilmek suretiyle cins ve miktar (adet, kg, m<sup>3</sup> vb.) olarak açıkça belirtilecektir. İstisnadan yararlanacak olanlar istisna belgesi ve listeyi mal aldığı satıcılara ibraz ederek bu işlemlerde katma değer vergisi uygulanmamasını talep edecektir.

Satıcılar istisna kapsamında teslim ettikleri malların listedeki sıra numarasını, cinsini ve teslim ettikleri miktarı listenin arka yüzüne yazarak imzalamak ve kaşe basmak suretiyle onaylayacak ve bu şekilde yapılan satışlarda katma değer vergisi uygulanmayacaktır. Kendilerine istisna belgesi ibraz edilen satıcıların, talep edilen malın listedeki miktarı ile bu maldan daha önce ne kadar satın alındığını listenin arka yüzündeki şerhlerden kontrol etmesi, kendilerinden talep edilen malın listedeki miktarı aşması halinde aşan kısmı için istisna kapsamında işlem yapmayıp katma değer vergisi uygulaması gerekmektedir. İstisna belgesi ile arka tarafına satıcı tarafından şerh düşülmüş listenin alıcı tarafından onaylanmış bir örneği satıcıya verilecektir. Satıcıların bu örnekleri Vergi Usul Kanununun muhafaza ve ibraz hükümlerine göre saklamaları gerekmektedir.

### **c. İstisna Konusu KDV'nin İndirimi**

Tescilli taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin KDV istisnası tam istisna kapsamına girmediğinden, satıcılar veya hizmet görenler tarafından bu mal ve hizmetler

---

<sup>324</sup> 100 Seri Numaralı KDV Genel Tebliği ile 96 Seri Numaralı KDV Genel Tebliği'nde değişiklik yapılarak istisna belgesini Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün düzenlemesi kabul edilmiştir. (RG, 14.09.2006/26289).

için yüklenilmiş bulunan KDV, istisna kapsamında olmayan diğer işlemler dolayısıyla hesaplanan KDV'den indirilemeyecektir. İndirilemeyen KDV, gelir veya kurumlar vergisi matrahlarının tespitinde işin mahiyetine göre gider, maliyet ya da kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınacaktır.

İndirim hakkı tanınan ve tanınmayan işlemleri birlikte yapan mükellefler, alışlarında yüklendikleri vergileri, herhangi bir ayırım yapmaksızın tamamen o dönemde indirilebilir KDV hesabına intikal ettireceklerdir. Daha sonra aynı dönemde, toplam satışlar içinde indirim hakkı tanınmayan işlemlerin oranı bulunacak, bu oran, o dönemdeki toplam satışlar nedeniyle yüklenilen vergilere uygulanarak, istisna kapsamına giren işlemler dolayısıyla yüklenilen vergi miktarı hesaplanacaktır. Bu şekilde bulunacak, vergisiz satışlara (kısmi istisna kapsamına giren işlemlere) ait yüklenilen vergiler, indirilebilir katma değer vergisi hesabından çıkartılarak, gider veya maliyet hesaplarına intikal ettirilecektir. İndirilecek verginin bulunmaması veya yetersiz olması halinde artan kısım, "fazla ve yersiz hesaplanan" vergi olarak beyan edilecektir<sup>325</sup>.

Söz konusu istisna nedeniyle yüklenilen vergilerin daha önce indirim konusu yapılmış olması halinde bu vergiler, işlemin yapıldığı döneme ait 1 No.lu Katma Değer Vergisi Beyannamesinin 30 uncu satırına dahil edilmek suretiyle indirim hesaplarından çıkarılacak ve aynı dönemde gider, maliyet veya kanunen kabul edilmeyen gider hesaplarına intikal ettirilecektir.

#### **d. Diğer Hususlar**

Büyükşehir belediyeleri, valilikler, KTB'nca izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili esaslı onarım niteliğinde olmayan, tadilat ve tamirat niteliğindeki işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmaktadır. Koruma, uygulama ve denetim büroları kurulan belediye veya valilik yetki alanı içinde kalan tescilli taşınmazların, esaslı onarım niteliğinde olmayan tadilat ve tamirat işlerine ait proje hizmetleri ve mal teslimleri de katma değer vergisi istisnası kapsamına girmektedir. Ancak bu durumda hazırlanan

---

<sup>325</sup> 26 Seri Numaralı KDV Genel Tebliği, (RG, 31.12.1987/19681).

proje ve eki listenin KBK onayından geçmesi gerekir. Koruma, uygulama ve denetim bürolarınca onaylanan ve KBK onayından geçmeyen proje ve eki malzeme listeleri katma değer vergisi istisnasından yararlanamayacaktır.

Tescilli taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin katma değer vergisi istisnası uygulamasından yararlanabilmek için taşınmaz kültür varlığının maliki olmak şart değildir. Sponsorluk vb. sözleşmelerle kültür varlıklarının rölöve, restorasyon veya restitüsyon projelerini gerçekleştirecek olanlar da bu istisnadan yararlanabilecektir.

İstisna kapsamında satın alınacak mal ve hizmet bedellerinin asgari tutarı, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 232 nci maddesinde öngörülen ve ilgili dönemde uygulanmakta olan fatura düzenleme sınırı olarak tespit edilmiştir. Bu tutar her yıl yeniden değerlendirme oranı uygulanmak suretiyle yeniden belirlenmekle beraber, 2007 yılı için 560 Yeni Türk Lirası olarak uygulanacaktır<sup>326</sup>. Toplam tutarı 2007 yılı için 560 Yeni Türk Lirasını aşmayan proje hizmetleri ve mal teslimleri istisna uygulamasından yararlanamayacaktır.

## **2. Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Veraset ve İntikal Vergisi İstisnası**

Veraset ve İntikal Vergisi Kanununa göre, Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan şahıslara ait mallar ile Türkiye'de bulunan malların veraset yoluyla veya başka bir suretle ivazsız (karşılıksız-bedelsiz) olarak bir şahıstan diğer bir şahsa intikali Veraset ve İntikal Vergisine tabidir.

Ancak, 5226 sayılı Kanunla, 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasına eklenen (m) bendi ile; *“2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının veraset ve intikal yoluyla devir ve iktisabına ilişkin işlemler”* Veraset ve İntikal Vergisinden istisna edilmiştir.

---

<sup>326</sup> 364 Seri Numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, RG, (20.12.2006/26382).

Bu hüküm uyarınca tescilli taşınmaz kültür varlıklarının, veraset yoluyla mirasçılara intikali ya da bağış, hibe vb. nedenlerle karşılıksız olarak el değiştirmesi, vergiye tabi olmayacaktır.

Yukarıdaki hükümde korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları ve doğal sitler belirtilmediği için bunların Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu 4 üncü maddesinin (m) bendine göre istisnadan yararlanması mümkün değildir.

Kanunun 7 inci maddesi uyarınca vergiden istisna edilen işlemler için de, Veraset ve İntikal Vergisi Beyannamesinin verilmesi gerekmektedir.

Veraset ve İntikal Vergisi Beyannamesi, veraset suretiyle intikallerde Kanunun 9 uncu maddesinde yazılı durumlara göre, ölüm Türkiye’de meydana gelmiş ise mükelleflerin Türkiye’de bulunmaları halinde ölüm tarihini izleyen 4 ay içinde, muris ve mirasçılardan birisi Türkiye’de diğeri yabancı bir ülkede ise 6 ay, hem muris hem de mirasçılar ayrı ayrı yabancı ülkelerde iseler 8 ay içinde, diğere suretle intikallerde ise malların hukuken iktisap edildiği tarihten itibaren bir ay içinde;

a) Veraset tarihiyle vaki intikallerde ölen kimsenin, diğere suretle vukua gelen intikallerde tasarrufu yapan şahsın ikametgâhının, hükmi şahıslarda ve diğere teşekküllerde merkezlerinin bulunduğu;

b) Muris veya tasarrufu yapan şahsın bu ikametgahı yabancı bir memlekette ise Türkiye'deki son ikametgahının bulunduğu;

c) Muris veya tasarrufu yapan şahıs Türkiye'de hiç ikamet etmemiş veya son ikametgahı tesbit olunamamış ise Maliye Bakanlığınca belirlenecek;

yer vergi dairesine verilir.

Yabancı memleketlerde bulunan mükellefler beyannamelerini Türkiye konsolosluklarına verirler.

Beyannamenin her mükellef için ayrı ayrı veya müştereken verilmesi mümkündür.

### **3. Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Devir ve İktisabında Tapu ve Kadastro Harcı İstisnası**

Tapu ve Kadastro Harçları, 492 sayılı Harçlar Kanununun dördüncü kısmında (57-70 inci maddeler arası) düzenlenmiştir. Tapu ve Kadastro harcına tabi işlemlerin neler olduğu ise, Kanuna bağlı 4 sayılı tarifiede belirlenmiştir.

Kanunun 59 uncu maddesinin (m) bendinde, 2863 sayılı KTVKK kapsamındaki “*tescilli taşınmaz kültür varlıklarının*” devir ve iktisabına ilişkin işlemlerin, Tapu ve Kadastro Harçlarından istisna olduğu belirtilmiştir.

Tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili Kanuna bağlı 4 sayılı Tarifiede yer alan devir ve iktisap işlemleri için Tapu ve Kadastro harcı ödenmeyecektir.

Bu istisnanın genel istisnadan farkını da aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür.

1. Tapu ve kadastro harcı istisnasından sadece korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları yararlanabilir, korunması gerekli tabiat varlıkları Harçlar Kanunu 59/m maddesindeki bu istisnadan yararlanamaz.

2. 2863 sayılı Kanun kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının tamamı, devir ve iktisap işlemleri dolayısıyla Harçlar Kanunu 59/m maddesindeki tapu ve kadastro harçları istisnasından yararlanabilecektir. İstisnadan yararlanmada yapı grubu veya sit derecesinin herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Hatta “korunma alanı” olarak tescil edilmiş taşınmazlar da bu istisnadan yararlanabilirler.

3. Harçlar Kanunu 59/m maddesinde düzenlenen istisna, sadece devir ve iktisap işlemlerini kapsamaktadır. Devir ve iktisap işlemleri dışındaki tapu ve kadastro harcı kapsamına giren diğer işlemler bu bent uyarınca istisnadan yararlanamazlar, ancak 21 inci maddesindeki şartları taşımaları halinde 2863 sayılı Kanunda yer alan muafiyetten yararlanabilirler.

#### 4. 2863 Sayılı Kanunda Yer Alan İstisna ve Muafiyetler

Vergi, harç ve benzeri yükümlülük getiren düzenlemelerde yapılacak bağışıklıklar genellikle bu düzenlemelerin yapıldığı Kanunun içinde yer almaktadır. Vergi kanunları dışında yer alan “toptancı” istisna ve muafiyetleri engellemek için genellikle vergi kanunlarına “vergi/harçla ilgili her türlü muaflık ve istisna hükümlerinin kanuna eklenmek veya kanunda değişiklik yapılmak suretiyle” düzenlenebileceğine dair hükümler konmaktadır.

Hal böyle olmasına rağmen vergi kanunları dışındaki diğer kanunlarda bu tür istisna ve muafiyetlere yer verildiği görülmektedir. Bir örneği 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde yer alan bu tür “toptancı” istisna ve muafiyetler, vergi kanunlarını uygulayıcı idarelerin isteksizliklerine rağmen, yürürlükteki kanun hükümleri olduğundan gerektiğinde yargı kararları ile uygulanmaktadır.

2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin bir ve ikinci fıkralarında<sup>327</sup> vergi, resim, harçlara ilişkin muafiyet, üçüncü fıkrasında ise vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından istisnalar düzenlenmiştir. Vergi hukukunda, muafiyet, bir “*vergi mükellefinin*” vergilendirme kapsamına alınmamasını ifade ettiği halde, istisna esasen “*vergi konusu*” olan bir işlemin, kazancın vb. elde edildiği vergilendirme dönemi için kanunun belli ettiği konu ve miktarla sınırlı olmak üzere vergi dışı bırakılmasıdır<sup>328</sup>. Bu anlamda 2863 sayılı Kanunda kullanılan “*muafiyet*” ve “*istisna*” kavramlarının yerli yerinde kullanıldığını söylemek güçtür. Mahiyeti itibarıyla istisna niteliğinde olan düzenlemeler, Kanunda yanlış bir şekilde muafiyet olarak adlandırılmıştır<sup>329</sup>. Ancak, burada istisna ve muafiyet konusunda teorik tartışmaya girilmeden taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili bağışıklıklar incelenmiştir.

2863 Sayılı Kanunun 21 inci maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkrasına göre;

<sup>327</sup> 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu’nun 21 inci maddesinin birinci ve ikinci fıkrası, 14.07.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırıldığından, maddenin halen yürürlükte olan fıkralarına göre 1, 2 ve 3 üncü fıkraların anlaşılması gerekir.

<sup>328</sup> Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulunun 19.07.2002 tarih ve E:2002/3, K: 2002/3 sayılı kararı.

<sup>329</sup> Karagözoğlu, Sönmez ve Karagözoğlu, s. 24.

*“Tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan ve I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.*

*Kültür varlıklarının korunması maksadıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce dışardan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.*

*Koruma bölge kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.”*

2863 sayılı Kanun’un 21 inci maddesinde yer alan bu istisna ve muafiyetten yararlanabilmek için aşağıdaki dört hususun varlığı aranmalıdır.

*1. Tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olması:* KBK’nun tescil kararı ile birlikte taşınmaz hukuki anlamda “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı” statüsü kazanmış olmaktadır. Tescil kararının tapu kütüğüne işlenmemiş olması kararın geçerliliğini etkilemez. Ancak 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde belirtilen istisna ve muafiyetten yararlanabilmek için tescil kararının tapu kütüğüne kaydı gerekmektedir. Bir sit alanı içinde yer almayan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, tapu kütüğüne kayıt konulmuş olsa bile istisna veya muafiyetten yararlanamayacaktır.

*2. I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları olması:* Esasen bu hüküm daraltıcı veya kısıtlayıcı nitelikte değildir. Birinci ve ikinci grup yapıların neler olduğu 2863 sayılı Kanunda tanımlanmamış; yapı grupları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı ve Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin,

Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik ile belirlenmiştir<sup>330</sup>. Buna göre yapılar, kendi başlarına bir tarihi ve estetik değer taşımaları ya da kentlerin tarihi kimliğini oluşturan kentsel sitler, sokaklar ve silüetlerin öğeleri olarak I. ve II. grup yapılar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup yapılar, toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılardır. İkinci grup yapılar ise, kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır. Tescilli taşınmaz kültür varlıkları bu iki yapı grubundan birine gireceğinden, muafiyetin korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı statüsündeki tüm yapılar için uygulanacağının kabulü gerekir.

3. *Arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanında olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş **kültür ve tabiat varlığı** parseli olması:* Birinci ve ikinci derece arkeolojik sitler ile birinci derece doğal (tabii) sitlerde kesin inşaat yasağı uygulanmaktadır<sup>331</sup>. Bu bende göre birinci derece doğal sit alanlarındaki *tabiat varlığı* olarak tescil edilen taşınmaz parselleri de muafiyetten yararlanabilecektir. Ayrıca arkeolojik sit alanı veya doğal sit alanında bulunan ve üzerinde yapılanma yasağı bulunan parsellerin muafiyetten yararlanabilmesi için KBK'nca sit kararının alınmış olması yeterlidir, *tapu kütüğüne kayıt konulmuş olması gerekmektedir*. Esasen bir alan KBK'nca arkeolojik sit alanı veya doğal sit alanı olarak ilan edildiği anda korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı statüsü kazandığından; kesin yapılanma yasağı bulunan sit alanlarında bulunan parsellerin ayrıca başka bir karara gerek kalmaksızın muafiyetten yararlanacağını kabul etmek gerekir. *Kentsel* ve *tarihi* sit alanında kalan taşınmazlar ise, parsel bazında tapu kütüğüne korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı kaydı konulmadıkça ve birinci veya ikinci grup yapı olarak tescil edilmedikçe muafiyetten yararlanamazlar.

<sup>330</sup> Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, 11.06.2005 tarih ve 25842 sayılı RG'de yayımlanmıştır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları" na ilişkin ilke kararı.

<sup>331</sup> İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'nca verilen (B.07.1.GİB.4.34.18.01/6-1.14.14.1546) sayılı özelgede, "... *doğal sit alanı olarak kabul edildiğini gösterir İstanbul III No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 15.11.1995 tarihli ve 7755 sayılı kararının bir örneğinin ..... Belediye Başkanlığına ibrazı halinde sözkonusu arsanın Emlak Vergisinden (tamamının) muaf tutulması gerekmektedir.*" denilerek kesin yapılaşma yasağı veya sit derecesi aranmamıştır.

4. Vergi, resim, harç ve katılma payının taşınmazın aynına ait olması: 2863 sayılı Kanun'un 21 inci maddesinde yer alan muafiyetten yararlanabilmek için vergi, resim, harç ve katılma payının konusunun taşınmazın kendisi olması gerekir. Muafiyet veya istisnanın, taşınmazın içinde veya üzerinde yürütülecek faaliyetlere ilişkin malî yükümlülükleri kapsamamaktadır. Aynı şekilde, muafiyetten yararlanabilmek için taşınmazın hangi amaçla kullanıldığının da bir önemi bulunmamaktadır<sup>332</sup>.

5. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımlarının Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek emir ve talimatlara uygun olarak yerine getirilmesi: 2863 sayılı Kanun'un 11 inci maddesinde, *“Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri bu varlıkların bakım ve onarımlarını Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece, bu Kanunun bu konuda maliklere tanıdığı hak ve muafiyetlerden yararlanırlar.”* denilmektedir. Uygulama örneklerine rastlanmamakla birlikte, 2863 sayılı Kanun'un 21 inci maddesinde yer alan vergi, resim, harç ve harcamalara katılma payları ile ilgili muafiyetin ve 12 nci maddesinde yer alan yardım ve kredinin, 17 nci maddesinde yer alan hak aktarımının Kanun'un 11 inci maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Taşınmaz kültür varlıklarında, eylemli olarak, kurul kararı olmadan veya kurul kararlarına aykırı uygulama yapan maliklerin, muafiyet uygulamasından yararlandırılmaması gerekir. Madde metninde yer alan *“Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece”* koşulunu, *“kurul kararlarına uygun olarak”* şeklinde değerlendirmek gerekmektedir. İnşai veya fiziki müdahale olmaksızın, kendi haline bırakılan taşınmazların maliklerinin Kanunda yer alan hak ve muafiyetlerden mahrum bırakılmaması gerekir.

Aşağıda incelenecek vergi, resim, harç ve harcamalara katılma payları ile ilgili muafiyetlerin tamamı için bu değerlendirme geçerli olduğundan tekrar edilmeyecektir.

---

<sup>332</sup> İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'na verilen (B.07.4.DEF.0.34.12.2.VRS:21-12596) sayılı özelgede, *“...gayrimenkulün tapu kayıtlarında, “Korunması Gerekli II. Grup Kültür ve Tabiat Varlığıdır” şerhinin bulunduğu anlaşıldığından söz konusu gayrimenkulün herhangi bir ticari gelir getirip getirmediği dikkate alınmaksızın Emlak Vergisinden muaf tutulması gerektiği”* belirtilmiştir.

#### **a. Emlak Vergisi Muafiyeti**

1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununa göre Emlak Vergisi iki kısımdan oluşmaktadır; Bina Vergisi ve Arazi Vergisi. Buna göre Türkiye sınırları içinde bulunan binalar bina vergisine, arazi ve arsalar da arazi vergisine tabidir. Nelerin bina, arsa ve arazi sayılacağı Kanunda belirtilmiştir.

Emlak Vergisi Kanunun 4 ve 14 üncü maddelerinde daimi muafıklar, 5 ve 15 nci maddelerinde de geçici muafıklar düzenlenmiş olup, bu maddelerde 2863 sayılı KTVKK kapsamında kalan gayrimenkullerin Emlak Vergisinden muaf tutulacağına dair bir hüküm yer almamıştır. Üstelik Emlak Vergisi Kanunun 22 nci maddesinde, bina ve arazi vergileri ile ilgili muafık ve istisna hükümlerinin bu Kanuna eklenmek veya bu Kanunda değişiklik yapılmak suretiyle düzenleneceği hükme bağlanmıştır.

Diğer taraftan 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 30 uncu maddesinde Emlak Vergisine tabi taşınmazların tasarrufunun kısıtlanması halinde verginin ne şekilde ödeneceği düzenlenmiş, kanunlar veya diğer kamu düzeni koyan mevzuatla tasarrufu kısıtlanan bina, arsa ve arazi vergisinin kısıtlılığın devamı süresince 1/10 oranında tahsili, kısıtlamanın kaldırılması halinde, kaldırma tarihini izleyen bütçe yılından itibaren verginin, emlak vergi değeri üzerinden alınması öngörülmüştür.

Emlak Vergisi Kanununun 30 uncu maddesine göre yayımlanan "Tasarrufu Kısıtlanan Bina, Arsa ve Arazi Hakkında Yönetmelik"in,<sup>333</sup> 4 üncü maddesi, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Kararıyla taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescil ve ilan olunan arkeolojik ve doğal sit alanı, koruma alanı ve benzeri arsa ve arazi ile ticaret, san`at-zanaat veya mesleki bir faaliyet icrası için yapılan, tesis maksadı dışında bir fonksiyon verilen veya bu amaçla kullanılanlar hariç tutularak ek ve değişikliklerine izin verilmeyen ya da koşullu izin verilen binaların tasarrufunun kısıtlanmış sayılacağını, bu hallerde kısıtlamanın, adı geçen kurul kararlarının veya

---

<sup>333</sup> RG, 17.11.1986/19284.

koruma amaçlı imar planının kesinleştiği tarihi izleyen yılın başından başlayarak, karar veya planın kaldırıldığı yılın sonuna dek devam edeceğini öngörmüştür<sup>334</sup>.

İdare tarafından da bu düzenlemeye istinaden korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında kısıtlı emlak vergisi uygulaması yoluna gidilmiştir. Ancak Danıştay 9. Dairesince, 2863 sayılı Kanun, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunundan sonra yürürlüğe girdiğinden 2863 sayılı Kanunun gerek değişmeden evvelki 22 nci maddesinde ve gerekse değişiklikten sonraki 21 inci maddesinde belirtilen taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının Emlak Vergisinden muaf tutulmasının zorunlu olduğu belirtilerek; *“Bu durumda, yukarıda sözü edilen kanunun 22. ve 21. maddeleriyle her türlü vergi, resim ve harçtan muaf tutulan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından kısıtlı Emlak Vergisi alınmasını öngören Tasarrufu Kısıtlanan Bina Arsa ve Arazi Hakkında Yönetmelik'in 4. maddesinin anılan muafiyet maddelerine aykırı olduğu”*ndan iptaline karar vermiştir<sup>335</sup>.

Bunun üzerine Maliye Bakanlığınca bir Genelge yayımlanarak; tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan ve I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parsellerin emlak vergisinden muaf tutulması gerektiği belirtilmiştir<sup>336</sup>.

Ancak 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde belirtilen taşınmazların emlak vergisi muafiyetinden yararlanması konusu açıklığa kavuşturulmuş olmakla birlikte, “korunma alanı”nda kalan taşınmazlarla ilgili bir açıklık bulunmamaktadır. Bu durumda tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan ve I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıklarının korunma alanlarında kalan taşınmazlardan Tasarrufu Kısıtlanan Bina, Arsa ve Arazi Hakkında

---

<sup>334</sup> Tasarrufu kısıtlanan taşınmazların Emlak Vergisi karşısındaki durumu için bkz., Cihat Öner, “*Emlak Vergisi Kanunu Bakımından Tasarrufu Kısıtlı ve Yasaklı Gayrimenkuller Üzerine*”, **Vergi Sorunları**, Sayı: 220, (Ocak/2007), ss. 155-167.

<sup>335</sup> Danıştay 9. Dairesinin 15.11.1988 tarih ve Esas:1987/80, Karar:1988/3460 sayılı kararı.

<sup>336</sup> Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü’nün 01.03.1999 tarih ve B.07.0.GEL.0.66/6652-263 sayılı Genelgesi.

Yönetmelik hükümlerine göre kısıtlı emlak vergisi (1/10) alınması gerektiği düşünülmektedir.

Emlak Vergisi muafiyeti ile ilgili belirtilmesi gereken diğer hususlar ise aşağıda sıralanmıştır.

1. Emlak Vergisi muafiyeti, içinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı bulunan parselin tamamı için uygulanacaktır.

2. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak belirlenmiş parsel üzerine gerek koruma kurullarının izni ile gerekse izinsiz olarak yapılmış yapılar, bina vergisi muafiyetinden istifade edemeyecek ancak bunların üzerinde bulunduğu arazi parçası içinse vergi hesaplanmayacaktır.

3. Koruma Bölge Kurullarınca korunması gerekli taşınmaz kültür varlığının “korunma alanı”nda kaldığı belirlenmiş ve imar hakkı kısıtlanmış taşınmazlar için kısıtlı emlak vergisi uygulanması gerekir.

4. Emlak vergisi muafiyetinden yararlanabilmek için, sadece koruma bölge kurullarının tescil kararı yeterli değildir. Taşınmaz tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydının da konması gerekir.

5. Arkeolojik ve doğal sit alanında kalan ve üzerinde kesin yapılanma yasağı bulunan taşınmazların, tescil şartı aranmaksızın emlak vergisinden muaf tutulması gerekir.

6. 2960 sayılı Boğaziçi Kanununun 17 nci maddesine göre, Kanuna tabi yapı hakkı verilmeyip ticari geliri de olmayan arsalar ile üzerinde kültür ve tabiat varlığı bulunan arsalar emlak vergisinden muaftır.

Emlak vergisi muafiyeti, Beyanname verme mecburiyetini ortadan kaldırmaz.

#### **b. Veraset ve İntikal Vergisi Muafiyeti**

Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (m) bendinde yer alan istisna sadece “tescilli taşınmaz kültür varlıklarını” kapsamakta iken

2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde yer alan muafiyet, doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz tabiat varlıkları olan parsellerle ilgili yapılacak işlemleri de kapsamaktadır.

Doğal sit alanlarında bulunan ve üzerinde kesin inşaat yasağı bulunan taşınmaz tabiat varlıklarının veraset veya başka bir suretle bedelsiz intikali veraset ve intikal vergisinden muaftır<sup>337</sup>.

### c. Harç Muafiyeti

492 sayılı Harçlar Kanunu 59 uncu maddesinin (m) bendinde, 2863 sayılı KTVKK kapsamındaki, sadece;

1. Tescilli taşınmaz “*kültür*” varlıklarının,
2. “*Tapu ve kadastro harçları*”ndan,
3. “*Devir ve iktisaba*” ilişkin işlemleri,

istisna edilmiştir. Oysa 2863 sayılı Kanun ile taşınmaz “*kültür varlıkları*” yanında “*tabiat varlıkları*” da düzenlenmiştir. 492 sayılı Harçlar Kanunu “*tapu ve kadastro harçları*” dışında diğer 8 farklı harç çeşidini de kapsamaktadır<sup>338</sup>. 492 sayılı Harçlar Kanuna bağlı (4) sayılı tarifede “*devir ve iktisaba*” ilişkin işlemler dışında, harca tabi başka işlemler de bulunmaktadır.

Harçlar Kanunu 59 uncu maddesi (m) bendi, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmazlardan bir kısmını, bu bir kısım taşınmazın da belli bazı işlemlerine ilişkin istisnayı düzenlemektedir. Yukarıda, emlak vergisi muafiyetinde belirtildiği gibi, 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesi kapsamında yer alan “*genel muafiyet*”, tüm harç

<sup>337</sup> Danıştay 9. Dairesinin 13.06.1996 tarih ve Esas: 1996/1290, Karar: 1996/2291 sayılı kararı. “...dosyanın incelenmesinden Sarıyer 683 ada, 11 parsel sayılı taşınmazın Boğaziçi doğal sit alanı içinde kaldığı ve üzerinde yapılanma yasağı bulunduğu anlaşıldığı, bu durumda yukarıda sözü edilen istisna hükümlerinin anılan taşınmaz hakkında da uygulanması icab ettiği gerekçesiyle kabul ederek yükümlünün hissesine isabet eden veraset ve intikal vergisini terkin eden İstanbul 4.Vergi Mahkemesinin 23.11.1993 gün ve 1993/2013 sayılı kararının; ONANMASINA...”

<sup>338</sup> 492 sayılı Harçlar Kanununun birinci maddesine göre, kapsama giren harçlar şunlardır; 1. Yargı harçları, 2. Noter harçları, 3. Vergi Yargısı Harçları, 4. Tapu ve kadastro harçları, 5. Konsolosluk harçları, 6. Pasaport, ikamet tezkeresi, vize ve Dışişleri Bakanlığı tasdik harçları, 7. Gemi ve liman harçları, 8. İmtiyazname, ruhsatname ve diploma harçları, 9. Trafik harçlarıdır.

çeşitlerini ve tüm işlemleri kapsamaktadır. Ayrıca 492 sayılı Harçlar Kanununun 123 üncü maddesi, özel kanunlarla harçtan muaf tutulan kişilerle, istisna edilen işlemlerden harç alınmayacağını, yani diğer kanunlarla düzenlenen istisna ve muafiyetin geçerli olduğunu hüküm altına almıştır.

Tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan ve I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parsellerle ilgili yapılacak işlemlerde, Harçlar Kanunu’nda düzenlenen harç türlerinden herhangi birine giren işlemler için harç ödenmemesi gerekmektedir. Nitekim Danıştay 9. Dairesi, 492 sayılı Harçlar Kanununun 59 uncu maddesine (m) bendi eklenmeden önce verdiği bir kararda, 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde yazılı niteliklere sahip bir taşınmazın satışından tapu harcı alınmaması gerektiğine karar vermiştir<sup>339</sup>. Yargı organlarının bu yönde istikrar kazanan kararları üzerine Maliye Bakanlığınca yayınlanan bir İç Genelge ile “*korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı şerhi bulunan taşınmazlarla ilgili tapuda yapılacak işlemlerin tapu harcından müstesna tutulması yönünde uygulamaya yön verilmesi*” istenmiştir<sup>340</sup>.

Örneğin, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile ilgili açılacak davalarda yargı harcının ödenmemesi gerekmektedir<sup>341</sup>. Aynı şekilde Kanunda

<sup>339</sup> Danıştay 9. Dairesinin 08.05.1990 tarih ve Esas: 1989/3643, Karar:1990/1661 sayılı kararı. “2863 sayılı kanunun değişik 21.maddesinde de, korunması gerekli kültür varlığı olarak tapu kütüğüne kayıtlı bulunan taşınmazların (gayrimenkullerin) vergi resim ve harç yönünden herhangi bir ayırım yapılmaksızın her türlü vergi, resim ve harçtan muaf olduğu kabul edilerek muafiyet bizzat taşınmaza tanınmış ve bu muafiyeti kaldıran başkaca bir yasa hükmü getirilmemiş bulunduğundan, anılan taşınmazın satış yolu ile devir ve iktisabında da muafiyet hükmünün uygulanması gerekir.”

<sup>340</sup> 07.10. 1997 tarih ve 1997-4 sayılı Gelirler Genel Müdürlüğü İç Genelgesi; “...Danıştay kararlarında, 2863 sayılı Kanunun yukarıda açıklanan 21 inci maddesindeki istisna hükmünün, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının hertürlü tapu işlemlerini kapsayacağı ifade edilerek, söz konusu gayrimenkullerin alım, satım, intikal ve yeniden inşası ile ilgili tahsil olunan tapu harçlarının terkinine karar verilmektedir. Bu nedenle, Danıştay kararları doğrultusunda “Korunması Gerekli Kültür Varlığı” şerhi bulunan gayrimenkullerle ilgili tapuda yapılacak işlemlerin tapu harcından müstesna tutulması yönünde uygulamaya yön verilmesi ve bu hususta vergi mahkemesi ve Danıştay nezdinde oluşmuş ihtilaflardan vazgeçilmesi uygun görülmüştür.”

<sup>341</sup> Tapu sicilinde “Korunması Gerekli Kültür Varlığı Şerhi”nin bulunan taşınmaza ilişkin Mahkemece verilen satış kararına istinaden satış yapılan taşınmazla ilgili tellaliye ve ilam harcının alınıp alınmayacağı hususunda görüşü sorulan İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı’nca verilen B.07.4.DEF.0.34.12.2.45-3970 sayılı özeltede, “Bu itibarla, Mahkemenizce verilen satış kararına istinaden satış yapılan tapu kütüğünde “Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır.” şerhi bulunan

belirlenen ve yukarıda aktarılan niteliklere sahip korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parsellerle ilgili noterlerde yapılacak işlemlerin noter harcından muaf tutulması gerekir. Taşınmaz kültür varlıkları için kullandırılan toplu konut kredilerinden istifade edebilmek için, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı üzerine ipotek konulması gerektiğinde bunun için de tapu kadastro harcı ödenmemesi gerekir.

#### **d. Damga Vergisi Muafiyeti**

488 sayılı Damga Vergisi Kanununa ekli (1) sayılı tabloda yer alan kağıtlar damga vergisine tabidir.

Damga Vergisinin mükellefi kağıtları imza edenlerdir. Resmi dairelerle kişiler arasındaki işlemlere ait kağıtların Damga Vergisini kişiler öder.

Bir kağıdın tabi olacağı verginin tayini için o kağıdın mahiyetine bakılır ve buna göre Kanuna ekli tabloda yazılı vergisi bulunur. Kağıtların mahiyetlerinin tayininde, şekli kanunlarda belirtilmiş olanlarda kanunlardaki adlarına, belirtilmemiş olanlarda üzerlerindeki yazının tazammun ettiği (ifade ettiği, içerdiği) hüküm ve manaya bakılır. Mahiyeti tayin edilmek istenen kağıt üzerinde başka bir kağıda atıf yapılmışsa, atıf yapılan kağıdın hükümlerine nazaran iktisap ettiği mahiyete göre vergi alınır.

Damga Vergisi nispi veya maktu olarak alınır. Oran ve miktarlar Damga Vergisi Kanununa ekli tabloda belirlenmiştir. 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesi kapsamına giren taşınmazlar için Damga Vergisi Kanununa ekli (1) Sayılı Tablo'da yer alan kağıtlar düzenlendiğinde (kira, kefalet, teminat, rehin gibi) bu kağıtlar için veya bu tür taşınmazlarla ilgili verilecek veraset ve intikal vergisi beyannameleri, emlak vergisi beyannameleri için de damga vergisi ödenmemesi gerekir. 2863 sayılı Kanunun 21 inci

---

*taşınmazla ilgili olarak 492 sayılı Harçlar Kanuna bağlı (1) sayılı tarife üzerinden Karar ve ilam harcı ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 70 inci maddesinde belirtilen nispette Tellallık Harcının alınması..." gerektiği belirtilmiştir. Bu görüşe katılmak mümkün değildir.*

maddesi kapsamındaki taşınmazların proje ve uygulama ihalelerine ilişkin kararların da, Damga Vergisinden muaf olması gerektiği düşünülmektedir<sup>342</sup>.

<sup>342</sup> Bu konuda İstanbul Defterdarlığınca (Vasıtalı Vergiler Gelir Müdürlüğünce) verilen 16.06.2004 tarih ve 4188 sayılı bir muktezada, taşınmaz kültür varlığı ile ilgili restorasyon işine ait ihale kararının Damga Vergisi muafiyeti kabul edilmemiştir. Sonucuna katılmadığımız ancak 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde yer alan “muafiyet” ve “istisna” kavramını yorumlamak konusunda idarenin zorlandığını göstermesi açısından da ilginç bulduğumuz bu mukteza aşağıda aynen verilmiştir.

“Yazınızda İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından .....ihalesi yapılan 319.500.000.000 TL bedelle İstanbul Kara ve Marmara Surlarının depremde hasar gören sur duvarları, burç ve kulelerin restorasyonu inşaatı işine ait ihale kararı ile sözleşmenin 2863 sayılı Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu ile 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun gereğince damga vergisi ve harçtan istisna olup olmadığı, hususunda bilgi verilmesi istenilmektedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3386 sayılı Kanunun 8 nci maddesi ile değişik 21 nci maddesinde “..... Tapu kütüğüne korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır.” kaydı konmuş olan ve I nci II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı üzerlerinde kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muafır.

Kültür Varlıklarının korunması amacıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce dışardan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muafır.

Koruma kuralları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri, Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.” hükmü yer almaktadır.

Buna göre, muafiyet hükmünün sadece bu kültür varlıklarının korunması amacıyla “tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce dışarıdan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak”lara istisna hükmünün ise, sadece Koruma kuralları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında, yapılan onarım ve inşaat işleri ile ilgili olarak Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarına tatbiki mümkün bulunmaktadır.

Diğer taraftan, (25.05.1959 tarih ve 10213 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanarak yürürlüğe giren) 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun 42 nci maddesinde; “Bu kanunun uygulanması dolayısıyla taşınmaz malların alım, satım, ipotek, tapu kadastro işlemleri, yeniden inşa edilecek veya onarılabileceklerle ilgili ihale, sözleşme, ruhsatname ve sair işlemler ve bu kanundan faydalanacakların verecekleri beyanname, taahhütname ve yapacakları sözleşmeler her türlü vergi, resim ve harçtan muafır” hükmüne yer verilmiştir.

7269 sayılı Kanunun 42 nci maddesinin tetkikinden de anlaşılacağı gibi, muafiyet, (istisna) bu kanun kapsamında yapılacak veya onarılabilecek taşınmaz mallarla ilgili işlemlere ve düzenlenecek kağıtlara ait bulunmaktadır.

Buna göre, 17.08.1999 tarihinde meydana gelen depremle ilgili olarak 7269 sayılı Kanun hükümleri kapsamında yeniden yaptırılacak veya onarılabilecek binalara ilişkin olmak kaydıyla, ihale makamına verilmek üzere ihaleye katılacaklar adına düzenlenecek geçici teminat mektupları, Yeniden yapılacak veya onarılabilecek inşaatlarla ilgili olarak düzenlenecek ihale kararları, ihale makamı veya ihaleyi yapan kuruluşla üstlenici arasındaki sözleşmeler ve ihale makamına verilmek üzere düzenlenecek kati teminat mektupları, İnşa edilecek binalarla ilgili yol, kanalizasyon, su, elektrik gibi alt yapı hizmetleri ile ilgili işlemler nedeniyle ve ihale makamına verilmek üzere düzenlenecek geçici ve kati teminat mektupları, ihale kararları ve sözleşmeler, İnşa olunan taşınmazların kişilere ve 7269 sayılı Kanun kapsamında devrine ilişkin olarak düzenlenecek kağıtlar ile borçlandırma ve ipotek işlemleri, Bu kanundan yararlanarak inşaat ve onarım işlerini bizzat yaptıracak kişilerin Kanun kapsamında alacakları krediler ile ilgili sözleşmeler ve teminatları, damga vergisi ve harç istisnasından yararlanabileceklerdir.

Yapılan sözleşme ile öngörülen işin taşeronu devredilmesi sırasında düzenlenen sözleşmeler ve bunlara ilişkin işlemler istisna kapsamında olmayacaktır.

Bu itibarla, İstanbul Büyükşehir belediye Başkanlığı tarafından .....ihalesi yapılan 319.500.000.000 TL bedelli İstanbul Kara ve Marmara Surlarının depremde hasar gören sur duvarları, burç ve kulelerin restorasyonu inşaatı işine ait ihale kararı ile sözleşmenin 2983 sayılı Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kanununa göre damga ve harç istisnası kapsamında değerlendirilmesine imkan bulunmamakla birlikte; söz konusu ihalenin 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımları Dair

#### **e. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) Muafiyeti**

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu 28 inci maddesine göre, banka ve sigorta şirketlerinin, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir.

BSMV’ni banka ve bankerlerle sigorta şirketleri öder. BSMV’nin nispeti % 15’tir<sup>343</sup>.

BSMV’nin mükellefi banka ve bankerlerle sigorta şirketleri olmakla beraber, KDV’sinde olduğu gibi vergi, nihai kullanıcılara yansıtılmaktadır.

2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde belirtilen taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılacak işlemlerin de BSMV dışında tutulması gerektiği düşünülmektedir. Örneğin, bu kapsamdaki taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve ihyası için kullanılacak banka veya TOKİ kredileri BSMV’nden muaf olması gerekir.

#### **f. Gümrük Vergisi Muafiyeti**

Kültür varlıklarının korunması maksadıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, KTB ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce dışardan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesi ikinci fıkrasında düzenlenen muafiyet sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, KTB ve Vakıflar

---

*Kanun gereğince yapılmış olması şartıyla, düzenlenecek kağıtlar ve yapılacak işlemlerin damga vergisi ve harç istisnasından yararlanması mümkündür.*

*Bilgi edinilmesini rica ederim.”*

<sup>343</sup> 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu 33 üncü maddesine göre; Bakanlar Kurulu, vergi oranını bankalararası mevduat muameleleri, bankalar ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri ve diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte % 1'e, bankalar arası kambiyo muamelelerinde ise sifıra kadar indirmeye ve yukarıdaki oranları aşmayacak şekilde yeniden tespit etmeye yetkilidir. Nitekim halen farklı işlemler için farklı vergi oranları uygulanmaktadır.

Genel Müdürlüğüne tanınmıştır. Sayılanlar dışındaki kişi veya kurumlar, sözgelimi belediyeler bu muafiyetten istifade edemeyeceklerdir. Ayrıca bu kurumların sadece kültür varlıklarının korunması amacıyla yurtdışından getirecekleri araç, gereç ve malzeme gümrük vergisi ile ilgili yükümlülüklerden bağışık tutulmaktadır.

Diğer taraftan 4458 sayılı Gümrük Kanunun 167 nci maddesinin 7 nci bendi ile, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu yararına çalışan dernekler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar tarafından ticari gaye güdülmemek ve kuruluş amaçları doğrultusunda kullanılmak üzere ithal edilen, eğitim, bilim ve **kültürel amaçlı** eşya ile bilimsel alet ve cihazlar gümrük vergisinden muaftır.

21 inci maddenin ikinci fıkrasıyla ilgili belirtilmesi gereken diğer bir husus ise, muafiyetin tabiat varlıklarının korunması amacıyla getirilecek alet edevatı kapsamamasıdır.

#### **g. Belediye Gelirleri Kanununda Yer Alan Vergi, Resim, Harç ve Harcamalara Katılma Paylarından Muafiyet ve İstisna**

*(1) Kanun Kapsamında Yer Alan Vergi, Resim, Harç ve Harcamalara Katılma Payları*

1981 tarih ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa<sup>344</sup> göre halen yürürlükte bulunan vergi, harç ve harcamalara katılma payları ile düzenlendikleri kanun maddeleri aşağıda belirtilmiştir.

##### **(a) Vergiler**

- İlan ve Reklam Vergisi (md. 12-16),
- Eğlence Vergisi (md. 17-22),
- Haberleşme Vergisi (md. 29-33),
- Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi (md. 34-39),

---

<sup>344</sup> RG, 29.05.1981/17354.

- Yangın Sigortası Vergisi (md. 40-44),
- Çevre Temizlik Vergisi (md. Mükerrer 44),

(b) Harçlar

- İşgal Harcı (md. 52-57),
- Tatil Günlerinde Çalışma Ruhsatı Harcı (md. 58-62),
- Kaynak Suları Harcı (md. 63-66),
- Tellallık Harcı (md. 67-71),
- Hayvan Kesimi Muayene ve Denetleme Harcı (md. 72-75),
- Ölçü ve Tartı Aletleri Muayene Harcı (md. 76-78),
- Bina İnşaat Harcı (Ek Madde 1-6),
- Çeşitli Harçlar,
  - Kayıt ve Suret Harcı (md. 79),
  - İmar İle İlgili Harçlar (md. 80),
    - ◆ Parselasyon Harcı.
    - ◆ İfraz ve Tevhit Harcı.
    - ◆ Plan Proje ve Tasdik Harcı.
    - ◆ Zemin Açma İzni ve Toprak Hafriyatı Harcı
    - ◆ Yapı Kullanma İzni Harcı.
  - İşyeri Açma İzni Harcı (md. 81),
  - Muayene, Ruhsat ve Rapor Harcı (md. 82),

- Sağlık Belgesi Harcı (md. 83),

(c) Harcamalara Katılma Payları

- Yol Harcamalarına Katılma Payı (md. 86),
- Kanalizasyon Harcamalarına Katılma Payı (md. 87),
- Su Tesisleri Harcamalarına Katılma Payı (md. 88).

(2) *Muafiyetler*

2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesi birinci fıkrasına göre, taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunan parseller vergi, resim ve harçtan muaftır. 21 inci maddenin birinci fıkrasında düzenlenen muafiyet, taşınmazların aynından kaynaklanan yükümlülüklerle ilişkindir. Taşınmazın üstünde veya içinde yürütülecek faaliyetlerden kaynaklanan yükümlülükleri kapsamamaktadır. 21 inci maddenin 3 üncü fıkrasında yazılı istisna ise sadece “onarım ve inşaat işleri” dolayısıyla alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarını düzenlemektedir. Onarım ve inşaat işleri dışında, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının vergi, harç ve harcamalara katılma payları kapsamına giren ve taşınmazın aynından kaynaklanan yükümlülüklerinin 2863 sayılı Kanun 21 inci maddesinin birinci fıkrası hükümlerine göre “muafiyet” kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

*İlan ve reklam vergisinin* konusunu, belediye sınırları ile mücavir alanlarında yapılan her türlü ilan ve reklam oluşturmaktadır. 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesi birinci fıkrası kapsamına giren taşınmazların cephelerine, yanlarına veya önlerine konulan *taşınmazı tanıtıcı nitelikteki tabelaların*, koruma bölge kurulları kararlarına uygun olmak şartıyla ilan ve reklam vergisinden muaf olduğu düşünülmektedir.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlığının arkeolojik, estetik veya sanat değerini ortaya çıkarmak için yapılan aydınlatmalar dolayısıyla sarf edilen elektriğin, *elektrik ve havagazı tüketim vergisinden* muaf olması gerektiği düşünülmektedir.

Belediye sınırları ve mücavir alanlar içindeki taşınır ve taşınmaz mallar için yapılan yangın sigortaları dolayısıyla alınan primler, *yangın sigortası vergisine* tabidir.

2863 sayılı Kanun 21 inci maddesi birinci fıkrası kapsamına giren taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yangın sigortaları dolayısıyla alınan primlerin vergiden muaf olması gerekir.

Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyelere ait hal, balıkthane, mezat yerleri ve ilgilinin isteğine bağlı olarak belediye münadisi veya tellalı bulundurulmuş sair yerlerde, gerçek veya tüzel kişiler tarafından her ne surette olursa olsun her çeşit menkul ve gayrimenkul mal ve mahsullerin satışı, tellallık harcına tabidir. 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesi birinci fıkrası kapsamına giren taşınmazların satışından *tellallık harcının* alınmaması gerekir.

2464 sayılı Kanunun 86, 87 ve 88 inci maddelerinde yer alan *yol, kanalizasyon ve su tesisleri harcamalarına katılma paylarının* koruma bölge kurullarınca korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescil edilmiş taşınmazlardan alınmaması gerekmektedir. 5393 sayılı Belediye Kanununun 14 üncü maddesinde kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunması belediyelerin görev ve sorumlulukları içinde sayılmıştır. Kanunla verilmiş bir sorumluluğun yerine getirilmesinde, kamu yararı açısından korunması gerekli görülmüş ve tasarrufu kısıtlanmış taşınmazlardan katılma payı alınmasının uygun olmayacağı düşünülmektedir.

### (3) İstisnalar

2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin üçüncü fıkrasına göre, koruma bölge kurulları kararına uygun olarak birinci fıkrada belirtilen taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.

İstisna, taşınmaz kültür varlıklarında yapılan “*onarım ve inşaat işleri*” dolayısıyla alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma payları ile sınırlıdır. Dolayısıyla taşınmaz kültür varlıklarının onarım ve inşaat işleri dışındaki işleri vergi, harç ve katılma payları istisnası kapsamına girmemektedir.

Kanun metninden açıkça anlaşılacağı üzere istisnadan ancak KBK kararına uygun yapılan işler yararlanacaktır. Dolayısıyla yapılacak işlerde KBK onayının olması gerekir.

2464 sayılı Kanunda yer alan vergi, harç ve katılma paylarından sadece Kanunun Mükerrer Yedinci Bölümünde yer alan bina inşaat harcı ve Sekizinci Bölümünde çeşitli harçlar içinde yer alan kayıt ve suret harcı ile imar ile ilgili harçların istisna kapsamına girebileceği değerlendirilmektedir.

KBK'nca uygun görülmüş bir projeye istinaden taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş yapılarda yapılacak her türlü tadilat ve tamirat işleri dolayısıyla alınacak ruhsatlarda bina inşaat harcı ödenmemesi gerekir. Ancak tescilli parsel içinde veya tescilli parselin koruma alanı içinde kalan taşınmazlar üzerine zaman zaman koruma bölge kurullarınca yeni inşaat izni verilebilmektedir. Kanaatimizce koruma alanı içinde kalan yerlerde yapılacak yeni inşaat işleri istisna kapsamına girmemektedir. Sözgelimi, içinde yer alan bir eski eser dolayısıyla tescil edilmiş geniş bir parselin bir bölümüne KBK kararıyla eski esere zarar vermeyecek şekilde yeni inşaat izni verildiğinde bu inşaatla ilişkin ruhsatın bina inşaat harcına tabi olması gerekir.

##### **5. 5366 Sayılı Kanunda Yer Alan Muafiyetler**

Hızlı nüfus artışı ve göç ile birlikte gelen şehirleşme, zengin kültürel mirasa sahip tarihi kentlerin büyük çoğunluğunda, korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlıklarının tahribine yol açmaktadır. Sit alanı olarak korumaya alınmış olsa dahi, koruma kullanma dengesinin iyi kurulamadığı şehrin kültürel miras açısından yoğun bölgeleri, çağdaş yaşamın ihtiyaçlarına cevap veremez duruma geldiğinde terk edilmekte ve kötü bir görünüme bürünmektedir. Meskun mahallerin ve ticari mekanların zamanla şehrin yeni kurulan bölgelerine kayması ile birlikte, tarihi dokunun yoğun olduğu bu tür bölgeler zamanla harabe görünümüne bürünmektedir.

Kültürel mirasın yoğun olarak bulunduğu alanların, gerek eskimleri ve bakımsız kalmaları, gerekse yoğun olarak denetimsiz bir şekilde iskân edilmeleri ve kullanılmaları nedeniyle toplumun can ve mal güvenliğini tehdit eder duruma gelmiş olmalarından kaynaklanan sorunları çözmek ve kentlerin bu bölümlerinde sosyal donatı

alanlarını büyütmek ve sağlıklı kılmak, otopark sorununu çözüme kavuşturmak, günümüz konforu ve kullanım şartlarını içeren konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturmak, kentlerin merkez alanlarının sağlıklı bir şekilde iskân edilerek şehrin güvenliğini tehdit eden denetimsiz bölgeler olmaktan çıkarıp yenileştirmek ve günümüz gereklerine uygun olarak kullanılabilir hale getirmek için<sup>345</sup> 5366 sayılı “**Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun**”<sup>346</sup> çıkarılmıştır.

#### **a. Kanunun Uygulama Alanı**

Kanunun uygulama alanı, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca *sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarıdır*.

Kanun lafzında kültürel sit veya doğal sitlere ilişkin herhangi bir ayırım olmamasına karşın gerekçeden ve metnin bütünlüğünden sadece kültürel sitlerin (arkeolojik sitler, kentsel sitler, tarihi sitler) kastedildiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Kanun uygulaması açısından sit derecelendirmesinin de bir önemi bulunmamaktadır. Birinci, ikinci veya üçüncü derece sitlerde ve bu sitlerin korunma alanlarında kanun uygulaması mümkün bulunmaktadır.

Alanların ‘yıpranmış ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş’ olmaları tartışmaya açık bir husus olmakla birlikte, kapsamdaki sit alanlarının tamamında bu özelliğin varlığı kabul edilmektedir. Nitekim Kanun uygulama Yönetmeliği<sup>347</sup>’nde, yenileme alanı, sit ve koruma alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının içinde, sınırları yetkili idarenin teklifi üzerine Bakanlar Kurulu’nca kabul edilerek belirlenen alanlar olarak tanımlanmış, yıpranma ve özelliğini kaybetme şartı aranmamıştır.

---

<sup>345</sup> <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss911m.htm>, (15 Nisan 2007)

<sup>346</sup> RG, 05.07.2005/25866.

<sup>347</sup> Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği, (RG, 14.12.2005 / 26023).

Kanunda yenileme alanı olarak belirlenecek bölgenin büyüklüğüne ilişkin bir sınırlama yer almamaktadır. Sit olarak ilan edilmiş alanın tamamı yenileme alanı ilan edilebileceği gibi, sit alanının belli bir bölümü de yenileme alanı olarak belirlenebilir<sup>348</sup>.

### **b. Yenileme Alanı Belirlemeye Yetkili İdareler**

5366 Sayılı Kanuna göre, belediyeler ve il özel idareleri yenileme alanı belirlemeye ve bu alanlara ilişkin projeler oluşturmaya yetkilidir. Buna göre,

- Büyükşehir Belediyelerinin,
- Büyükşehir Belediyeleri içindeki ilçe ve ilk kademe Belediyelerinin,
- İl Belediyelerinin,
- İlçe Belediyelerinin,
- Nüfusu 50.000'in üzerindeki Belde Belediyeleri'nin

tamamı yenileme alanı belirlemeye yetkilidir. Ancak nüfusu 50.000'in altındaki belde belediyeleri yenileme alanı belirleyemez.

Yukarıda sayılan belediyelerin yetki alanı dışında kalan yerlerde ve nüfusu 50.000'in altındaki belde belediyelerinde yenileme alanı belirlemeye İl Özel İdareleri yetkilidir.

Bir alanın yenileme alanı olarak ilanından önce ilgili idareler öncelikle yenileme uygulaması yapılacak bölgeye ilişkin mevcut durumun tespiti için birtakım çalışmalar yapması gerekir. Mevcut durumun tespiti için, alanın halihazır yapısı ve haritaları, kadastral bilgileri, taşınmazların mülkiyet durumu, mevcut kullanım fonksiyonları, bölgenin nüfus yapısı, uluslararası anlaşmalardan doğan kazanılmış haklar ve buna benzer konulardaki gerekli bilgi ve belgeler derlenir. Yapılan bu

---

<sup>348</sup> Hükümet tasarısında yenileme alanı ilan edilecek alanın en az on bin metrekare olması öngörülmüş iken, komisyonlarda yapılan değişiklikle bu sınırlama kaldırılmış ve Komisyon raporunda sit alanı olarak ilan edilmiş olan her alanın tasarı kapsamında olmasının, 'ayrım gözetmeksizin bütün tarihi ve kültürel değerlerin korunması amacıyla son derece tutarlı' olduğu belirtilmiştir. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss911m.htm> (4 Ekim 2006)

Çalışmaların sonucuna göre, yenileme alanı olarak düşünülen bölgenin sınırları halihazır harita üzerinde koordinatlı olarak belirlenir.

Yapılan bu çalışmaların ardından sınırları belirlenen alana ilişkin yenileme alanı kararı alınması ve ilan edilmesi gerekir.

Yenileme alanına, İl zel İdarelerinde İl Genel Meclisi, Belediyelerde ise Belediye Meclisi ye tam sayısının çoğunluğu ile karar verilir.

Büyükşehir Belediye sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe Belediye Meclislerince alınan yenileme alanı kararlarının Büyükşehir Belediye Meclisinin onayından geçmesi gerekir.

Ortak uygulama yapılması halinde ilgili idareler kendi görev ve yetki sınırları içinde kalan alanlar için karar alırlar.

Yetkili idarelerin kesinleşen kararları Bakanlar Kurulu onayına sunulmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir. Yenileme alanı kararı, BKK'nın Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte yürürlüğü girer ve uygulama bir yıl içinde başlatılır. *Bir yıl içinde uygulamaya başlanılmadığı takdirde, yenileme alanı kararı geçersiz olur*, aynı usulle yeniden karar alınması ve Bakanlar Kurulunun onayına sunulması gerekir. Uygulamaya başlamadan ne anlaşılması gerektiği ilgili Yönetmelikte belirtilmemiştir.

Bakanlar Kurulu projenin uygulanıp uygulanmamasına üç ay içinde karar verir.

### **c. Yenileme Alanı Belirlenmesinin Sonuçları**

#### *(1) Hazineye ait taşınmazlar*

Bölgenin yenileme alanı ilan edilmesiyle birlikte, yenileme projesi kapsamında kalan Hazineye ait taşınmazlar satılamaz, kiraya verilemez ve tahsis edilemez. Yenileme alanı ilan edilen yerlerdeki Hazineye ait taşınmazların mülkiyeti ilgili belediye veya il özel idaresine geçer. Mülkiyeti Hazineye ait olduğu tespit edilen taşınmazlarla ilgili olarak, yetkili idareler öncelikle mülkiyeti Hazineye ait taşınmaz malların kendi adlarına devri için ilgili tapu sicil müdürlüğünden talepte bulunur. İlgili

tapu sicil müdürlüğü talebin ulaşmasından itibaren en geç bir ay içinde bu tescili re'sen yapar. Mülkiyeti Hazineye ait taşınmazlardan, Hazinenin özel mülkiyetinde bulunan ve bir kamu hizmetine tahsisli olmayan, yani boş durumda bulunan taşınmazları anlamak gerekir. Hatta bu tür taşınmazlar üzerinde özel hukuk hükümlerine göre oluşturulmuş bir hakkın varlığı süresince mülkiyetin devredilemeyeceğini kabul etmek gerekmektedir.

Yenileme alanı içinde Kanun gereği mülkiyeti yetkili idarelere geçen Hazineye ait taşınmazlar, satış veya gelir getirici bir işe dönüştürüldüğünde ve devre ait işlemler tamamlandığında proje ve uygulama giderleri çıktıktan sonraki gelirin yüzde yirmibeşi en geç üç ay içinde Hazineye aktarılır.

#### *(2) Mülkiyeti kamuya ait diğer taşınmazlar*

Yenileme alanında yer alan; Millî Savunma Bakanlığına tahsisli arsa, arazi, yapı ve tesisler, 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu kapsamında bulunan yerler, sivil ve askeri hava alanları ve mania plânları kapsamında kalan yerler, mülkiyeti veya tahsisi Milli Eğitim Bakanlığına ait bulunan okullar, mülkiyeti veya idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait bulunan taşınmazlar ile tapu kayıtlarında vakıf şerhi bulunan taşınmazlarla ilgili olarak yetkili idare ile ilgili bakanlık veya Vakıflar Genel Müdürlüğüne varılan mutabakata göre işlem yapılır.

Yukarıdaki belirtilen kurumlar dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar hakkında 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 30 uncu maddesindeki esaslara göre işlem yapılır. Kamulaştırma Kanunu 30 uncu maddeye göre, kamu tüzel kişilerinin ve kurumlarının sahip oldukları taşınmaz mal, kaynak veya irtifak hakları diğer bir kamu tüzel kişisi veya kurumu tarafından kamulaştırılamaz. Bunun için Kanunda öngörülen usul, taşınmaz mala, kaynak veya irtifak hakkına ihtiyacı olan idarenin, taşınmazın bedelini tespit edip mal sahibi idareye yazılı olarak başvurmasıdır. Mal sahibi idare devire muvafakat etmez veya altmış gün içinde cevap vermez ise anlaşmazlık, alıcı idarenin başvurusu üzerine Danıştay ilgili idari dairesince incelenerek iki ay içinde kesin karara bağlanır.

Yetkili idareler taşınmaz mülkiyetinin kamulaştırılması yerine, uygun gördükleri takdirde satın alma, kat karşılığı ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun ilgili maddelerinde düzenlenen intifa hakkı veya üst hakkı yolu ile sınırlı ayni hak tesis edebilirler.

### *(3) Diğer taşınmazlar*

Yenileme alanı içindeki parsellerdeki uygulamalarda kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde olan ve yapısı aynen korunacak veya yenilenecek yapılar, yetkili idarenin uygun görmesi ve projenin bütünlüğünün bozulmaması şartıyla ilgili kamu kurum veya kuruluşları ya da gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılabilir. Bu şekildeki uygulamanın projeyle eş zamanlı olarak başlatılması ve tamamlanması esastır. Yetkili idare, zamanında tamamlanmayan bu yapıları kendisi tamamlayabileceği gibi kamulaştırabilir.

Gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarla ilgili işlemlerde anlaşma esastır. Anlaşmada satın alma, idareye ait bir başka taşınmaz malla takas veya trampa yoluyla devir veya projenin gereklerine uygun olması halinde bedel karşılığı sınırlı ayni hak tesisi veya yetkili idarece öngörülecek diğer yöntemlerden biri kullanılabilir.

Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırmasında anlaşma yolu esastır. Anlaşma sağlanamayan hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar yetkili idareler tarafından kamulaştırılabilir. Kanun uyarınca yapılacak kamulaştırmalar 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki iskan projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlı kamulaştırma sayılır.

Yenileme alanlarında yapılacak kamulaştırmalarda ödenecek kamulaştırma bedelinin o yıl yetkili idare bütçesinde gösterilen miktarı nakden ve peşin olarak ödenir. Bu miktar, kamulaştırma bedelinin altıda birinden az olamaz. Kalan kamulaştırma bedeli en fazla beş yıl içinde faiziyle birlikte ödenmek üzere eşit taksitlere bağlanır. Bu durumda peşin ödeme gününü takip eden günden itibaren, Devlet borçları için öngörülen en yüksek faiz haddi uygulanır.

Olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında gecikmeye neden olacağının anlaşılması halinde, 2942 sayılı Kanunun 27 nci maddesi hükümlerine göre acele kamulaştırma yoluna gidilebilir.

Tapuda mülkiyet hanesi açık olan taşınmazlar ile varisi belli olmayan, kayyım tayin edilmiş, ihtilaflı, davalı ve üzerinde her türlü mülkiyet ve mülkiyetin gayri aynı hak tesis edilmiş olan taşınmazlar için de 2942 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki hükümlere göre kamulaştırma işlemleri yürütülür. Kamulaştırma işlemlerinin yürütülmesinde yetkili idareler veraset ilamı çıkarttırmaya, kayyım tayin ettirmeye veya tapuda kayıtlı son malike göre işlem yapmaya yetkilidir.

Herhangi bir sebeple taşınmazın mülkiyet hanesinin açık olması halinde, taşınmaz üzerindeki hukuki tasarrufların devam etmesini sağlamak üzere, yetkili idare mülkiyet hanesinin mahkeme kararıyla doldurulmasına kadar bir kayyım tayin edilmesini sulh hakiminden talep eder. Bundan sonraki işlemler tayin edilen kayyımla yürütülür.

Yenileme alanında uygulama süresi içinde mevcut taşınmazlar üzerinde her türlü yapılaşma, kullanım ve işletme konularında yetkili idare geçici kısıtlamalar koyabilir.

#### *(4) Koruma amaçlı imar planı*

2863 sayılı Kanuna göre bir alanın KBK'nca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurur. Koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar, KBK tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir ve belli bir süre içinde koruma amaçlı imar planının yapılması gerekir. Koruma amaçlı imar planı hazırlanması ise zor ve uzun bir süreç gerektirmektedir.

5366 sayılı Kanunda bu yönde açık bir hüküm bulunmasa da yenileme alanı ilanı ile birlikte koruma amaçlı imar planı zorunluluğunun ortadan kalktığı düşünülmektedir. Çünkü Kanun'un 2 nci maddesinin 4 üncü fıkrasında, yenileme alanı sınırları içindeki tüm taşınmazların, belediyece ve il özel idaresince hazırlanacak yenileme projelerinin kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara

bağlanmasını müteakip bu Kanuna göre yapılacak yenileme projesi hükümlerine tâbi olacağı belirtilmiştir. Bu durumda koruma amaçlı imar planı yerine, yetkili idareler tarafından yapılan avan ve uygulama projelerine göre, uygulamaya geçmek mümkündür.

Uygulama Yönetmeliğine göre *avan projesi*, yenileme uygulama projelerine esas teşkil edecek, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanan, mimari avan proje ile statik, tesisat, elektrik, ulaşım ve alt yapı ön raporlarını; *uygulama projesi* ise, yenileme alanı içerisinde bulunan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanan, rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların, imar mevzuatında öngörülen kentsel tasarım, çevre düzenleme, mimari, statik, mekanik-elektrik tesisat ve alt yapı projelerini ifade etmektedir.

*(5) Vergi, resim, harç ve ücretlerden muafiyet*

Toplam 9 maddelik Kanun metninde 2 farklı maddede muafiyet düzenlenmiştir. Kanunun “Uygulama” başlığını taşıyan 3 üncü maddesinin 6 ncı fıkrasında, yenileme alanlarındaki uygulamaların “*her türlü vergi, resim, harç ve ücretlerden muaf*” olduğu; “Taşınmaz Tasarruflarının Kısıtlanması ve Kamulaştırma” başlıklı 4 üncü maddesinin 4 üncü fıkrasında ise, yenileme alanı içerisinde kalan Hazineye ait taşınmazların il özel idarelerine ve belediyelere devir işlemlerinin “*her türlü vergi, resim ve harçtan muaf*” olduğu belirtilmektedir<sup>349</sup>.

Bu durumda Kanunun getirdiği muafiyetin sadece ilgili maddelerde öngörülen “proje uygulamaları” ve “devir işlemleri” ile sınırlı olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

5366 sayılı Kanunda yer alan bu muafiyetin yukarıda incelenen 2863 sayılı Kanunda ve diğer ilgili Kanunlarda belirlenen istisna ve muafiyetlerden farklılıklarını şu şekilde belirlemek mümkündür.

---

<sup>349</sup> Her iki maddede yer alan vergi, resim, harç “muafiyeti”, Hükümet tasarısında “müstesna” şeklinde düzenlenmiştir. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss911m.htm> (8 Kasım 2006)

1. Korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, 5366 sayılı Kanun kapsam dışında kalmaktadır. Dolayısıyla Kanunda düzenlenen muafiyet, sadece taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin uygulama ve devir işlemlerini kapsamaktadır.

2. 2863 sayılı Kanunda yer alan istisna ve muafiyet, sadece bir ve ikinci grup olarak tescilli yapılar ile kesin inşaat yasağı bulunan arkeolojik sit alanında kalan taşınmazların bulunduğu parselleri kapsamakta iken, 5366 sayılı Kanunla düzenlenen muafiyet, yenileme alanı ilan edilen sit alanları ile bunların koruma alanlarını da kapsamaktadır. Yenileme alanı ilan edilen alan, üçüncü derece arkeolojik sit alanı olabileceği gibi, kentsel sit alanı veya tarihi sit alanı da olabilir.

3. Yenileme alanlarındaki uygulamalara yönelik muafiyet, vergi, resim ve harç yanında 2464 sayılı Kanunun 97 nci maddesinde düzenlenen “*ücretler*”i de kapsamaktadır.

#### **d. Diğer Hususlar**

Kentsel dönüşüm ve gelişim alanlarındaki yeni yapılanmalar ile korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin uygulamalar hakkında karar vermek ve hazırlanan projeleri onaylamak, plan ve projelerin başlangıç safhasından uygulamanın bitimine kadar yetkili olmak, uygulama aşamalarını periyodik olarak denetim altında tutmak ve gerektiğinde alternatif çözüm önerileri geliştirmek üzere, mevcut koruma kurullarının iş yoğunluklarının fazlalığı da dikkate alınarak, yalnızca bu bölgeler için gerektiği kadar koruma kurulu oluşturulabilir. Nitekim bugüne kadar Ankara ve İstanbul’da yenileme alanları ile sınırlı görev ve yetkileri olan iki koruma kurulu oluşturulmuştur. Bir KBK’nun görev ve yetki alanına giren bölgenin küçük bir kısmını (alanını) KBK’nun yetki ve sorumluluğundan çıkararak başka bir kurulun sorumluluğuna vermek, alanla ilgili bütüncül planlamaya engel olabilecek ve hatta kurullar arasında çatışmaya yol açabilecek niteliktedir.

Yenileme alanlarında uygulanacak projelerin kamulaştırma, plân, proje ve yapım işlerinde kullanılmak üzere, 2863 sayılı Kanunun 12 nci maddesine göre oluşturulan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı hesabından

belediyelere aktarma yapılır. Katkı payı kullanımında yeni bir oran belirtilmediğinden, 2863 sayılı Kanuna göre hazırlanan yönetmelik ile belirlenen oranlar (%49) uygulanır.

Kanuna göre yenileme alanlarında üretilen konut ve işyerlerinin satışı “Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Genel Yönetmelik”<sup>350</sup> göre yapılır. Ancak, yenileme alanlarındaki kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalarda kiracı olan işyeri sahiplerine yetkili idare tarafından uygun görülen taşınmazların satışında öncelik verilebilir. Aynı iş yerine birden çok talep olması halinde bu kiracılar arasında ihale yapılabilir. Yenileme alanlarından taşınması gereken bu tür kiracılarla yetkili idare anlaşmalar yapabilir.

5366 sayılı Kanun ile getirilen en önemli yeniliklerden biri de, kamu mülkiyetindeki taşınmaz kültür varlıkları üzerine, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişiler lehine sınırlı ayni hak tesisine imkan tanıyan düzenlemedir. Buna göre, kamu kurum ve kuruluşlarının ellerinde bulunan tarihi eser niteliğini haiz bina ve müstemilatı, tarihi özelliklerine uygun olarak restore ettirilmek ve/veya tarihi özellikleri korunmak ve mülkiyeti ilgili kamu kurum ve kuruluşunda kalmak suretiyle; eğitim, sağlık, kültür ve sosyal amaçlı olmak üzere kamu yararına çalışan dernekler, vakıflar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile üniversiteler ile ticarî faaliyetlerde kullanılmak üzere gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine sınırlı ayni hak olarak tesis edilebilir.

## **B. KÜLTÜREL SPONSORLUK HARCAMALARININ VERGİDEN İNDİRİLMESİ**

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili olarak, yukarıda açıklanan ve taşınmazın aynından kaynaklanan ve taşınmaz maliklerine veya tasarruf edenlere yüklenen birtakım vergi, resim, harç ve katılma payı yükümlülüklerinin dışında tutulmasına yönelik düzenlemelere ilaveten, üçüncü kişilerin bu tür taşınmazlara olan ilgisini artırmak amacıyla teşvik edici diğer birtakım düzenlemeler de yer almaktadır. Bunların en başında hiç şüphesiz gelir ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde, bu tür taşınmazlara yönelik harcamaların indirilmesini düzenleyen hükümler

---

<sup>350</sup> RG, 29.09.2005/25951.

gelmektedir.

## 1. Gelir Vergisi İndirimi

5228 Sayılı Kanunla<sup>351</sup> değiştirilen 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununun 89 maddesine göre gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden maddede 10 bent halinde sayılan harcama, bağış veya yardımlar indirilebilmektedir. Maddenin birinci fıkrasının 7 nci bendinde kültürel faaliyetlerle ilgili sponsorluk harcamaları ile bağış ve yardımlar düzenlenmiştir. En geniş anlamıyla ve bütün kültürel faaliyetleri kapsayacak şekilde 10 alt bent halinde yapılan düzenlemenin içinde taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili her türlü harcama da yer almaktadır<sup>352</sup>.

<sup>351</sup> RG, 31.7.2004-25539

<sup>352</sup> Gelir Vergisi Kanunu, 89 uncu madde, birinci fıkra, 7.bent; “Genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler, köyler, kamu yararına çalışan dernekler, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve bilimsel araştırma faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan ya da Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen veya desteklenmesi uygun görülen;

- a) Kültür ve sanat faaliyetlerine ilişkin ticari olmayan ulusal veya uluslararası organizasyonların gerçekleştirilmesine,
  - b) Ülkemizin uygarlık birikiminin kültürü, sanatı, tarihi, edebiyatı, mimarisi ve somut olmayan kültürel mirası ile ilgili veya ülke tanıtımına yönelik kitap, katalog, broşür, film, kaset, CD ve DVD gibi manyetik, elektronik ve bilişim teknolojisi yoluyla üretilenler de dahil olmak üzere görsel, işitsel veya basılı materyallerin hazırlanması, bunlarla ilgili derleme ve araştırmaların yayınlanması, yurt içinde ve yurt dışında dağıtımı ve tanıtımının sağlanmasına,
  - c) Yazma ve nadir eserlerin korunması ve elektronik ortama aktarılması ile bu eserlerin Kültür ve Turizm Bakanlığı koleksiyonuna kazandırılmasına,
  - d) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı, yaşatılması, rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri yapılması ve nakil işlerine,
  - e) Kurtarma kazıları, bilimsel kazı çalışmaları ve yüzey araştırmalarına,
  - f) Yurt dışındaki taşınmaz Türk kültür varlıklarının yerinde korunması veya ülkemize ait kültür varlıklarının Türkiye'ye getirilmesi çalışmalarına,
  - g) Kültür envanterinin oluşturulması çalışmalarına,
  - h) 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınır kültür varlıkları ile güzel sanatlar, çağdaş ve geleneksel el sanatları alanlarındaki ürün ve eserlerin Kültür ve Turizm Bakanlığı koleksiyonuna kazandırılması ve güvenliklerinin sağlanmasına,
  - i) Somut olmayan kültürel miras, güzel sanatlar, sinema, çağdaş ve geleneksel el sanatları alanlarındaki üretim ve etkinlikler ile bu alanlarda araştırma, eğitim veya uygulama merkezleri, atölye, stüdyo ve film platosu kurulması, bakım ve onarımı, her türlü araç ve teçhizatın tedariki ile film yapımına,
  - j) Kütüphane, müze, sanat galerisi ve kültür merkezi ile sinema, tiyatro, opera, bale ve konser gibi kültürel ve sanatsal etkinliklerin sergilendiği tesislerin yapımı, onarımı veya modernizasyon çalışmalarına,
- İlişkin harcamalar ile bu amaçla yapılan her türlü bağış ve yardımların % 100'ü (Bakanlar Kurulu, bölgeler ve faaliyet türleri itibarıyla bu oranı yarisına kadar indirmeye veya kanuni oranına kadar çıkarmaya yetkilidir).”

### **a. Kabul Edilebilecek Harcama, Bağış ve Yardımlar**

Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu maddesine göre gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden 2863 sayılı KTVKK kapsamındaki taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili aşağıdaki faaliyetler dolayısıyla yapılacak harcama, bağış veya yardımlar indirilebilir.

1. Taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve yaşatılmasına yönelik proje ve uygulamalar.

2. Kurtarma kazıları, bilimsel kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları.

3. Yurt dışındaki taşınmaz Türk kültür varlıklarının yerinde korunması veya Türkiye'ye getirtilmesi.

4. Kültür envanterinin oluşturulması.

5. Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili, ticari olmayan ulusal veya uluslararası nitelikte organizasyonlar düzenlenmesi.

6. Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili görsel, işitsel veya basılı materyaller hazırlanması, bunlarla ilgili derleme ve araştırmalar yayınlanması, yurt içinde ve yurt dışında dağıtım ve tanıtımının sağlanması.

İndirimden yararlanabilmek için harcama, bağış veya yardım yapılacak taşınmaz kültür varlığının tescilli olması gerekir. Diğer taraftan yurtdışında bulunan taşınmaz kültür varlıkları için tescil şartı aranmaz.

### **b. İndirimden Yararlanabilecek Olanlar**

İndirimden yararlanabilmek için yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilen bir gelirin olması gerekmektedir. Çünkü bu tür bir harcama yapabilmek için öncelikle bir gelirin oluşması gerekir. Gelirin hangi kaynaktan elde edildiğinin veya beyan usulünün (gerçek veya basit usul) bir önemi bulunmamaktadır. Dönem sonucu zararlı olduğunda veya geçmiş dönem zararlarının mahsubu dolayısıyla matrah oluşturacak bir gelir kalmadığında bu harcamaların indirimi mümkün değildir.

Ait olduğu yıl beyannamesinde beyan edilecek bir gelir yoksa, indirilemeyen harcama, bağış veya yardım ertesi yıllara devredilemez.

**c. Harcama, Bağış ve Yardım Yapılabilecek Kişi, Kurum ve Kuruluşlar**

Harcama, bağış ve yardımlar;

- Genel ve özel bütçeli kamu idarelerine,
- İl özel idarelerine,
- Belediyelere,
- Köylere,
- Kamu yararına çalışan derneklere,
- Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara,
- Bilimsel araştırma faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlara,

yapılmışsa herhangi bir işleme gerek kalmaksızın beyanname üzerinde indirim konusu yapılabilecektir (işin niteliğine göre bağış, yardım veya harcamanın makbuz, fatura ve benzeri geçerli belgelerle belgelendirilmesi şartıyla). İndirim için taşınmaz kültür varlığının mülkiyetinin bu idare, dernek, vakıf, kurum veya kuruluşa ait olması gerekmemektedir.

Ancak harcama, bağış veya yardım bentte sayılan vakıf, dernek veya kurum ve kuruluşlar dışındaki üçüncü şahıslara da yapılabilir. Bu takdirde KTB, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünden;

- işin KTB'nca desteklendiğine,
- veya işin KTB'nca desteklenmesinin uygun görüldüğüne,

dair bir belgenin alınması gerekir<sup>353</sup>.

Dikkat edileceği üzere madde, gelir vergisi beyannamesi vermek durumunda olan mükelleflerin aktiflerinde yer almayan kendilerine veya üçüncü şahıslara ait korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarına yönelik harcamaları (sponsorluk) veya bağış ve yardımları düzenlenmektedir. Mükelleflerin aktiflerinde kayıtlı taşınmazlarla ilgili yaptıkları harcamalar niteliğine göre doğrudan gider yazılmak veya maliyet bedeline eklenmek suretiyle aktifleştirilmektedir.

#### **d. Harcama, Bağış ve Yardımın Belgelendirilmesi**

Kanunda harcama, bağış ve yardım tabiri birlikte kullanıldığından bu kapsamda yapılacak ödemelerin bağış ve yardım olması şart değildir. Yapılacak bir sözleşmeye istinaden iş, bizzat ilgili mükellef tarafından da yapılabilir.

Bağış ve yardım mahiyetindeki ödemelerin makbuz karşılığında yapılmış olması gerekir. Doğrudan yapılan harcamalar içinse, işin mahiyetini belirleyen bir sözleşmenin ve bu sözleşme çerçevesi içinde yapılacak harcamalara ilişkin Vergi Usul Kanunu kapsamında belgelerin de bulunması gerekir.

Harcama, bağış veya yardım kanuni defterlere gider olarak kaydedilmez.

#### **e. İndirim Miktarı**

Eğer beyanname ile beyan edilen bir gelir varsa, 89 uncu maddenin 7 numaralı bendine göre yapılacak harcama, bağış veya yardımın tamamı (%100'ü) indirim konusu yapılabilecektir. Faaliyet türleri ve bölgeler itibariyle Bakanlar Kurulu'na bu oranı değiştirme imkanı verilmiş ancak bugüne kadar Bakanlar Kurulunca oran farklılaşmasına gidilmemiştir.

---

<sup>353</sup> İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'nın B.07.1.GİB.4.34.16.01/GVK-89/2 sayılı özelgesi. "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki gayrimenkulünüze ilişkin yapacağınız tamir, tadil, bakım, restorasyon, projeleri ile ilgili harcamalarınızın, Kültür ve turizm Bakanlığınca desteklenen veya desteklenmesi uygun görülen bir proje kapsamında olması ve bu durumun ilgili Bakanlıktan alınan belgeyle tevsik edilmesi halinde sahibi olduğunuz gayrimenkulün tamir, tadil ve restorasyonu için yaptığınız harcamaların tamamının gelir vergisi beyannamenizde ayrıca gösterilmek suretiyle gelir vergisi matrahınızdan indirilmesi mümkündür."

## **f. Bağış veya Yardımın Niteliğı ve KDV Karşıındaki Durumu**

Bağış ve yardımın nakden yapılmaması halinde, bağışlanan veya yardımın konusunu teşkil eden mal veya hakkın varsa mukayyet değeri, yoksa Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre Takdir Komisyonunca tespit edilecek değeri esas alınır.

Katma Değer Vergisi mükellefleri tarafından, bağış veya yardımın ayın olarak yapılması halinde iki farklı durum söz konusudur.

1. Bağış veya yardımın, genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere, köylere, kamu yararına çalışan derneklere, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ve kanunla kurulmuş bilimsel araştırma faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlara yapılması halinde, (KDV Kanununun 17/2-b maddesi uyarınca) bu bağış nedeniyle KDV hesaplanmaz. Ancak mükellefler bağışladıkları bu malların alımında veya imalinde yüklendikleri KDV'ni indiremezler. Daha önce indirmişlerse indirim iptal edilir.

Ancak mükelleflerce daha önce satın alınıp veya imal edilip KDV'sini indirdikten sonra kendi faaliyetlerinde kullanılan bir demirbaşı, yukarıda belirtilen idare, dernek, vakıf, kurum veya kuruluşa bağışlaması halinde ve bağış tarihi itibarıyla malın alımında veya imalinde yüklenilen KDV indirimle giderilebilmişse, indirim iptaline gerek bulunmamaktadır<sup>354</sup>.

2. Bağış veya yardım yukarıda belirtilen idare, dernek, vakıf, kurum veya kuruluş dışındakilere yapılmışsa, teslim istisna kapsamına girmediğı için KDV hesaplanması gerekir. KDV hesaplanan bu mallar için yüklenilen KDV indirim konusu yapılır. Bu durumda gelirden indirilecek tutara hesaplanan KDV dahil edilir.

## **2. Kurumlar Vergisi İndirimi**

5228 sayılı Kanunla, Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu maddesinde yapılan düzenlemenin aynısı, önce mülga 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun Mükerrer 14 üncü maddesinde de yapılmıştır. Ancak yeni Kurumlar Vergisi Kanununun

---

<sup>354</sup> Mehmet Maç, Tarık Jamali, "Kurumlar Vergisini Etkileyebilen Bağışlar ve Sponsorluklar", **Vergi Dünyası**, Sayı: 301, (Eylül 2006), s. 17.

yürürlüğe girmesi ile birlikte aynı düzenlemeye 5520 sayılı yeni Kurumlar Vergisi Kanununun<sup>355</sup> 10 uncu maddesinde yer verilmiştir.

Diğer indirimler başlığını taşıyan söz konusu maddeye göre, Kurumlar vergisi matrahının tespitinde, kurumlar vergisi beyannamesi üzerinde ayrıca gösterilmek üzere; 2863 sayılı KTVKK kapsamındaki taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili harcamalar ile bağış ve yardımların % 100'ü hesaplanan kurum kazancından indirilebilir. Bakanlar Kurulu, bölgeler ve faaliyet türleri itibariyle bu oranı yarısına kadar indirmeye veya kanunî oranına kadar çıkarmaya yetkili olmasına rağmen, bugüne kadar oran farklılaşmasına gidilmemiştir.

Kurumlar vergisi matrahı, kurum hasılatından bu hasılatla ilişkin gider ve maliyetlerin indirilmesi suretiyle bulunur. Kurumlar vergisi matrahını etkileyebilecek giderlerin neler olduğuna ilişkin ana ilke, bu giderlerin kazancın sağlanmasıyla ilgili olmasıdır. Bağış yardım ve sponsorluk harcamaları ise kurum kazancının elde edilmesiyle **doğrudan** ilgili olmayan, başka bazı güdülerle yapılan harcamalar olup, bunların kanunen kabul edilmeyen gider olarak kaydedilmesi gerekir. Kanunen kabul edilmeyen gider niteliğindeki bazı harcamaların, Kanunun 10 uncu maddesi ile beyan edilen kurum kazancı üzerinden indirilmesine imkan sağlanmıştır<sup>356</sup>.

Yukarıda gelir vergisi mükellefleri için yapılan yorum ve açıklamalar aynen kurumlar vergisi mükellefleri için de geçerlidir. Ancak Kurumlar Vergisi Kanunu 10 uncu maddesi birinci fıkrasında “*kurum kazancından sırasıyla aşağıdaki indirimler yapılır*” dendiğinden, indirimde öncelik sırası belirlenmiştir. Buna göre hesaplanan kurum kazancı üzerinden önce 10 uncu maddenin a, b, c ve ç bentlerinde yazılı indirimlerin yapılması, bu indirimler düşüldükten sonra kalan (eğer kalmışsa) kurum kazancı üzerinden de Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili harcama bağış veya yardımların indirilmesi gerekmektedir.

---

<sup>355</sup> RG, 21.06.2006/26205.

<sup>356</sup> Maç-Jamali, s. 12.

## C. KÜLTÜR YATIRIMLARI VE GİRİŞİMLERİNİ TEŞVİK KANUNU KAPSAMINDAKİ TEŞVİKLER

2004 yılında kabul edilen 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu<sup>357</sup>, kültür ve sanat alanında faaliyet gösterecek yatırımcıların, girişimcilerin ve bu işe gönül verenlerin önünü açmak, onları yönlendirmek, desteklemek ve teşvik etmek amacıyla hazırlanmıştır<sup>358</sup>.

### 1. Teşvike Konu Faaliyetler

Teşvik veya indirim konu olacak faaliyetler, Kanunun 4 üncü maddesinde dört bent halinde sayılmıştır. Buna göre, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının, 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanununun amacı<sup>359</sup> doğrultusunda kullanılması teşvik edilecek faaliyetler arasında sayılmıştır.

Kanun uygulanmasına dair çıkarılan Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği'nde<sup>360</sup> Kanundan yararlanmak üzere yapılan başvuruları değerlendirmek amacıyla bir Değerlendirme Komisyonu oluşturulacağı ve bu komisyonun başvuruları kanun amacına uygunluk ve ülkenin kültür ve sanatına katkısı yönünden değerlendireceği belirtilmiştir. Değerlendirmenin daha isabetli yapılabilmesi için de, komisyonda, Bakanlık temsilcilerinin yanında tercihen sivil toplum örgütü üyeleri arasından seçilecek başvuru konusuyla ilgili temayüz etmiş sektör temsilcilerinin de bulunması öngörülmüştür. Komisyonda görev alacak ilgili sektör temsilcileri Bakanlık tarafından seçilecektir. Bakanlık, ayrıca başvuruların değerlendirilmesinde, tereddüt edilen konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin önereceği uzmanlardan veya üniversitelerden de görüş alabilecektir.

---

<sup>357</sup> RG, 21.7.2004/25529.

<sup>358</sup> Genel Gerekeçe, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss644m.htm>, (10 Mart 2007).

<sup>359</sup> 5225 sayılı Kanun, Birinci Madde; “Bu Kanunun amacı; bireyin ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını; kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer ögesi haline getirilmesini; kültürel iletişim ve etkileşim ortamının etkinleştirilmesini; sanatsal ve kültürel değerlerin üretilmesi, toplumun bu değerlere ulaşım olanaklarının yaratılması ve geliştirilmesini; ülkemizin kültür varlıklarının yaşatılması ve ülke ekonomisine katkı yaratan bir unsur olarak değerlendirilmesi, kullanılması ile kültür merkezlerinin yapımı ve işletilmesine yönelik kültür yatırımı ve kültür girişimlerinin teşvik edilmesini sağlamaktır.”

<sup>360</sup> RG, 16.08.2005/25908.

Kanundan yararlanmak amacıyla yapılan her başvuru Bakanlık uzmanlarının incelemesini müteakip bu Komisyon tarafından değerlendirilecek ve yapılacak değerlendirme sonucunda kanun amacına uygun olan ve ülkenin kültür ve sanatına katkıda bulunacağı sonucuna ulaşılan başvuruların belgelendirilmesine karar verilecektir. Bakanlıkça, Kanunun amacına uygun yatırımlara *yatırım belgesi*, Kanunun amacına uygun faaliyetlerin sürdürüldüğü girişimlere *girişim belgesi*, Yönetmelikte nitelikleri belirtilen faaliyeti gösteren, türünün ve olması halinde sınıfının gerektirdiği zorunlu unsurları bulunan ve kullanıma hazır tesislere veya projelere, niteliğini artırmak üzere yapılacak eklentilerini yatırım kapsamında tutmak için *kısmi girişim belgesi* verilir. Ayrıca Yönetmeliğin 41 inci maddesine göre, türü Yönetmelikte yer almamakla birlikte, tescilli kültür varlığı, yöre, çevre, doğa, sanat veya tarihle ilgisi bulunan veya özgünlüğü, ulusal veya uluslar arası nitelikleri nedeniyle kültürel veya sosyal önem ve özellik arz eden tesis ve projeler özel tesis ve projeler olarak belirlenmiş ve *özel tesis ve projelere* Bakanlıkça duruma uygun belge verilebileceği belirtilmiştir.

Böylece tescilli taşınmaz kültür varlıklarında yürütülecek Kanun amacına uygun faaliyetler, ayrıntıları Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği'nde belirlenen nicelik ve niteliklere bağlı kalınmaksızın belgelendirilebilecek ve Kanunda yazılı teşvik unsurlarından yararlanabilecektir.

## **2. Teşvikten Yararlanabilecekler**

5225 sayılı Kanunun ikinci maddesine göre, münhasıran Kanunun amacına yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere kurulan yerli veya yabancı **tüzel kişilerin** yatırım veya girişimleri kanunda yazılı teşviklerden yararlanabilecektir.

Tüzel kişiliğin faaliyet konusu Kanun amacına uygun olmalıdır. Kanun “münhasıran” ifadesine yer verdiği için tüzel kişiliğin Kanunda yazılı amaçları gerçekleştirmek dışında faaliyet öngörmemesi gerekir. Aksi takdirde teşvikten yararlanmak mümkün olmayacaktır. Bir tüzel kişiliğin Kanunda yazılı amaçlardan bir kısmını yerine getirmeyi öngören faaliyetleri teşvikten yararlanabilmesi için yeterlidir. Tüzel kişiliğin Kanunun amaç maddesinde yazılı faaliyetlerin tamamını öngörmesi şart değildir.

Türk Ticaret Kanunu 136 ncı maddesine göre, ticaret şirketleri; kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerinden ibarettir. Yine aynı Kanunun 137 nci maddesine göre, Ticaret şirketleri hükmi şahsiyeti haiz olup şirket mukavelesinde yazılı işletme mevzuunun çevresi içinde kalmak şartıyla bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler.

Diğer taraftan vakıf ve dernekler de müstakil tüzel kişiliğe sahip olduklarından 5225 sayılı Kanun amaçları doğrultusunda kurulmuş bulunan vakıf ve derneklerin de teşviklerden yararlanabileceğini belirtmek gerekmektedir.

Vakıf ve derneklere ait iktisadi işletmeler kurumlar vergisi kanununa göre kurumlar vergisi mükellefi kabul edilmektedir. Ancak Kurumlar Vergisi Kanunu 4 üncü maddesine göre vergi mükellefiyeti için bunların tüzel kişiliklerinin olması şart değildir. Bu durumda genel amaçlarla kurulmuş bir vakıf veya derneğin münhasıran 5225 sayılı Kanun amaçlarına göre faaliyet göstermek üzere oluşturulmuş iktisadi işletmesinin müstakil bir tüzel kişiliği olmadığından teşviklerden yararlanması mümkün değildir.

Gerçek kişilerin 5225 sayılı Kanunda yer alan teşviklerden yararlanması ise mümkün değildir. Kanun amaçları doğrultusunda faaliyet göstermek üzere kurulmuş yabancı tüzel kişiliklerin ise teşviklerden yararlanacağı tabidir.

Kanunda öngörülen teşviklerden hem yatırım, hem de işletme aşamasında yararlanmak mümkündür.

### **3. Teşvik Unsurları**

Kanunun 5 inci maddesinde belgeli yatırım ve girişimler için öngörülen teşvik unsurları ise şunlardır<sup>361</sup>:

#### **a. Taşınmaz Mal Tahsisi**

---

<sup>361</sup> Konuyla ilgili; Kültür Yatırım ve Girişimlerine Taşınmaz Kullanılması Hakkında Yönetmelik 20/10/2005 tarih ve 25972 sayılı Resmi Gazete’de; Kültür Yatırım ve Girişimlerine Gelir Vergisi Stopajı, Sigorta Primi İşveren Payı ve Su Bedeli İndirimi İle Enerji Desteği Uygulamasına Dair Yönetmelik, 14.07.2006 tarih ve 26228 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

Kanunun 5 inci maddesine göre KTB, kültür yatırımı ve girişimleri için taşınmaz mal tahsis etmeye yetkilidir. Bunun için öncelikle mülkiyeti hazineye ait taşınmazların tahsisinin KTB'na yapılması gerekir. 5225 sayılı Kanun kapsamında kullanılmak üzere KTB'na tahsis edilen korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları; yatırımcı ve girişimcilere 49 yıla kadar;

- Kiralama,
- İrtifak hakkı tesisi,
- Kullanma izni verilmesi,

yöntemlerinden biriyle kullanılabilir.

Bunun için 5225 sayılı Kanun kapsamında kullanılacak korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları önceden Bakanlıkça belirlenir ve ilan edilir. Bakanlıkça böyle bir duyuru yapılmadığı takdirde veya istenen taşınmazın duyuruda yer almaması halinde, yatırımcı veya girişimci tarafından belirlenmiş bir taşınmazla ilgili doğrudan Bakanlığa başvurulabilir. Yatırımcı veya girişimci tarafından talep edilen taşınmaz mal, Mülkiyeti 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun eki (II) sayılı cetvelde yer alan kamu idareleri ile mahalli idarelere ait olanlardansa, Bakanlığın talebi üzerine ilgili idarenin uygun görüşü ile en geç üç ay içinde bedelsiz olarak Hazine adına tapuya tescil edilerek, Bakanlığa tahsis edilir. Bakanlık bu durumda ilana çıkabileceği gibi doğrudan başvuru sahibine tahsis yoluna da gidebilir. Bu durumda istenecek belgeler yatırımcı veya girişimciye bildirilir.

Yatırımcı ve girişimcilerin Bakanlığa yapacakları başvurular, başvuru tarihinden itibaren üç ay içinde Komisyonca değerlendirilir. Taşınmazın ilk yıl kullanım bedeli taşınmaz değerinin en az binde beşidir. Emlak vergi değeri tespit edilmemiş yerlerde kira bedeli Bakanlıkta bu amaçla oluşturulacak Komisyonca belirlenir. Tespit edilen kullanım bedeli yıllık ve peşin olarak ilgili saymanlığa ödenir ve ödemeye ilişkin makbuzun bir örneği Bakanlığa teslim edilir. Kullanım süresi, kullandırma sözleşmesinin imzalandığı tarihte başlar. Kullandırma ve tescil işlemlerine ait giderler yatırımcı veya girişimci tarafından ödenir.

Başvuru aşamasında tüzel kişiliğin kurulmuş olması şart değildir. Böylece korunması gerekli taşınmaz kültür varlığına ilişkin komisyon değerlendirmesinden geçmemiş bir proje için yatırımcı veya girişimci gereksiz masraf ve işlemlerinin önüne geçilmiş olmaktadır. Komisyon tarafından önce proje değerlendirilecek, belgelendirilmesi uygun görülen projelerle ilgili gerekli işlemlerin tamamlanması için girişimci veya yatırımcıya süre verilecektir. Bir anlamda verilen süre içinde gerekli işlemleri tamamlayan yatırımcı veya girişimcilere Bakanlık taşınmaz tahsisini taahhüt etmektedir. Kullandırmaya konu taşınmazla ilgili harita, plan, tescil, ifraz, tevhit, terkin ve benzeri işlemlerin yapılması veya yaptırılması, kültür yatırımı veya girişimi için proje hazırlanması, bunların tasdik işlemlerinin yapılması, yatırım veya girişimin Bakanlıkça belgelendirilmesi veya münhasıran Kanunun amacına uygun tüzel kişilik kurulması amacıyla, Komisyonca yatırımcı ve girişimcilere altı aya kadar ön izin verilir. Bu durumda taşınmazın değerinin binde biri esas alınarak yıllık hesaplanacak bedel üzerinden altı aya kadar ön izin bedeli alınır. Ön izin bedeli, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıkları ile 29/1/2004 tarihli ve 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 2 nci maddesi kapsamında olan illerde yapılacak yatırımlar için yüzde elli indirimli olarak uygulanır. Ön izin süresi, gerekli görülen hallerde bedeli karşılığında Komisyonca uzatılabilir.

Bu amaçla taşınmaz tahsis edilen tüzel kişiler, 5225 sayılı Kanuna göre yatırım veya girişim belgesi almak ve Kanun amaçları doğrultusunda faaliyette bulunmak zorundadırlar. Bu durumdaki tüzel kişilerin Kanunda belirtilen ve aşağıda açıklanan diğer teşvik unsurlarından da yararlanabilir.

İl özel idareleri ile belediyeler, mülkiyetlerinde olan taşınmaz kültür varlıklarını, KTB'nın uygun görmesi şartıyla yukarıdaki esaslara göre tahsis edebilirler.

Kanun amaçları doğrultusunda faaliyette bulunmak üzere kurulan tüzel kişiler, kendi mülkiyetlerinde veya tahsis yoluyla veyahut diğer özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan 2863 sayılı Kanun kapsamındaki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarında yürütecekleri faaliyetler için, 5225 sayılı Kanunda yazılı diğer teşvik unsurlarından yararlanabilirler. Bu durumda kendi mülkiyetlerinde

bulunmayan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları üzerinde kullanım (kira, irtifak vb.) hakkının bulunması gerekir.

#### **b. Gelir Vergisi Stopajı İndirimi**

Kanun uyarınca belge almış kurumlar vergisi mükellefi yatırımcı veya girişimcilerin, münhasıran belgeli yatırım veya girişimde çalıştıracakları işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin belli bir kısmı terkin edilir.

Terkin edilecek miktar, aylık sigorta prim bordrolarında bildirilen işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin, yatırım aşamasında %50, işletme aşamasında ise %25'idir. İndirim süresi de sınırsız değildir, yatırım aşamasında en fazla 3 yıl, işletme aşamasında ise en fazla 7 yıldır. Sürelerin hesabında belge tarihini esas almak gerekir.

Gelir vergisi stopaj indirimi, çalışanlara yönelik değil, girişimci veya yatırımcıya tanınmış bir teşvik unsurudur. Belgeli yatırımcı veya girişimciler, münhasıran belge kapsamındaki faaliyetlerde çalıştırdıkları işçilerin ücretleri üzerinden normal oranda gelir vergisi tevkifatı yapacaklar, muhtasar beyanname ile ilgili vergi dairesine beyan edeceklerdir. Vergi daireleri, muhtasar beyanname üzerinden hesaplanan gelir vergisinin yatırım aşamasında %50'sini, işletme aşamasında ise %25'ini terkin edecektir.

Stopaj indiriminden yararlanabilmek için, yatırımcı veya girişimcilerin çalıştırdıkları işçileri aylık sigorta prim bordrolarına dahil etmek zorunda olduklarını da belirtmek gerekir.

#### **c. Sigorta Primi İşveren Paylarında İndirim**

B Belgeli kurumlar vergisi mükellefi yatırımcı veya girişimcilerin, münhasıran belgeli yatırım veya girişimde çalıştırdıkları işçilerin, prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin yatırım aşamasında üç yılı aşmamak şartıyla % 50'si, işletme aşamasında ise yedi yılı aşmamak şartıyla % 25'i, KTB bütçesinden karşılanır. Yatırımcı veya girişimciler tarafından bütçeden karşılanacak

prim tutarı kadar eksik ödeme yapılır ve aradaki fark Sosyal Güvenlik Kurumunun talebi üzerine KTB tarafından bir ay içinde Kuruma ödenir<sup>362</sup>.

Hazinece karşılanacak prim tutarı işçilerin 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 72 ve 73 üncü maddeleri uyarınca prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesine isabet eden kısmıydı. Ancak 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 106 ncı maddesi ile 506 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış, 104 üncü maddesi ile de 506 sayılı Kanuna yapılan atıfların 5510 sayılı Kanuna yapılmış sayılacağı belirtilmiştir. Buna göre 506 sayılı Kanun yerine 1.1.2007 tarihinden itibaren 5510 sayılı Kanunu ve bu Kanunun da prim alınması, prime esas kazanç ve prim oranlarını düzenleyen 79, 80 ve 81 inci maddelerini anlamak gerekmektedir.

Sigorta primi işveren payı indiriminden yararlanabilmek için çalıştırılacak sigortalılara mahsus olarak düzenlenen aylık prim ve hizmet belgesinin zamanında ve belirlenen şekle uygun olarak Sosyal Güvenlik Kurumuna verilmesi gerekir.

Kültür yatırım veya girişimlerinin nitelikleri dikkate alınarak işverence çalıştırılabilecek azami işçi sayısı ve buna ilişkin usul ve esaslar, Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanlıkça müştereken belirlenir.

#### **d. Enerji Desteği**

Enerji desteği, kültür belgeli yatırım veya girişimlerin münhasıran belgeli yatırım veya girişimde kullandıkları ve bedelini fatura döneminde peşin olarak ödemiş oldukları faturalarda kayıtlı doğalgaz ile aktif elektrik enerjisi tüketim bedeli üzerinden beş yıl süreyle yüzde yirmi oranında uygulanır. Beş yıllık süre kültür belgesinin verildiği, belgeli olarak faaliyete başlanmışsa faaliyete başlandığı tarihten itibaren başlar.

---

<sup>362</sup> Kültür Yatırım ve Girişimlerine Gelir Vergisi Stopajı, Sigorta Primi İşveren Payı ve Su Bedeli İndirimi ile Enerji Desteği Uygulamasına Dair Yönetmelik, Md. 6.

Enerji desteğinde faturalara kayıtlı aktif enerji gideri ile fiilen kullanılan doğalgaz gideri esas alınır. Faturalarda yer alan vergiler ve gecikme bedelleri teşvik ödemesinde dikkate alınmaz. Geçmiş dönem borcu olanlar borçlarını tamamen ödedikten sonra enerji desteğinden yararlanabilirler.

Enerji desteğinden yararlanacak belgeli yatırım veya girişimlerin elektrik veya doğalgaz sayaçlarının müstakil olması gerekir.

Firmalara ödenmesi gereken enerji desteği tutarları, Bakanlık Bütçesinden ödenmek üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde bu amaçla açılan hesaptan her üç ayda bir ilgililerin banka hesabına aktarılır.

Enerji desteğinden yararlanmak isteyen yatırımcı veya girişimciler yatırım veya girişim belge örnekleri ile birlikte KTB'na müracaat ederler. Bakanlıkça yapılan ön inceleme sonunda müracaatı uygun görülenler yatırım veya girişimin bulunduğu yer Kültür ve Turizm İl Müdürlüğüne bildirilir.

Bakanlıkça uygun görülen yatırımcı veya girişimciler, enerji desteğinden yararlanmak için her ay destekten yararlanılacak döneme ait doğalgaz ve aktif elektrik enerjisi tüketim fatura veya ödeme belgelerinin asıllarını Kültür ve Turizm İl Müdürlüklerine verirler.

#### **e. Su Bedeli İndirimi**

Belgeli yatırım veya girişimlerde kullanılan su bedelleri yatırım veya girişimin bulunduğu yörede uygulanan tarifelerden en düşüğü üzerinden ödenir.

Yörede su dağıtım hizmetini yürüten kuruluşlar, kültür belgeli yatırım veya girişimlerce kültür belgesi ve su tüketim faturalarının ibrazı halinde gerekli işlemleri yapar.

Su bedeli indirimi, kültür belgesinin geçerli olduğu sürece uygulanır.

Su bedeli indiriminden yararlanacak yatırım ve girişimlerin su sayaçlarının bağımsız olması zorunludur.

#### **f. Yabancı Uzman Personel ve Sanatçı Çalıştırabilme**

Belgeli yatırım veya girişimlerde, KTB ve İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca verilen izinle yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırılabilir.

Ancak bu şekilde çalıştırılan yabancı personelin sayısı toplam personelin % 10'unu aşamaz. Bu oran Bakanlıkça % 20'ye kadar artırılabilir. Bu personel, en erken işletmenin faaliyete geçmesinin üç ay öncesinden itibaren çalışmaya başlayabilir.

#### **g. Hafta Sonu ve Resmi Tatillerde Faaliyette Bulunabilme**

Belgeli girişimler ile belge kapsamındaki diğer birimler belgede belirlenen çalışma süresi içinde hafta sonu ve resmi tatillerde de faaliyetlerine devam edebilirler.

5225 sayılı Kanunda yer alan teşvik unsurlarından bazıları ile ilgili ikincil nitelikteki düzenlemeler hala yapılmadığı için uygulamanın Kanun hükümleri doğrultusunda ilgili idarelerin yorumuna göre yapılması gerekmektedir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları yönünden 5225 sayılı Kanundan istifade edilebilecek halleri iki başlık altında incelemek mümkündür. Birincisi, kamunun mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının, Kanunda belirtilen amaçlarda kullanılmak üzere tahsisi, ikincisi ise, kişilerin kendi mülkiyetlerinde bulunan 2863 sayılı Kanun kapsamındaki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının kanunda yazılı amaçlarla kullanılması halinde diğer teşvik unsurlarından istifade ettirilmesi.

#### **4. Teşviklerden Yararlanmada Usul**

Teşviklerden yararlanabilmek için 5225 sayılı Kanun amaçları doğrultusunda faaliyette bulunmak üzere kurulmuş bir tüzel kişiliğin olması ve KTB'ndan belge alınması gerekmektedir.

5225 sayılı Kanun kapsamında verilecek belgeleri düzenleyen Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği    tür belge öngörmüştür; **yatırım belgesi, girişim belgesi ve kısmi girişim belgesi.**

Yatırım belgesi kanunun amacına uygun yatırımlara yatırım aşamasında, girişim belgesi kanunun amacına uygun faaliyetin sürdürüldüğü girişimlere, kısmi girişim belgesi ise, kullanıma hazır tesislere veya projelere, niteliğini artırmak üzere yapılacak eklentilerini yatırım kapsamında tutmak suretiyle Bakanlıkça verilen belgeyi ifade etmektedir.

Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği’nin 41 inci maddesinde **“ zel tesis ve projeler”** arasında sayılan tescilli taşınmaz kültür varlıklarına Bakanlıkça belge verilebileceği belirtilmektedir.

Dikkat edileceği üzere, Kanun tüzel kişiliklerin sadece (münhasıran) Kanunda yazılı amaçlarla kurulmuş olmasını şart koşmuş olmakla beraber, belge tüzel kişiliğe verilmemekte, tüzel kişilik adına her bir tesis veya proje için ayrı ayrı düzenlenmektedir. Örneğin, Kanun kapsamında kurulmuş bir tüzel kişiliğin hem kültür merkezi yapımı, hem somut olmayan kültürel miras veya taşınmaz kültür varlığı projesi var ise, bu faaliyetlerin konuları itibariyle ayrı ayrı belgelendirilmesi gerekmektedir. Bu faaliyetlerin tamamının aynı mekan içinde yürütülmesi durumunda ise, kanaatimizce tek bir belge yeterli olacaktır.

Kanunda belirtilen teşvik uygulama süreleri, kültür belgesinin alındığı ve faaliyete başlandığı tarihten itibaren hesaplanır.

Kanunda belirtilen teşvik unsurlarından gelir vergisi stopajı indirimi, sigorta primi işveren paylarında indirim, enerji desteği ve su bedeli indiriminden yararlanan kültür yatırım ve girişimleri için, başka bir teşvik mevzuatında da benzer teşvik veya indirimlerin bulunması halinde, yatırımcı veya girişimcilerin lehine olan hükümler uygulanır.

Belgeli yatırım veya girişim KTB'nın izni ile devredilebilir. Devralanlar, devir tarihinden itibaren kalan süreler için teşvik ve indirimlerden yararlanabilirler. Devredilen belgelerde belgenin ilk verildiği tarih ve eski belge numarası belirlenir.

Aynı yatırımcı veya girişimcinin birden fazla belgeli yatırım veya girişiminin bulunması halinde, teşvik ve indirimler her bir yatırım veya girişim için ayrı ayrı uygulanır.

## **D. DİĞER MALİ TEŞVİKLER**

### **1. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanması**

2863 sayılı KTVKK'nun 12 nci maddesinde, özel hukuka tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için KTB'nca ayni, nakdi ve teknik yardım yapılacağı belirtilmektedir. Yapılacak nakdi yardımlar için her yıl KTB'nın bütçesine ödenek konmaktadır. Ayni ve teknik yardımlar ise Bakanlık imkanları (uzman personelin mesaisinden veya Bakanlık araç-gereçlerinden) ölçüsünde kullanılabilir.

Bakanlık tarafından yapılacak yardımların usul ve esaslarını belirleyen "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik"<sup>363</sup> ile yapılan düzenlemeye göre nakdi yardım karşılıksız ve geri ödemesizdir. Nakdi yardımdan sadece özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişiler yararlanabilirler. Mülkiyeti kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmaz kültür varlıkları yardımdan yararlanamazlar. Mülkiyeti kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar için 2863 sayılı Kanunda başka finansman kaynakları öngörülmüştür. Taşınmaz tabiat varlıklarının korunması, bakım ve onarımı için de yardım yapılabilir.

#### **a. Yardım Miktarı ve Ön Ödeme**

Her bir taşınmaz kültür ve tabiat varlığı için yapılacak yardım miktarı, KTB'nda bu amaçla oluşturulan komisyon tarafından belirlenir. Yapılacak yardımın asgari tutarı bulunmamaktadır. Buna mukabil yapılacak nakdi yardım tutarı, projeler

---

<sup>363</sup> RG, 15.07.2005/25876.

için ellibin (50.000.-) YTL'yi, proje uygulamaları için tahmini bedelinin yüzde yetmiş (%70) ini ve her hal ve takdirde ikiyüzbin (200.000.-) YTL'yi geçemez.

Ancak tahmini bedeli ellibin (50.000.-) YTL'yi geçmeyen proje uygulamalarının yüzde yüz (%100) ne kadar yardım yapılabilir. Yıllara sari veya kısımlara bölünen proje uygulamaları %100 yardımdan yararlandırılmaz. Bu tutarlar her yıl, Türkiye İstatistik Kurumunca belirlenen genel FE oranında artırılır.

Proje yardımlarında n ödeme yapılamaz. Projelerin tamamlanması ve ilgili KBK'nca uygun görülmesini müteakip nihai ödeme yapılır.

Proje uygulamalarında ise yardım miktarının yüzde yirmi (%20) sine kadar n ödeme yapılabilir. Ancak n ödeme oranının komisyon kararında belirtilmesi gerekir. Sözleşmenin imzalanmasını müteakip, komisyonca belirlenen n ödeme miktarı hak sahibine ödenir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünce yaptırılacak inceleme sonucuna göre, proje uygulamasının fiziki olarak en az yüzde elli (%50) sinin gerçekleşmesi halinde komisyonca belirlenen toplam yardım miktarının yüzde otuz (%30) u oranında ara ödeme yapılabilir. Nihai deme işin tamamlandığınadır denetim sonucuna göre yapılır. Ara ve nihai demeler, bir önceki ödemenin mahsuplaştırılması suretiyle yapılır. n veya ara ödeme yapılmaksızın, işin tamamlandığınadır rapora istinaden yardım miktarının tamamı bir defada da ödenebilir.

#### **b. Değeriendirme Kriterleri**

Gerçek veya tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yapılacak ayni, nakdi ve teknik yardım başvurularını değeriendirmek üzere; KTB Müsteşarı başkanlığında, ilgili müsteşar yardımcısı, Genel Müdür, teknik işlerden ve yardım sağlanmasından sorumlu genel müdür yardımcısı, daire başkanı ve şube müdüründen oluşan bir Yardım Komisyonu kurulur.

Komisyon aşağıda belirtilen önceliklere göre başvuruları değeriendirir.

a) Projeler,

b) Mevcut durumu itibariyle aciliyet arz eden taşınmazlara ilişkin proje uygulamaları,

c) Mimari ve kültürel açıdan dönemsel ve bölgesel değer teşkil eden proje uygulamaları,

d) Sit alanı içinde, doku bütünlüğü ve karakteri bozulmamış, korunması gerekli sokak veya meydan üzerinde yer alan yapılara ilişkin proje uygulamaları,

e) Yılı içinde tamamlanacak proje uygulamaları,

f) Mülkiyeti gerçek kişilere ait taşınmazlara ait proje uygulamaları,

g) Mülkiyeti Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ve kamuya yararlı derneklere ait taşınmazlara ilişkin proje uygulamaları,

h) Mülkiyeti (g) bendinde belirtilenlerin dışındaki tüzel kişilere ait taşınmazlara ilişkin proje uygulamaları,

öncelik arzederler.

Komisyon, proje uygulamalarında yardım miktarının yüzde yirmi (%20) sine kadar ön ödeme yapılmasına karar verebilir.

### **c. Yardımdan Yararlanmada Usul**

Mülkiyetinde taşınmaz kültür ve tabiat varlığı bulunan ve bakım ve onarımını gerçekleştirmek için yardım isteyen gerçek veya tüzel kişilerin (proje için veya proje uygulaması için) KTB'nca istenilen belgeler ile birlikte Kültür ve Turizm İl Müdürlüklerine yazılı olarak başvuruda bulunması gerekir<sup>364</sup>. Proje ve proje uygulaması

---

<sup>364</sup> Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenecek belgeler;

***Proje hazırlanması için;***

a) Taşınmaza ilişkin tescil kararı,

b) Projenin kapsamına, işin bitirilme süresine ve tahmini bedeline ilişkin rapor,

c) 9 x 13 cm boyutundan küçük olmamak kaydı ile yapının içini, dışını ve çevresini gösteren, net çekilmiş fotoğraf albümü,

d) Çaplı tasarruf vesikası veya tapu örneği,

yardımdan faydalanmak istenen yapının mülkiyeti hisseli ise hissedarlardan birinin istenen belgeler ile birlikte başvurusu yeterlidir. Başvuru kanuni vekaletle haiz kişiler tarafından da yapılabilir.

Yardım talep edenler tarafından hazırlanan ve yukarıda sayılan belgeler bir dilekçe ekinde Kültür ve Turizm İl Müdürlüğüne verilir. Dosyalar, İl Müdürlükleri tarafından incelenerek varsa eksiklikleri tamamlatılır ve talep konusu projelerin ilin kültürel değerlerine katkısı yönünden bir ön değerlendirmeye tabi tutularak Bakanlığa gönderilir.

Belgeleri tam olan dosyalar her yılın Mart ayında toplanacak Yardım Komisyonunda değerlendirilerek yardım yapılmasına veya yapılmamasına karar verilir. Komisyon kararlarında yardım yapılacak kişi, tahmini bedeline göre yapılacak yardım miktarı, yardım türü ve ödeme şekli belirtilir.

Yapılacak nakdi yardımların yıl içinde harcanması esastır. Yılı içinde tamamlanamayacak uygulamaların kısımlara bölünerek tamamlanabilecek kadar kısmı için yardım talebinde bulunulması; diğer kısımlar için de takip eden yıllarda yeniden talepte bulunulması mümkündür. Takip eden yıllarda işin devamı niteliğindeki başvurular öncelikle dikkate alınır.

---

e) Fotoğraflı nüfus cüzdanı örneği,

f) Kanuni tebligat adresi,

**Proje uygulamaları için;**

a) Proje uygulamasının kapsamına, işin bitirilme süresine, uygulama aşamalarına ve tahmini bedeline ilişkin rapor,

b) 9 x 13 cm. boyutundan küçük olmamak kaydı ile yapının içini, dışını ve çevresini gösteren, net çekilmiş fotoğraf albümü,

c) Belediyesinden ve ilgili koruma kurulundan onaylı arsanın ve binanın durumunu gösteren 1/500 ölçekli vaziyet planı,

d) Çaplı tasarruf vesikası veya tapu örneği,

e) Taşınmaza ilişkin tescil kararı, ilgili kurulca onaylı rölöve, restorasyon ve gerekiyorsa restitüsyon projesi,

f) Fotoğraflı nüfus cüzdanı örneği,

g) Kanuni tebligat adresi,

Yapılacak denetlemelerde esas itibarıyla harcanan para miktarına veya maliyete bakılmaz. Sadece işin fiziki gerçekleşme durumu ve işin KBK kararlarına uygun olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin kontrol edilmesi gerekir. KBK'nca uygun görülen projelere aykırı uygulamalara, düzeltilinceye kadar ödeme yapılmaz.

Taşınmaz kültür varlığının korunmasına yönelik yardımlardan yararlananlar, aynı taşınmaz için 10 yıl geçmedikçe yeniden yardım talep edemezler. Ancak aynı kişiler farklı taşınmaz kültür varlıkları için yardım talebinde bulunabilirler.

#### **d. Sözleşme Yapılması ve Sözleşmenin Feshi**

Kesinleşen komisyon kararları, il müdürlüklerine ve istek sahiplerine bildirilir. İl Müdürlükleri yardım almaya hak kazanan istek sahipleriyle sözleşme imzalar. Sözleşme yardıma hak kazanan kişilerin kanuni vekalet haiz temsilcileriyle de yapılabilir.

Sözleşmeler, yardımın amacına uygun şekilde kullanılmaması, yanlış bilgi ve belge verilmesi, yanıltıcı beyanda bulunulması, kurul onaylı projeye aykırı uygulama yapıldığının Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünce tespit edilmesi hallerinde Komisyon kararıyla feshedilir.

Sözleşme; yardımın amacına uygun kullanılmadığı gerekçesiyle feshedilmiş ise, yardımın amacına uygun kullanılmayan kısmının; yanlış bilgi, belge verilmesi veya yanıltıcı beyanda bulunulması veya kurul onaylı projeye aykırı uygulama yapılması gerekçesiyle feshedilmiş ise yardımın tamamının geri ödenmesi gerekir. Sözleşmenin feshi halinde, yardım miktarının ödendiği tarihten tahsiline kadar geçen süre için hesaplanacak yasal faizi de aranır.

Yardım yapılmak üzere sözleşme imzalanan kişilerden sözleşmenin feshine neden olanlar bir daha yardımdan yararlandırılmaz. Ancak, sözleşmenin feshi mücbir sebeplere veya kişinin kusuru dışındaki nedenlere dayanıyorsa Komisyon geri ödeme yapılmamasına veya ilgiliye durumun düzeltilmesi için süre verilmesine karar verebilir. Kanunda ve Yönetmelikte mücbir sebeplerin ve kişinin kusurlu sayılmayacağı hallerin neler olduğu belirtilmediğinden, mücbir sebebin varlığı veya sözleşmenin feshine

kişinin kusurunun sebep olup olmadığının bir inceleme ile tespiti gerekir. Hangi hallerin mücbir sebep sayılacağına tespiti için de genel hükümlere başvurmak gerekir.

## 2. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı

5226 sayılı Kanun değişikliği ile mevzuatımıza giren katkı payı uygulaması, 2863 sayılı Kanunun 12 nci maddesinin 3, 4, 5, 6 ve 7 nci fıkralarında düzenlenmiştir<sup>365</sup>. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik<sup>366</sup> ile de madde uygulamasına ilişkin ayrıntılar düzenlenmiştir.

### a. Katkı Payının Kaynakları

Katkı payının kaynağı, tahakkuk eden emlak vergisinin (bina ve arazi vergisinin) %10'u oranında alınacak tutarlardır. Katkı payı, bir defalık değil ilin emlak vergisi kapasitesine göre her yıl toplanacak ve harcanabilecek bir kaynaktır.

<sup>365</sup> 2863 sayılı Kanuna 5226 sayılı Kanunla eklenen 3, 4 ve 5 inci fıkralar ile 01.01.2007 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 28.12.2006 tarih ve 5571 sayılı Kanunla eklenen 6 ve 7 nci fıkralar şöyledir.

*“(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/6 md.) Belediyelerin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8 inci ve 18 inci maddeleri uyarınca mükellef hakkında tahakkuk eden emlak vergisinin %10'u nispetinde "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı" tahakkuk ettirilir ve ilgili belediyesince emlak vergisi ile birlikte tahsil edilir.*

*(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/6 md.) Tahsil edilen miktar, il özel idaresi tarafından açılacak özel hesapta toplanır. Bu miktar; belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeler kapsamında kamulaştırma, projelendirme, plânlama ve uygulama konularında kullanılmak üzere il sınırları içindeki belediyelere vali tarafından aktarılır ve bu pay valinin denetiminde kullanılır.*

*(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/6 md.) Bu madde uyarınca tahakkuk eden katkı payları hakkında 1319 sayılı Kanunun üçüncü kısmı hükümleri uygulanır. Katkı paylarına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı ile Bakanlık tarafından belirlenir.*

*(Ek fıkra: 28/12/2006-5571/22 md.) Yukarıdaki hükümlere göre, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı payı olarak tahsil olunan miktarlar tahsil edildiği ayı takip eden ayın onuncu günü akşamına kadar il özel idarelerine bir bildirim ile beyan edilerek aynı süre içinde ödenir. Tahsil ettikleri katkı payını yukarıda belirtilen süre içinde il özel idarelerine yatırmayan belediyelerden, bu katkı payları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre gecikme zammı tatbik edilerek tahsil edilir.*

*(Ek fıkra: 28/12/2006-5571/22 md.) Belediye başkanları, belediyelerin tahsil ettikleri paylardan il özel idarelerine ödemeleri gereken taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı paylarının, zamanında ve tam olarak ödenmesini sağlamakla yükümlüdür. Ödenmeyen paylar, ilgili il özel idaresinin talebi üzerine ilgili belediyenin İller Bankasından aldığı genel bütçe vergi gelirleri payından kesilerek talep eden özel idareye gönderilir.”*

<sup>366</sup> RG, 13.04.2005/25785.

Bilindiği üzere emlak vergisi, ilgili belediye tarafından hesaplanan vergi değeri esas alınarak yıllık olarak tarh olunmaktadır. Tespit edilen vergi değeri üzerinden hesaplanan emlak vergisi, her bütçe yılının başından itibaren o yıl için tahakkuk etmiş sayılmaktadır. Katkı payı için emlak vergisi mükelleflerinin beyanname vb. herhangi bir işlem yapmasına gerek bulunmamaktadır. Katkı payı, doğrudan ilgili belediye tarafından emlak vergisindeki esaslara göre hesaplanmakta ve tahsil edilmektedir.

Emlak vergisinde yer alan istisna ve muaflıklar katkı payı için de geçerlidir. Kesinleşen katkı payının zamanında ödenmemesi halinde, 6183 sayılı Kanun gereği gecikme zammı uygulanması gerekmektedir.

Belediyelerce tahsil edilen katkı payları, özel bir hesapta izlenir ve en geç tahsilatı takip eden ay sonuna kadar doğrudan il özel idarelerince bu amaçla açılan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı hesabına yatırılır. Zamanında hesaba aktarılmayan katkı payları için belediyelere gecikme zammı uygulanır. Ayrıca ödenmeyen paylar, ilgili il özel idaresinin talebi üzerine ilgili belediyenin İller Bankasından aldığı genel bütçe vergi gelirleri payından kesilerek talep eden özel idareye gönderilir.

Tahsil edilen katkı payının süresi içinde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı hesabına aktarılmasından belediye başkanı ve hesap işleri müdürü birlikte sorumlu tutulmuştur. Diğer taraftan il özel idarelerinin de katkı payı hesabını, tahsil edilen tutarların zamanında aktarılıp aktarılmadığını takip etmeleri gerekir.

#### **b. Katkı Payının Kullanımı**

Katkı payının sadece İl'deki belediyelerin sınırları içinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılması gerekir. Katkı payı belediyeler tarafından kullanılmakla birlikte, dağıtımına valiler karar vermektedir. Vali, belediyeler dışında il özel idaresi veya diğer herhangi bir kamu kurum/kuruluşuna bu hesaptan kaynak kullandıramaz.

İl sınırları içindeki belediyeler, katkı payı hesabında toplanan paralardan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi kapsamında;

- kamulaştırma,
- projelendirme,
- plânlama ve uygulama

amacıyla kaynak kullanabilirler.

Belediyeler, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili hazırlayacakları kamulaştırma, projelendirme, planlama ve uygulama proje bedellerinin tamamı için katkı payı hesabını kullanamazlar. Belediyelerin katkı payı kullanacakları kamulaştırma, proje ve uygulamalara kendi kaynaklarından katkıda bulunması gerekir. Kullanılabilecek katkı payı tutarı projelerin niteliğine ve belediyelerin özelliğine göre farklılaştırılmıştır.

#### *(1) Kamulaştırmalarda*

Katkı payı, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırılmasında kullanılabilir. Ancak kamulaştırma, katkı payı kullanımında en son tercih edilecek ve oransal olarak en az kaynak aktarılabilecek projelerdir. Belediyeler, kamulaştırma bedelinin en fazla %49'una kadar katkı payı kullanabilirler. %49'luk oran üst sınırı belirlediğinden, Valiler, kamulaştırmalara daha düşük bir oranda katkı payı aktarılmasına karar verebilir ancak, %49'luk oranı artıramaz. Diğer taraftan katkı payı hesabının kullanımında kamulaştırmalar en son tercih edilecek projelerdir. Katkı payı hesabından yararlanmak için yapılan başvurulardan öncelikle projelendirme, planlama ve uygulama talepleri dikkate alınacak, ancak bu talepler karşılandıktan sonra kaynak kalırsa kamulaştırma projeleri için yapılan başvurular değerlendirilebilecektir.

Görüldüğü gibi, taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırılmadan, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bırakılarak korunması ve değerlendirilmesi teşvik edilmektedir.

*(2) Projelendirme, planlama ve uygulamalarda*

Belediyelerce taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projelere, proje maliyetinin yüzde kırkdokuz (%49) una kadar katkı payı kullanılabilir.

Ancak, planlama, projelendirme ve bunların uygulamalarına münhasır olmak üzere, gerekli görülen hallerde bu oranı Valiler;

- büyükşehir belediyeleri için yüzde altmış (%60) a,
- büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyeleri ile ilk kademe belediyeleri için yüzde seksen (%80) e,
- büyükşehir belediyeleri dışındaki il belediyeleri için yüzde seksenbeş (%85)'e,
- diğer belediyeler için yüzde doksanbeş (%95) e

kadar artırmaya yetkilidir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik projeler, kentsel tasarım projeleri, sokak sağlıklılaştırma projeleri, koruma amaçlı imar planları gibi bir sokağa, alana veya bölgeye ilişkin olabileceği gibi tek yapı ölçeğindeki projeler de olabilir. Örneğin birçoğu, ait oldukları devrin mimari, sanatsal, tarihi vb. özelliklerini yansıtan “örnek ve tekil” nitelikteki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının öncelikle rölöve, restorasyon veya restitüsyon projelerinin hazırlanması ve hazırlanan projelerin koruma bölge kurullarınca uygun görülmesi gerekmektedir. Daha sonra koruma bölge kurullarınca uygun görülen bu projelerin uygulamasına geçilecektir. Projeler ve proje uygulamaları, katkı payı dağıtımında öncelikle dikkate alınacaktır. Belediyeler, projeleri veya proje uygulamalarını kendileri yapabileceği gibi hizmet satın almak yöntemiyle de yaptırabilirler ve katkı payı hesabında toplanan kaynağı kullanabilirler.

Belediyeler özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları için de proje hazırlayabilirler. Nitekim, 5393 sayılı Belediye Kanununun<sup>367</sup> belediyenin görev ve sorumluluklarını düzenleyen 14 üncü maddesinde, belediye sınırları içindeki “...*kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını...*” sağlama görevinin belediyelere ait olduğu belirtilmiştir. Kanun koyucu belediyelere bu görevi verirken kamu özel mülkiyet ayrımı yapmamıştır. Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırasının ise, belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirleneceği aynı maddede yer almıştır. Buna göre, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi için de belediyeler proje hazırlayabilirler ve bu projeler için de katkı payından yararlanabilirler.

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun<sup>368</sup> 4 üncü maddesinin beşinci fıkrasına göre, yenileme alanlarında uygulanacak projelerin kamulaştırma, plân, proje ve yapım işlerinde kullanılmak üzere, 2863 sayılı KTVKK’nun 12 nci maddesine göre oluşturulan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı hesabından belediyelere aktarma yapılabilir.

### **c. Katkı Payından Yararlanmada Usul**

Belediyeler, taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırladıkları projeler için bulundukları il Valiliğine katkı payından yararlanma taleplerini iletirler. Belediyelerce yapılacak başvurular, iki dönem halinde Ocak ve Haziran ayı sonuna kadar il özel idaresi müdürlüğüne yapılır. Valiler, ilin durumuna göre farklı başvuru ve değerlendirme dönemi belirleyebilirler. Talebin niteliğine göre istenen belge ve bilgilerin de başvuruya eklenmesi gerekir. Valiliklerce gerek görüldüğü takdirde ilave bilgi veya belge her zaman istenebilir. Başvurular valiliklerce en geç takip eden ayın son gününe kadar sonuçlandırılarak kamuoyuna duyurulur. Katkı payı hesabında toplanan kaynaklardan yararlanmak isteyen projelerin,

---

<sup>367</sup> RG, 13.07.2005/25874.

<sup>368</sup> RG, 05.07.2005/25866.

yılı içinde belli bir plan ve bütünlükten yoksun olarak tek tek değerlendirilmesi yerine tüm taleplerin, belediyelerin sınırları içindeki mevcut taşınmaz kültür varlığı oranı, taşınmaz kültür varlıklarının mevcut durumu, ilin kültürel değerlerine katkısı dikkate alınarak yıl içinde iki defa topluca değerlendirmeye tabi tutulması, kıt kaynakların en acil ve uygun projelere kullanılmasına yönelik bir tedbirdir.

Diğer taraftan katkı payı hesabından yapılacak ödemelerde mali yıl esas olduğundan, değerlendirme sonuçlarının açıklanması ile uygun görülen projeler için ayrılan kaynağın yılı içinde harcanabilmesi arasında makul bir sürenin bulunması gerekir. Ayrılan kaynağın yıl içinde harcanma zorunluluğu, belediyelerin tamamlanması uzun zaman alacak proje ve proje uygulamaları için katkı payı kullanımına kısıtlama gibi görünmekle beraber, yılı içinde bitirilemeyecek proje ve uygulamalar için, işlerin kısımlara bölünerek, her yıl planlanan kısım kadar kaynak talep edilmesi mümkündür. Bu durumdaki projelere takip eden yıllarda öncelik verilecektir. Böylece, işlerin planlandığı sürede ve süratle sonuçlandırılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Katkı payı hesabında toplanan tutarlar bütün iller için aynı olmayacaktır. Katkı payı hesabında toplanacak tutarı, illerin emlak vergisi toplama kapasiteleri belirleyecektir. Diğer taraftan, her ildeki korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı stoku da eşit değildir. İstanbul, Mardin gibi illerde taşınmaz kültür varlığı sayısı daha fazladır. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayısı fazla olan veya katkı payı hesabında toplanan tutarı yüksek olan ve ilgili belediyelerince çok sayıda proje hazırlanan illerde, Valilerce başvuruları değerlendirmek ve öncelikli projeleri belirlemek üzere bir komisyon oluşturulabilir. Böyle bir komisyonun oluşturulması, hesapta toplanan kaynağın kullanılacağı projelerin belirlenmesinde hem katılım, hem de büyük fayda ve sürat sağlayacaktır. Tamamen istisari mahiyetteki böyle bir komisyonun oluşturulması halinde, il kültür ve turizm müdürü, il özel idare müdürü ile il genel meclisinden bir üyenin bu komisyonda bulunması zorunludur. Ayrıca, o dönem, katkı payı hesabından yararlanmak üzere başvuruda bulunmuş belediye başkanlarının da bu komisyonda yer alması gerekir. Vali, değerlendirme sürecinde faydalı olacağına inandığı sivil toplum örgütü temsilcilerini de komisyona dahil edebilir. Komisyon kararları bağlayıcı değildir. Proje önceliklerinin ve kullanılacak kaynak miktarının

belirlenmesinde Vali, komisyon kararına uymayabilir. Bünyelerinde proje büroları bulunan il özel idareleri, projelerin değerlendirilmesinde bu büro uzmanlarından yararlanabilir.

Yıllara sari projeler kapsamında yapılacak işler bölünerek yıl içinde bitirilecek her kısım için ayrıca keşif özeti hazırlanır. Bu durumda keşif özeti bazında değerlendirme yapılır. Takip eden yıllarda işin devamı niteliğindeki keşif özetleri öncelikle değerlendirilir. Keşif artışları değerlendirmeye alınmaz.

Katkı payı aktarılmasına karar verilen kamulaştırma, projelendirme, planlama veya uygulama projelerinin maliyet veya kamulaştırma bedeline, katkı payı hesabından ne oranda destek verileceği valilikçe yazılı olarak ilgili belediyelere bildirilir. Valilikçe uygun görülen proje ve kamulaştırmaların tahmini maliyet bedellerine göre belirlenen tutar, katkı payı hesabında bloke edilir.

Ödemeler, kamulaştırmada anlaşma tutanağı veya asliye hukuk mahkemelerince yaptırılan tespite göre, diğer işlerde ise fatura veya hak edişlere göre bloke edilen tutardan yapılır. Bloke edilen tutar, proje maliyeti veya kamulaştırma bedelinden fazla ise aradaki fark ilgili belediyeye ödenmez ve katkı payı hesabına aktarılır.

Katkı payı hesabından yapılacak ödemelerde mali yıl esastır. Uygun görülen kamulaştırma ve projeler için Katkı Payı hesabında bloke edilen tutarlar yılı içinde harcanır. Bloke edilen tutarların yılı içinde harcanmayan miktarın ödemesi iptal edilerek bir sonraki yılda değerlendirilecek projelerde kullanılır.

Katkı payı belediyelerce harcama mevzuatına uygun olarak harcanır. Mutlak surette az ya da çok belediyelerin de katkı payı kullandırılan projeler için bütçelerinden kaynak aktaracaklarından harcamalar ve harcamalarda düzenlenecek belgeler konusunda gerekli özen ve dikkati göstermek zorundadırlar.

En az on yıl geçmedikçe katkı payı aktarılan ve tamamlanan bir iş için ikinci defa katkı payı talep edilemez.

Katkı payından, taşınmaz tabiat varlıklarına ilişkin proje ve proje uygulamaları yararlanamaz.

Her başvuru döneminde, katkı payı hesabında ne kadar tutar bulunduğunun ilgili belediyelere ve hemşerilik hukuku gereği, ildeki vatandaşlara duyurulması gerekir. Böylece katkı payı hesabından kaynak talep edecek belediyeler, toplam kaynağın ne olduğunu bilerek başvuruda bulunmuş olurlar. Aynı şekilde değerlendirme sonuçlarının sadece talepleri uygun görülen belediyelere değil tüm belediye ve vatandaşlara duyurulması, hesabın saydamlığına ve değerlendirmelere olan güveni artıracaktır. Bununla aynı zamanda, katkı payı aktarılması uygun görülen projelerin belediyelerce nasıl yürütüldüğünün hemşeriler tarafından takibine olanak sağlar.

### 3. TOKİ Kredileri

2863 Sayılı KTVKK'nun 12 nci maddesinin 8 inci fıkrası ile taşınmaz kültür varlığına sahip gerçek ve tüzel kişilere TOKİ kaynaklarından düşük faizli kredi kullanma imkanı getirilmiştir. Buna göre, *“2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılır. Bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığına müştereken belirlenir.”*

Söz konusu fıkra uyarınca, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu için TOKİ tarafından kullanılacak kredilere ilişkin usul ve esasları belirleyen protokol, KTB ile TOKİ Başkanlığı arasında imzalanmış ve uygulamasına 2005 yılından itibaren başlanmıştır<sup>369</sup>. Söz konusu protokole göre, korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlığı malikleri, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu için piyasa cari faiz oranlarından daha düşük oranla uzun vadeli kredi kullanma olanağına kavuşmuş olmaktadır.

<sup>369</sup> KTB ile Başbakanlık TOKİ Başkanlığı arasında imzalanan “Toplu Konut İdaresince Taşınmaz Kültür Varlıklarının Bakımı, Onarımı ve Restorasyonu için Kullanılacak Kredilerin Tahsisi, Kullanımı ve Geri Ödemelerine Dair Usul ve Esaslar” için Bkz., <http://www.kultur.gov.tr/teftis/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF060F3652013265D64C31B0AB989B50BC> (8 Mayıs 2007).

#### **a. Krediden Yararlanabilecek Olanlar**

TOKİ Kredilerinden mülkiyetinde korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunan özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişiler yararlanabilir. Krediden yararlanmada taşınmazın birinci veya ikinci grup olmasının bir önemi yoktur. Kredinin korunması gerekli taşınmaz kültür varlığının bakım, onarım ve restorasyonu için kullanılması gerekmektedir, tescilli taşınmaz iktisabında kredi kullanılamaz. Bakım, onarım ve restorasyon tescilli taşınmazların fonksiyon ve konfor şartları gereği kullanıma yönelik donanımı ve proje hizmetlerini de (klima, jakuzi, yangın hassas algılama, kapalı devre kamera sistemi, tefriş elemanları vb.) kapsar.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili diğer teşvik veya yardımlardan yararlanılması kredi kullanımına engel değildir. Ancak idareler değerlendirme esnasında bu durumu göz önünde bulundurabilirler. Örneğin, KTB Bütçesinden yapılan yardımdan yararlanan projeler için aynı zamanda TOKİ kredilerinden de yararlanılmak üzere talepte bulunulabilir. Aynı şekilde 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanununa göre, teşvik belgesine bağlanmış projeler de TOKİ kredilerinden faydalanabilir. Hatta değerlendirme esnasında teşvik belgeli projelere, kredi kullandırmada öncelik tanınması gerektiği düşünülmektedir.

KTB ile TOKİ arasında imzalanan protokolde sadece maliklerin kredi başvurusunda bulunabileceği gibi bir sonuç çıksa da, Kanun düzenlemesinde mülkiyet hakkına sahip olmayanların TOKİ kredilerinden yararlanmasına engel bir durum bulunmamaktadır. Bu durumda yeterli teminatın verilmesi ve tescilli taşınmaz kültür varlığı malikinin (hisseli ise tüm maliklerin) muvafakat etmesi gerekir.

#### **b. Kredi Miktarı ve Faiz Oranı**

TOKİ tarafından kullanılacak kredinin miktarı, tescilli taşınmaz kültür varlığı projesinin keşif bedelinin en fazla %70'idir. Ancak %70 oranı 2007 yılı için 80.000.-YTL'yi geçemeyecektir. Örneğin, keşif bedeli toplam 200.000 YTL olan tescilli taşınmaz kültür varlığı için kullanılabilecek kredi tutarı en fazla ( $200.000 * \%70 = 140.000$  YTL değil) 80.000 YTL olacaktır. Kredi üst limiti kullanılacak finansman

imkanları dikkate alınarak TOKİ tarafından her yıl yeniden belirlenmektedir. TOKİ bütçesinde yeterli kaynak bulunmayan yıllarda kredi kullandırmayabilir.

Kullandırılan kredinin faizi yıllık %4, vadesi ise 10 yıl olup geri ödemeler aylık sabit taksitler halinde tahsil edilecektir. Kullandırılan kredilerin faizi, kredinin ilk kullanıldığı tarihten itibaren hesaplanmaya başlanacaktır. Eğer avans kullandırılmış ise faiz, avansın hak sahibine ödendiği tarihten itibaren hesaplanması gerekir.

### **c. Kredi Verilebilecek Projeler**

Kural olarak korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlıklarının, bakım, onarım ve restorasyonuna ilişkin tüm projeler TOKİ kredilerinden yararlanabilir. Ancak, TOKİ kaynakları sınırsız olmadığından, kredi için başvuran projeler ile talep edilen miktarın toplamı kredi için ayrılan kaynak miktarından daha fazla ise, bazı projelere öncelik verilmesi gerekecektir.

Bu durumda kredi verilecek projelerin belirlenmesinde, tarihi kent dokularının sağlıklılaştırılmasına yönelik olan ve yerel yönetimler vb. kurumların öncülüğü ve koordinasyonu ile gerçekleştirilecek projelere öncelik verilir.

Kullandırılacak kredilerde, bakım, onarım ve restorasyon işlemleri yapılacak taşınmaz kültür varlığının; mimari ve kültürel değeri, fiziki durumu, bulunduğu çevrenin özellikleri, kullanım amacı göz önünde bulundurulur.

Taşınmaz kültür varlığının bakımı, onarımı ve restorasyonu için yapılacak işlemlerin; yapının kültür varlığı niteliğinin devamını sağlaması, gerekirse sağlıklılaştırılması ve işlev kazandırılması amacına yönelik olması zorunludur.

### **d. Kredi Kullanmada Usul**

Krediden yararlanarak mülkiyetindeki tescilli taşınmaz kültür varlığının bakım, onarım ve restorasyonunu yaptırmak isteyen gayrimenkul sahipleri TOKİ'ne yazılı olarak başvuruda bulunur. Başvuru dilekçesine aşağıdaki bilgi ve belgeler eklenir.

- Onarılacak eserin Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu tarafından onaylanmış rölöve ve restorasyon projeleri ile restorasyon raporu,
- Onaylı projeye göre düzenlenmiş keşif raporu,
- İş programı,
- Yapının dışını, içini ve çevresini detaylı biçimde gösteren tanıtıcı nitelikteki fotoğraflar (en az 9x12 cm. boyutlarında),
- Arsanın ve binanın durumunu gösteren, belediyesinden onaylı vaziyet planı (1/200 veya 1/500 ölçekli),
- Tapu örneği, çaplı tasarruf vesikası,
- Nüfus cüzdanı örneği ve ikametgah belgesi.

Kredi kullanılacak olan yapının mülkiyeti hisseli ise, hissedarların her birinin ayrı ayrı dilekçe, nüfus cüzdanı örneği, ikametgah belgesi ve muvafakatname vermesi veya hissedarlardan birine vekaletname vermesi gereklidir.

Kredi talepleri TOKİ Başkanlığı tarafından değerlendirilerek, uygun görülen projeler belirlenir ve talep sahiplerine duyurulur. TOKİ’nce daha önceden belirlenen ve protokolü yapılan banka/bankalara, kredi açılan proje için gerekli talimatlar verilir.

Banka ile kredi kullanıcısı arasında sözleşme imzalanır ve söz konusu taşınmaz kültür varlığı üzerine tahsis edilen kredinin % 100 fazlası üzerinden bankaca ipotek tesis edilir. Teminat olarak gösterilecek gayrimenkullerin tasarrufa ve ipoteğe mani herhangi bir engeli bulunmamalıdır. Birinci derece ve sırada ipotek konulmayan gayrimenkuller teminat olarak kabul edilmez.

2863 Sayılı KTVKK’nun 21 inci maddesi gereği tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan ve birinci ve ikinci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır. Bu nedenle bankaca borçlandırmaya esas bedel hesaplanırken, sadece

kullandırılan kredi miktarı ve faizi, krediye ilişkin sigorta v.b. giderler dikkate alınır, ayrıca vergi hesaplanmaması gerekir.

Hisseli gayrimenkule, bütün hissedarların borca ve ipoteğe iştirakleri halinde kredi açılabilir.

Teminat olarak ipotek alınacak gayrimenkullerin sigorta işlemleri banka tarafından gerçekleştirilir.

#### **e. Kredinin Kullanımı ve Geri Ödeme**

Gerekli teminatlar gösterilip, kredi sözleşmesi imzalandıktan sonra kredi ödemeleri, yapılmış işleri belgeleyen ve usulüne uygun şekilde düzenlenmiş hakediş raporlarına göre yapılır.

Hakediş raporları, taşınmaz kültür varlığının yer aldığı bölgede bulunun KTB Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ile TOKİ tarafından onaylandıktan sonra geçerlilik kazanır ve ödemesi yapılır. Banka; hak sahiplerine yapacağı hakediş ödemelerini, TOKİ tarafından Banka hesaplarına yapılacak aktarımdan itibaren en geç üç (3) işgünü içinde gerçekleştirmek zorundadır. Son hakediş geçici kabul işlemi yapıldıktan sonra ödenir.

Taşınmaz kültür varlığı için verilecek kredi miktarının %15'i bankaca gerekli teminatlar alındıktan sonra avans olarak ödenir. Verilen avans, son hakedişle tamamlanmak üzere hakedişlerden eşit oranlarda kesilir.

Kredi kullanan gerçek ve tüzel kişilerin geri ödemeleri, son hakedişin ödenmesinden sonra en geç üç ay içinde başlar. Banka kredi kullanıcısı için 10 yıllık geri ödeme tablosu hazırlar ve bunu kredi kullanıcısına tebliğ eder. Kredi kullanıcısı, kullandığı krediyi, geri ödeme tablosundaki esaslara uygun olarak aylık eşit taksitler halinde öder.

Vadesinde ödenmeyen borca gecikilen günler için, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un 51 inci maddesinin 1 inci fıkrasında yer alan gecikme zammı uygulanır. Vadenin bitiminden sonraki üç aylık dönem içinde de taksit miktarının cezası ile birlikte ödenmemesi halinde borç muaccel hale gelir ve

banka tarafından (TOKİ ile banka arasında daha önce yapılan protokol çerçevesinde) tahsil edilir.

Kredinin maksada uygun olarak kullanılmaması halinde borç muaccel hale gelir. Borcun muaccel hale gelmesinden sonra yapılan bütün giderler ile gayrimenkulün paraya çevrilmesi için yapılan her türlü gider borca eklenir.

Kredi verilen projelerin uygulama aşamasındaki denetimi TOKİ tarafından görevlendirilen uzmanlar ile Bakanlık tarafından görevlendirilecek ilgili Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü uzmanları tarafından müştereken yapılır.

#### **4. Hak Aktarımı**

2863 sayılı Kanunun 17 nci maddesinin (c) fıkrasında 5226 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle getirilen bir diğer müessese de hak aktarımıdır. Bu düzenleme ile belediyelere veya belediye sınırları dışında il özel idarelerine, tescilli taşınmaz kültür varlıkları malikleri ile ilgili önemli düzenleme yapma yetkisi verilmektedir.

##### **a. Yapılanma Hakları Kısıtlanmış Taşınmazlar**

Mevzuatımıza ilk defa giren bu düzenlemeye göre belediyeler veya il özel idareleri,

- Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarının,
- Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının korunma alanlarındaki taşınmazların,
- Koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazların,

mülkiyet veya hakkı kısıtlanan bölümünü, imar planıyla bu amaçla ayırdıkları alanlara aktarma yapabilirler.

Hak aktarımı uygulaması kapsamına, tescilli taşınmaz kültür varlıkları ile tescilli taşınmaz kültür varlığı olmamakla birlikte bu taşınmazların koruma alanında kaldıkları için mülkiyet veya yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlar girmektedir. Bu

taşınmazların mülkiyet veya yapılanma haklarından kısıtlanan kadar kısmı, aktarıma konu olabilir. Yapılanma hakları kısıtlanmış alanlarda bulunan taşınmazların tapu kütüğüne bu konuda şerh düşülür.

Bu alanlarda kesin yapılanma yasağı gelmesi nedeniyle yapılanma hakkının tamamen aktarılması halinde, yapılanma hakkı kısıtlanan taşınmaz, mütemmimi ile birlikte ilgili idare mülkiyetine geçer ve parseller ilgili idare adına tescil edilir ve hiçbir koşulda satışa konu edilemez.

Aktarıma konu parselde malikin korunabilir yapılanma hakkı kalması halinde ise yapılanma hakkı kısmen aktarılır. Bu durumda, malikin yapılanma hakkı kısıtlanmış alandaki mülkiyeti devam eder.

#### **b. Yapılanmaya Açık Aktarım Alanları**

Hak aktarımı yapılacak alanlar ilgili belediye veya il özel idaresi tarafından imar planlarıyla belirlenecektir. İmar planıyla hak aktarım alanı olarak belirlenen alanda bulunan taşınmazların mülkiyetinin kamu ya da özel hukuk kişilerine ait olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Hak aktarım alanı olarak belirlenen alanlarda bulunan taşınmazların tapu kaydına şerh düşülür.

Kısıtlanmış hakların bulunduğu belediye sınırları içerisinde, aktarım alanı tespit edilmesinin mümkün olamaması halinde, ilgili idareler ortak program yürütmeye yetkilidir.

#### **c. Hakların Menkul Kıymetleştirilmesi ve Bedel Denkleştirilmesi**

Belediye veya il özel idareleri kısıtlanmış yapılanma haklarını hamiline yazılı menkul kıymet haline getirebilirler ve hak sahiplerine bunu gösterir belgeler verebilirler. Menkul kıymet haline getirilen yapılanma haklarını, imar planlarıyla aktarım alanı olarak belirlenmiş alanlarda ruhsat vermek için toplamaya ilgili idareler yetkilidir.

Menkul kıymetlerin basılması, saklanması, el değiştirme işlemlerinin onaylanması ve veri tabanının oluşturulması ve denetlenmesi İller Bankası'na yapılır.

Aktarım işleminde Sermaye Piyasası Kurulunca onaylı gayrimenkul değerleme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirmesi esastır. Ancak aktarıma konu hak tescilli taşınmaz kültür varlığına ilişkin ise yapı değeri dikkate alınmaz.

#### **d. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması**

Aktarıma konu hak, tescilli taşınmaz kültür varlığı üzerinde ise, malikin bu varlığın korunması ve yaşatılması için gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmasını, ilgili idare ile imzalanacak protokole uygun olarak menkul kıymetleri teslim almasını müteakip başlatarak tamamlaması zorunludur. Aksi halde, ilgili idare teslim edilen menkul kıymet bedelini faiziyle birlikte malikten tahsile yetkilidir. Böylece taşınmaz kültür varlığı sahiplerine aktarım dolayısıyla elde ettikleri geliri, bu yapıların bakım ve onarımında kullanmak yükümlülüğü getirilmektedir.

Henüz uygulama yönetmeliği yayınlanamayan bu düzenleme ile belediyelere ve il özel idarelerine taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda önemli bir kaynak ve imkan getirilmiş olmaktadır.

#### **5. Trampa ve Sertifikalandırma**

2863 Sayılı Yasanın 15 inci maddesinin (f ) bendi ile, sit alanı olması nedeni ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parsellerin, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisi ile değiştirilebilme olanağı sağlanmıştır.

Devletin kamu hizmetlerinin görülmesinde kullanılmayan taşınmazları gerçek ve tüzel kişilere ait taşınmazlarla değiştirmesine trampa (değiştirme, takas) denilmektedir. Trampa, malın malla değiştirilmesidir.

Konuyla ilgili “Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların

Hazineye Ait Taşınmaz Mallar İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik<sup>370</sup> 1990 yılında yayınlanmıştır.

Trampa, sadece arz parçası için getirilmiş bir düzenleme olup, üzerindeki sabit tesisleri kapsamamaktadır. Taşınmaz üzerindeki bina, tesis gibi sökülüp götürülmesi mümkün olmayan yapılar için, malikinin başvurusu üzerine 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 11 inci maddesi hükümlerine göre belirlenecek rayiç bedeli üzerinden ödeme yapılır. Taşınmaz malın üzerinde sökülüp götürülebilecek sabit olmayan tesis ve yapılar, ağaçlardaki meyveler, tarladaki ürün trampaya ve kamulaştırmaya konu edilmez, bunlar için değer takdir edilmez. Trampa yapılsa dahi, Maliye Bakanlığınca verilen süre içinde sabit olmayan tesis ve yapıların kaldırılmasına; mevsiminde meyvelerin toplanmasına, ürünün hasadına bir defaya mahsus olmak üzere izin verilir.

#### **a. Trampaya Konu Olabilecek Taşınmazlar**

Hazineye ait taşınmaz mallarla değiştirilecek özel mülkiyetteki taşınmaz malların;

- I. ve II. derece arkeolojik sit alanı ile I. derece tabî (doğal) sit alanı olarak tescil ve kesin inşaat yasağı getirilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu yerlerde olması,

- Kadastro görmüş yerlerde bulunması,
- Üzerinde mülkiyet uyuşmazlığı olmaması

gerekir.

#### **b. Trampa Usulü**

Trampanın Maliye Bakanlığı ile KTB'nca müştereken hazırlanacak belli bir program dahilinde yürütülmesi gerekmektedir.

---

<sup>370</sup> RG, 08.02.1990/20427.

Her yıl, trampa programından yararlanmak isteyen mülk sahipleri, gerekli belgeler ile birlikte İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerine veya doğrudan KTB'na (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne) başvuruda bulunurlar.

KTB'nca, yapılan başvurular değerlendirilerek trampaya konu edilebilecek taşınmaz mallar belirlenir ve bir liste halinde Maliye Bakanlığı'na gönderilir.

Trampaya konu özel mülkiyetteki taşınmaz malların karşılığında verilecek Hazinesin özel mülkiyetindeki hisseli veya hissesiz yerler, taşınmazların bulunduğı ilin sınırı dışına taşmamak koşuluyla ve mümkün olduğunca aynı mahalle, köyden veya ilçeden olmak üzere önceden Maliye Bakanlığı'nca saptanır.

Trampaya konu taşınmazlara, taşınmazların bulundukları yer ve diğer tüm özellikleri göz önüne alınarak, 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 74'üncü maddesine dayanılarak çıkarılan Devlete Ait Taşınmaz Mal Satış, Trampa, Kiraya Verme, Mülkiyetin Gayri Aynî Hak Tesisi, Ecrimisil ve Tahliye Yönetmeliğı<sup>371</sup> uyarınca Maliye Bakanlığı'nca değer takdir edilir.

Trampaya konu edilebilecek Hazineye ait taşınmazlar, o yerlerdeki I. ve II. derece arkeolojik sit alanı veya I. derece tabîi (doğal) sit alanı içinde taşınmazı kalan malik veya maliklerden adresi saptanabilenlere yazılı olarak ve ayrıca o yerde varsa çıkan gazetede en az iki gün aralıkla ilan edilerek duyurulur.

Hazineye ait saptanan yerlerle trampa yapmak isteyen malikler, son ilan tarihinden itibaren 30 günlük süre içinde taşınmazın bulunduğı yerdeki Maliye İdaresine başvuruda bulunur.

Her isteklinin bir kere talepte bulunmaya hakkı vardır. Aynı Hazine taşınmaz malı için birden fazla istekli olduğunda, aynı yeri isteyenler başvuru süresinin bitiminden itibaren 30 gün içinde yazılı olarak çağrılırlar. Çağrıya uymayanların trampa isteme hakkı düşer. Trampa yapmaya yetkili mahalli komisyon huzurunda çağrı üzerine gelenlerin arasında yapılacak açık artırmada en fazla fark bedeli vermeyi önerenin

---

<sup>371</sup> RG, 16.12.1984/18607.

teklifi kabul edilir. Bu durumda önerisi kabul edilmeyen istekli 30 gün içinde bir başka taşınmaz malın trampasını talep edebilir.

Aynı taşınmaza bir tek istekli çıktığında fark bedeli almak veya vermek yoluyla trampa onunla yapılabilir. Ancak, başvurunun değerlendirilebilmesi için trampaya konu taşınmaz malların tahmin bedelleri arasında %20'den fazla bir fark olmaması gerekir.

Trampa sırasında ödenmesi gereken her türlü vergi, resim ve harçların, taraflar kendilerine ait kısımlarını öderler.

2863 sayılı Kanunun 17 nci maddesinin (b) fıkrasına göre, koruma amaçlı imar plânlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar malikin başvurusu üzerine, belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla da takas edilebilir.

### **c. Belge Uygulaması ve Uygulamadan Yararlanabilecek Olanlar**

Trampa usulünden beklenen sonucun elde edilememesi üzerine, 2001 yılında 4706 sayılı “Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”<sup>372</sup> un altıncı maddesi ile halen uygulanmakta olan usulün yanına, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetindeki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının kamu mülkiyetine geçirilmesi ile ilgili farklı bir yöntem getirilmiştir<sup>373</sup>.

<sup>372</sup> 4706 sayılı Kanun 18.07.2001 tarih ve 24466 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış ve bugüne kadar çeşitli kanunlarla değişiklikler yapılmıştır. 4706 sayılı Kanunun sertifika düzenlenmesi ile ilgili 6 ncı maddesinde 19.07.2003 tarih ve 4916 sayılı Kanunun 5 inci maddesi ile değişiklik yapılmıştır.

<sup>373</sup> Belge uygulaması ilk defa 05.09.1998 tarih ve 23454 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 237 seri numaralı Milli Emlak Genel Tebliği ile başlatılmıştır. Danıştay 6. Dairesinin 19.12.2000 tarih ve E:1999/4799, K: 2000/6483 sayılı kararı ile, “Yasa ve Yönetmelikte yer almayan bir düzenlemenin Tebliğ yoluyla yapılmasının hukuka aykırı olduğu açıktır. Hukuka aykırılığı açık olan Tebliğe dayanılarak tesis edilen ve davacıya ait taşınmazın bedelini gösteren dava konusu işlemde de mevzuata uyarlık bulunmamaktadır. Açıklanan nedenlerle, dava konusu işlemlerin İPTALİNE” hükmolunmuştur. Bunun üzerine konu, 4706 sayılı ve 4916 sayılı Kanunlarla yeniden düzenlenmiş ve 24.07.2001/24472 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 255, 26.08.2003/25211 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 269 seri numaralı Milli Emlak Genel Tebliği yayımlanmıştır. Konu ile ilgili 26.11.2004 tarih ve 25652 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 285 numaralı Milli Emlak Genel Tebliği halen yürürlüktedir.

Buna göre, sit alanlarında taşınmazı bulunan maliklere kabul etmeleri halinde, taşınmazları için takdir edilen bedeli gösteren bir belge verilecektir. Belge sahipleri hazine tarafından satışa sunulan herhangi bir taşınmazı satın almak istediğinde, satın alma bedelini bu belge ile ödeyebileceklerdir.

Belge uygulamasından yararlanabilmek için taşınmaz malın;

- Birinci derece doğal sit ile birinci veya ikinci derece arkeolojik sit alanı sınırları içinde olması (ikinci, üçüncü derece doğal sit ile üçüncü derece arkeolojik sitlerde, kentsel ve tarihi sitlerde bulunan taşınmazlar uyulamadan yararlanamayacaktır),

- Sit alanının koruma amaçlı imar planının hazırlanmış ve onaylanmış olması,

- Onaylanmış imar planında kalan arsa ve arazi için kesin inşaat yasağı getirilmiş bulunması,

- Taşınmazın arsa veya arazi olması (yapılar için belge düzenlenmez),

gerekmektedir.

Sit alanında kalan taşınmazın üzerinde herhangi bir yapı (tescilli veya tescilsiz) bulunmasının bir önemi bulunmamaktadır. Sit alını dışında kalan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ise belge uygulamasından yararlandırılmayacaktır.

#### **d. Belge Uygulamasından Yararlanamayacak Taşınmazlar**

Birinci derece doğal sit ile birinci veya ikinci derece arkeolojik sit alanı sınırları içinde kalmakla beraber;

- 3573 sayılı “Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun”<sup>374</sup> hükümleri gereğince Devletçe dağıtımı yapılan taşınmazlardan sit alanı olarak belirlenmiş taşınmazların ilk malikleri ile mirasçılarına,

- Tapu kayıtlarında halen 3573 sayılı Kanun kapsamında kaldığına dair şerh bulunan taşınmazları satın alanlara,

- 383 sayılı KHK<sup>375</sup> hükümleri gereğince Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilen özel çevre koruma bölgelerindeki birinci derece doğal sit alanı olarak belirlenmiş taşınmazların maliklerine,

- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarında kalan taşınmazlardan; imar planında meydan, yol, park, yeşil alan, otopark, toplu taşıma istasyonu ve terminal gibi umumi hizmetlere ayrılmış olanlarına,

- Kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları taşınmazlara,

- Kıyıda kalan taşınmazlara,

- I. derece doğal ve I. ve II. derece arkeolojik sit alanında kalan taşınmazlardan 1/1000 ölçekli onanlı koruma amaçlı imar planlarında kesin inşaat yasağı getirilmemiş olan taşınmazlara,

belge düzenlenemez.

#### **e. Belge Uygulamasından Yararlanmada Usul ve Diğer Hususlar**

a) 1/1000 ölçekli onanlı koruma amaçlı imar planında kesin inşaat yasağı getirilen I. ve II. derece arkeolojik ve I. derece doğal sit alanında taşınmazı bulunan maliklerin istemeleri halinde, Maliye Bakanlığınca düzenlenen ve taşınmazın bedelini gösteren bir belge verilir.

---

<sup>374</sup> 07.02.1939 tarih ve 4126 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan bu Kanunun hükümleri 9/7/1956 tarih ve 6777 sayılı Kanun gereğince sakız ve nevileriyle harnupluklara da teşmil edilmiştir.

<sup>375</sup> RG, 13.11.1989/20341.

4916 sayılı Kanunun yürürlük tarihi olan 19.07.2003 tarihinden önce KTB'nca takas programına alınan, ancak belge düzenlenmemiş taşınmazlar için 1/1000 ölçekli onanlı koruma amaçlı imar planı yapılmadan belge düzenlenmez.

b) Hazineye ait taşınmazların satış ihalelerine katılan ve adına geçici satış ihalesi yapılan belge sahipleri, bu belgeyi ihale bedelinin ödenmesinde, ödeme aracı olarak kullanabilirler.

c) KTB'nca takas programına alınarak belgeleri Maliye Bakanlığı'na gönderilen taşınmazlar için 2886 sayılı Kanunun 9 ve 13 üncü maddelerine göre Maliye Bakanlığı'nca kıymet takdiri yapılacaktır. Kıymet takdirinde, taşınmazın sit alanı ilan edilmemiş hali dikkate alınacaktır.

d) Düzenlenen bu belgeler, satış gelirleri özel ödenek kaydedilen taşınmazlar için ödeme aracı olarak kullanılamayacaktır. (Örneğin, "Milli Savunma Bakanlığı İskan İhtiyaçları İçin Sarfiyat İcrası ve Bu Bakanlıkça Kullanılan Gayrimenkullerin Lüzumu Kalmayanların Satılmasına Selahiyet Verilmesi Hakkında" 189 sayılı Kanuna göre yapılacak taşınmaz satışlarından elde edilecek gelir Milli Savunma Bakanlığı adına özel ödenek kaydolunduğundan bu tür taşınmaz satışlarında belge geçerli olmayacaktır.)

Bu taşınmazların satış ihalelerine ilişkin şartname ve ilanlarında, bu belgelerin ödeme aracı olarak kullanılamayacağının belirtilmesi gerekmektedir.

e) Sertifika düzenlendikten sonra taşınmazın mülkiyetinin devredilmesi halinde, verilen sertifika iptal edilecek ve yeni malike sertifika düzenlenmeyecektir.

f) Belgenin işleme tâbi tutulacağı tarihteki bedeli, belgede yazılı bedele kıymet takdir tarihinden itibaren kanunî faiz uygulanmak suretiyle tespit edilecektir.

g) Belge sahiplerinin ihalelere katılmaları sonucu, geçici ihalenin üzerlerine yapılması halinde, Maliye Bakanlığınca düzenlenen belgede belirtilen bedele, kıymet takdir tarihinden işleme tabi tutulacağı (ödemenin yapılacağı) tarihe kadar geçen süre için kanunî faiz uygulanmak suretiyle tespit edilecektir. Tespit edilen bu bedel ihale bedelinden mahsup edilecek, bedeller arasında Hazine lehine bir fark doğduğu takdirde meydana gelen bu fark şahıslarca peşin olarak ödenecektir.

h) Düzenlenen belgede belirtilen bedelin, ihale bedelinden yüksek olması halinde, bedeller arasındaki fark için yeniden belge düzenlenecektir.

## **6. Kamulaştırma**

Yukarıda yapılan açıklamalarda, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının muhafazasına yönelik çeşitli düzenlemeler incelenmiştir. Düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının maliklerinin elinde muhafaza ve yaşatılmasının tercih edildiğini görmek mümkündür. Eğer korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde ise ve bu kişiler tarafından da mimari, sanatsal özellikleri muhafaza edilerek ve uygun fonksiyon verilerek yaşatabiliyorsa, mülkiyetin maliklerde bırakılması ve kamunun bu konuda maliklere ayni, nakdi ve teknik yardımlarda bulunması gerekir.

Ancak bazı durumlarda bu düzenlemeler yeterli olmayabilir ve taşınmaz kültür varlığının mülkiyetinin kamuya geçmesi gerekebilir. Sözgelimi, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan, birinci derece arkeolojik sit alanındaki tarla vasıflı taşınmaz üzerinde kazı çalışması yapılacaksa, taşınmaz üzerinde malikin tüm tasarrufu engellenecektir. Mülkiyet sahiplerinin gönüllü olarak böyle bir külfete katlanmaları beklenmemelidir. Bu durumda dahi, öncelikli taşınmazın trampa, satınalma gibi yöntemlerle mülkiyetinin kamuya geçmesi denenecek, bu yöntemlerde başarı sağlanamadığı takdirde malikin rızasına bakılmaksızın kamu yararı gereği kamulaştırma yoluna gidilecektir. Kamulaştırma söz konusu olduğunda, kamu yararı ile özel çıkar karşı karşıya gelmekte ve kamu yararına üstünlük tanınmaktadır<sup>376</sup>.

### **a. Yasal Dayanak**

1982 Anayasasının, 4709 sayılı Yasa ile değişik 46'ncı maddesine göre, Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını,

---

<sup>376</sup> Metin Günday, **İdare Hukuku**, 9. Baskı, Ankara: İmaj Yayınları, 2004, s. 221.

kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Anayasanın aynı maddesinin devamında bazı özellikli durumlarda kamulaştırma bedelinin taksitle ödenebileceği düzenlenmiştir. Buna göre; tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri, iskan projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması, turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenmesi taksitle yapılabilir ve bu süre beş yılı aşamaz.

Kamulaştırma ile ilgili esas ve usuller 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu<sup>377</sup> ile düzenlenmiştir.

Ayrıca, 2863 sayılı KTVKK'nun 15 inci maddesinde de kamulaştırma ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Buna göre, kamulaştırmalar 2863 sayılı Kanunun 15 inci maddesine ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun bu maddeye aykırı olmayan hükümlerine göre yapılacaktır.

#### **b. 2863 Sayılı Kanunun Kamulaştırma İle İlgili Hükümleri**

2863 sayılı Kanunun 15 inci maddesinde, kamulaştırma usulüne ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamakta, sadece korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının hangi idarelerce kamulaştırılması gerektiğine ilişkin hükümler bulunmaktadır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarının kamulaştırılmasında “*kamu yararı*”nın varlığı kabul edildiğinden ayrıca 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununa göre kamu yararı kararı alınmasına gerek bulunmamaktadır<sup>378</sup>.

---

<sup>377</sup> RG, 08.11.1983/18215.

<sup>378</sup> Danıştay 23.01.1995 tarih ve E: 1994/3699, K: 1995/368 sayılı kararında, “... *koruma kurulunun uyumsuzluk konusu yapının eski eser olarak tesciline ilişkin kararı kamu yararı kararı niteliğinde ve bu yararın varlığını belirten bir karar olduğundan, İl İdare Kurulundan tekrar kamu yararı kararı alınmaksızın Bakanlıkça kamulaştırma işlemlerine başlanması*”nın yeterli olduğu belirtilmiştir.

Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları kamulaştırılır. Kamulaştırma için taşınmazın korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı olarak veya bunların korunma alanı olarak tescil edilmesi yeterlidir, yapı grubu veya sit derecesinin bir önemi bulunmamaktadır. Yine bu hükme göre sadece korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları değil, tabiat varlıkları ve korunma alanları da kamulaştırılabilecektir.

Kamulaştırmaya yetkili idareler aşağıda belirtilmiştir.

**KTB;** genel yetkili idaredir. Kamulaştırılacak taşınmazlar KTB'nce belli bir program dahilinde belirlenir. Diğer idarelerce de hangi taşınmazların kamulaştırılacağı konusunda KTB ile işbirliği yapılır.

**Vakıflar Genel Müdürlüğü;** menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır.

**Belediyeler;** korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa belediyelerce kamulaştırılır.

**Diğer kamu kurum ve kuruluşları;** korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında sair kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları alanlardan ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır.

Diğer taraftan 2863 sayılı Kanunun 15 inci maddesi (a) bendinde 2004 yılında 5226 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile, kamu kurum ve kuruluşlarının, belediyelerin, il özel idareleri ve mahallî idare birliklerinin tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, *koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla* kamulaştırabilecekleri hükmü getirilmiştir. Bu düzenleme uyarınca tescilli taşınmaz kültür varlıkları, koruma bölge kurullarınca belirlenen fonksiyonlarda kullanılmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca kamulaştırılabilir. Kamu kurum ve kuruluşları,

önceki düzenlemede öngörülen kurul kararı ve Bakanlık onayı gibi işlemlere gerek kalmadan, tescilli taşınmazların doğrudan kamulaştırma işlemlerini yürütebilirler. Bu hükme göre maddede sayılan idarelerin taşınmaz tabiat varlıklarını kamulaştırma yetkisi olmadığını belirtmek gerekir.

2863 sayılı Kanunun 15 inci maddesinde yer alan önemli bir diğer düzenleme de taşınmaz kültür varlıklarının değeri ile ilgilidir. Buna göre, kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eksiklik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz. Birçoğu örnek nitelikteki tek taşınmaz olduğundan bunların estetik ve sanat değerini takdir etmek oldukça güçtür. Bu nedenle bedel takdirinde sadece yapının karkas bedeli dikkate alınacaktır.

Kanun, kamulaştırmalar için, KTB ile Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeterli ödenek konulacağını da belirtmiştir.

#### **c. 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu**

Kamulaştırma kamu yararının gerektirdiği hallerde gerçek karşılığının peşin ödenmesi şartıyla bir taşınmaz malın malikinin rızasına bakılmaksızın zorla alınarak kamu mülkiyetine geçirilmesidir.

Tanımda anlaşılabacağı gibi;

- Kamulaştırmada kamu yararı olması,
- Kamulaştırmada bedelinin peşin ödenmesi
- Kamulaştırmada mal sahibinin rızası aranılmaması,

unsurları mevcuttur.

Kamulaştırma ile kutsal kabul edilen mülkiyet hakkına sınırlama getirildiğinden kolayca başvurulması gereken bir usul olmaktan çıkarılmış ve Kanun ile sıkı kurallara ve usullere bağlanmıştır.

İdareler, tapuda kayıtlı olan taşınmaz mallar hakkında yapacakları kamulaştırmalarda satın alma ve trampa usulünü öncelikle uygularlar. Taşınmaz malın mülkiyetinin kamulaştırılması yerine, amaç için yeterli olduğu taktirde taşınmaz malın belirli kesimi, yüksekliği, derinliği veya kaynak üzerinde kamulaştırma yoluyla irtifak hakkı kurulabilir.

İdarelerce yeterli ödenek temin edilmeden kamulaştırma işlemine başlanılamaz.

Kamu yararı verebilecek merciler Kamulaştırma Kanunu ile belirlenmiştir ve kamu yararı kararları bir üst makamın onayına bağlanmıştır.

Kamulaştırma bedelinin tespiti ve idare adına tescil ettirilmesi konusunda asliye hukuk mahkemeleri yetkili kılınmıştır.

Kamulaştırma işlemine karşı kamulaştırmaya konu taşınmaz malın maliki tarafından idari yargıda iptal ve maddi hatalara karşı da adli yargıda düzeltim davası açılabilir.

İdare kamulaştırmanın her safhasında kamulaştırma kararı veren ve onaylayan yetkili merciin kararı ile kamulaştırmadan tek taraflı olarak kısmen veya tamamen vazgeçebilir.

Kamulaştırmanın ve bedelinin kesinleşmesinden sonra taşınmaz malların kamulaştırma amacına veya kamu yararına yönelik herhangi bir ihtiyaca tahsisi lüzumu kalmaması halinde, mal sahibi veya mirasçıları, aldığı kamulaştırma bedelini 3 ay içinde ödeyerek taşınmaz malını geri alabilir.

Kamulaştırma bedelinin kesinleşmesi tarihinden itibaren 5 yıl içinde, kamulaştırmayı yapan idarece veya 22 inci maddenin ikinci fıkrası uyarınca devir veya tahsis yapılan idarece; kamulaştırma ve devir amacına uygun hiçbir işlem veya tesisat yapılmaz veya kamu yararına yönelik bir ihtiyaca tahsis edilmeyerek taşınmaz mal olduğu gibi bırakılırsa, mal sahibi veya mirasçıları kamulaştırma bedelini aldıkları günden itibaren işleyecek kanuni faiziyle birlikte ödeyerek, taşınmaz malını geri alabilir.

### **III. TÜRKİYE’DE TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI İLE İLGİLİ UYGULANAN TEŞVİKLERİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

#### **A. VERGİ İLE İLGİLİ TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

##### **1. KDV İstisnası**

Katma Değer Vergisi Kanununda vergiden istisna edilmiş işlemlere ait katma değer vergisinin indirimi konusunda iki farklı düzenleme bulunmaktadır. Tam istisna kapsamındaki işlemlerde indirim ve kısmî istisna kapsamındaki işlemlerde indirim.

Katma Değer Vergisi Kanunun 11, 13, 14, 15 inci maddeleri uyarınca vergiden istisna edilmiş bulunan bazı işlemlerle (ihracat istisnası, transit taşımacılık, diplomatik istisna gibi işlemlerle) ilgili fatura ve benzeri vesikalarda gösterilen Katma Değer Vergisi, mükellefin vergiye tabi işlemleri üzerinden hesaplanacak Katma Değer Vergisinden indirilir. Vergiye tabi işlemlerin mevcut olmaması veya hesaplanan verginin indirilecek vergiden az olması hallerinde indirilemeyen Katma Değer Vergisi, bu işlemleri yapanlara iade olunur. Bu durumda mükellefin vergiden istisna olarak yaptığı teslimler dolayısıyla yüklendiği katma değer vergisinin tamamı, indirim veya iade suretiyle giderilmiş olduğundan mükellef üzerinde vergi yükü kalmamaktadır. Bu durum tam istisnayı oluşturmaktadır.

Kısmî istisna kapsamına giren işlemlerde ise (KDV Kanunu 16 ve 17. maddelerinde belirtilen işlemlerde olduğu gibi) fatura ve benzeri vesikalarda gösterilen KDV indirilemez. İndirim hakkı tanınan işlemlerle indirim hakkı tanınmayan işlemlerin bir arada yapılması halinde ancak indirim hakkı tanınan işlemlere isabet eden kısmın indirim konusu yapılması kabul edilir, indirim hakkı tanınmayan işlemlere isabet eden kısma ilişkin yüklenilen KDV indirilemez. İndirilemeyen vergi, gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde işin mahiyetine göre gider, maliyet ya da kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınır.

Kısmi istisnada, yüklenilen vergiler durumuna göre maliyet unsuru veya işletme gideri olarak dikkate alınmakta ve satış fiyatı içinde alıcılara yansıtılmaktadır.

Bu durum, istisnanın fiyat avantajını ortadan kaldırmakta, alıcılara çok fazla bir imkan sağlamasını engellemektedir.

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 17 nci maddesinin 2 nci fıkrasının (d) bendinde, 2863 sayılı KTVKK kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerine münhasır olmak üzere, bu projelendirmelerden yararlananlara verilen mimarlık hizmetleri ile projelerin uygulanması kapsamında yapılacak teslimlerin katma değer vergisinden istisna edilmiştir. Ancak, KDV Kanunu 17/2-d maddesinde yer alan bu istisna kısmı istisnadır. Bu istisna, KDV Kanunu'nun 32'nci maddesinde sayılmadığından, madde kapsamında mal teslimi ile mimarlık hizmeti yapan mükellefler, bu işlemlerle ilgili alış ve giderleri dolayısıyla yüklendikleri KDV'ni indirim konusu yapamayacaklardır.

KDV'nin mükellefi mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde bu işleri yapanlardır. Verginin mükellefi mal teslimi yapanlar veya hizmet ifa edenler olmakla birlikte verginin asıl yüklenicisi nihai tüketicilerdir. Kanunla mükellef sayılanlar, verginin nihai tüketiciden tahsili konusunda Devlete yardım etmekte, bir nevi “*veznedar*”lık görevi yapmaktadırlar<sup>379</sup>.

KDV'li alınmış bir malın KDV'siz satılması, ya da bütün girdileri KDV'li olan bir hizmetin KDV'siz yapılması, KDV'nin (yüklenilen KDV'nin) satıcı ya da hizmet sağlayıcısı üzerinde kalması sonucunu doğuracaktır. Bu durumda mal teslimi veya hizmet ifasının aynı fiyattan yapıldığı düşünülürse (istisna kapsamında mal veya hizmet alan nihai tüketici için bu istisnanın bir avantaj sağlayabilmesi daha ucuza almasına bağlıdır) bu durumda satıcı veya hizmet sağlayıcılar nihai tüketici adına vergiyi yüklenmiş olacaklardır. Satıcıların veya hizmet sağlayıcıların böyle bir maliyete katlanmaları beklenemeyeceğinden istisnadan beklenen faydayı sağlamak mümkün olamayacaktır. Uygulanacak usul ve gerekli belgeler dikkate alındığında özellikle mal teslimlerinde istisna uygulaması neredeyse imkansızlaşmaktadır.

İstisna uygulamasını sınırlandıran bir diğer husus ise 96 Seri Numaralı Katma Değer Vergisi Genel Tebliği ile yapılan düzenlemedir. Buna göre ikinci grup tescilli

---

<sup>379</sup> Mehmet Maç, **KDV Uygulaması**, 4. Baskı, İstanbul: Denet Yayıncılık, 1998, s. 8.2.

taşınmazlarla ilgili bir ayrıma gidilmiş ve bu taşınmazların muhafaza ve yaşatılmasına yönelik mal ve hizmet teslimleri katma değer vergisinden istisna edilirken, kullanıma yönelik proje hizmetleri ve mal teslimleri istisna dışında tutulmuştur. İkinci grup olarak belirlenen taşınmaz kültür varlıkları genellikle özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan sivil mimarlık örneği yapılarıdır<sup>380</sup>. İstisna hükmünden yararlanacak yapılar da çoğunlukla bu gruba giren yapılarıdır. Tebliğ ile ikinci grup yapıların “fonksiyon ve konfor şartları gereği kullanıma yönelik donanımı ve proje hizmetleri (klima, jakuzi, yangın hassas algılama, kapalı devre kamera sistemi, tefriş elemanları vb.)”nin istisna kapsamı dışında tutulması istisna uygulamasında etkinliği azaltacak bir diğer uygulama olarak değerlendirilmektedir. Yangın algılama ve alarm sistemlerini tescilli taşınmazların yaşatılmasına ve tahribinin engellenmesine yönelik uygulamalar olarak değerlendirmek ve istisna kapsamına almak gerekmektedir.

96 seri numaralı Genel Tebliğ ile Maliye Bakanlığınca istisna ile ilgili yapılan usul ve belgelendirme düzenlemesi istisna uygulamasında etkinliği azaltıcı bir diğer etkidir. Zaman alıcı ve çeşitli makamların tasdikine bağlanan istisna süreci, işlem den menfaati olmayan üçüncü kişileri (örneğin mal teslim edenleri) de denetim sorumluluğuna tabi tuttuğundan uygulama güçlüğünü pekiştirmektedir.

İstisna uygulamasının etkinliğini azaltıcı bu etkenlere rağmen özellikle mimari hizmetler açısından KDV istisnasının uygulanabileceği düşünülmektedir. Serbest meslek erbabı mimarların KDV’li girdilerinin sınırlı olduğu düşünüldüğünde, bunlar tarafından ifa edilen hizmetlerden KDV tahsil edilmemesi ciddi bir KDV yükü oluşturmayacak, bu da istisna uygulamasına imkan verecektir.

## **2. Diğer İstisna ve Muafiyetler**

2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde yer alan muafiyet ve istisnaların her zaman etkin bir şekilde kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Bunda taşınmaz kültür varlığı sahiplerinin “bilgi eksikliği” ve hak aramak konusundaki “isteksizliği”

---

<sup>380</sup> Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları” na ilişkin ilke kararına göre, II. grup yapılar, kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılarıdır.

şüphesiz önemlidir. Fakat daha önemlisinin, vergi idarelerinin vergi kanunları dışındaki kanunlarda yer alan muafiyet ve istisnaları uygulama konusundaki genel isteksizliği ve 2863 sayılı Kanunda yer alan 21 inci maddenin yazım tekniği olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca her ikisi de ayrı bir uzmanlık gerektiren taşınmaz kültür varlıkları ve vergi konusunun, farklı uygulayıcılar tarafından yakın bir işbirliği içinde ele alınmamasının payını da hesaba katmak gerekmektedir. Maddede düzenlenen muafiyetin, hangi yükümlülükleri kapsadığının taraflarca yeteri kadar bilindiğini söylemek bile mümkün görünmemektedir.

Vergi idaresinin istisna ve muafiyetleri uygulama konusundaki isteksizliği uyuşmazlık konusu yapıp yargı mercilerine taşındığında olumlu sonuçlar alınmış ve (Emlak Vergisi muafiyetinde olduğu gibi) istikrar kazanmış yargı kararlarının idari düzenlemeler haline getirilmesi mümkün olabilmektedir.

Özellikle 2004 yılında 5226 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, veraset ve intikal vergisi ve tapu ve kadastro harçları istisnasının ilgili Kanunlar içine alınması, uygulamada, bu kanunlar yönünden düzenlendikleri kadarıyla tereddüdü büyük ölçüde kaldırmıştır. Fakat 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesine göre zaten muafiyet kapsamına giren veraset ve intikal vergisi ile tapu ve kadastro harçlarının ilgili kanunlar içinde yeniden istisna olarak düzenlenmesi, 21 inci madde kapsamında kalan diğer vergi, resim ve harç muafiyetlerini daha da tereddütlü hale getirmiştir. Yukarıda ilgili bölümlerde örnekleri verilen gelir idaresi özelelerinden bunu görmek mümkündür. Örneğin, 492 sayılı Harçlar Kanunu 59 uncu maddesinin (m) bendine göre, 2863 sayılı KTVKK kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının devir ve iktisabına ilişkin işlemler, Tapu ve Kadastro Harçlarından istisna edilmiştir. Bu durumda 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının devir ve iktisabı dışındaki işlemleri veya bu taşınmazların diğer harçların konusuna giren işlemleri istisnadan yararlanamayacaktır. Nitekim gelir idaresi uygulamalarında çoğunlukla bu görüşü benimsemekte, 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde yer alan muafiyetleri görmezden gelmektedir.

Özetlemek gerekirse, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu 4 üncü maddesi (m) bendinde yer alan istisna ile Harçlar Kanunu 59 uncu maddesi (m) bendinde yer alan

istisna uygulamasında herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır ve etkin bir şekilde uygulanmaktadır.

Emlak Vergisi konusunda, bağışıklık ilgili Kanun (Emlak Vergisi Kanunu) içinde düzenlenmemiş olmasına rağmen, istikrar kazanmış yargı kararları ve bunun sonucu yayımlanan Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 01.03.1999 tarih ve B.07.0.GEL.0.66/6652-263 sayılı Genelgesi ile muafiyet uygulamasında büyük ölçüde etkinlik sağlanmıştır.

Ancak 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesi kapsamına giren taşınmaz kültür ve tabiat varlığı parsellerine muafiyetin, yukarıda ayrıntılı olarak irdelenen diğer vergi, resim, harç ve harcamalara katılma payları yönünden etkin olarak uygulandığını söylemek güçtür. Bu nedenle, Maliye Bakanlığı ve KTB'ndan uzmanların bir araya gelerek, 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin hangi yükümlülükleri kapsadığını belirlemeleri ve konunun taraflarına duyurmalarının, sorunu büyük ölçüde çözeceği düşünülmektedir.

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'un 2005 yılı Temmuz ayında yürürlüğe girmesinden bugüne kadar çok sayıda sit alanı, yenileme alanı olarak belirlenmiştir<sup>381</sup>. Ancak Kanun'un 3 ve 4 üncü maddelerinde yer alan muafiyet düzenlemesinin ne ölçüde uygulandığı konusunda bir şey söylemek için henüz erkendir.

---

<sup>381</sup> 07.09.2005 tarih ve 25929 sayılı RG'de yayımlanan 2005/9289 sayılı BKK ile Ankara Tarihi Kent Merkezi, 20.01.2006 tarih ve 26055 sayılı RG'de yayımlanan 2005/9893 sayılı BKK ile Karaman İli Kent Merkezinde Yer Alan Bazı Alanlar, 28.03.2006 tarih ve 26122 sayılı RG'de yayımlanan 2006/10172 sayılı BKK ile İstanbul İli Beyoğlu İlçesinde bulunan bazı alanlar, 24.04.2006 tarih ve 26147 sayılı RG'de yayımlanan 2006/10299 sayılı BKK ile İstanbul İli Kent Merkezinde Yer Alan Bazı Alanlar, 07.05.2006 tarih ve 26161 sayılı RG'de yayımlanan 2006/10362 sayılı BKK ile Kütahya İlinde Bulunan Bazı Alanlar, 02.06.2006 tarih ve 26186 sayılı RG'de yayımlanan 2006/10455 sayılı BKK ile İstanbul İli Tuzla İlçesinde bulunan bazı alanlar, 22.06.2006 tarih ve 26206 sayılı RG'de yayımlanan 2006/10501 sayılı BKK ile İstanbul İli Eminönü İlçesinde bulunan bazı alanlar, 23.06.2006 tarih ve 26207 sayılı RG'de yayımlanan 2006/10502 sayılı BKK ile İstanbul İli Zeytinburnu İlçesinde bulunan bazı alanlar, 13.10.2006 tarih ve 26318 sayılı RG'de yayımlanan 2006/10961 sayılı BKK ile İstanbul İli Fatih İlçesinde bulunan bazı alanlar, 08.12.2006 tarih ve 26370 sayılı RG'de yayımlanan 2006/11265 sayılı BKK ile Samsun İlinde bulunan bazı alanlar, 07.04.2007 tarih ve 26486 sayılı RG'de yayımlanan 2007/11886 sayılı BKK ile Kahramanmaraş İlinde bulunan bazı alanlar yenileme alanı olarak belirlenmiştir.

### **3. İndirim ve Destekler**

#### **a. Gelir ve Kurumlar Vergileri Hesabında İndirim**

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununun 89 maddesinde ve 5520 sayılı yeni Kurumlar Vergisi Kanununun 10 uncu maddesinde, gelir ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesi ve kurumlar vergisi beyannamesi ile bildirilecek gelirlerden kültürel faaliyetlerle ilgili sponsorluk harcamaları ile bağış ve yardımların indirilmesine olanak sağlanmıştır. En geniş anlamıyla ve bütün kültürel faaliyetleri kapsayacak şekilde 10 alt bent halinde yapılan düzenleme ile getirilen indirim, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili her türlü harcama, bağış ve yardımı da kapsamaktadır.

İlk bakışta çok önemli bir teşvik unsuru gibi görünen uygulamanın etkinliğini azaltıcı faktörleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

1. Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarında yer alan düzenlemelere göre kültürel harcama, bağış veya yardımlar kazancın tespitinde gider olarak dikkate alınmamakta, vergi matrahının hesaplanmasında gelirden indirim olarak dikkate alınmaktadır. Daha önce açıklandığı üzere, indirimden yararlanabilmek için yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilen bir gelirin olması gerekmektedir. Ait olduğu yıl beyannamesinde beyan edilecek bir gelir yoksa indirimden yararlanmak mümkün değildir. Bu durumda gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin zarar ettikleri veya (öncelik sırası nedeniyle) diğer indirimler nedeniyle üzerinden indirim yapacakları gelirin kalmadığı dönemlerde, yapacakları kültürel harcama, bağış veya yardımların vergi indiriminden yararlanma imkanı olamayacaktır.

Örneğin Gelir Vergisi Kanunu 40 ncı maddesinin 10 uncu bendine göre, fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedeli, gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından doğrudan gider yazılabilmektedir. Bu bağışlar, bağışlandıkları dönemde indirilecek gelir olmasa da zararı artıran bir unsur olarak dikkate alınmakta ve gelecek yıllara aktarılabilmektedir.

Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarında yapılan düzenleme ile kültürel harcama, bağış ve yardımların gelirden indirilmesi, mükelleflerin sadece kazançlı oldukları dönem yararlanabilecekleri bir avantaj niteliğinde olmakta, gelecek yıllara devredilememekte, öngörülen teşvikin etkinliğini azaltmaktadır.

2. Mevcut gelir vergisi sistemimizde, kural olarak mükelleflerin bir yıl içinde Gelir Vergisi Kanunu ikinci maddesinde yazılı kaynaklardan elde ettiği kazanç ve iratların tamamı için yıllık gelir vergisi beyannamesi vermesi gerekmektedir. Ancak bazı gelirler için (mevduat faizleri, katılma payları, repo gelirleri, tek işverenden alınan ve tevkif suretiyle vergilendirilen ücretler vb.) beyanname verilmemekte, başka gelirler için beyanname verilmiş olsa dahi bu gelirler beyannameye dahil edilmemektedir<sup>382</sup>. Dikkat edileceği üzere, bu gelirler vergi dışı bırakılmış değildir, bu gelirler için yıllık beyanname verilmemekle birlikte kaynaktan kesinti (tevkifat) suretiyle vergilendirilmektedir. Kültürel sponsorluk harcamaları ile bağış veya yardımların hesaplanan gelirden indirilebilmesi için yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmesi gerektiğinden ve kaynaktan kesinti suretiyle vergilendirilen bu gelirler için yıllık beyanname verilmediğinden, bu gelirleri elde edenlerin kültürel harcama, bağış ve yardımları ödedikleri vergiden indirim imkanı bulunmamaktadır.

Bazı gelir ve kazançlar için beyanname verilmemesi, kültürel sponsorluk harcamaları ile bağış ve yardımlarda indirimin etkinliğini azaltıcı önemli bir etken olmaktadır. Gelir İdaresi Başkanlığı verilerine göre 2006 yılı sonu itibarıyla yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyannamesi vermesi gereken mükellef sayısı 3.715.036'dır<sup>383</sup>. Beyanname vermesi gereken mükelleflerden bazılarının çeşitli nedenlerle beyanname vermeyebileceği, bazılarının da zarar beyan edecekleri dikkate alındığında, indirimden yararlanabilecek mükellef sayısının kapsamının daraldığı görülmektedir<sup>384</sup>.

<sup>382</sup> Gelir Vergisi Kanunu, Md., 83, 84, 85 ve 86.

<sup>383</sup> [http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user\\_upload/VI/20079.htm](http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/20079.htm), (Mayıs 2007) (2006 yılı sonu itibarıyla Yıllık Gelir Vergisi faal mükellef sayısı 1.712.719, Basit Usul Gelir Vergisi faal mükellef sayısı 767.354, Gayrimenkul Sermaye İradı faal mükellef sayısı 625.982 ve Kurumlar Vergisi faal mükellef sayısı 608.981 olmak üzere toplam 3.715.036'dır.)

<sup>384</sup> 2005 yılı gelir vergisi beyanname özetlerine göre, otomasyon uygulaması olmayan vergi dairesi ve mal müdürlüklerinde verilen toplam 211.781 beyannameden sadece 7 beyannamede kültür ve sanat faaliyetleri ile ilgili bağış ve yardım bulunmaktadır. Bu bağışların tutarı ise 365 YTL'dir. Bkz., [http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user\\_upload/VI/200579.htm](http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/200579.htm). Ancak otomasyon uygulaması olmayan

3. Gelir Vergisi Kanunu 40/1 inci maddesine göre, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel giderler safi kazancın tespitinde gider kaydedilir. Bu tür giderler, yapılan faaliyetin maddi yapısı ile ilgili olmayan, her ne şekilde olursa olsun, bir ticari organizasyonun mevcudiyeti halinde yapılması gerekli olan giderler olarak kabul edilir ve giderle kazancın elde edilmesi arasında doğrudan ve açık bir illiyet ilişkisinin bulunması gerekir. Reklam harcamaları da genel giderler içinde değerlendirilir ve Gelir ve Kurumlar vergisi matrahlarının tespitinde gider olarak dikkate alınır<sup>385</sup>.

Diğer taraftan reklam harcamaları ile kültürel sponsorluk harcamalarını ayırt etmek her zaman kolay değildir. Çünkü sponsorluk ile reklam birçok yönden birbirine benzemektedir<sup>386</sup>. Bu durumda bir harcama hem sponsorluk harcaması, hem de reklam harcaması olarak değerlendirilebilir. Örneğin bir mükellefin restore ettirdiği tescilli taşınmaz kültür varlığı ile ürünü arasında bağlantı kurarak çeşitli şekillerde bunu kamuoyuna duyurması, taşınmaz kültür varlığı üzerinden ürününün reklamını yapması pekala reklam harcaması olarak kabul edilebilir. Bu durumda mükellef haklı olarak yaptığı harcamayı reklam harcaması olarak kayıtlarına intikal ettirmek isteyecektir. Kültürel harcamalarının birçoğu için böyle bir reklam değerlendirmesi yapılabileceğinden, indirimin mükellefleri teşvik edici özelliği azalmaktadır.

4. İndirimin etkinliğini belirleyen bir diğer husus ise vergi oranıdır. Doğal olarak vergi oranı ne kadar yüksek ise, indirim de o ölçüde avantajlı hale gelecektir. Çünkü vergilenebilir gelirden indirilecek harcama, bağış ve yardıma ancak vergi oranının uygulanması suretiyle bulunacak tutar kadar mükellef yönünden avantaj sağlamaktadır. Örneğin 2006 yılında 10.000.YTL ve 50.000.YTL kazanç beyan eden iki farklı gelir vergisi mükellefinin yılı içinde her ikisinin de taşınmaz kültür varlıkları için 5.000 YTL'lik bir bağışta bulunduğu ve başka bir indirim haklarının bulunmadığı durumunda hesaplanan gelir vergisi aşağıdaki gibi olacaktır.

---

vergi dairelerinin taşrada ve küçük ilçelerdeki daireler olduğunu, buradaki mükelleflerin de cesamet olarak küçük ve cirolarının oldukça düşük olduğunu belirtmek gerekir.

<sup>385</sup> Yılmaz Özbacı, **Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Ankara: Feryal Matbaacılık, tarihsiz, s. 459.

<sup>386</sup> Reklam ve sponsorluğun farklılıkları ve benzer yönleri hakkında bkz., Gülçin Elçin Grassinger, **Sponsorluk Sözleşmesi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 39-41.

**Tablo 4**

**5.000 YTL’lik Yardımın Farklı Vergi Oranlarında Mükelleflere Sağladığı Avantaj**

|                                                                                       | <b>I. Durum</b> | <b>II. Durum</b> |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|------------------|
| Beyan Edilen Kar<br>(Beyanname 26. Satır)                                             | 10.000.YTL      | 50.000.YTL       |
| Kültür ve Sanat Faaliyetlerine<br>İlişkin Bağış ve Yardımlar<br>(Beyanname 32. satır) | 5.000 YTL       | 5.000 YTL        |
| Vergiye Tabi Gelir (Matrah)<br>(Beyanname 38. Satır)                                  | 5.000.YTL       | 45.000.YTL       |
| Hesaplanan Gelir Vergisi                                                              | 750.YTL         | 10.940.YTL       |
| <b>Sağlanan Vergi Avantajı</b>                                                        | <b>900.YTL</b>  | <b>1.750.YTL</b> |

Artan oranlı gelir vergisi tarifesini nedeniyle, 5.000.YTL’lik bir bağış birinci durumdaki mükellef için 900.YTL vergi avantajı sağlarken, ikinci durumdaki mükellef için 1.750.YTL’lik bir vergi avantajı sağlamaktadır<sup>387</sup>.

Türkiye’de gelir vergisi ve kurumlar vergisi oranlarının son yıllarda önemli ölçüde düşürülmesi, düzenlemenin teşvik edici özelliğini azaltacağını söylemek mümkündür.

Yukarıda belirtilen etkinlik azaltıcı durumların varlığına rağmen, kültürel harcama, bağış ve yardımların gelir ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde beyan edilen gelirden indirilmesine imkan sağlanmasını önemli bir teşvik unsuru olarak kabul etmek gerekir. Nitekim 2004 yılında yapılan değişiklikle getirilen bu teşvik tedbirine ilişkin 2005 ve 2006 yılları verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

<sup>387</sup> 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 103’üncü maddesine göre, gelir vergisine tabi gelirler (1/1/2006 tarihinden itibaren elde edilen gelirlere uygulanmak üzere);

|                                                                 |      |
|-----------------------------------------------------------------|------|
| 7.000 YTL’ye kadar                                              | % 15 |
| 18.000 YTL’nin 7.000 YTL’si için 1.050 YTL, fazlası             | % 20 |
| 40.000 YTL’nin 18.000 YTL’si için 3.250 YTL, fazlası            | % 27 |
| 40.000 YTL’den fazlasının 40.000 YTL’si için 9.190 YTL, fazlası | % 35 |

oranında vergilendirilir.

**Tablo 5**

**Gelir ve Kurumlar Vergisi Hesabında İndirimi Kabul Edilen Kültürel  
Harcama, Bağış ve Yardımların 2005 ve 2006 Yıllarında Toplam Tutarı**

| <b>Dönemi</b>           | <b>Gelir Vergisi</b>   |                         | <b>Kurumlar Vergisi</b> |                         | <b>Toplam</b>          |                         |
|-------------------------|------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|------------------------|-------------------------|
|                         | <b>Mük.<br/>Sayısı</b> | <b>Miktar<br/>(YTL)</b> | <b>Mük.<br/>Sayısı</b>  | <b>Miktar<br/>(YTL)</b> | <b>Mük.<br/>Sayısı</b> | <b>Miktar<br/>(YTL)</b> |
| 2005 Yılı               | 34                     | 3.585.333,36            | 32                      | 5.241.575,03            | 66                     | 8.826.908,00            |
| 2006 Yılı               | 44                     | 23.013.930,51           | 36                      | 8.801.599,83            | 80                     | 31.815.530,00           |
| <b>Genel<br/>Toplam</b> | <b>78</b>              | <b>26.599.263,87</b>    | <b>68</b>               | <b>14.043.174,86</b>    | <b>146</b>             | <b>40.642.438,00</b>    |

**Kaynak:** Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı verileri.

Tablodaki verilerin sadece 2863 sayılı Kanun kapsamındaki tescilli taşınmazlar için yapılan harcama, bağış ve yardımları değil, Gelir Vergisi Kanunu 89/1-7 nci maddesi ve Kurumlar Vergisi Kanunu 10/1-d maddesinde yer alan tüm kültürel faaliyetleri kapsadığını belirtmek gerekmektedir. Henüz iki yıllık uygulama sürecinde toplam 40,6 milyon YTL’lik bir tutara ulaşılması, düzenlemenin gelecekte taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik önemli katkılar sağlayacağını işaretleri olarak kabul edilebilir.

**b. 5225 Sayılı Kanunda Yer Alan İndirim ve Destekler**

5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanununda yazılı teşvik unsurları, taşınmaz mal tahsisi, gelir vergisi stopajı indirimi, sigorta primi işveren paylarında indirim, su bedeli indirimi ve enerji desteği, yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırabilme, hafta sonu ve resmi tatillerde faaliyette bulunabilme olarak belirlenmiştir.

Kanunun 4 üncü maddesinde, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının, 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanununun amacı doğrultusunda kullanılması teşvik edilecek faaliyetler arasında sayılmıştır.

Kanunun amacını belirleyen birinci maddesinde yazılı ifadeler ise muğlak ve oldukça geniş kapsamlı yorumlanabilecek niteliktedir. Kültürün kendi tanımındaki

genişlik de buna ilave edildiğinde uygulamanın içinden çıkılmaz bir hal alması, mevcut ticari faaliyetlerin büyük bir kısmının teşvik kapsamına alınması, dolayısıyla Kanun uygulamasının imkansızlaşması sonucunu doğurabilirdi. Nitekim kanun koyucu bunun farkında olarak Kanun uygulanmasına yönelik tercih ve öncelikleri belirlemeye KTB'ni yetkili kılmıştır.

Bakanlıkça Kanun uygulamasına dair çıkarılan Yönetmelikle teşvik konularının her birine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Buna mukabil, 2863 sayılı Kanun kapsamına giren taşınmazlarda yürütülecek faaliyetlerin, Kanun amacı doğrultusunda ve Bakanlıkça desteklenmesi uygun görülen faaliyetlerden olması halinde özel tesis ve projeler kapsamına alınmasına ve belgelendirilmesine imkan tanımıştır.

5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu kapsamındaki teşvik unsurlarının etkinliğini azaltan hususları aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür.

1. Kanun kapsamında öngörülen teşvik unsurlarından gelir vergisi stopajı indirimi, sigorta primi işveren paylarında indirim ve enerji desteği büyük ölçüde 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'da<sup>388</sup> yer alan teşviklerle örtüşmektedir.

5084 sayılı Kanun<sup>389</sup> kapsamına 49 il<sup>390</sup> ve Çanakkale ili Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri<sup>391</sup> girmektedir. 5084 sayılı Kanunda yer alan teşvik unsurları ise, 5225 sayılı Kanunda yer alan teşvik unsurlarından daha avantajlıdır. 5225 sayılı Kanunun 6 ncı maddesine göre, gelir vergisi stopajı indirimi, sigorta primi işveren paylarında indirim ve enerji desteğinden yararlanan kültür yatırım ve girişimleri için başka bir

---

<sup>388</sup> RG, 06.02.2004/25365.

<sup>389</sup> 5084 sayılı Kanunun 2 nci maddesine göre Kanun;“a) Vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayri safi yurt içi hâsıla tutarı, 1500 ABD Doları veya daha az olan iller ile bu iller dışında kalan ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan illeri,

b) Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendindeki iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer illeri” kapsamaktadır.

<sup>390</sup> 2 Seri Numaralı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Genel Tebliği, (RG, 04.06.2005/25835).

<sup>391</sup> 4 Seri Numaralı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Genel Tebliği, (RG, 26.05.2007/26533).

teşvik mevzuatında da benzer teşvik ve indirimlerin bulunması halinde, yatırımcı veya girişimcinin lehine olan hükümler uygulanır.

Bu durumda 5084 sayılı Kanuna göre belirlenen 49 il ile Bozcaada ve Gökçeada ilçelerinde yapılacak kültür yatırımları yönünden (Kanunun öngördüğü diğer şartların da bulunması şartıyla) belli teşvik unsurları ile sınırlı olmak üzere, 5084 sayılı Kanunun teşvik hükümlerinden yararlanmak daha avantajlı görünmektedir.

Diğer taraftan 5084 sayılı Kanunun öngördüğü teşviklerin geçici olduğunu (31.12.2008 tarihine kadar) belirtmek gerekmektedir.

2. 5225 sayılı Kanundan gerçek kişi ve işletmeler yararlanamamaktadır. Teşvik unsurlarından “münhasıran” kanun amacına uygun faaliyette bulunan tüzel kişiler yararlanabilecektir. Buna göre, tüzel kişiliğin Kanun amacını gerçekleştirmeyi hedeflemek dışında bir faaliyeti öngörmemesi gerekmektedir.

3. Özellikle 5225 sayılı Kanunda yer alan teşvik konuları ile ilgili Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği’nde belirlenen standartların gerektirdiği sabit sermaye miktarı ile öngörülen teşvik unsurları arasında önemli bir orantısızlık olduğu görülmektedir. Bu orantısızlık ve öngörülen belgelendirme süreci düzenlemenin etkinliğini azaltabilecek niteliktedir.

Bu olumsuzluklara rağmen, Kanunun kültür alanında, bu arada taşınmaz kültür varlıklarının etkin bir şekilde kullanılmasında önemli bir işlev üstleneceği söylenebilir.

Nitekim, 5225 sayılı Kanun kapsamında bugüne kadar 11 belge başvurusu olmuş, bunlardan 6’sına belge verilmiş, 5’i değerlendirme aşamasındadır. Verilen 6 belgenin 5’i girişim 1’i de yatırım belgesidir. Verilen belgelerden 2’si 2863 sayılı Kanun kapsamındaki faaliyetler için düzenlenmiştir<sup>392</sup>.

---

<sup>392</sup> Kaynak: KTB verileri.

## B. DİĞER MALİ TEŞVİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

### 1. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım

Tarihi, estetik ve sanat değeri olan taşınmaz kültür varlıklarına toplumu etkileyici, eğitici, yüceltici bir anlam kazandırmanın en etkin yolu, onları yaşayan bir varlık haline getirebilmektir. Bunu sağlayabilmek yapıya işlev kazandırmaktan, topluma yararlı hale getirmekten, toplumun ve çevrenin bu yapıyla bütünleşerek, birarada yaşayabilmesini sağlamaktan geçer<sup>393</sup>.

Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırma veya satın alma yoluyla kamu mülkiyetine geçirilmesi ve bu suretle bakım ve onarımlarının yapılması genellikle en uygun yöntem olarak kabul edilmektedir<sup>394</sup>. Bu durum bir yandan kamulaştırma bedeline karşı açılan davalar, diğer yandan sınırlı kamu kaynaklarının mülkiyet devrine harcanması ve restorasyon için ilave kaynak ihtiyacı nedeniyle uzun zaman almakta, bu süre zarfında bakımsız kalan taşınmaz kültür varlığının sorunları ağırlaşmaktadır. Üstelik bu süreçler tamamlanıp yapı onarıldığında bu defa uygun işlev belirleme sorunu gündeme gelmektedir. Kamulaştırma ile içinde yaşayanlar çıkarılıp yapı boşaltıldığından alandaki sosyal yapı da değişmektedir. Oysa zaman içinde sadece mimari yapının korunması anlayışı terk edilerek yapının içinde yer aldığı tüm kültürel dokunun korunması ön plana çıkmaktadır.

Bu durum, taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırılmadan, malikleri elinde, kamu kaynakları kullanılmak suretiyle bakım ve onarımlarına imkan veren düzenlemeleri gündeme getirmektedir. 2863 sayılı Kanunun 12 nci maddesinin değişmeden önceki halinde, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için KTB'nca aynı, nakdi ve teknik yardım yapılacağı ve kredi verileceği belirtilmiş ve bu amaçla “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu”

---

<sup>393</sup> Ülkü Altınoluk, **Eski Yapılar Yeni Fonksiyonlar**, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, tarihsiz, s. 14.

<sup>394</sup> Kanadoğlu, s. 161.

kurulması öngörülmişti<sup>395</sup>. Ancak Fon'dan beklenen etkinlik sağlanamaması üzerine 4629 sayılı Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun'un<sup>396</sup> 6 ncı maddesi ile 01.01.2002 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır. Fonun yürürlükte olduğu (1710 sayılı Kanun dönemi dahil) 1979-2001 yılları arasında kullandırılan kredi ve yapılan yardımın toplam tutarı, 565.997.546.250 TL; bu tutarın 2006 yılı itibariyle güncellenmiş değeri **18.756.796,76** YTL olup, 1995-2001 yılları arasında 25'i karşılıksız yardım 107'si kredi olmak üzere 132 proje için destek veya kredi sağlanmıştır<sup>397</sup>.

2004 yılında 5226 sayılı Kanunla 2863 sayılı Kanunun 12 nci maddesinde yapılan değişiklikle, özel hukuka tabi kişilerin mülkiyetindeki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve onarımı için kamu kaynaklarından karşılıksız yardım sağlanmasına olanak sağlayan düzenleme yeniden getirilmiştir.

Yardımın kaynağı KTB bütçesine konulacak ödeneklerdir. Bu amaçla KTB bütçesine konulan ödenek 2005 yılında 5.134.000 YTL, 2006 yılında 5.304.000 YTL ve 2007 yılında da 5.595.500 YTL'dir<sup>398</sup>. Karşılıksız yardımdan yararlanan projelere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

---

<sup>395</sup> 1710 sayılı EEK'nun 6 ncı maddesinde; "Bu gibi eski eserlerin korunması ve onarımı için Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli aynı ve nekdî yardımlar hazırlanacak yönetmeliğine göre yapılabilir." Hükmü mevcuttu. Bu hükme istinaden 1979 yılında "Özel ve Tüzel Kişi Mülkiyetinde Bulunan Taşınmaz Eski Eserlerin Onarımı İçin Yapılacak Ayni-Parasal ve Teknik Yardım Yönetmeliği" çıkarılmış ve 1979 yılından 1983 yılına kadar kredi ve yardım yapılmıştır. (RG, 30.03.1979/16594).

<sup>396</sup> RG, 03.03.2001/24335.

<sup>397</sup> Evrim Şahin, "Evaluation of The Financial Instruments Within The Conseration Activities", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, METU The Graduate School of Social Sciences, 2006), s. 46, 47, 48, 49.

<sup>398</sup> Kaynak: KTB verileri.

**Tablo 6**  
**2005 ve 2006 Yıllarında KTB’nca Yapılan Karşılıksız Yardım Miktarı**

|                                     | 2005             | 2006             | Toplam           |
|-------------------------------------|------------------|------------------|------------------|
| Yardım Talep Eden Proje/Kişi Sayısı | ---              | 1.594            | 1.594            |
| Uygun Görülen Proje/Kişi Sayısı     | 386              | 456              | 842              |
| Tamamlanan Proje/Kişi Sayısı        | 249              | 261              | 510              |
| <b>Yapılan Ödeme Tutarı (YTL)</b>   | <b>3.281.425</b> | <b>3.450.666</b> | <b>6.732.091</b> |

**Kaynak:** KTB, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü verileri.

- (1) Tablo’da yer alan proje sayıları, rölöve-restorasyon proje hazırlanması ve uygulama projeleri için yapılan yardımın tamamını kapsamaktadır.
- (2) 2007 yılı için yardım talebinde bulunan toplam 362 proje/kişi’den 109’unun talebi uygun görülmüş ve 4.000.000.YTL’lik bir kaynak ayrılmıştır.

Yeterli kaynak ayrılabilirdiği ve belli bir plan dahilinde kullanılabildiği takdirde çok önemli bir teşvik unsuru olan yardıma ilişkin hukuki düzenlemelerde, daha önceki düzenlemelerden farklı olarak yardım için başvuranların maddi durumlarına dair bir şartın aranmadığı, amaç dışı belge talebinden kaçınıldığı görülmektedir.

Uygulamanın etkinliğini zayıflatabilecek en önemli husus yardımın yılı içinde harcanma zorunluluğudur. Bütçe ödeneklerinin kullanılmasından kaynaklanan bu zorunluluk, özellikle proje uygulamaları açısından önemli bir tehlikeyi gündeme getirmektedir. Alınan yardım miktarının tam olarak kullanılabilmesi kaygısıyla taşınmaz kültür varlıklarının onarımının aceleye getirilmesi, bu taşınmazlarda yanlış uygulamalara sebep olabilecektir.

## **2. Katkı Payı**

Katkı payı uygulaması taşınmaz kültür varlıklarının korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için kaynak oluşturma çabalarına yönelik son zamanlarda yapılan düzenlemelerden bir diğerini oluşturmaktadır. Katkı payı uygulaması ile Valilerin denetiminde, sadece kültür varlıklarının korunması projelerinde kullanılmak üzere ve sadece belediyelerce kullanılabilecek kaynak oluşturulmuştur.

Bugüne kadar oluşturulmuş en önemli kaynak projesi olan katkı payı, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında bir dönüm noktası olabilecek nitelikte, devamlılık arzeden ve kullanımı kanuni güvence altına alınmış bir projedir.

1. Katkı payı ile oluşturulan kaynak, bir defaya mahsus değil devamlı niteliktedir ve kanuni güvence altındadır. İlin emlak vergisi toplama kapasitesine göre, her yıl belli bir miktar kaynak bu hesapta toplanacaktır. Böylece bir plan dahilinde ilde bulunan taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve muhafazası yapılabilecektir.

2. Katkı payında toplanan kaynak, taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesine yönelik projeler dışında başka bir amaçla kullanılamayacaktır.

3. Her ilde toplanan kaynak o ilde harcanacak, merkeze aktarılmayacaktır. Kaynak payının belediyeler bünyesinde bırakılmayıp valiliklerde (il özel idarelerinde) toplanmasının iki amacı vardır. Birincisi taşınmaz kültür varlıkları il sınırları içindeki belli ilçe ve belediyelerde yoğunlaşmış olabilir. Taşınmaz kültür varlığı bulunan parsel emlak vergisinden muaf olduğu için bu ilçe ve belediyeler istendiği ölçüde kaynak toplayamaz. Oysa bu kaynaktan en fazla yararlanması gerekenler de bu belediyelerdir. (Örneğin, en fazla taşınmaz kültür varlığı bulunduran ilçelerden biri olan Eminönü'nde toplanan emlak vergisi tutarı az, buna rağmen taşınmaz kültür varlığı sayısı çok daha az olan Ümraniye'de toplanan katkı payı miktarı çok fazla olduğundan denge sağlanamayacaktır.) İkincisi ise, belediyelerce toplanan bu kaynakların vesayet makamı durumunda olan Valiliğin denetiminde kullanılması ve proje önceliklerinin belirlenmesi uygulama etkinliğini artıracaktır.

4. Katkı payı sadece belediyeler tarafından kullanılacaktır. Ancak belediyeler katkı payı kullanacakları projeler için mutlak surette kendi bütçelerinden kaynak kullanmak zorundadırlar. Belediyelerin kendi bütçelerinden kullanacakları kaynak tutarı, imkanları da göz önünde bulundurularak Valiliklerce belirlenecektir. Böylece belediyeler kendi bütçeleri dışındaki bir kaynağı kullanmanın rahatlığı içinde olmayacaklar, projelerin seçiminde ve uygulanmasında daha titiz davranacaklardır.

5. Kamulaştırmalarda katkı payı kullanımına imkan verilmiş olmakla beraber, belediyelerin gereksiz taşınmaz stoku oluşturmalarını engellemek amacıyla, oran sınırlı tutulmuş ve Valiliklere kamulaştırma konusunda katkı payını artırma imkanı verilmemiştir. Zorunluluk gösteren durumlarda kamulaştırmalar desteklenmiş ancak en

az %51'nin ilgili belediye tarafından karşılanması şartı konulmak suretiyle uygulama projeleri daha cazip hale getirilmiştir.

Katkı payı ile toplanabilecek kaynak miktarını ilin emlak vergisi toplama kapasitesi belirleyecektir. Türkiye genelinde, 2006 yılında belediyelerin emlak vergisi geliri toplamının 1.409.129.000 YTL olduğu görülmektedir<sup>399</sup>. Teorik olarak bu tutarın %10'u olan (1.409.129.000 \* %10 =) 140.912.900 YTL'nin katkı payı hesabında toplanması gerekmektedir.

KTB verilerine göre düzenlemenin uygulamaya girdiği 2005 ve 2006 yıllarında toplanan katkı payı tutarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 7**  
**2005 ve 2006 Yıllarında Türkiye Genelinde Toplanan Katkı Payı Tutarları**

|                                     | 2005 Yılı  | 2006 Yılı  | Toplam            |
|-------------------------------------|------------|------------|-------------------|
| Katkı Payı Gelirleri (YTL)          | 41.165.949 | 96.377.620 | 137.543.569       |
| Kullanılan (YTL)                    | -          | 26.566.866 | 26.566.866        |
| 2007 Yılına Devretmesi Gereken(YTL) | -          | -          | 110.976.703       |
| <b>2007 Yılına Devreden (YTL)*</b>  | <b>-</b>   | <b>-</b>   | <b>98.529.153</b> |

**Kaynak:** KTB, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü verileri.

\* 2007 yılına devretmesi gereken ile devreden tutar arasındaki fark, Belediyelerce toplandığı halde il özel idare hesabına aktarılmayan tutarlardan kaynaklanmaktadır.

Toplanması gereken tutar ile toplanan tutar arasında fark, uygulama 01.01.2005 tarihinden itibaren başladığından makul karşılanabilir. Nitekim, KTB oluşabilecek bazı kayıplar için 2863 sayılı Kanunda 2006 yılı içinde değişiklik yaparak, daha önce ilgili yönetmelikte düzenlenen “yükümlülüğü” Kanun içine almıştır<sup>400</sup>. İki yıllık uygulama sonuçlarından hareketle düzenleme ile önemli bir kaynak oluşturulduğu söylenebilir. Uygulamanın bir defaya mahsus olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, düzenlemenin kaynak yaratma potansiyeli daha da önemli hale gelmektedir.

<sup>399</sup> <http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten/2006belediye.php>. (Mayıs 2007)

<sup>400</sup> 2863 sayılı Kanunun 12 nci maddesine 28.12.2006 tarih ve 5571 sayılı Kanunla eklenen 6 ve 7 nci fıkralar.

### 3. TOKİ Kredileri

2004 yılında tescilli taşınmaz kültür varlığı sahiplerine getirilen bir diğer teşvik tedbiri de toplu konut kaynaklarından uzun vadeli ve düşük faizli kredi kullanım olanağıdır. Artan şehirleşme ile birlikte kentlerin yapısında ortaya çıkan çarpıklığı düzeltmek ve konut açığını çözmek için değişik zamanlarda konut yapımında kredi ve teşvikler uygulanmıştır. Bu teşviklerden yararlanabilmek için genellikle konut sahibi olmamak gerekiyordu<sup>401</sup>. Bu teşvik sisteminin bir sonucu olarak tarihi evlerin sahipleri evlerini tamir ettirmek için kredi alamadılar ve konut kredisi alabilmek için eski evlerini yıkmak zorunda kaldılar<sup>402</sup>.

İlk defa 2863 sayılı Kanunun 12 nci maddesine eklenen fıkra ile TOKİ kültürel miras konusunda görevlendirilmiştir. 12/8 inci maddeye göre, “2985 Sayılı *Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az % 10’u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda*” kullandırılır. Madde düzenlemesinde taşınmaz kültür varlıkları için kullanılacak kredi miktarı açıktır (toplam kredilerin % 10’u) ve TOKİ Başkanlığı’na ihtiyarilik tanınmamıştır. Ancak, KTB ile TOKİ Başkanlığı arasında imzalanan protokole göre, TOKİ, bütçesinde yeterli kaynak bulunmayan yıllarda kredi kullandırılmayabilecektir. Kanunun ihtiyarilik tanımadığı bir hususta protokol ile TOKİ Başkanlığı’na kredi kullandırmama imkanı tanınamayacağından bu düzenlemeyi TOKİ’nin hiç kredi kullandırmadığı dönemler olarak yorumlamak gerekir.

Kredi miktarının maliyetin % 70’i ve (2007 yılı için) en fazla 80.000 YTL ile sınırlandırılması, kullanılacak krediler için yıllık %4 faiz oranı öngörülmesi, bu taşınmazların bakım ve restorasyonunda kullanılan malzemenin özelliği nedeniyle önemli kaynak gerektirdiğinden, özellikle dar gelirli maliklerin hem restorasyon maliyetini hem de (düşük de olsa) finansman maliyetini karşılamak zorunda kalmaları uygulamanın etkinliğini azaltıcı niteliktedir.

---

<sup>401</sup> Bkz., mülga 08.07.1981 tarih ve 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu ikinci maddesine göre hak sahibi olabilmek için, “...herhangi bir yerleşme yerinde kendisinin, eşinin veya vilayeti altındaki çocuklarının bağımsız bir konutu olmaması...” gerekir.

<sup>402</sup> Turgut Cansever, **İslâm’da Şehir ve Mimari**, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006, s. 204.

Taşınmaz kültür varlıkları sahiplerinin uygulamadan henüz tam bilgi sahibi olduklarını söylemek mümkün değildir. Buna rağmen TOKİ tarafından 2005 yılında 16 proje için 1.175.446,56 YTL, 2006 yılında ise 53 proje için 3.884.292,11 YTL kredi açılmıştır. Böylece Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren **toplam 69 proje için 5.059.738,67 YTL** tutarında kredi açılmış, bunlardan 22 proje tamamlanmış 47 proje halen devam etmekte olup bugüne kadar hak ediş olarak 2.285.465,77 YTL ödenmiştir<sup>403</sup>.

#### 4. Hak Aktarımı

Hak aktarımı, taşınmaz kültür varlıklarının korunması amacıyla kısıtlanan özel mülkiyet konusu taşınmaz malların imar haklarının, imar otoritesince tanımlanmış başka bir alana aktarabilme yetkisidir.

Biraz daha ileri giderek hak aktarımını, planlama otoritelerince alınmış imar kararları ile oluşan “imar rantının”, kamu otoriteleri kontrolünde tescilli taşınmaz kültür varlıklarının korunması amacıyla kullanılması olarak değerlendirmek mümkündür. Bu “rant” üzerinde, plan otoritelerine kaynak yaratma konusunda “Kanun”la birtakım haklar verilmektedir. Uygulama için imara açılacak yeni bir alan veya mevcut alanlardaki imar haklarının yeniden ele alınması gerekmektedir. Daha önce imara açılmamış bir alanın imara açılması veya imara açık bir bölgedeki mevcut imar yoğunluğunun değiştirilerek yeni haklar tanınması sonucu elde edilecek değerlerin bir kısmının, tescilli taşınmaz kültür varlığı malikleri veya bu varlıkların korunma alanlarındaki taşınmaz malikleri lehine kullanılması ile koruma konusunda kaynak oluşturulmaktadır. Böylece belediyelere ve il özel idarelerine yüksek maliyetlere katlanmadan taşınmaz kültür varlıklarının korunması imkanı tanınmış olmaktadır.

En başta, kapsama giren yapılanma hakları kısıtlanmış taşınmazların tespitinin kolay olmadığını belirtmek gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, özellikle koruma amaçlı imar planı yapım süreci ve bu sürece dahil olan kamu otoriteleri dikkate alındığında bu tespitin zorluğu daha belirginleşmektedir.

---

<sup>403</sup> Kaynak, TOKİ verileri.

Uygulamada ortaya çıkabilecek bir diğer sorun, kapsamdaki taşınmazlar belirlense dahi, bu taşınmazların kısıtlama dolayısıyla ortaya çıkan hak kaybının nasıl tespit edileceğidir. Kısıtlama kararından önce kapsamdaki taşınmazların yapılanma haklarını belirleyen bir plan kararı yoksa bunun tespiti oldukça güç görünmektedir.

Sistemin iyi işleyebilmesi imar düzenlemesi yapılacak yeni alanlar gerektirmektedir. Özellikle yoğun tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunan yerlerde her zaman imara açılacak yeni alan bulmak kolay olmayabilir. Her ne kadar Kanun düzenlemesinde bu durum öngörülerek “ilgili idarelerin ortak program yürütebilecekleri” belirtilmişse de, bu işbirliğinin kolay olmadığını ifade etmek gerekir.

Plan otoritelerinin yeni imar düzenlemeleri nedeniyle oluşacak değeri taşınmaz kültür varlıklarını korumak için kullanma konusunda istekli olmaları gerekmektedir. Çeşitli gerekçelerle bunun her zaman olabildiğini söyleyebilmek güçtür.

Nitekim sistemin mevzuata girmesinin üzerinden yaklaşık üç yıllık bir süre geçmiş olmasına rağmen ikincil nitelikteki düzenlemeler yapılmadığından uygulamaya geçilememiştir.

## **5. Trampa ve Sertifikalandırma**

Kamu yararı düşünülerek yapılan uygulamalar ne kadar haklı bir gerekçeye dayanıyorsa, taşınmazları üzerindeki tasarruf hakları kısıtlanan hatta bir anlamda tamamen ortadan kaldırılan kişilerin bu mağduriyetlerini giderici, denkleştirici tedbirlerin alınması da bunun doğal bir sonucudur. Trampa (değiştirme, takas) malın malla değiştirilmesidir. Trampa usulünde, Devletin kamu hizmetlerinin görülmesinde kullanılmayan taşınmazları, gerçek ve tüzel kişilere ait korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile değiştirilmektedir. Bu anlamda trampa ile, taşınmaz kültür varlıkları maliklerine ilave kaynak aktarılmamakta, sadece, sahip oldukları ve kamu yararı nedeniyle tasarruf hakları kısıtlanan taşınmazları, Devlete ait ve üzerinde kısıt olmayan başka taşınmazlarla değiştirilmektedir.

Esasen trampa uygulaması yeni değildir. Yönetmelik 1990 yılında yayınlanmış<sup>404</sup>, başlangıçta heyecan uyandırmış ancak öngördüğü usul, değerlendirme yöntemleri, taşınmazlar arasındaki bedel farkının %20'den fazla olmaması gibi çeşitli nedenlerle beklenen sonuçlar elde edilememiştir.

Trampa usulünden beklenen sonucun elde edilememesi üzerine, yeni bir düzenleme ile özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetindeki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının kamu mülkiyetine geçirilmesi ile ilgili farklı bir yöntem geliştirilmiştir<sup>405</sup>.

Buna göre, sit alanlarında taşınmazı bulunan maliklere, kabul etmeleri halinde, taşınmazları için takdir edilen bedeli gösteren bir belge verilecektir. Belge sahipleri hazine tarafından satışa sunulan herhangi bir taşınmazı satın almak istediğinde, satın alma bedelini bu belge ile ödeyebileceklerdir.

Düzenlenen belgelerin, satış gelirleri özel ödenek kaydedilen taşınmazlar için ödeme aracı olarak kullanılamaması, özellikle sertifika düzenlenecek taşınmazların bulunduğu sit alanına ilişkin koruma amaçlı imar planı yapılması gerekliliği, taşınmaz üzerinde bulunan sabit tesislerin belge uygulamasına dahil edilmemesi sertifika uygulamasında uygulamanın etkinliğini zayıflatan en önemli nedenler olmaktadır. Sit alanı dışında bulunan taşınmaz kültür varlıklarının sertifika uygulamasından yararlandırılmamasını etkinliği azaltan bir diğer neden olarak belirtmek gerekmektedir.

---

<sup>404</sup> Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların Hazineye Ait Taşınmaz Mallar ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik, 08.02.1990 tarihli ve 20427 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

<sup>405</sup> 05.09.1998 tarih ve 23454 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Mülga 237 Seri Numaralı Milli Emlak Genel Tebliği, "*Halen uygulanmakta olan bu modelin, sit alanı içerisinde kalan ve kesin inşaat yasağı getirilen taşınmaz malı bulunan vatandaşlarımızın sorunlarını çözümlemekte yetersiz olması nedeniyle, soruna hukukî çerçeve de kalıcı bir çözüm getirilmesi amacıyla, halen devam etmekte olan uygulamanın yanı sıra, sit alanı içerisinde kalan taşınmaz mal maliklerinin talep etmeleri halinde; Bakanlığımızca sit alanları içerisinde taşınmaz malı bulunanlara, taşınmaz malın bedelini gösteren bir örneği bu Genel Tebliğe ekli belge verilecektir.*"

Ancak buna rağmen sertifika uygulaması 2005 yılında, sit alanında kalan 810.566,79 m<sup>2</sup> yüzölçümlü 33 adet taşınmaz için 66 adet, toplam 16.631.282,33.-YTL bedelli belge (sertifika) düzenlenmiştir<sup>406</sup>.

Uygulamanın başlangıcından (237 seri numaralı Milli Emlak Genel Tebliği ve 4706 sayılı Kanun dönemi dahil) bugüne kadar toplam 14.085.406,22 m<sup>2</sup> taşınmaz için 3.874 adet sertifika düzenlenmiştir. Bu sertifikaların, kıymet takdir kararı itibariyle bedeli 93.395.887,09 YTL'dir ve bunlardan 47.774.917,97 YTL'lik kısmı halen kullanılmamıştır. Henüz kullanılmayan sertifikaların 02/07/2007 tarihi itibariyle güncel bedeli 153.634.535,77 YTL'dir<sup>407</sup>.

## 6. Kamulaştırma

Kamulaştırma, trampa usulünde olduğu gibi, 2863 sayılı Kanunda eskiden beri yer alan bir düzenlemedir. Öyle ki, 1884 ve 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamelerinde ve 1710 sayılı EEK'unda da kamulaştırma yer almıştır.

Trampa ve kamulaştırma bir yönüyle teşvik unsuru olarak değerlendirilmeyebilir. Trampa ve kamulaştırma ile maliklere karşılıksız ilave bir değer aktarılmamakta, taşınmaz kültür varlığı malikleri lehine getirilmiş bir ayrıcalık bulunmamaktadır. Ancak diğer taraftan, kamu yararı gereği tescil edilerek tasarrufu kısıtlanan taşınmazın üzerindeki “kısıtlılık” dolaylı yoldan kalkmış olduğundan, bu yönüyle bir teşvik unsuru olarak da düşünülebilir. Trampa veya kamulaştırma ile taşınmaz kültür veya tabiat varlığı *malikin* kamu yararı “yükümlülüğü” kaldırılmış olmaktadır.

1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'nden itibaren bütün düzenlemelerde yer alan kamulaştırmanın etkin olarak uygulanabildiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı kapsamına giren taşınmaz alanı çok fazla, buna mukabil kamulaştırma için ayrılabilen kaynak miktarı ise o derece sınırlıdır. Hal böyle olunca malikler istese dahi kamulaştırma yapılamamaktadır. Nitekim Danıştay, tescilli taşınmaz kültür varlığının kamulaştırılması isteğinin reddine ilişkin işlemin iptali

<sup>406</sup> Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü, **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2006, s. 14.

<sup>407</sup> Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü verileri.

istemiyle açılan davayı reddeden yerel mahkeme kararının “*onanmasına*” karar vermiştir<sup>408</sup>.

Buna rağmen, 2004 yılında 5226 sayılı Kanunla 2863 sayılı Kanunun 15inci maddesinde yapılan değişiklikle, tüm kamu kurum ve kuruluşlarına il özel idarelerine, belediyelere ve mahalli idare birliklerine kamulaştırma yetkisi verilmiştir. Bir şartla, bu kurum ve kuruluşlarca kamulaştırılan taşınmaz kültür varlıkları KBK’ca belirlenen şekilde kullanılması gerekecektir. (Değişiklikten önce belediyeler, taşınmaz kültür varlıklarının korunma alanları imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa; diğer kamu kurum ve kuruluşları ise bakım ve onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları taşınmaz kültür varlıklarının korunma alanlarını kamulaştırabiliyorlardı.) Bu düzenlemenin özellikle yerel yönetimleri taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırılmasında etkinleştireceği söylenebilir.

KTB, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bütçesinde yer alan kamulaştırma ödenekleri, 2003 yılında 700.000 YTL, 2004 yılında 787.000 YTL, 2005 yılında 3.787.000 YTL, 2006 yılında 4.500.000 YTL ve 2007 yılında da 4.748.000 YTL’dir<sup>409</sup>. Diğer (merkezi ve yerel) kamu kurum ve kuruluşlarının kamulaştırma ödeneklerini de dikkate almak gerekmektedir. Ancak çok farklı bütçeler içinde yer alan bu tutarlara ulaşmak mümkün olamamıştır.

---

<sup>408</sup> Danıştay 6. Dairesinin 11.02.1993 tarih ve E: 1992/4668, K: 1993/393 sayılı kararı, “*Dava; sayılı taşınmaz üzerinde bulunan ve 17.7.1987 günlü Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek kurulu kararıyla korunması gerekli 1.grup sivil yapı olarak tescil kayıtlarının devam etmesine karar verilen tarihi Germiyanoglu Konağının kamulaştırılması isteğinin reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılmış, İdare Mahkemesince; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 15/a maddesine göre kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ile koruma alanlarının Kültür Bakanlığı’nca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılacağı ve Bakanlık bütçesine bu amaç için yeterli ödeneğin konacağı, dava konusu taşınmazın 1.grup sivil yapı olarak tescil edildiği, fakat henüz kamulaştırılmadığı, 2863 sayılı yasada her ne kadar bu tür yerlerin kamulaştırılması gerektiği hükmü yer alsa da genelinde her yıl bu tür yerlerin kamulaştırılması isteminin çok yüksek sayıda olduğu ancak, ödeneğin yetersiz olması nedeniyle bu istemlerin büyük bölümünün karşılanamadığı, dava konusu işleminde, taşınmazın kamulaştırılmayacağını değil de yeterli ödenek bulunduğu değerlendirilmeye alınacağını belirttiği ve işlemden hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiş, bu karar davacı vekili tarafından temyiz edilmiştir.*  
*Dava konusu işlemin iptali istemi ile açılan davanın yukarıda özetlenen gerekçeyle reddi yolundaki temyize konu Eskişehir İdare Mahkemesinin 15.4.1992 günlü, 1992/226 sayılı kararında, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 49.maddesinin 1.fıkrasında sayılan bozma nedenlerinde hiçbirisi bulunmadığından bozma istemi yerinde görülünmerek anılan mahkeme kararının onanmasına karar verildi.”*

<sup>409</sup> Kaynak: KTB verileri.

## SONUÇ

Türkiye’de korumacılık düşüncesi ve uygulamaları dünyadaki gelişimin tersine bir seyir izlemiştir. Batı’da daha çok “aile”lerde başlayan koleksiyonerlik ve korumacılık düşüncesi zamanla ulus-devlet ideolojisini destekleyen bir araca dönüşürken, Osmanlı’da İmparatorluğun parçalanmasının engellenmesi için bir araç ve modernleşme göstergesi olarak Devlet tarafından başlatılmıştır. Bunun bir sonucu olarak, Devletin bu konudaki örgütlenmesi de merkezden olmuş, Cumhuriyet Döneminde de bu merkezi yapı (ilk 10 yıllık dönem hariç) yeni birtakım kurumlar oluşturularak devam ettirilmiştir.

Korumacılık anlayışındaki gelişmeye paralel olarak, 19. yüzyılda daha çok tek tek nesnelerin veya parsel ölçeğinde yapıların korunması sözkonusu iken, zaman içinde yapıların çevresi ile birlikte, hatta bu çevre içindeki kültürel doku ve yaşam biçiminin de, korunması ve yaşatılması gündeme gelmiştir. Bu durum, ekonomik ve sosyal gelişme ile kültür varlıklarına yüklenen değerler arasında çatışma oluşturmuş, “koruma” ile ekonomik gelişme/çıkar önünde “engel olma” arasında çelişen ekonomik çıkarların uyumlaştırılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bunun için bir yandan taşınmazların “belge” ve “anı” değerlerinin korunması, diğer yandan da uygun işlevler verilerek “ekonomik bir değer”e dönüştürülmesi gerekmektedir. Türkiye’nin sahip olduğu taşınmaz kültür varlığı miktarı ve bu konuda uygulanan teknolojilerin maliyeti dikkate alındığında, bu varlıkların sadece kamu kaynakları ile korunabilmesi mümkün olamamaktadır.

Taşınmaz kültür varlıklarının belge ve anı değerlerini kaybetmeden muhafazası ve yaşatılabilmesi için, sadece kamu kaynaklarının yetersizliği karşısında özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin de işin içine katılması gerekmektedir. Ekonomik ve sosyal gerekçelerle nasıl ki belli bölgeler veya belli sektörler teşvik ediliyorsa, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin bu alana yönlendirilmesi için de, belli birtakım teşvik tedbirleri gerekmektedir. Nitekim Dünya uygulamalarından da ekonomik gelişmeyle birlikte bu tür varlıklara olan talebin hızla arttığı görülmektedir. Bu tür yapıların esaslı onarımlarını müteakip çevre düzenlemesiyle birlikte çeşitli

kültürel ve sanatsal etkinlikler için kullanılması, kültürel mirasın ekonomik bir değere dönüştürülmesi, olumlu dışsallıklar yaratarak tüm alanın çekiciliğini artırmaktadır.

Türkiye’de 1970’li yıllardan itibaren gündeme gelen alan ölçeğindeki korumacılık anlayışının sonucu olarak özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları da tespit ve tescil edilmiş, mülkiyet hakkı üzerine birtakım kısıtlamalar getirilmiş, ayrıca bu varlıkların bakım ve onarım yükümlülüğü malikler üzerinde bırakılmıştır. 1710 sayılı EEK’nda eski eserlerin korunması ve onarımı için gerekli ayni ve nakdi yardımların Devlet tarafından yapılacağı belirtilmiş olmasına rağmen etkin bir uygulama yapılamamıştır. Konuyla ilgili Yönetmelik ancak 1979 yılında yayımlanabilmiş, ayrılan kaynağın sınırlı olması nedeniyle desteklenebilen proje sayısı çok sınırlı kalmıştır. Yine 1710 sayılı Kanunda ilk defa eski eserlerin ve anıtların bakım, onarım ve restorasyon işlerinde kullanılmak şartı ile Milli Eğitim Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yurtdışından getirilecek her türlü makine, malzeme ve alet gümrük resim ve harçlarından muaf tutulmuştur.

2863 sayılı KTVKK’nda, 1710 sayılı Kanunda yer alan düzenlemeye benzer şekilde özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığınca ayni, nakdi ve teknik yardım yapılacağı ve kredi verileceği yönünde düzenleme yapılmıştır. Bu amaçla, Kültür ve Turizm Bakanlığı emrinde "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu" kurulmuştur. Ancak fon, gelirleri Devlet Bütçesinden ayrılacak ödeneklerden oluştuğundan, yıllar itibariyle yeterli ödenek ayrılamaması nedeniyle verimli bir şekilde işletilememiş ve 2001 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

İlk defa 2863 sayılı Kanun’la getirilen taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili bir diğer düzenleme ise vergi, resim, harç ve harcamalara katılma paylarından istisna ve muafiyetler olmuştur. Kanunun 21 inci maddesi ile taşınmaz kültür varlığı malikleri lehine getirilen bu düzenleme, gerek maddenin yazımındaki sorunlar, gerekse de vergi idarelerinin uygulamadaki menfi yorumları ve maliklerin bu konudaki bilgi eksikliği nedeniyle etkin bir şekilde uygulanamamıştır. 21 inci madde ile düzenlenen istisna ve muafiyetlerin, hangi yükümlülükleri kapsadığının yeteri kadar açık olduğunu

söylemek bile mümkün görünmemektedir. Nitekim, Maliye Bakanlığı sözkonusu madde ile yapılan düzenlemeyi başlangıçta görmezden gelmiş ve uzun süre muafiyet uygulamamak için direnmiş, sadece tescilli taşınmaz kültür varlıklarını Emlak Vergisi Kanunu 30 uncu maddesinde yer alan tasarrufu kısıtlı taşınmaz olarak kabul ederek hesaplanan Emlak Vergisi'nin 1/10'unu tahsil etmiştir. Tescilli taşınmaz maliklerinin, kısıtlı Emlak Vergisi ve Tapu Harcı uygulamalarını idari yargıda uyuşmazlık konusu yapmaları ve yargı organlarının istikrar kazanmış “*iptal kararları*” üzerine, Maliye Bakanlığı'nca yayınlanan Genelgeler ile Emlak Vergisi ve Tapu Harcı yönünden muafiyet uygulaması yaygın bir şekilde mümkün olabilmıştır. Gelir İdaresinin olumsuz görüşüne rağmen, idari yargıda uyuşmazlık konusu yapıldığında, Veraset ve İntikal Vergisi ve diğer bazı belediye gelirleri yönünden de taşınmaz kültür varlığı malikleri lehine kararlar çıkmıştır. Gelir İdaresinin 2863 sayılı Kanun'un 21 inci madde kapsamını geniş yorumladığı (özellikle doğal sitlere ilişkin bazı mukteza örneklerinde sit derecesi veya yapılanma yasağı aranmaması gibi) durumlara da rastlanmıştır.

2004 yılına gelindiğinde, Harçlar Kanunu'nda ve Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıkları için getirilen Tapu ve Kadastro Harcı İstisnası ile Veraset ve İntikal Vergisi istisnası durumu biraz daha karmaşıkleştirmiştir. Harçlar Kanunu ve Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu içinde yapılan istisna düzenlemelerine taşınmaz tabiat varlıkları dahil edilmemiştir. Buna mukabil taşınmaz kültür varlıkları yönünden kapsam genişletilmiştir (Yapı grubu, sit türü ve derecesine bakılmaksızın 2863 sayılı Kanun kapsamındaki tüm taşınmazlar). Bu vergiler yönünden uygulamadan kaynaklanan sorunlar da büyük ölçüde giderilmiştir. Ancak ilgili Kanunlar içinde yapılan bu istisna düzenlemeleri, 2863 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde öteden beri var olan vergi resim, harç ve harcamalara katılma paylarına ilişkin diğer bağışıklıkların uygulanmama ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Bu durumda, 2863 sayılı Kanun'un 21 inci maddesi kapsamına giren vergi, resim, harç ve harcamalara katılma paylarının neler olduğunun belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Maliye Bakanlığı'nca (Gelir İdaresi Başkanlığı) bu çalışmanın Üçüncü Bölüm II/4'ünde belirlenen vergi, resim, harç ve harcamalar katılma paylarından (Emlak Vergisi hariç) taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının,

bağışık olduğuna dair bir Genelge yayımlanmasının bu konudaki tereddütleri büyük ölçüde gidereceği düşünülmektedir.

2004 yılında yapılan düzenlemelerle getirilen diğer en önemli mali teşvikler ise, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik projelere karşılıksız yardım sağlanması, emlak vergisinin %10'u oranında alınan katkı payının belediyelerce taşınmaz kültür varlıklarının onarımında kullanılması, düşük faizli TOKİ kredileri, hak aktarımı, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili harcama, bağış ve yardımın gelir vergisi ve kurumlar vergisi hesabında indirilebilmesi, 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu'nda yer alan indirim ve destekler ve KDV istisnasıdır. Yapılan düzenlemelerden, bir yandan taşınmaz kültür varlığı maliklerinin bakım ve onarım maliyetinin hafifletilmek istendiği, diğer yandan da bu varlıkların ekonomik bir değer olarak kullanımının teşvik edilmek istendiği anlaşılmaktadır.

Bu teşviklerden bütçe kaynaklı karşılıksız yardım uygulanmasına 2005 yılında başlanmıştır. Taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırılmadan, malikleri elinde, kamu kaynaklarından bakım ve onarımlarına yardımı içeren düzenleme kapsamında, 2005 ve 2006 yıllarında tamamlanan 510 proje için **6.732.091 YTL** ödeme yapılmıştır. Düzenlemem ile ilgili belirtilmesi gereken en önemli husus ayrılan kaynak tutarının yetersizliği ve yardımın yılı içinde harcanma zorunluluğudur. Nitekim 2005 ve 2006 yıllarında ayrılan 10,4 milyon YTL'nin ancak %65'i harcanabilmiştir. Bütçe ödeneklerinin kullanılmasından kaynaklanan zorunluluk nedeniyle harcanamayan tutarın ertesi yıla devredilememesi, özellikle proje uygulamaları açısından önemli bir tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Alınan yardım miktarının tam olarak kullanılabilmesi kaygısıyla taşınmaz kültür varlıklarının onarımının aceleye getirilmesi, bu taşınmazlarda yanlış uygulamalara sebep olabilecek niteliktedir. Yardımın kaynağı bütçeden ayrılan ödenekler olduğundan, Ülkenin içinde bulunduğu genel ekonomik dalgalanmalardan etkilenmeden sürdürülebilmesi diğer önemli bir riski oluşturmaktadır.

Emlak vergisi mükelleflerinden, emlak vergisinin %10'u oranında tahsil edilen taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı payı hesabında 2005 ve 2006 yıllarında toplanan tutar **137.543.569 YTL**'ye ulaşmıştır. Katkı payında toplanan tutarlardan belediyelerce 2006 yılında ancak 26.566.866 YTL kullanılabilmiştir. Bir defalık

olmayan ve başka bir amaçla da kullanılamayan katkı payı, bu özelliği ile yapılan düzenlemeler içinde sürekli kaynak oluşturma potansiyeli en yüksek olanıdır. Türkiye genelinde toplanan emlak vergisi miktarından hareketle düzenlemenin yıllık kaynak oluşturma potansiyeli 140.000.000 YTL'ye yaklaşmaktadır. Ayrıca harcama yapılacak her proje için belediyelerin katkısı da arandığından onarım potansiyeli hesapta toplanan tutarın üzerine çıkmaktadır. Hesapta toplanan tutarlar başka bir amaçla kullanılamamakta ve kullanılmayan tutarlar ertesi yıllara devredilmektedir. Bu nedenle hesaptan 2006 yılında kullanılan tutarın düşük olması, kaynağın gelecek yıllarda aynı amaçla kullanılacağı varsayıldığında, düzenlemenin etkinliğini ve kaynak oluşturma potansiyelini etkilememektedir. 2006 yılı itibariyle kullanılan tutarın düşüklüğünde, uygulamanın yeni olması ve belediyelerin proje için yeterli zamanının olmamasının önemli bir etken olduğu değerlendirilmektedir.

2005 ve 2006 yıllarında TOKİ kaynaklarından toplam 69 proje için **5.059.738,67 YTL** kredi sağlanmıştır. Bunlardan 22 proje tamamlanmış 47 proje halen devam etmekte olup 2007 yılı Haziran ayına kadar hakediş olarak 2.285.465,77 YTL ödeme yapılmıştır. TOKİ Kaynaklarından sağlanan bu kredi, 10 yıl vadeli ve %4 faizlidir. Krediden yararlanacak taşınmazların konut olarak kullanılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Kredilendirilecek proje sayısının artırılması ve kredilendirilen projelerin konut olarak kullanılmasına yönelik avantajlı tedbirler getirilmesinin, düzenlemenin etkinliğini artıracığı ve Toplu Konut İdaresi amaçlarına da daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Hak aktarımı ile ilgili düzenlemenin bugüne kadar uygulama yönetmeliği çıkarılamamış ve uygulamasına geçilememiştir.

2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmazlarla ilgili her türlü harcama, bağış ve yardımın tamamının (%100'nün) gelir vergisi ve kurumlar vergisi hesabında indirilebilmesine olanak sağlayan teşvik uygulamasından 2005 ve 2006 yıllarında yararlanan mükellef sayısı 146, vergi hesabı dışında tutulan harcama tutarı ise **40.642.438**. YTL'dir. Ancak bu tutar, Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu ve Kurumlar Vergisi Kanununun 10 uncu maddesinde düzenlenen bütün kültürel ve sanatsal faaliyetlere ilişkin harcama bağış ve yardımları kapsadığından ne kadarlık kısmını 2863

sayılı Kanun kapsamındaki harcamaların oluşturduğunu tespit edebilmek mümkün olamamıştır. Kültürel harcama, bağış ve yardımların gelirden indirilmesi, mükelleflerin sadece kazançlı oldukları dönem yararlanabilecekleri bir avantaj niteliğinde olması, gelecek yıllara devredilememesi, düzenlemenin en zayıf yönlerini oluşturmaktadır. Buna rağmen iki yıllık uygulama sonuçları, bu düzenlemenin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik önemli katkılar sağlayacağını göstermektedir.

5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu kapsamında getirilen teşvik unsurlarından yararlanmak üzere 2006 ve 2007 yıllarında 11 belge başvurusu olmuş, bunlardan 6'sına belge verilmiş, 5'i ile ilgili değerlendirme sonuçlandırılmamıştır. Verilen 6 belgenin 5'i girişim 1'i de yatırım belgesidir. Verilen belgelerden 2'si 2863 sayılı Kanun kapsamındaki faaliyetler için düzenlenmiştir. Özellikle 5225 sayılı Kanunda yer alan teşvik konuları ile ilgili Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği'nde belirlenen standartların gerektirdiği sabit sermaye miktarı ile öngörülen teşvik unsurları arasında önemli bir orantısızlık olduğundan, bu orantısızlığın ve belgelendirme için öngörülen sürecin, düzenlemenin etkinliğini azaltabilecek en önemli unsur olacağını söylemek mümkündür. Bunun için belgelendirme sürecinin kısaltılması ve taşınmaz kültür varlıklarının ilgili Yönetmelikte yer alan "özel tesis" belgesinden yararlandırılmasının, düzenlemenin öngördüğü amaca daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

2863 sayılı Kanun'da öteden beri var olan trampa ve belgelendirme uygulamasında 2005 yılında, sit alanında kalan 810.566,79 m<sup>2</sup> yüzölçümlü 33 adet taşınmaz için 66 adet, toplam 16.631.282,33.-YTL bedelli belge (sertifika) düzenlenmiştir. Uygulamanın başladığı 1988 yılından bugüne kadar toplam 14.085.406,22 m<sup>2</sup> taşınmaz için 3.874 adet sertifika düzenlenmiştir. Bu sertifikaların, kıymet takdir kararı itibariyle bedeli 93.395.887,09 YTL'dir ve bunlardan 47.774.917,97 YTL'lik kısmı halen kullanılmamıştır. Henüz kullanılmayan sertifikaların 02/07/2007 tarihi itibariyle güncel bedeli ise 153.634.535,77 YTL'dir. Belgelendirme uygulamasında KAİP zorunluluğunun kaldırılmasının, uygulamaya hız kazandırabileceğini belirtmek gerekir.

Kamulaştırmalarda etkinlik sağlayabilmek için, 5226 sayılı Kanunla, kamulaştırılan taşınmaz kültür varlıklarının KBK’ca belirlenen şekilde kullanılması şartıyla tüm kamu kurum ve kuruluşlarına, il özel idarelerine, belediyelere ve mahalli idare birliklerine kamulaştırma yetkisi verilmiştir. Bu düzenlemenin özellikle yerel yönetimler yönünden taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırılmasına hız kazandıracağı söylenebilir. Ancak çok farklı bütçe uygulamaları nedeniyle, düzenlemenin taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırmasında ne derece artış sağladığını tespit etmek mümkün olmamıştır. Diğer taraftan KTB (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü), bütçesinde yer alan kamulaştırma ödeneklerinde son yıllarda sürekli bir artış olduğu görülmesine rağmen, tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı sayısı dikkate alındığında bu artışın önemsizliğini belirtmek gerekir.

Yukarıda irdelenen taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili teşvik niteliğindeki düzenlemeler Avrupa uygulamaları ile karşılaştırıldığında, Avrupa Ülkelerinde uygulanmakta olan teşvik araçlarının hemen hemen tamamının mevzuatımız içinde yer aldığı görülmektedir. Avrupa Ülkeleri mevzuatında yer almayan buna mukabil (henüz uygulama Yönetmeliği çıkmamış ve uygulamaya geçilmemiş olmakla birlikte) korumacılık mevzuatımız içinde yer alan “hak aktarımı” gibi düzenlemelere de rastlanmaktadır. Türkiye’de uygulanan vergi teşviklerinin, vergi sistemleri ve toplam vergiler içindeki oranları dikkate alınmadığında, Avrupa ülke uygulamalarına göre daha “geniş kapsamlı” ve daha “az koşullu” olduğunu söylemek mümkündür. Buna mukabil, Avrupa Ülkelerinde genellikle bakım maliyetlerinin belli bir oranının karşılanması şeklinde uygulanan karşılıksız yardım veya düşük faizli kredi uygulamasına, Türkiye’de, mevzuat içinde yer almakla beraber, ayrılan kaynak miktarının yetersiz olduğunu ve artırılması gerektiğini de belirtmek gerekmektedir.

Sonuç olarak, son üç yıllık uygulama sonuçlarının değerlendirilmesinden, taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili 2004 yılında getirilen mali teşviklerden bir kısmı henüz uygulanamamış olmakla birlikte, turizmin, bu konudaki yayınların, ekonomik gelişmenin, kültürel değişimin vb. diğer harici koşulların da etkisiyle, taşınmaz kültür varlıklarına olan ilgiyi artırdığını söylemek mümkündür.

## KAYNAKÇA

### *Kitaplar*

- Ahunbay, Zeynep, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, İstanbul: YEM Yayınları, 1999.
- Alsaç, Üstün. **Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Alsaç, Üstün. **Türkiye’de Restorasyon**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Altınay, Ahmet Refik. **Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı**, Abdullah Uysal (hızl.), 2. Baskı, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Altınoluk, Ülkü. **Eski Yapılar, Yeni Fonksiyonlar**, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, tarihsiz.
- Arık, Remzi Oğuz. **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1953.
- Arseven, Celâl Esad. **Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul: Maarif Basımevi, 1958.
- Artun, Ali. **Tarih Sahneleri Sanat Müzeleri, Müze ve Modernlik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Âsarı Atika (Eski Eserler) Nizamnamesi, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- Baram, Uzi ve Lynda Carroil (Ed.). **Osmanlı Arkeolojisi**, Bilgi Altınok (çev.), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Bektaş, Cengiz. **Koruma Onarım**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2001.
- Can, Nurettin. **Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1948.
- Cansever, Turgut. **İslâm’da Şehir ve Mimari**, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.
- Cezar, Mustafa. **Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler**, İstanbul: Güzel Sanatlar Akademisi Türk San’atı Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1963.
- Cezar, Mustafa. **Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi**, İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, 1995.
- Cezar, Mustafa. **Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi**, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1985.

- Coşkun, İsmail. **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul: Der Yayınları, 1997.
- Çelik, Zeynep. **19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul**, Selim Deringil (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1986.
- Eldem, Edhem, Daniel Goffman, Bruce Masters. **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Ergin, Osman Nuri. **Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1936.
- Eski eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu Çalışmaları (15.II.1945-23.II.1945)**, Ankara: Maarif Matbaası, 1945.
- Gerçek, Ferruh. **Türk Müzeciliği**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Gözübüyük, A. Şeref. **Yönetim Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: S Yayınları, 1989.
- Grassinger, Gülçin Elçin. **Sponsorluk Sözleşmesi**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2003.
- Metin Günday, **İdare Hukuku**, 9. Baskı, Ankara: İmaj Yayınları, 2004.
- Hatemi, Hüseyin, Rona Serozan ve Abdulkadir Arpacı. **Eşya Hukuku**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1991.
- Hayta, Necdet. **Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278/1862-1286/1869)**, Anakara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- İhtifalci Mehmed Ziya Bey. **İstanbul ve Boğaziçi Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası**, Hzl., Murat A. Karavelioğlu, Enfel Doğan, Yahya Başkan, İsmail Mangaltepe, İsmail Karaca, İstanbul: Bika Kültür Kitaplığı Yayınları, 2003.
- İnalcık, Halil, Donald Quataert. **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Cilt: 2, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.
- İnalcık, Halil, Günsel Renda (Hzl.). **Osmanlı Uygarlığı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- İnalcık, Halil, Mehmet Seyitdanlıoğlu (Ed.). **Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, 2. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınları, 1996.
- İnalcık, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, 7. Baskı, Çev., Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Eski Eserleri Koruma Encümeni, **1940-41 Yılı Mesai Raporu**, İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1943.
- İstanbul’un Kitabı**, İstanbul Vilayeti Neşriyat ve Turizm Müdürlüğü, Tarihsiz.

- Kanadoğlu, Sabih. **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Kandemir, Salâhaddin. **Tarihi Eserleri Araştırma ve Koruma Kılavuzu**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- Karagözoğlu, H. Fevzi, İbrahim Sönmez ve Turgay Karagözoğlu. **Taşınır-Taşınmaz Eski Eserler Hukuku**, Ankara: Hukuk Merkezi Yayınları, 1985.
- Karamursal, Ziya. **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, 1989.
- Kardeş, Salâhaddin. **Hazine Malları**, Ankara: Maliye Bakanlığı APK Yayınları, 1999.
- Karpat, Kemal H. **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Ekonomik Kültürel Temeller**, İstanbul: Afa Yayınları, 1996.
- Keleş, Ruşen. **Kentleşme Politikası**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1996.
- Kılıçbay, Mehmet Ali. “Klasik Osmanlı Sisteminde Vakıf Kurumu”, **VII. Vakıf Haftası Vakıf Mevzuatının Aksayan Yönleri Semineri**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1990.
- Kömürciyan, Eremya Çelebi. **İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul**, İstanbul: Eren Yayınları, 1988.
- Köprülü, M. Fuad. **İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1983.
- Kuban, Doğan. **İstanbul Bir Kent Tarihi**, Zeynep Rona (çev.), 3. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.
- Küçükerman, Önder. **Türk Giyim Sanayi Tarihindeki Ünlü Fabrika “Feshane” Defterdar Fabrikası**, İstanbul: Sümerbank, 1988.
- Kültür Bakanlığı, Antikiteler ve Müzeler Dayresi, **Anıtları Koruma Komisyonunun 1933-1935 Yıllarındaki Çalışmaları**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935.
- Lewis, Bernard. **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev., Metin Kırathı, Ankara: TTK Yayınları, 1991.
- Lloyd, Seton. **Türkiye’nin Tarihi**, 20. Baskı, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2003.
- Maç, Mehmet. **KDV Uygulaması**, 4. Baskı, İstanbul: Denet Yayıncılık, 1998.
- Mahmud Cevat İbnü’ş Şeyh Nâfi, **Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı –XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-**, Taceddin Kayaoğlu (hızl.), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001.

Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü. **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2006.

Madran, Emre, Nimet Özgönül (Drl.). **Yasal Düzenlemelerde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler**, 2. Baskı, Ankara: KTB Yayınları, 2006.

Milli Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü, **Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu Çalışmaları (15.11.1945-23.11.1945)**, Ankara: Maarif Matbaası, 1945.

Milli Eğitim Bakanlığı. VII. Milli Eğitim Şurası Dokümanları, **Eski Eserler ve Müzeler Komitesi Raporu**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961.

Mustafa Sâmî Efendi, **Avrupa Risalesi**, Hzl., Remzi Demir, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1996.

Odyakmaz, Zehra, Ümit Kaymak ve İsmail Ercan. **Anayasa Hukuku-İdare Hukuku**, 7. Baskı, İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları, 2006.

Ogan, Aziz. **Türk Müzeciliğinin 100 üncü Yıldönümü**, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, 1947.

Ortaylı, İlber. **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 3. Baskı, İstanbul: Hil Yayın, 1995.

Ortaylı, İlber. **Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği**, İstanbul: Hil Yayınları, 1985.

İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, Ankara: TTK, 2000.

Önder, Mehmet. **Türkiye Müzeleri**, 4. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.

Öz, Tahsin. **Ahmet Fethi Paşa ve Müzeler**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948.

Özbalcı, Yılmaz. **Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Ankara: Feryal Matbaacılık, tarihsiz.

Özdoğan, Mehmet. **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006.

Özdoğan, Mehmet. **Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları I**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001.

Özel, Sibel. **Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması**, İstanbul: Alkım Yayınları, 1998.

- Öztuna, Yılmaz. **Osmanlı Devleti Tarihi I-II**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Poole, Stanley Lane. **Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları**, Çev., Can Yücel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Pulhan, Gül (Ed.), **Dünya Mirasında Türkiye**, Ankara: KTB Yayınları, 1996.
- Shaw, Wendy M. K. **Osmanlı Müzeciliği**, Çev., Esin Soğancılar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Şahin, Evrim. "Evaluation of The Financial Instruments Within The Conseration Activities", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, METU The Graduate School of Social Sciences, 2006.
- Şapolyo, Enver Behnan. **Müzeler Tarihi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1936.
- Şeyh Nâfi, Mahmud Cevat İbnü's. **Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı -XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-**, Hzl., Taceddin Kayaoğlu, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001.
- T.C. Maarif Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü, **1943-1944 Yılları Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünün Genel Durumu**, Ankara: Maarif Matbaası, 1945.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, VII. Milli Eğitim Şurası, **Eski Eserler ve Müzeler Komitesi Raporu**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961.
- Temel, Mehmet. **İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, İstanbul Asariatika Müzeleri, Üçüncü Tab, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.
- Topkapı Sarayı**, İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, 2000.
- Umar, Bilge, Altan Çilingiroğlu. **Eski Eserler Hukuku**, Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1990.
- Varcan, Nezih (Drl.). **Osmanlı Maliyesi Hakkında İngiliz Raporları (1861-1892)**, Ankara: Maliye Bakanlığı APK Yayını, 2000.
- Yasal Düzenlemelerde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler**. 2. Baskı, Drl., Emre Madran, Nimet Özgönül, Ankara: KTB Yayınları, 2006.
- Yılmaz, Ejder. **Hukuk Sözlüğü**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.
- Yücel, Erdem. **Türkiye'de Müzecilik**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1999.

Yücel, Hasan-Ali. **Türkiye’de Orta Öğretim**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.

## ***Makaleler***

- Aktüre, Sevgi. “Osmanlı Devleti’nde Taşra Kentlerindeki Değişimler”, **TCTA**, Cilt: 4, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, Güzin, “Koruma Planlamasında İlk Aşama; Tesbit ve Tescil”, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, Ankara: Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 1990.
- Batur, Sabahattin. “Dünyada Müzeciliğin Gelişmesi”, **CDTA**, Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları,
- Cantay, Gönül. “Tarihi Belge Olarak Yapı Kitabeleri ve Vakfiyeler”, **XIII Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler**, III. Cilt, II. Kısım, Ankara: TTK, 2002.
- Çal, Halit. “*Eski eserlerin Tescilinde Devlet Birey İlişkisi*”, **Aslanapa Armağanı**, Drl., Selçuk Mülayim, Zeki Sönmez ve Ara Altun, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1996.
- Çeçener, Hüseyin Besim. “SİT Geçiş Dönemi - Koruma Amaçlı Plan- Kısmi Plan Değişikliği Konusunda Yanlış Yorumlar”, **Mimarlık**, No: 316 (Mart-Nisan 2004).
- Çoruhlu, Tülin. “*Osmanlı Döneminde Müzecilik*”, **Türk Dünyası Kültür Atlası, Osmanlı Dönemi**, Cilt 5, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2007, ss. 282-292.
- Ebcioğlu, İsmet. "Türkiye'den Batı Ülkelerine Götürülen Arkeolojik Eserler", **CDTA**, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.
- Edhem, Halil. “*Müzeler*”, **1.Türk Tarih Kongresi’nde Sunulan Bildiri**, 1928/33.
- Eralp, Tahir Nejat. “Askeri Müze”, **TCTA**, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Ertem, Adnan. “İstanbul Vakıfları”, **İstanbul: Şehir ve Medeniyet**, İstanbul: Klasik Yayınları, 2004.
- Esin, Ufuk. "19. Yüzyılda Heinrich Schliemann'ın Troya Kazıları ve Osmanlılarla İlişkileri", **Osman Hamdi Bey ve Dönemi**, 17-18 Aralık 1992, İstanbul, 1993.
- Eyice, Semavi. “Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu”, **TCTA**, Cilt: 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Eyice, Semavi. “Giriş”, İhtifalci Mehmed Ziya Bey, **İstanbul ve Boğaziçi: Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası**, İstanbul: Bika Kültür Kitaplığı 1, 2003.

- Gabriel, Albert. “Tarihi Türk Abidelerinin Tamiri ve İhyası”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 1, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1938.
- Gülersoy, Çelik. “İstanbul Estetiği”, **TCTA**, Cilt. 4, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hooper, Barones. “Tax incentives for cultural heritage conservation”, **Parliamentary Assembly Report**, For debate in the Standing Committee, 13 November 2003.
- Karaduman, Hüseyin. “Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi”, **Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi**, Cilt XXV, Sayı 29, 2004.
- Karaduman, Hüseyin. “Halil Ethem ve Eski Eserlerimizin Korunmasına Yönelik Bir Yaklaşım”, **Vakıflar Dergisi**, XXVIII, 2004.
- Köprülü, Fuad. “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 1, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1938.
- Maç, Mehmet, Tarık Jamali. “Kurumlar Vergisini Etkileyebilen Bağışlar ve Sponsorluklar”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 301, Eylül 2006, ss. 12-19.
- Madran, Emre. “Osmanlı İmparatorluğunda Onarım Esnafı (16.-18. Yüzyıllar)”, **Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı “Uluslararası Bir Miras”**, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 1999.
- Mumcu, Ahmet. “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XXVI, Sayı 3-4, 1969.
- Mumcu, Ahmet. “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XXVIII, 1971, Sayı: 1-4.
- Ortaylı, İlber. “Batılılaşma Sorunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi (TCTA)**, 1. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler”, **TCTA**, 1. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İlber. “Tanzimat’ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması”, **TCTA**, Cilt: 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Öner, Cihat. “Emlak Vergisi Kanunu Bakımından Tasarrufu Kısıtlı ve Yasaklı Gayrimenkuller Üzerine”, **Vergi Sorunları**, Sayı: 220, Ocak 2007, ss. 155-167.
- Pickard, Robert and Tracy Pickerill, “Conservation Finance 1: Support of Historic Buildings”, **Emerald Structural Survey**, Vol. 20, No. 2, 2002.

- Sell, John. "Briefing Note on Taxation and Historic Buildings", Mayıs 2003.  
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm> (2 Haziran 2007)
- Tankut, Gönül. "Korumanın Eğitim, Sosyal ve Ekonomik Yönü", **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990, ss. 75-78.
- Tekeli, İlhan. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm", **TCTA**, Cilt: 4, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İlhan. "Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler", **Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri**, Drl., Ayhan Kaya, Bahar Şahin, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, ss. 447-473.
- Uluocak, Nihal. "Çalıntı Kültür Varlıklarının İadesine İlişkin Bazı Mahkeme Kararları" **Milletlerarası Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni**, Yıl 14, Sayı 1-2, 1994.
- Yıldırım, Recep, Abdullah Martal. "Osmanlı Yönetiminin Arkeolojik Eserlere Bakış Açısı", **XIII. Türk Tarih Kongresi**, III. Cilt, II. Kısım, Ankara: TTK Yayınları, 2002.
- Yücel, Erdem, "Türkiye'de Müzecilik", **CDTA**, 14. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

### ***İnternet Kaynakları***

<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1992/K1992-50.htm>  
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc03/EDOC9913.htm>  
(5 Mayıs 2007)

<http://www.cafonline.org/> (1 Haziran 2007).

<http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.1664> (3 Haziran 2007).

[http://www.europanostra.org/lang\\_en/index.html](http://www.europanostra.org/lang_en/index.html) (2 Haziran 2007).

<http://www.fdf.org/jsp/site/Portal.jsp> (1 Haziran 2007).

[http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user\\_upload/VI/20079.htm](http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/20079.htm), (Mayıs 2007).

[http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo\\_23.xls.htm](http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo_23.xls.htm) (2 Temmuz 2007)

<http://www.hlf.org.uk/> (5 Mayıs 2007)

<http://www.kbs-frb.be/code/home.cfm?lang=en> (2 Haziran 2007).

[www.kgm.gov.tr](http://www.kgm.gov.tr) (3Aralık 2006).

<http://www.kultur.gov.tr/teftis/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF060F3652013265D64C31B0AB989B50BC> (8 Mayıs 2007).

<http://kvmgm.turizm.gov.tr/> (31 Mayıs 2007).

[http://www.maecenata.eu/index.php?option=com\\_content&task=view&id=32&Itemid=67&lang=de](http://www.maecenata.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=32&Itemid=67&lang=de) (4 Haziran 2007).

<http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten/2006belediye.php>. (Mayıs 2007).

<http://www.nationaltrust.org.uk/main/> (3 Haziran 2007).

<http://www.oranjefonds.nl/oranjefonds2/pagina.asp?pagkey=69737> (1 Haziran 2007).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss641m.htm> (13 Kasım 2006).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss644m.htm>, (10 Mart 2007).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss911m.htm> (8 Kasım 2006).

[http:// www.tuba.gov.tr](http://www.tuba.gov.tr) (28 Ocak 2006).

<http://www.vatbuiltheritage.org.uk/contents.html> (5 Mayıs 2007).